

Kaisa Vuolukka

Tutkimus lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksentekotyöstä lapsen sukulaissijoitusprosessissa

KAISA VUOLUKKA

**Tutkimus lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden
arviointi- ja päätöksentekotyöstä lapsen
sukulaissijoitusprosessissa**

Akateeminen väitöskirja,
joka Lapin yliopiston Yhteiskuntatieteiden tiedekunnan suostumuksella
esitetään julkisesti tarkastettavaksi Eelin salissa
syyskuun 13. päivänä 2024 klo 12.00

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Rovaniemi 2024

Lapin Yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Väitöskirjan ohjaajat:

Professori Merja Laitinen, Lapin yliopisto,
Yliopistonlehtori Marjo Romakkaniemi, Lapin yliopisto
Professori Sanna Hautala, Lapin yliopisto

Väitöskirjan esitarkastajat:

Professori Marjo Kuronen, Jyväskylän yliopisto
Professori Riitta Vornanen, Itä-Suomen yliopisto

Vastaväittäjä:

Professori Riitta Vornanen, Itä-Suomen yliopisto

Taitto: Minna Komppa, Taittotalo PrintOne

Acta electronica Universitatis Lapponiensis, 381

ISBN: 978-952-337-430-0

ISSN: 1796-6310

Sähköisen väitöskirjan pysyvä osoite: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-430-0>

TIIVISTELMÄ

Tekijä: Kaisa Vuolukka

Väitöskirjan otsikko: Tutkimus lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksentekotyöstä lapsen sukulaissijoitusprosessissa

Julkaisupaikka: Rovaniemi Julkaisija Lapin Yliopisto, julkaisuvuosi 2024, sivumäärä 207

Julkaisusarjan nimi ja numero: Acta electronica Universitatis Lapponiensis, 381

ISBN: 978-952-337-430-0

ISSN: 1796-6310

Tämä on moniaineistoinen kuvaileva laadullinen tutkimus, jossa tarkastellaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sukulaissijoituksen arviointi- ja päätöksentekoprosessia, kun sukulaisperhettä arvioidaan huostaanotetun lapsen sijaishuoltopaikaksi. Tutkimus sijoittuu lastensuojelun ja institutionaalisen rajan kontekstiin, jossa lapsen perhesuhteet ja sukulaisen rooli muuttuvat lastensuojelun toimenpiteenä. Se tuo esiin sukulaissijoituksen erityisyyden sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksentekotyössä sekä lapsen sijaishuollon aikana.

Tutkimus on teoreettismetodologisilta lähtökohdiltaan aineistolähtöinen laadullinen tutkimus, joka kiinnittyy sosiaaliseen konstruktionismiin. Tutkimuksen tehtävänä on vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin: Mitä sukulaissijoitusten arviointiprosessissa arvioidaan? Millaista tietoa lastensuojelun sosiaalityöntekijät käyttävät päätöksenteossa? Tutkimusaineistot koostuvat neljästä sosiaalityöntekijöiden fokusryhmähaastattelusta, neljän sukulaisperheen arviointiprosessin havainnointiaineistosta ja seitsemän lapsen asiakaskertomusaineistosta. Aineistot on analysoitu aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Keskeisinä tuloksina sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus näyttäytyy erilaisia tietoja keräävänä syventyvänä arviointi- ja päätöksentekoprosessina, jossa etsitään mahdollisuuksia toteuttaa lapsen sijoitus sukulaisperheeseen. Tutkimus havainnollistaa kiintymyssuhdeteoreettisten lähtökohtien hallitsevan roolin sijoituksen perusteena ja tarpeen hahmottaa monimuotoisia tekijöitä osana perhesuhteita ja niiden vaikutuksia lapsen hyvinvointiin. Sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksentekotyössä keskiössä on aina lapsen etu, johon kiinnittyy myös sijaishuollon pysyvyyden tavoittelu sekä lapsen hyvinvointia haastavien riskien arviointi. Parhaimmillaan lapsen sijoitus sukulaisille edistää lapsen hyvinvointia ja kiinnittää lasta suvun suhteisiin. Suvussa on vetovoimatekijöitä, jotka mahdollistavat lapsen sijoituksen sukulaisille. Lapsen hyvinvointia voivat kuitenkin haastaa suvun ristiriitaiset suhteet

ja sukulaisen vanhemmuuden taidot vastata haavoittavia tekijöitä kohdanneiden lasten tarpeisiin.

Tutkimus vahvistaa sosiaalityön käytäntöä ja tietoteoreettista perustaa sekä antaa tietoa sosiaalityöntekijöiden työstä sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksentekoprosessissa. Tutkimus tekee näkyväksi sosiaalityöntekijöiden yksilökohtaiset päätökset sijoittaa lapsi sukulaisperheeseen ja toiveen sukulaissijoituksen ensisijaisuudesta lapsen sijaishuoltopaikkana.

Keskeiset asiasanat: sukulaissijoitus, arviointi- ja päätöksentekoprosessi, lastensuojelu ja sijaishuolto

ABSTRACT

This is a multi-dataset descriptive qualitative study that examines the process of assessing and decision-making on kinship placement of child protection social workers when a related family is assessed as a place of substitute care for a child who has been taken into care. The study is placed in the context of child protection and the institutional border, where the child's family relationships and the role of the relative change as a child protection measure. It highlights the specificity of kinship placement in the assessment and decision-making work of social workers and during the child's foster care.

From a theoretical methodological point of view, the study is a data-driven qualitative study that leans on the principles of social constructionism. The task of the study is to answer the following research questions: What is evaluated in the process of assessing kinship placement? What kind of information do child protection social workers use in decision-making? The research data consists of four focus group interviews with social workers, observation material from the assessment process of four relatives and client records of seven children. The data has been analysed with data-driven content analysis.

The key results of the social workers' expertise are seen in an in-depth assessment and decision-making process that collects various kinds of information, seeking opportunities to implement the kinship placement of a child. The study illustrates the dominant role of attachment theoretical starting points as a basis for placement and the need to perceive diverse factors as part of family relationships and their effects on a child's well-being. The assessment and decision-making work of social workers always focuses on the best interests of the child, which also includes the pursuit of permanence in substitute care and the assessment of risks that challenge the child's well-being. At best, placing a child with relatives promotes the child's well-being and engages the child in family relationships. There are attractive factors in the family that make it possible to place the child with relatives. However, a child's well-being can be challenged by conflicting family relationships and a relative's parenting skills to meet the needs of children who have encountered wounding life situations and events.

The research strengthens the practice and epistemological basis of social work and provides information on the work of social workers in the evaluation and decision-making process of kinship placements. Research makes visible social workers' child-focused decisions to place a child in a relative's family and the wish to prioritize kinship placement as a place of alternative care for the child.

Keywords: kinship placement, assessment and decision-making process, child welfare, child protection and foster care

Esipuhe

Synonyymi sanalle mahdollinen: potentiaalinen, todennäköinen, uskottava, luultava, suoritettavissa oleva, saavutettavissa oleva, tehtävissä, käsiteltävissä oleva, toteutuvissa oleva, mahdollinen suorittaa, suoritettavissa, toteutumiskelpoinen, toimeenpanokelpoinen, sopiva, ajateltavissa oleva, ajateltavissa, kuviteltavissa oleva, kuviteltavissa (synonyymit.fi).

Väitöskirjaa aloittaessani minua suojeli autuas tietämättömyys, mitä kaikkea voisi olla edessä, enkä siinä vaiheessa ajatellut työn olevan mahdotonta vaan jotenkin mahdollista. Väitöskirjan kirjoittaminen on kuitenkin ollut monin paikoin kivuliaata ja tuntunut välillä mahdottomalta. Pinnalla minua piti jonkinlainen sinnikkyys ja ajatus aiheen merkityksellisyydestä niin sosiaalityöntekijöille kuin perheille ja ennen kaikkea lapsille. Suuri kiitos teille, että teitte väitöksestä mahdollisen.

Kiitokset väitöskirjan valmistumisesta kuuluvat myös kaikille niille, joiden apua ilman en olisi selvinnyt. Haluan kiittää periksiantamattomasta ja akateemisesti tarkkanäköisestä ohjauksesta Lapin yliopiston ohjaajiani professori Merja Laitista, yliopistonlehtoria Marjo Romakkaniemeä ja professori Sanna Hautalaa. Erityisesti haluan lämpimästi kiittää Merja Laitista kaikesta tuesta, kannattelusta ja kannustuksesta sekä ystävällisistä sanoista, joita tarvitsin tällä matkalla saadakseni väitöksen maaliin. Merjan taitavalla, määrätietoisella ohjauksella ja akateemisella oppineisuudella on valmistumiseeni rikkumaton merkitys.

Oli myös suuri kunnia, että professori Riitta Vornanen ja professori Marjo Kuronen suostuivat väitöskirjan esitarkastajiksi. Heidän ansiokkaat ja täsmälliset lausuntonsa auttoivat minua merkittävästi viimeistelyvaiheessa. Kiitän professori Riitta Vornasta suostumisesta vastaväittäjäksi.

Kiitän liseniaattiopinnoissa kohtaamaani ja nykyistä kirjoittajakollegaani Marjukka Rasaa yhteisestä matkasta. Kiitän kollegaani yliopistonopettaja Sirkka Alhoa kaikesta akateemiseen elämään liittyvästä tuesta ja mentoroinnista. Kiitos Sirkalle myös villapaidasta ja -sukista, jotka pitivät minut lämpimänä ja mieleni virkeänä. Kiitän lehtori Anu-Riina Svenliniä, että hän jaksoi sinnikkäästi lukea ja kommentoida tekstiäni – ”you never walk alone”. Kiitos ennakkoluulottomista ja poikkiteollisista keskusteluista, Laura Vaskivuo ja Mika Niemelä. Teillä on paikka elämässäni myös akateemisina buustereina, ja olen saanut teiltä monia viisaita sanoja tuekseni osana moniammatillista tutkijaryhmää. Lisäksi kiitän Kokkolan yliopistokeskuksen sosiaalityön tiimin jäseniä, Auta Lasta Ry:n henkilökuntaa tuesta ja kannustuksesta sekä Alli Paasikiven Säätiötä kolmivuotisesta apurahasta.

Ja kiitos, ystävät ja muut läheiset! Eläköön elämä! Kiitos jokaiselle yhdessä ja erikseen – kiitos kahvihetkistä, kävelyistä, kuunteluista, kannustuksesta ja sanoista, että ihminen tai minä pystyy mihin vain. Kiitos iloista ja joskus itkuistakin. Ilman teitä ei olisi tullut mistään mitään. Näinä vuosina elämä on minulta välillä ottanut, mutta antanut myös pitää. Kiitän siskoani, tätiäni ja Eeroa, että olen voinut opiskella kaiken elämän ohella. Ja lopuksi omistan väitöskirjan pojilleni osoituksena siitä, mitä kaikkea voi näköjään sinnikkyydellä ja päättävyydellä saavuttaa. Minun kohdallani mahdottomasta tehtävästä tuli kuin tulikin mahdollinen.

Oulussa 28.5.2024

Kaisa Vuolukka

Sisällysluettelo

TIIVISTELMÄ	3
ABSTRACT	5
Esipuhe	6
Sisällys	8
1 Johdanto	11
2 Tutkimukselliset lähtökohdat ja keskeiset periaatteet	19
2.1 Lastensuojelutyön ideologiset lähtökohdat sijaishuollon kehystäjänä	19
2.2 Huostaanotto ja sukulaissijoitus lastensuojelullisina toimenpiteinä	25
2.2.1 Huostaanotto interventiona	25
2.2.2 Sukulaissijoitus sijaishuollon ratkaisuna	27
2.2.3 Sukulaissijoitus tutkimuksen kohteena	32
2.2.4 Arviointimallit	42
2.3 Sosiaalityön tieto ja yksityisen ja julkisen kohtaaminen	46
2.3.1 Tieto sukulaissijoitusten arviointiprosessissa	46
2.3.2 Yksityisen ja julkisen kohtaaminen	52
3 Tutkimuksen toteuttaminen	59
3.1 Tutkimuksen tavoitteet ja metodologiset sitoumukset	59
3.1.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tehtävät	59
3.1.2 Sosiaalinen konstruktionismi	60
3.2 Tutkimusaineistot	62
3.2.1 Tutkimusaineistojen keräämisen lähtökohdat ja tutkimuslupien hankinta	62
3.2.2 Asiakaskertomusaineisto	64
3.2.3 Havainnointiaineisto	65
3.2.4 Työntekijöiden fokusryhmähaastattelut	67
3.2.5 Tutkimusaineistojen kokonaisuus	69
3.3 Aineistojen analyysin eteneminen	70
3.4 Tutkimuksen eettisyys ja tutkijan positio	73

4	Tiedon keräämisen periaatteet sukulaissijoituksen arvioinnissa	77
4.1	Arviointitiedon keräämisen lähtökohdat.....	77
4.1.1.	Tieto lapsesta ja lapsen lähtökohdista.....	80
4.1.2	Tieto lapsen vanhemmista ja heidän elämäntilanteistaan.....	85
4.1.3	Tieto sukulaisperheistä ja heidän elämäntilanteistaan.....	87
4.2	Tiedon keräämistä ohjaavat teoreettiset lähtökohdat.....	92
4.2.1	Kiintymyssuhdeteoreettiset lähtökohdat.....	92
4.2.2	Traumateoreettiset lähtökohdat.....	96
4.2.3	Vanhemmuus ja muut teoreettiset lähtökohdat.....	98
5	Suhteiden jatkuva analysointi ja arviointi sukulaissijoitusten keskiössä	103
5.1	Ymmärrys erilaisten suhteiden merkityksistä ja sukujen sisäisten vetovoimatekijöiden tunnistaminen.....	103
5.2	Lapsen hyvinvointia ja kiintymystä edistävät suhteet.....	117
5.3	Lapsen hyvinvointia haastavat suvun suhteet.....	122
6	Sosiaalityöntekijöiden päätöksentekoa ohjaavat periaatteet	131
6.1	Lapsen edun varmistaminen	131
6.1.1	Lapsen etu ja huolenpidon määrittely	132
6.1.2	Läheisten toiveet osana edun arviointia ja lapsen osallisuus	138
6.2	Riskien arviointi.....	141
6.2.1	Epävarmuutta herättävät tekijät päätöksenteossa.....	141
6.2.2.	Sijoituksen esteet sosiaalityöntekijöiden päätöksenteoksessa.....	147
6.3	Pysyvyyden tavoittelu	154
7	Sukulaissijoituksen arviointi- ja päätöksentekoprosessi yksityisen ja julkisen kohtaamisena	158
7.1	Huolenpidon määrittely.....	158
7.2	Vuorovaikutuksen asetelmat institutionaalisen ja yksityisen huolenpidossa	161
7.3	Sopimuksellisuus.....	162
7.4	Sukulaissijoituksen arviointi- ja päätöksentekoprosessi sosiaalityöntekijöiden rationaalisenä ja emotionaalisenä työnä.....	165
8	Johtopäätökset	173
	Lähteet	180
	Liitteet	205
	Liite 1. Analyysitaulukko.....	205
	Liite 2. Kirje sosiaalityöntekijöille.....	206
	Liite 3. Kirje perheelle.....	207

Kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1.	Analyysiprosessin kuvaus	70
Kuvio 2.	Sosiaalityöntekijöiden arviointityön keskeiset periaatteet	132
Taulukko 1.	Aineistojen kuvaus	63
Taulukko 2.	Havainnointiaineiston perheet ja tapaamiskerrat	66
Taulukko 3.	Fokusryhmähaastatteluihin osallistuneet työntekijät.....	68
Taulukko 4.	Esimerkki aineiston luokittelusta	72
Taulukko 5.	Havainnointi- ja asiakirja-aineiston lapset, sukupuoli ja ikä arviointihetkellä.....	81
Taulukko 6.	Sukulaisuussuhde lapseen	87

1 Johdanto

Lastensuojelulla on merkityksellinen yhteiskunnallinen tehtävä suojata lapsen huolenpito tilanteen sitä vaatiessa. Lapsen suojelulle asetetaan normatiivisia, kulttuurisia ja eettisiä odotuksia siitä, millaista yhteiskunnan turvaama huolenpito on. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on määrittää ja arvioida, millaista lapsen hyvä elämä ja huolenpito tulisi olla. Tutkimuksessani tämä arviointiprosessi lapsen edusta on analyysin kohteena. Tutkin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden arvioinnin ja päätöksenteon prosessia sukulaissijoituksissa.

Lastensuojelun tarve ei ole yhteiskunnassamme väistynyt. Läheiset ovat olleet keskeisessä roolissa huolenpitoa tarvitsevien lasten tai sukulaisten elämässä läpi historianamme. Huolimatta perhehoidon ja läheissijoitusten ensisijaisuudesta tiedämme kuitenkin vielä kansallisesti lastensuojelullisista sukulaissijoituksista lapsen huolenpidon kontekstina varsin vähän. Huostaanottoa tai sijaishuoltoa koskevaa tietoa ja tutkimusta on toisaalta paljon, mutta tutkimus on ollut hajanaista ja yksittäistä (Pekkarinen 2011, 12; Pekkarinen, Heino & Pösö 2013, 337). Erilaiset tutkimukset vaatisivat niiden yhteenkokoamista ja jatkuvuutta (Heino 2020, 17), ja tämä lisäisi myös erilaisten tutkimusten verrattavuutta. Yhteiskunnallisesti kaivataan sijaishuollon ja perhehoidon kehittämistä (Hoikkala & Lavikainen 2015, 7–8; Heino & Säles 2017, 100) ja lisätietoa sukulais- ja läheissijoituksista perhehoidon muotona. Perhehoidon muotona sukulaissijoitus on nykyisin ensisijainen. Tutkimuksellisesti sukulaissijoituksia ei kuitenkaan ole vielä paljonkaan analysoitu osana sosiaalityöntekijöiden työprosessia.

Suomessa sukulaissijoituksia on tutkittu varsin vähän, mutta kansainvälisesti enemmän. Näissä tutkimuksissa sukulaissijoituksiin yhdistetään monia myönteisiä tekijöitä. Sukulaissijoitusten on todettu olevan muita sijoituksia pysyvämpiä (esim. Koh & Testa 2008; Hélie, Poirier, Esposito & Turcotte 2017), ja pysyvyyttä puolestaan pidetään lapsen hyvinvointia edistävänä (Meiksans, Iaonnos, & Arney 2015, 72). Sukulaisten on todettu olevan hyvin sitoutuneita läheisen lapsen hoitamiseen (Buehler, Cox, & Cuddeback 2003, 92–94; Carnochan, Moore & Austin 2013; Rock, Michelson, Thomson & Day 2015), ja siten lapsen sijoitus sukulaisperheeseen on pitkäkestoista verrattuna muihin sijoitusmuotoihin. Sukulaissijoitusten myönteisiksi tekijöiksi on todettu lapsen mahdollisuus päästä osaksi luonnollisia suvun suhteita ja tuttuun ympäristöön (Wilson & Chipungu 1996, 387) sekä mahdollisuus saada osakseen kiintymystä häntä hoitavilta aikuisilta (Font 2014, 2076).

Tutkimuksissa on myös jäsentynyt erilaisia huolenaiheita. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi sukulaisten korkea ikä ja heikko taloudellinen tilanne (Guddeback

2004, 624; Harden, Clyman, Kreibel & Lyons 2004; Andersen & Fallesen 2015, 68) sekä kasvatustapoihin liittyvät pohdinnat. Sosiaalityöntekijöiden huolenaiheet liittyvät siihen, millä tavoin sukulainen pystyy vastaamaan esimerkiksi lapsen emotionaalisiin tarpeisiin (Fechter-Leggett & O'Brian 2010, 206; ks. myös Stene, Dow-Fleisner, Ermacora, Agathen, Falconnier, Stager & Wells 2020) tai muihin lapsen erityisiin huolenpidon tarpeisiin. Sukulaissijoitus on erityinen ihmisten välisen emotionaalisten suhteiden vuoksi. On todettu, että sukulaissuhde voi aiheuttaa sijoituksen aikana ristiriitoja (Ehrle & Geen 2002, 99). Esimerkiksi isovanhemmalla voi olla vaikeuksia asettaa rajoja omalle aikuiselle lapselleen (Bundy-Fazioli, Fruhauf & Miller 2013, 456; Kiraly & Humphreys 2013b, 369).

Sukulaissijoitusten yleisyydessä on maiden välillä jonkin verran vaihtelua. Tähän vaikuttavat jokaisen maan lainsäädäntö, kulttuuri ja yhteiskunnallinen rakenne (del Valle & Bravo 2013, 525; Backe-Hånsen, Höjer, Sjöblom & Storö 2013, 193). Esimerkiksi Välimeren maissa on vahva perinne sijoittaa lapsi läheisverkostoon (Fargion 2014, 27). Sukulaisperheisiin sijoitetaan jopa noin 60 prosenttia sijaishuollossa olevista lapsista. Pohjoismaissa vastaava luku on 20–30 prosenttia (del Valle & Bravo 2013, 524–255; Backe-Hånsen ym. 2013, 195). Yhdysvalloissa sukulaissijoitus on määritelty ensisijaiseksi sijaishuollon muodoksi, mutta vain 32 prosenttia kodin ulkopuolelle ensimmäistä kertaa sijoitetuista lapsista siirtyy sukulaisperheeseen (Jedwab, Xu & Shaw 2020, 2). Muista Pohjoismaista erottuu Tanska, jossa perhehoidon osuus on 45 prosenttia, mutta sukulaissijoitusten osuus on 2–3 prosenttia (Hestbeak 2011, 146). Suomessa sukulaissijoitusten määrä on kasvanut viime vuosina maltillisesti. Vuonna 2022 sukulaisperheisiin oli sijoitettuna 15 prosenttia huostaanotetuista lapsista (Forsell & Kuoppala 2023, 7).

Suomessa sukulaissijoitus on osa sijaishuoltoa. Se on perhehoidon yksi muoto, jolla on yhteiskunnallinen funktio. Ylipäättään perhehoidolla tavoitellaan lapselle mahdollisuutta läheisiin ihmissuhteisiin ja kodinomaisiin olosuhteisiin (Perhehoitolaki 263/2015, 1§), sukulaissijoituksissa läheissuhteiden vaaliminen on oleellinen tekijä (ks. SopS 60/1991, art. 9.1). Lastensuojelulain (417/2007) muutosta suunniteltaessa lainsäädännössä haluttiin vahvistaa lapsen läheisten roolia lapsen elämässä ja tuen tarjoajana sekä ohjata sosiaalityöntekijöitä läheissuhteiden kartoittamiseen (HE 252/2006; LSL 417/2007, 32.1§; lapsiasia.fi). Läheisverkoston kartoittaminen liittyy periaatteissa monenlaisiin tilanteisiin, jossa lapsen asumista ja huoltoa arvioidaan. Läheisverkosto voi toimia lapsen tukena sijaishuollon aikana, olla mahdollistamassa lapsen kotiin palaamista tai turvata lapsen tilannetta esimerkiksi äkillisissä elämäntilanteissa, kuten kiireellisen sijoituksen aikana (Puustinen-Korhonen 2021, 13). Lapsen huoltajuus- ja asumisjärjestelyt voivat tapahtua muullakin tavalla kuin huostaanottona ja sijoituksena. Lapsen huoltajilla on mahdollisuus järjestää lapselle yksityinen sijoitus, jolloin lapsen huolto ja asuminen on vanhempien itse organisoimaa ja sopimaa (ks. Lastensuojelulaki 417/2007, 81§; Puustinen-Korhonen 2021, 19–20; vrt. Perhehoitolaki 312/1992, 4§ mom. 1 ja 2). Lapselle voidaan

hakea myös oheishuoltajaa, joka tuomioistuimen päätöksellä toimii vanhemman tai vanhempien ohella (esim. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 190/2019, 7§; Lahtinen 2017; Puustinen-Korhonen 2021, 10). Myös lapsen adoptio voi olla yksi vaihtoehto sijaishuollolle. Suomessa kuitenkin kyseisiä adoptioita tapahtuu varsin vähän (Eriksson & Pösö 2021), vaikka se voisi olla luonnollinen jatkumo tai huolenpidon muoto sukulaissijoituksissa.

Suomessa lasten ja nuorten perhehoitajia kutsutaan usein sijaisvanhemmiksi ja perhettä sijaisperheeksi, mutta se ei ole lakiin perustuva käsite (Saastamoinen 2010, 9; Araneva 2018, 206). Sukulaissijoituksen rinnalla käytetään myös käsitettä läheissijoitus (ks. Koisti-Auer 2008; Läheissijaisvanhemmuus 2023). Tutkimuksessani tarkoitan sukulaissijoitus-käsitteellä perhehoitajaa, jolla on sukulaissuhde lapseen ja joka on toimeksiantosuhteessa hyvinvointialueeseen. Käytän rinnakkain käsitteitä sukulainen, sijaisvanhempi ja perhehoitaja osin tekstin sujuvuuden vuoksi. Sukulaissijoituksen (*kinship care*) voi määritellä järjestelyksi, jossa lapsi ei asu kummankaan vanhemman kanssa, vaan häntä hoitaa sukulainen, läheinen tai muu henkilö, johon lapsella on tai on ollut suhde (esim. Geen 2004, 132). Suhteen voi määrittää syntyneen veri- tai biologisen siteen, avioliiton, adoption tai muun suhteen kautta (Font 2014, 2074). *Kinship foster care* yhdistetään käsitteenä hyväksytyyn, viralliseen sukulaisperheeseen (esim. Hegar & Scannapieco 1999, 2; Skoglund ym. 2022, 6).

Sukulaissuhde saa institutionaalisen ilmiänsä silloin, kun se asettuu osaksi lastensuojelun sijaishuollon perhehoitoa. Perhehoito sitoo sukulaisia osaksi institutionaalista toimintaa, mutta samalla sen päälle asetetaan toivetta kodinomaisuuden ja läheisten suhteiden mahdollistajana (myös Skoglund, Thörnblad, & Holtan 2022; vrt. Moilanen 2015; Svenlin 2020). Sukulaisten toimintaa määrittää lainsäädäntö, mutta osana lastensuojelun toimintaa myös sosiaalityöntekijä saattaa määritellä sukulaisten perhe-elämää, vanhemmuutta ja intiimejä ihmissuhteita. Sukulaissijoituksessa odotukset sukulaisten toimintaa kohtaan asettuvat osin semiprofessionaaliseen kehykseen, jossa perhehoitoa määrittää lainsäädäntö, mutta ilman ammatillista koulutusta tapahtuvassa perhehoidossa sukulainen voi hyödyntää lapsen huolenpidossa myös elämän- tai työkokemuksen tuomaa osaamistaan (vrt. Moilanen 2015; Leinonen 2020). Perhehoitajana toimiminen asettaa sukulaiset siis kaksijakoiseen rooliin. Toisaalta sukulaisilta odotetaan, että he tarjoavat lapselle kiintymystä ja rakkautta tavanomaisessa kodissa, mutta samalla sukulaiselta odotetaan myös professionaalaisia tapoja toimia lapsen tukena ja osana verkostoa.

Sukulaissijoitus on liitettävissä kulttuurissamme vallitsevaan, kyseenalaistamattomaan lähtökohtaan, jossa korostuu velvoite huolehtia läheisistä. Parhaimmillaan perhehoidon ajatellaan tarjoavan lapselle ja sijaisvanhemmalle läheisen suhteen (Valkonen & Janhunen 2016, 14) ja perheen tarjoavan lapselle turvaa (ks. Vornanen 2006, 120). Yleensäkin suku tai perhe voidaan nähdä lapselle luonnollisena kasvuympäristönä (Airaksinen 1997, 187). Perhettä pidetään jopa itsestään selvänä, luonnollisena hoivan kontekstina, jossa ihmisiä sitoo yhteen huolenpito, läheisyys

ja erilaisten resurssien jakaminen perheenjäsenten kesken (Forsberg 2003, 8–9). Perhe ei aina kuitenkaan välttämättä ole lapselle turvallinen paikka, tai se voi olla jopa vaarallinen, eikä sukulaissijoitukseen näin ollen aina ole riskitön vaihtoehto. Sukulaissijoitusten ja perheiden tutkimus on tärkeää, jotta lapsen viimesijaisessa instituution määrittämässä huolenpidossa lapsi on turvassa ja hän saa osakseen hyvää huolenpitoa. Tutkimuksista tiedetään, että osa sosiaalisista ongelmista ja perheen toimintatavoista voi siirtyä yli sukupolvien (esim. Saari, Eskelinen & Björklund 2020), vaikka perheissä tapahtuu myös ylisukupolvisesta ketjusta irtaantumista.

Suku huolenpidon kontekstina on myös lastensuojelussa erityinen. Suvun suhteiden lisäksi sukulaissijoituksiin liitetään lapsen mahdollisuus saada osakseen ainutlaatuista läheisten tarjoamaa kiintymystä ja koti, jossa lapsi voi asua läheistensä kanssa (Bhatti-Sinclair & Sutcliffe 2012, 1740; Perry 2012). Sosiaalityöntekijät pitävät tärkeänä myös lapsen yhteydenpidon mahdollisuutta vanhempaan. Yhteydenpidon on todettu toteutuvan paremmin sukulaissijoituksissa kuin muissa perhesijoituksissa (Király & Humphreys 2013a; 2013b). Erityisen sukulaissijoituksista tekevät myös ihmisten väliset tunnesuhteet ja erilaiset perheenjäsenten väliset suhteet. Sukuun liittyy myös emotionaalisia sidoksia sekä ihmisten välisiä solidaarisuus- ja lojaliteettijännitteitä (Boholm 1983). Suvun suhteet ovatkin moninaisia: parhaimmillaan ne tukevat lapsen kiinnittymistä suvun suhteisiin ja suvun vetovoima edistää lapsen sukulaissijoitusta. Erilaiset suvunjäsenten väliset suhteet voivat kuitenkin ennakoita myös sijoituksen pysyvyyttä tai katkeamisen riskitekijöitä (Rork & McNeil 2011). Sukulaissijoituksen haasteet voivat liittyä suvun suhteisiin ja siihen, että läheisestä tulee lapsen perhehoitaja.

Sukulaissijoituksessa, kuten kaikessa lastensuojeluun liittyvässä toiminnassa, lapsi on keskiössä. Huostaanotetut lapset ovat perhehoitoon siirtyessä kokeneet jo monia haavoittavia tekijöitä. Perhetausta kulkee ihmisen mukana läpi elämän, ja sillä voi olla merkitystä myös myöhempään sosioekonomiseen menestykseen tai eriarvoistumiseen (Karhula & Sirniö 2019, 572; Heino ym. 2020; Kääriälä & Hiilamo 2023). Sijaishuollolla on erityinen merkitys lapsen hyvinvoinnin turvaajana ja elämänpolun rakentajana. Esimerkiksi sijoitettujen lasten fyysinen ja psyykinen terveydentila on yleisesti heikompi, koulunkäyntiin liittyy vaikeuksia ja lapsilla on useammin kokemuksia kiusaamisesta kuin ikätovereillaan. (Ikonen, Eriksson & Heino 2020.) Sijoitetuista lapsista on merkittävällä osalla esimerkiksi heikkoa koulumenestystä, joka liittyy erilaisiin neurologisiin ja psykiatrisiin häiriöihin (esim. Kääriälä 2020). Lapsuudenaikaisilla kokemuksilla voi olla yhteys myöhempään selviämiseen elämässä ja erityisesti jatkokoulutukseen kiinnittymisessä (Merikukka 2020). Merkittävälle osalle lapsista kuitenkin huostaanotto ja sijaishuolto vastaavat tarpeisiin hyvin ja luovat vaihtoehtoisia selviytymisen reittejä (Eronen 2013, 77). Valtaosa sijoitetuista lapsista voi itse asiassa hyvin (Eriksson & Korhonen 2022, 7).

Tutkimuksessani sukulaissijoituksiin liittyvä sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksentekoprosessi on tutkimuksellinen kiinnostuksen kohde, kun sukulais-

sijoitus on yksi lapsen sijaishuollon vaihtoehtoista. Lapsen tilanteen arviointi ei kuitenkaan pääty siihen, millä tavoin sosiaalityöntekijät perustelevat lapsen sijoitusta sukuun, vaan se on sosiaalityöntekijöiden työnä lapsen tilanteen jatkuvaa puntarointia hyvinvoinnin turvaamiseksi. Huolellinen arviointi toimii päätöksenteon tukena. Laadukas arviointityö vaatii korkeatasoista lastensuojelun asiantuntijuutta sekä hyvää ammatillista tiedollista ja taidollista osaamista tunnistaa lapsen tilanne (Hietämäki 2015; Jaakola 2022, 88). Sijaishuollosta päätettäessä sukulaissijoituksen arviointi- ja päätöksenteko kulkevat rinnakkain; niitä ei ole kaikilta osin mielekästä eikä edes mahdollista erottaa toisistaan. Päätöksentekoa voi tarkastella juridisena toimenpiteenä, joka on seurausta sosiaalityöntekijöiden tiedon keräyksestä ja analysoinnista sekä lapsen tilanteen arvioinnista. Sosiaalityöntekijöiden lastensuojelun arviointia voi tarkastella ammatillisena toimintana, mutta myös hallinnollis-juridisten tehtävien edellyttämänä selvitystyönä (Jaakola & Pösö 2023, 362). Arvioinnissa ja päätöksenteossa sosiaalityöntekijät hyödyntävät monipuolisesti erilaisia tietoja (Trevithick 2012). Erityiseksi sukulaissijoituksen tekee erilaisten lapselle läheisten suhteiden puntarointi. Sukulaissijoitusten arvioinnissa sosiaalityöntekijöiden päätöksenteossa korostuu lapsen yksilöllisen tilanteen huomioiminen, mikä tekee päätöksenteosta tilannekohtaista ja osin kompleksista (myös Laakso 2013, 61–62).

Yhteiskunnallisesti tutkimukseni asettautuu kohtaan, jossa lasten sijoitusten määrä on jatkanut tasaista kasvuaan huolimatta erilaisista yhteiskunnallisista toimenpiteistä. 2000-luvulla mielenkiinto perhehoitoa kohtaan on ollut vilkasta. Esimerkiksi Hyvä perhehoito -työryhmän muistiossa (2017) todetaan, että laadukkaassa perhehoidossa tulevat perhehoidettavan yksilölliset tarpeet ja osallisuus huomioiduksi. Muut havainnot liittyivät muun muassa erilaisten yhteneväisten toimintamallien ja prosessien selkiyttämiseen. (Mt.) Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelussa ja perhehoidossa tulee esille myös monissa muissa julkaisuissa (esim. Hoikkala, Kojo, Tervo & Aaltonen 2017; Valkonen & Janhunen 2016; Malja, Puustinen-Korhonen, Petrelius & Eriksson 2019). Riikka Ikonen, Pia Eriksson ja Tarja Heino (2020) kiteyttävät Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperissa sijoitettujen lasten kouluterveyskyselyn tuloksien toimenpide-ehdotuksia seuraavalla tavalla: *”Tämän työpaperin toivotaan käynnistävän yhteiskunnallista keskustelua turvallisen, laadukkaan sekä lapsen tarpeisiin vastaavan sijaishuollon järjestämisestä, hankinnasta, toteuttamisesta ja valvonnasta”* (mt.). Yhteistä erilaisissa muistioissa ja työpapereissa on, että poikkeuksetta niissä kannetaan huolta lapsen yksilöllisen tarpeen mukaisen sijaishuollon mahdollistumisesta, turvallisuudesta ja yhdenmukaisten toimintamallien tai -prosessien käyttöön ottamisesta. Sijaishuollon ja perhehoidon kehittämistä puoltavat myös muut yhteiskunnalliset kannanotot ja raportit. Sijaishuollon valvontaan ja sen kehittämiseen on kiinnitetty niin ikään huomiota (Eriksson & Korhonen 2022).

Kaikilta osin lapsen sijaishuollon aikaista turvallisuutta ei ole voitu varmistaa, vaan lapset kokevat sijaishuollossa edelleen kaltoinkohtelua, vaikkakin kaltoinkoh-

telutilanteet tai huomautukset yhdistyvät erityisesti laitospäristöön (ks. Sakslin 2020; Ikonen ym. 2020; Hytönen, Malinen, Salenius, Haikari, Markkola, Kuronen & Koivisto 2016). Lastensuojelu on myös joskus epäonnistunut tehtävässään. Tällaisen ilmiön teki näkyväksi raportti lastensuojelun sijaishuollon epäkohdista ensimmäisen lastensuojelulain aikana (Hytönen ym. 2016). Päivi Korhonen ja Pia Eriksson (2021, 2) puhuvat sijaishuollon epäkohdista liukumana. Heidän tutkimuskatsauksensa tekee näkyväksi, että sijaishuollossa tapahtuu lapsen hyvinvointia vaarantavia tekijöitä, jotka vaativat välitöntä puuttumista, kun taas toisessa liukuman päässä on laadukas, lapsen tarpeita vastaava sijaishuolto. Tähän väliin jäävät lievät epäkohdat, jotka ovat korjattavissa ohjauksella ja valvonnalla. Kansainvälinen tarkastelu toi myös ilmi, ettei sijaishuollossa tapahtuvia lieviä epäkohtia ole juurikaan tutkittu. (Mt; ks. Hoikkala & Lavikainen 2015.) Lapsen sukulaissijoitus tapahtuu sukulaisten yksityisessä kodissa. Koti ja huolenpito asettuvat lapsen huostaanoton myötä myös institutionaalisen tarkastelun kohteeksi. Huolimatta siitä, missä lapsen sijaishuolto tapahtuu, sen tulee vastata lapsen huolenpidon tarpeisiin. Laadukkaassa sijaishuollossa painottuu lapsikeskeinen näkökulma läpi lapsen sijaishuollon sijaispaikan valinnasta sijaishuollon päättymiseen (Malja ym. 2019). Tämä tarkoittaa sosiaalityössä ensisijaisesti lapsen näkökulman huomioimista häneen liittyvissä asioissa (Hakalehto 2016). Suomessa arviointia tehdään huomioiden lapsen hyvinvointi kokonaisvaltaisesti (esim. Rasmussen ym. 2010; Kriz & Skivenes 2012) ja tarkastellen lapsen hyvinvointia osana kasvuolosuhteita ja läheisiä ihmissuhteita (Lamponen 2022).

Tutkimukseni merkityksellisyys haavoittuvassa asemassa olevien lasten suojaamiseksi on ajankohtainen. Yhteiskuntamme rakenteissa on kohtia, joissa lapsen suojelu lastensuojelun toimenpiteenä ei ole toteutunut. Suomessa on vuoden 2010 jälkeen herätty esimerkiksi perhesurmiin, pysähtytty 8-vuotiaan Vilja-Erikan kuolemaan sekä nuorten toisiinsa kohdistamaan vakavaan kiusaamiseen ja väkivaltaan, joka päättyi kaverin kuolemaan (esim. Piispa, Taskinen & Ewalds 2012). Huomio lapsikeskeiseen työskentelyyn, lapsen osallisuuteen ja tiedon tuottamisen painoarvoon kääntyy usein uudelleen vasta erilaisissa traagisissa tilanteissa (ks. Welbourne 2012; Kananaja 2013). Lapsen hyvinvoinnin ja suojelun turvaamiseksi lastensuojelun sijaishuollon epäkohtien korjaamiseksi on julkaistu toimenpide-ehdotuksia (esim. Kananaja 2013; Kananaja & Ruuskanen 2019; Hoikkala & Lavikainen 2015; Korhonen & Eriksson 2021). Perhehoitoon ja lastensuojeluun ohjautuu myös lapsia, joiden tuen tarve tai paikka olisi psykiatrisissa palveluissa, ja lapsen sijoituksella paikataan puutteellisia terveydenhuollon palveluita. Esimerkiksi osastohoitojen purkamisen on vaikuttanut siihen, että vaikeasti psyykkisesti oireilevia lapsia on sijoitettu perhehoitoon. (Heino, Forssell, Eriksson, Känkänen, Santalahti & Tapiola 2018, 4.) Järjestelmä tuottaa sijoitusten katkeamisia ja lasten pompottelua perhehoitajien jäädessä ilman terapeutista tai muuta sopivaa tukea. Yhteiskunnallinen tilanne on myös herättänyt kysymyksiä siitä, paikkaavatko perhesijoitukset myös puutteellisia mielenterveyspalveluita (Kuntaliiton lastensuojelun kuntakysely 2017).

Tämän väitöskirjatutkimuksen tehtävänä on tarkastella sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksentekoprosessia, kun huostaanotetulle lapselle mietitään sijaishuoltopaikaksi sukulaisperhettä. Tutkimukseni kohdentuu näiden molempien näkökulmien tarkasteluun. Tutkimuksessani olen kiinnostunut, mitä sukulaissijoitusten arviointiprosessissa arvioidaan ja millaista tietoa lastensuojelun sosiaalityöntekijät käyttävät päätöksenteossa, kun he pohtivat sukulaisperhettä huostaanotetun lapsen sijaishuoltopaikaksi. Vastatakseni tutkimuskysymyksiini keräsin ja analysoin kolme osin eri aikaan kerättyä aineistoa. Aineistoni koostuu lasten asiakaskertomusaineistosta, sosiaalityöntekijöiden fokusryhmähaastatteluista ja neljän sukulaisperheen arviointiprosessien havainnointiaineistosta. Laadullisella aineistolähtöisellä sisällönanalysillä tutkimukseni jäsenyi neljään päälukuun.

Kiinnostukseni aiheeseen syntyi lastensuojelun sosiaalityöntekijänä, kun sukulaisperheiden mahdollisuus huolehtia läheisestä tuli huostaanottoprosessin aikana ajankohtaiseksi. Kiinnostuin aiheesta toki niin perhehoidon yleisiin kriteereihin kuin lainsäädännöllisiin reunaehtoihin liittyen, mutta myös siitä näkökulmasta, mitä kaikkea perheen sisäiseen lapsen huolenpitoon liittyy. Sukulaissijoitukset näyttäytyivät ihmisiä toisiin sitovina, ajoittain erottavina, ja jäin miettimään perhehoidon roolia lastensuojelullisen yhteiskunnallisen hoivan tuottajana. Samalla yritin sosiaalityöntekijänä ymmärtää suvun suhteita ja tunnesidoksia. Perheissä oli jotain, minne ulkopuoliselle avautui ovi, mutta myös tilanteita, joissa suku ja perheenjäsenet sulki ulkopuoliset pois. Toinen tutkimukseeni liittyvä intressi liittyy siihen, että siirryin tekemään lastensuojelun sosiaalityöntekijän perhehoidon virkaa nivelvaiheessa, kun lastensuojelulaki (417/2007, 32) uudistettiin. Sosiaalityöntekijöiden velvollisuudeksi tuli selvittää lapsen läheisten mahdollisuus huolehtia huostaanoton tarpeessa olevasta lapsesta (mt. 32§, HE 252/2006). Lakimuutokset ohjasivat työskentelyä kohti sukulaissijoituksia. Muutos toteutettiin niin, että sukulaissijaisarviointeja alettiin normitettuna tehdä hyödyntäen kaikkea sitä osaamista ja asiantuntemusta, mitä jokaisella sosiaalityöntekijällä oli kyseisellä hetkellä.

Tutkimukseni kiinnittää huomiota perhehoitoon sijaishuollon muotona ja vahvistaa sijaishuoltoon kytkeytyvää tutkimusta. Lastensuojelun tutkiminen liittyy aina lapsuuteen ja nuoruuteen, mutta sen suojelutehtävä erottaa sen muusta tutkimuksesta (Pekkarinen 2011, 12). Lastensuojelututkimuksen tehtävän määrittely ei kuitenkaan ole yksiselitteistä: Onko kyseessä yleisesti lapsuuden ja nuoruuden tutkimuskenttä vai laajasti lapsen ja perheiden palvelujärjestelmän tutkiminen vai spesifisti yksilö- ja perhekohtaisen lastensuojelun tutkiminen? (Pekkarinen, Heino & Pösö 2013, 338.) Sukulaissijoitusten tutkimuksen kenttä vastaa periaatteessa kaikkiin edellä mainittuihin kolmeen lastensuojelun tutkimusintressiin ja perhesuhteiden tutkimukseen. Sukulaissijoitus muuttaa läheisten keskinäisiä suhteita ja rooleja sekä sukulaisen suhdetta lastensuojelun instituutioon.

Tutkimukseni paikantaa lastensuojelun perhehoidon kenttää, mutta avaa kuvaa myös perheen roolista tai velvollisuudesta lapsen huolenpitäjänä. Se tuottaa tietoa

sosiaalityön tutkimuskentälle perhehoidosta ja sukulaissijoituksiin liittyvistä erityispiirteistä. Sukulaissijoitus on asetelma, jossa lapselle toivotaan läheisiä ihmissuhteita ja kiintymystä, mutta samalla lainsäädäntö sitoo sukulaiset osaksi institutionaalista toimintaa. Se määrittää toimintaa vanhempana suhteessa lapsen tarpeisiin ja paikkaa suvun jäsenenä sekä raamittaa yksityisiä intiimejä ihmissuhteita. Sosiaalityöntekijöiden työ rakentuu sukulaissijoituksen arvioinnin ja päätöksenteon prosesseissa, joissa lapsen etu lopulta määrittyy. Tutkimusraporttini rakentuu siten, että aluksi tarkastelen sukulaissijoitusta ohjaavia teoreettisia lähtökohtia ja kuvaan tutkimusprosessia ja sen jälkeen tarkastelen, millaisena sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksenteko näyttäytyy sukulaissijoituksissa.

2 Tutkimukselliset lähtökohdat ja keskeiset periaatteet

2.1 Lastensuojelutyön ideologiset lähtökohdat sijaishuollon kehystäjinä

Lastensuojelulla on vastuu lasten hyvinvoinnin ja suojelun turvaamisesta, mutta tavat sen toteuttamiseksi ovat vaihdelleet maittain ja aikakausittain. Tässä luvussa kuvaan tiiviisti lastensuojelun orientaatiot ja suomalaisen lastensuojelutyön ideologiset lähtökohdat. Tutkimukseni näkökulmasta on tärkeää tiedostaa se, että lastensuojelutyötä kehystävät ideologiset muutokset ovat yhdessä lainsäädännön kanssa vaikuttaneet siihen, että lapsen läheisverkoston huomioimisesta ja sukulaissijoituksesta on tullut sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden työtä ohjaavia periaatteita.

Kansainvälisesti tarkasteltaessa lastensuojelu on keskittynyt eri maissa hieman eri tavoin lasten ja perheiden hyvinvoinnin turvaamiseen. Tavat lastensuojelun toteuttamiseksi ovat aina yhteiskuntasidonnaisia. Lastensuojelun kehittymiseen ja toimintatapojen muovautumiseen vaikuttavat monitahoisesti kulttuuriset, poliittiset, oikeudelliset ja yhteiskunnalliset ilmiöt (Weyts & Randall 2010, 13; Gilbert, Parton & Skivenes 2011; del Valle & Bravo 2013). Näihin liittyvät myös lastensuojelun keskiössä olevat käsitykset perheen ja julkisen vallan suhteesta (Forsberg & Kröger 2010; Gilbert ym. 2011; myös Fox Harding 1997). Analysoimalla yhteiskunnallisia toimintaympäristöjä on tunnistettu ja nimetty erilaisia orientaatioita ja lähestymistapoja lastensuojeluun. Niiden avulla on voitu jäsentää makrotasolla lapsen kaltoinkohtelun tunnistamisen ja suojelun kysymyksiä. (Parton 2019, 19.) Orientaatiot kuvaavat yleisellä tasolla, miten lastensuojelu toteutuu julkisen vallan ja lapsen tai perheen tukemisessa ongelmatilanteissa (Pösö 2016, 18; Fox Harding 1997).

Lastensuojelun kansainvälisissä tutkimuksissa ideologiset orientaatiot on jaettu yleisesti lasta suojelemaan orientaatioon (eng. *child protection*) ja lapsen ja perheen hyvinvointia/perhepalveluita (eng. *child welfare/family service*) korostavaan orientaatioon (Khoo ym. 2002; Vornanen 2007; Forsberg & Kröger 2010; Gilbert ym. 2011; Pösö 2011). Neil Gilbertin johtama tutkimusryhmä (1997; 2011) on jaotellut kansainvälisissä vertailevissa tutkimuksissa orientaatiota sen mukaan, (1) miten lapsen ja perheen ongelma määritellään, (2) miten ongelmiin puututaan, (3) miten suhde sosiaalityöntekijän ja lapsen/perheen välillä rakentuu ja (4) millaisena erot näyttäytyvät lapsen kodin ulkopuolelle sijoituksissa (mt.). Ensimmäisessä vertailevassa tutkimuksessa, joka toteutettiin 1990-luvun puolivälissä, korostuivat lasten suojelun ja perhepalveluiden orientaatiot. Angloamerikkalaisissa maissa näkyi vahvimmin lasta suojeleva orientaatio. Pohjoismaat ja Manner-Euroopan maat

asettuivat puolestaan selkeämmin perheiden hyvinvointia korostavaan ja perheitä eri palveluin tukevaan orientaatioon (Gilbert 1997).

Kansainvälinen vertaileva tutkimus (Gilbert ym. 2011) toi esiin kolmannen, lapsikeskeisen (eng. *child focused*) orientaation. Lisäksi vertailu osoitti, että aiempien orientaatioiden rajat ovat liudentuneet kaikissa maissa, Suomi mukaan lukien. Orientaatiot esiintyvät eri tavoin painottuneina yhdistelminä. (Gilbert ym. 2011, 5.) Tutkimuksissa näkyy myös se, miten eri maat ovat ottaneet toisiltaan vaikutteita, esimerkiksi angloamerikkalaiset maat ovat kiinnittäneet huomiota lapsen hyvinvointia edistäviin palveluihin, kun taas pohjoismaissa on puolestaan käynnistynyt lainsäädännön uudistuksia lapsen suojaamiseksi (Gilbert 2011; Parton & Berridge 2011).

Lasta suojelevassa orientaatiossa toiminnan lähtökohtana on lapsen ja kasvua ja kehitystä uhkaavien tekijöiden arviointi, kärjistetyksi sanottuna lapsen turvallisuuden arviointi ja seuraaminen hyväksikäyttäviltä ja lasta laiminlyövilta vanhemmilta. Suojelupainotteisia maita ovat perinteisesti olleet angloamerikkalaiset maat, esimerkiksi Yhdysvallat ja Iso-Britannia. (Gilbert ym. 2011.) Työskentelyä ohjaavat normit, kriteerit ja lainsäädäntö. Suojelupainotteisuus konkretisoituu lasta vahingoittavissa tilanteissa, joissa ratkaisuna on usein nähty lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle (Kojan & Lonne 2012, 105). Tämä tuo mukanaan sen, että lasta suojelevassa orientaatiossa korostuu usein työntekijän ja perheen vastakkainasettelu (Gilbert ym. 2011.) Aina lapsia ei kuitenkaan sijoiteta kodin ulkopuolelle, vaan esimerkiksi Isossa-Britanniassa yli puolet kaltoinkohtelua kokeista lapsista jää kotiin erilaisin tukitoimin (Parton & Berridge 2011, 76). Vaikka tavoitteena on yleensä perheen jälleenyhdistäminen (Burns, Pösö & Skivenes 2016, 6), lastensuojelun ja sijaishuollon tarpeessa olevan lapsen adoptioon voidaan lähteä vanhempien vastustaessakin (Laine, Pösö & Ujula 2018). Tässä orientaatiossa ovat korostuneet lasten ja perheiden korkea kynnys saada palveluita, palveluiden suppeus sekä työskentelylle tunnusomaisena piirteenä tuen vastaanottamisen vastentahtoisuus (Pösö 2016, 18). Lasta suojelevaa orientaatiota on kritisoitu ennaltaehkäisevän työn vähäisyydestä (Laakso 2009, 22).

Gilbertin ym. (1997; 2011) vertailussa Suomi paikantuu perustaltaan muiden Pohjoismaiden tavoin *palvelukeskeiseen orientaatioon*, jonka ytimessä ovat hyvinvointi ja perheille suunnattujen avohuollon tukitoimien korostaminen ja jossa lastensuojelua tukevat laajat universaalit perhepalvelut (Forsberg & Kröger 2010; Pösö ym. 2014). Vuoden 1983 lastensuojelulaki (LSL 683/1983) paikansi lastensuojelun osaksi kunnallisia sosiaalipalveluita: kaikille perheille tarjottiin palveluita ja perhepalveluiden luonne määrittyi ongelmia ennaltaehkäiseväksi ja avohuollon tukitoimia tarjoavaksi. (Pösö 2011, 114, 126.) Hyvinvointivaltio on luonut puitteet suomalaisen lastensuojelun kehitykselle, ja lastensuojelu on määrittynyt yleisesti kaikkia lapsia koskevaksi hyvinvointia edistäväksi toiminnaksi (ks. Pösö ym. 2014; Gilbert 2011, 11; Pekkarinen 2011, 12, 14). Hyvinvointivaltion ideologiana on ollut uni-

versalismiksi – kokonaisvaltaisten lapsi- ja perhepalveluiden, ennaltaehkäisevän tuen ja koulutuksen tarjoaminen kaikille lapsille ja perheille (Harden & Pringle 1997, 149; Sainsbury 1999; Hiilamo 2002; Satka & Harrikari 2008, 652; Forsberg & Kröger 2010, 4–5; del Valle & Bravo 2013, 252). Sosiaaliturva- ja perhepalvelujärjestelmä on muodostanut perustan lasten hyvinvoinnin vahvistamiselle ja heidän subjektiivisiin tuen tarpeisiinsa vastaamiselle (Forsberg & Kröger 2010; Pösö 2010). Hyvinvointipoliittiset ratkaisut ovat näkyneet esimerkiksi siinä, että lapsiperheköyhyys on ollut matalaa ja lasten hyvinvointi yleisesti hyvää (Hiilamo 2008). Kuitenkin lastensuojelun asiakasperheiden sosioekonominen tilanne on usein heikompi kuin muun valtaväestön. Lasten ja perheiden elämään on voinut kasaantua esimerkiksi pienituloisuutta, köyhyyttä, monia elämäntilanteen muutoksia, vanhempien uupumusta sekä päihde- ja mielenterveydenhaasteita (esim. Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016; Ristikari, Keski-Säntti, Sutela, Haapakorva, Kiilakoski, Pekkarinen, Kääriälä, Aaltonen, Huotari, Merikukka, Salo, Juutinen, Pesonen-Smith & Gissler 2018, 17).

Palvelukeskeisessä lastensuojelun orientaatioissa tavoite on edistää hyvän lapsuuden mahdollisuuksia ja ehkäistä ongelmien syvenemistä (Forsberg & Kröger 2010; Skivenes 2011). Työskentelyssä pyritään rakentamaan kumppanuutta vanhempien kanssa (Gilbert ym. 2011), ja työskentely nojautuu ajatukseen siitä, että vanhempia auttamalla ja koko perhettä tukemalla voidaan edistää lapsen hyvinvointia ja vastata myös lapsen avun ja tuen tarpeisiin (esim. Hurtig 2003; Forsberg & Kröger 2010; Pösö 2011; Harrikari 2020). Lapsen ja perheen ongelmien ajatellaan liittyvän perheen sisäisiin toimintahäiriöihin tai vuorovaikutusongelmiin (Gilbert ym. 2011), ja taustalla vaikuttaa lähtökohtainen luottamus siihen, että ihmiset kykenevät muuttamaan toimintatapojaan yhteiskunnan tarjoaman sopivan tuen avulla (Burns ym. 2016). Johanna Hurtigin (2003) nimeämä tihkuvan auttamisen malli kuvaa ajatusta siitä, että tukemalla perheen vanhempia ja aikuisia myös lapsi tulee autetuksi. Lastensuojelun työskentely onkin usein kohdentunut koko perheen tukemiseen esimerkiksi perhetyön avulla (Pohjalainen 2019), ja työskentelyssä on suosittu erilaisia perheen tukitoimia ennen viimesijaisia palveluita, kuten esimerkiksi huostaanottoa (Julin 2011, 109). Palvelukeskeinen orientaatio on saanut kritiikkiä osakseen, koska työskentelyn luonne on jäänyt usein epätarkaksi ja sen painopiste on usein ollut aikuisten kanssa työskentelyssä (Hurtig 2003; Laakso 2009, 22–23.)

Viime vuosikymmeninä Suomessa on vahvistunut *lapsikeskeinen lastensuojelun orientaatio*. Lapsikeskeinen lastensuojelun orientaatio asettuu lasta suojelevan ja palvelukeskeisen orientaation välimaastoon. Siinä korostuvat lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen ja lapsen oikeuksien turvaaminen. (Gilbert 2011, 533.) 1990-luvulla lapsi alkoi nousta lastensuojelun työkäytännössä uudella tapaa vanhemmista ja perheestä erilliseksi subjektiksi. Suomi allekirjoitti lapsen oikeuksien sopimuksen vuonna 1991. Sopimuksessa määriteltiin lapsen oikeus suojeluun (eng. *protection*), oikeus elämänvoimavaroihin, ohjaukseen, palveluihin ja resursseihin

(eng. *provision*), lapsen etuun ja oikeuteen osallistua itseään koskeviin asioihin (eng. *participation*) sekä syrjimättömyyden periaate (esim. Alderson 2008; ks. SopS 60/1991). Lisäksi sopimuksessa otettiin kantaa lapsen oikeuteen saada tarvittaessa erityistä suojelua perheensä, yhteiskunnan tai valtion taholta (SopS 60/1991, 59 - 60; ks. myös Asetus YK:n ihmisoikeuksien julistuksesta 8/1976). Lastensuojelulaki (417/2007) nojaa lasten oikeuksien sopimukseen (mt.) ja yhdessä suomalaisten perus- ja ihmisoikeussopimusten kanssa ne muodostavat toisiaan täydentävän suojajärjestelmän (Perustuslaki 733/1999; Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999; lapsenoikeudet.fi). Lapsen edun turvaaminen voi joskus vaatia puuttumista ja rajoituksia yksityisen perheen elämään. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin käsittelee lapsen etua rinnakkain henkilötietojen ja perhe-elämän suojaa koskevan artiklan kanssa (EIT, art. 8.1).

Lapsen oikeuksien sopimuksen keskeisin periaate on, että lapsen etu on aina asetettava ensisijaiseksi, niin lainsäädännössä, yhteiskunnallisissa ratkaisuissa kuin viranomaispäätöksissä. Lapselle tulee myös taata mahdollisuus ilmaista näkemyksensä itseään koskevissa asioissa ja lapsen näkemykset on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. (SopS 60/1991, art. 12). Lastensuojelutyössä tämä on tarkoittanut vähittäistä muutosta sitä kohti, että tilanteita ja käsiteltäviä asioita tarkastellaan lapsen näkökulmasta ja perustellaan lapsen edun toteutumisen näkökulmasta. Lapsikeskeisyys korostaa sitä, että jokaisella lapsella on yksilölliset oikeudet saada tukea ja hänen tilannettaan vastaavia palveluita. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 55.) Sopimus asettaa vaatimuksia lasten kanssa työskentelevien asiantuntijuudelle sekä oikeuksia lapselle saada tarvitsemiaan palveluita (Alderson 2008, 27, 35). Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015), joka määrittää sosiaalityöntekijälle ammatillisia ja koulutuksellisia vaatimuksia, tukee näitä sitoumuksia. Lastenoikeuksien sopimus velvoittaa myös viranomaisia yhteistoimintaan niin, että toimenpiteet edesauttavat lapsen osallisuutta asioissaan (esim. SopS 60/1991, art. 12).

Lapsen subjektiivisuuden ja aseman tunnistaminen on konkretisoitunut esimerkiksi erilaisten varhaisen tuen menetelmien sekä lapsen kanssa työskentelyyn suunnattujen menetelmien kehittämisessä. Jo 1990-luvulla alettiin työstää esimerkiksi lapsen haastattelumenetelmiä, ryhmämuotoisen toiminnan menetelmiä sekä erilaisia valtakunnallisia oppaita ja ohjeita lapsen pahoinpitelyn, kaltoinkohtelun ja seksuaalisen hyväksikäytön tunnistamiseen ja selvittämiseen. Lapsikeskeisyys nostettiin myös politiikan tasolle. Huoli varhaisen tuen menetelmien kehittämisestä toisaalta juonsi juurensa myös siitä, että lastensuojelun asiakasmäärät kasvoivat tasaisesti 1990-luvulta lähtien. (Pösö 2011, 116, 124, 127.)

Lapsikeskeisyyden vahvistumiseen on vaikuttanut merkittävästi se, että 2000- ja 2010-luvuilla lapsen oikeudet ovat korostuneet entisestään yhteiskunnan eri tasoilla. Lapsen oikeuksien sopimus on määritellyt ja suunnannut lastensuojelun käytäntöjä ja niihin kohdistuneita kehittämishankkeita. Suomessa on tehty monia eri toimen-

piteitä, linjauksia, muistioita, raportteja ja hallituksen kärkihankkeita, joilla on pyritty edistämään niin lasten hyvinvointia ja suojelua kuin perheiden jaksamista ja hyvinvointia (esim. Bardy & Heino 2013; Kananoja 2013; Heino ym. 2016; STM 2017, 5; STM 28:2020). Kansallinen lastensuojelun kehittämisohjelma (KASTE 2004–2006) loi pohjaa lastensuojelun lakimuutokselle (Oranen 2006, 2). Vuonna 2008 voimaan tullut lastensuojelulaki (417/2007) on tukenut merkittävästi lapsikeskeisen orientaation vahvistumista. Viimeisimpänä valtakunnallisena kehittämissankkeena on Sipilän hallituksen toteuttama LAPE-kärkihanke vuosina 2016–2019 (Heino 2020, 17). Siihen sisältyneen lastensuojelun muutosohjelman tavoitteena oli vahvistaa lasten osallisuutta ja lapsikeskeistä työskentelyä sekä kehittää uudenlaisia toimintamalleja sijaishuollon ohjaukseen ja valvontaan (Hoikkala, Kojo, Tervo & Aaltonen 2017). Myös perhehoidon arviointiin ja laatuun kiinnitettiin huomiota (Hoikkala ym. 2017; Ikonen 2020), samoin sijaishuollon lapsikeskeisen valvonnan kehittämiseen (Eriksson & Korhonen 2022).

Lapsikeskeisyyteen liittyy vahvasti osallisuus, josta on tullut tärkeä lapsi- ja nuorisopolitiikan käsite 2010-luvulla (Kiilakoski 2017). Osallisuus on kuulumista erilaisiin ryhmiin ja yhteisöihin, esimerkiksi sukuyhteisöön, ja vaikuttamista niihin. Osallisuus on sidoksissa myös identiteetin rakentumiseen. Sitä voidaan tarkastella niin rakenteellisella kuin yksilötasolla. Rakenteellisella tasolla lapsen osallisuus huomioidaan edistämällä yksilön toimintakykyä ja kiinnittymistä palvelujärjestelmiin sekä instituutioihin (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 149; Heino ym. 2020). Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työssä lapsen osallisuuden varmistaminen tapahtuu arkisissa kohtaamisissa lapsen ja sosiaalityöntekijän välillä tai erilaisina järjestettyinä tapahtumina esimerkiksi virallisiin kuulemiskäytäntöihin liittyen (ks. esim. Pajulammi 2014). Lapsen osallisuudella voidaan myös tarkoittaa, että lapsella on oikeus saada tietoa itseään koskevista päätöksistä, suunnitelmista ja toimenpiteistä (Oranen 2008, 9). Tarja Pösö (2011, 21–22) jaottelee lapsen osallisuuden kannalta lastensuojelun neljään keskeiseen osa-alueeseen. Ensimmäinen tehtävä on pyrkimys selvittää, mitä on tapahtunut (selvittelevä lastensuojelu) ja millä tavoin lapsi on osallisena rakentamassa ymmärrystään lastensuojelun läsnäolosta. Toinen tehtävä liittyy siihen, että lapsen mielipiteellä on ratkaiseva merkitys päätöksenteossa (päätöksiä tekevä lastensuojelu), ja siihen, millä tavoin lasta kuullaan ja mielihpidettä selvitetään erilaisissa prosesseissa. Kolmas tehtävä liittyy muutostyöhön ja siihen, millä tavoin lapsi pääsee osalliseksi terapiaan tai kuntouttaviin prosesseihin, joissa muutos on mahdollinen. Neljäs tehtävä liittyy siihen, miten lapsen tilannetta seurataan, ja siinä lapsella on mahdollisuus kertoa itselleen merkityksellisistä asioista. Lapsen osallisuuden reunaehdot liikkuvat näiden neljän eri tehtävän sisällä. (Mt.)

Vaikka lapsikeskeisyyttä ja lapsen osallisuutta korostetaan vahvasti sopimuksissa, lainsäädännössä, politiikassa ja käytännön kehittämishankkeissa ja teoreettisesti lapsella on tasavertaiset oikeudet aikuisen oikeuksien kanssa, silti on huomioitava, että

ne eivät toteudu automaattisesti (Holland 2004; Tulensalo & Muukkonen 2016; Haarakangas 2018). Lapsikeskeisyyden toteutuminen on sidoksissa työntekijän ja organisaation tarjoamiin mahdollisuuksiin työskennellä lapsen kanssa. Tämä tarkoittaa myös sitä, että lapsen osallisuuden toteutumisessa on vaihtelua. (Tulensalo & Muukkonen 2016.) Lapsen osallisuus on suomalaisen lapsioikeuden keskeinen periaate ja osatekijä, kun lapsen etua määritellään. Lapsen osallisuus toteutuu usein kuitenkin kapea-alaisesti liittyen lapsen juridis-muodolliseen kuulemiseen erilaisissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. Siten lapsen oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä ja saada painoarvoa sanoilleen hänen elämäänsä keskeisesti vaikuttaviin tekijöihin ei kaikilta osin toteudu. (Pajulampi 2014, 140–141.)

Sosiaalityössä on esimerkiksi tulkittu lapsen osallisuuden toteutuvan, kun lapselle on annettu informaatiota lähinnä lastensuojeluprosessin etenemisestä (Archard & Skivenes 2009). Lapsen osattomuutta tai syrjään asettamista on perusteltu lapsen suojelemisen näkökulmasta (Hurtig 2003). Vanhempien oikeudet ovat vahvoja ja aikuisnäkökulma painottuu työskentelyssä helposti (Hurtig 2006; myös Forsberg 1998; Holland 2004). Usein lastensuojelussa asiakkuus nivoutuu koko perheeseen – vanhempiin, lapsiin ja muihin läheisiin, jolloin lapsi voi jäädä muiden perheenjäsenten varjoon (Pohjola 2010). Esimerkiksi Sally Hollandin (2004) tutkimuksessa lapsen asema näyttäytyi näkymättömänä ja alistaisena aikuisten mielipiteille. Syitä aikuiskeskeiseen työskentelyyn on löydettävissä myös sosiaalityön tavassa toimia. Vanhempien on ajateltu olevan kykeneviä kuvaamaan perheen tilannetta ja etsimään siihen ratkaisuja (Hurtig 2006). Lisäksi vanhempien tuottamaa tietoa on pidetty elintärkeänä lapsen elämysmaailman kuvaajana (Alderson 2008, 28). Myönteistä kuitenkin on, että esimerkiksi Anne-Mari Jaakola (2020) havaitsi kyselytutkimuksessaan, että lapsi on sosiaalityöntekijöille arvioinnin merkityksellisin tiedontuottaja ja hänen osallisuutensa arvioinnissa huomioidaan varsin usein. Sosiaalityöntekijän lapsikeskeistä arvioinnin lähestymistapaa ennakoisi se, että sosiaalityöntekijän arviointityötä ohjaa lapsen tarpeiden ja hyvinvoinnin orientaatio. Tutkimustulosten mukaan lapsikeskeisimmin arviointia tekivät iältään vanhemmat sosiaalityöntekijät, jotka tunsivat lapsen kehitystä ja tukivat lapsen osallisuutta. Tutkimuksessa havainnollistui se, että arviointiin ja lapsikeskeisyyden todentumiseen vaikuttavat työntekijäkohtaisten asioiden lisäksi organisaatio ja työilmapiiri. (Mt.)

Lastensuojelutyön ideologiset lähtökohdat kehystävät tutkimukseni kohteena olevaa sijaishuoltoa ja sukulaissijoituksia. Ne tulevat näkyviksi siinä, miten läheisverkoston huomioimisesta ja sukulaissijoituksista on tullut sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden työtä ohjaavia periaatteita. Erilaiset lainsäädännölliset muutokset ovat tukeneet kehitystä merkittävästi. Lapsen oikeus säilyttää läheiset ihmissuhteensa on määritelty lastensuojelulaissa (417/2007) ja sen jälkeen perhehoitolaissa (263/2015). Hallituksen esityksessä eduskunnalle perhehoitolaiksi (HE 256/2014) todetaan lastensuojelun perustuvan riittävään lievimpään periaatteeseen, jossa muun muassa erilaiset huoltajuusjärjestelyt ja läheisten mahdollisuus hoitaa sijo-

tuksen tarpeessa olevaa lasta tulee huomioida ennen kodin ulkopuolelle sijoitusta. Esityksessä todetaan, että sukulaisten mahdollisuus vastata lapsen hoidosta on selvitettävä ennen muuta sijaishuollon perhehoidon vaihtoehtoa (HE 256/2014; LSL 417/2017). Sukulaissijoitusten ja lastensuojelun rakenteellisen toteuttamisen kannalta merkittävä lakisääteinen muutos liittyy myös 2015 voimaan astuneeseen sosiaalihuoltolakiin (1301/2014). Lain (1301/2014) tavoitteena oli vahvistaa peruspalveluita ja vähentää näin korjaavien toimenpiteiden tarvetta. Kunnissa tämä on tarkoittanut lapsiperhepalveluiden uudelleenorganisointia, kun kyseiset palvelut on aiemmin järjestetty lastensuojelun kautta. Sosiaalihuoltolaki ohjaa kuntia järjestämään palveluita yhä enemmän yli palvelusektorirajojen, elämänkaarimallin mukaisesti. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 65.) Sosiaalihuoltolain muutoksen jälkeen (1301/2014) lastensuojelu on myös profiloitunut yhä enemmän erityispalveluksi (STM 28:2020; Pekkarinen, 2011, 14).

Tänä päivänä perhehoito on sijaishuollon toimenpiteistä ensisijainen, jos lapsen etu ei muuta vaadi (Ikonen ym. 2020). Käsitteenä lapsen etu toimii yhteiskunnallisen katseen ja moraalien ohjaajana sekä arvojen kuvaajana (Pösö 2012). Lapsen oikeus säilyttää läheiset ihmissuhteet on keskeinen sijaishuollon päätöksentekoa ohjaava arvo. Sukulaissijoituksella voidaan ylläpitää lapsen osallisuuden kokemusta lähiyhteisöön ja perhekulttuurin tarjoamaa yhteistä historiaa sekä lapselle tuttuja toimintatapoja (SopSi 60/1991). Tutkimukseni sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksentekotyöstä avaa lastensuojelutyön käytäntöjen näkökulmasta työskentelyyn sisältyviä arvoja ja toimintakulttuuria ja siten myös lasten suojelun ja lapsikeskeisyyden periaatteiden todentumista (Gilbert ym. 2011).

2.2 Huostaanotto ja sukulaissijoitus lastensuojelullisina toimenpiteinä

2.2.1 Huostaanotto *interventiona*

Huostaanotto on luonteeltaan vahva sosiaalioikeudellinen, yksityisiin perhe-suhteisiin kajoava interventio, jolla yhtä aikaa rajoitetaan ja edistetään perus- ja ihmisoikeuksia (Huhtanen 2016, 34). Samalla puuttumista voi pitää normatiivisena kannanottona hyvän lapsuuden turvaamiseksi: sijoitettava lapsi tarvitsee yhteiskunnan viimesijaista suojaa ja huolenpitoa. Kun lapsen oikeuksia vahvistetaan, rajoitetaan vanhempien oikeuksia suhteessa lapseen (Pösö 2016, 11). Ensisijainen kasvatus- ja huoltovastuu on lainsäädännöllisesti määrätty huoltajille (Laki lapsen huollosta ja tapaamisesta 190/2019; Hämäläinen 2007, 19–27), mutta vahvistettu huostaanottopäätös muuttaa asianomaisten vastuita lapsen huollosta ja tapaamisesta (LSL 417/2007, 45§). Huostaanottoa määrittää lastensuojelulaki (417/2007, 40§). Siinä otetaan kantaa huostaanoton kriteerien täyttymiseen sekä sijaishuollon järjestämiseen.

Ennen huostaanoton valmistelua tulee lasta ja hänen perhettään tukea avohuollon tukitoimin (LSL 417/2007, 43§). Avohuollon tukitoimet ovat lapsen ja perheen kannalta ensisijaisia, mutta jos ne eivät ole lapsen ja perheen tilanteeseen riittäviä, tulee sosiaalityöntekijöiden aloittaa huostaanoton ja sijaishuoltoapaikan valmistelu (Eronen & Laakso 2017, 141). Laki antaa juridis-hallinnolliset reunaehdot ja toimintaohjeet, miten huostaanotto prosessi etenee sosiaalityöntekijöiden ammatillisena prosessina. Päätöksenteko kuitenkin nojautuu myös sosiaalityöntekijöiden harkintaan ja tulkintaan lapsen edusta (Pösö 2011, 120). Huostaanoton valmistelu on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävä. Lapsen ja perheen tilanteen arvioinnin ja päätöksenteon valmistelun tukena käytetään työparityöskentelyä ja moniammatillista työryhmää (Pösö & Laakso 2015, 161).

Suomalaisen huostaanoton erityispiirteenä voidaan pitää sitä, että merkittävä osa huostaanotoista perustuu asianomaisten suostumukseen (Huhtanen 2016, 38). Toisaalta on myös kyseenalaistettu, kuinka paljon itse asiassa suostumukselliset huostaanotot ovat suostumuksellisia ja onko asianosaisilla ollut riittävästi tietoa ja ymmärrystä päätöksensä pohjalle (Pösö, Pekkarinen, Helavirta & Laakso 2018, 253, 372). Jos joku asianosaisista (vanhemmat, muu huoltaja tai yli 12-vuotias lapsi) vastustaa huostaanottoa tai sijaishuoltoapaikkaan sijoitusta, päätöksen vahvistaa hallinto-oikeus (Kuokka & Pösö 2011, 54; LSL 417/2007, 43§, 44§). Muutoin huostaanottopäätöksen ja päätöksen sijaishuoltoapaikasta vahvistaa lastensuojelulain 13§ 2 ja 3 momentin mukaisesti määräytyvä vastaava viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmistelusta. Kiireelliseen sijoitukseen voidaan ryhtyä ilman asianomaisten suostumusta (Huhtanen 2016, 36), kun taas avohuollon sijoitus tai tukitoimet nojaavat lapsen ja perheen vapaaehtoisuuteen vastaanottaa palveluita.

Huostaanotto on voimassa aina toistaiseksi, ja se päättyy viimeistään silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta. Suomalaiseen lastensuojeluun liittyy humaani ajatus huostaanoton väliaikaisuudesta ja lapsen läheissuhteiden tukemisen tärkeydestä: Huostaanotto tulee purkaa, kun huostaanoton kriteerit eivät ole enää voimassa (417/2007, 47§, 48 §). Huostassapidon aikana lastensuojelun tulee tarjota lapselle ja vanhemmille sellaisia tukitoimia, joilla lapsen kotiin palaaminen mahdollistuu. Tämä merkitsee säännöllistä huostassapidon tarpeen arviointia ja sen purkamisen mahdollisuutta. Samalla jatkuva arviointi ylläpitää niin lapsen, vanhempien kuin sijaisperheen väliaikaisuuden ilmapiiriä myös niissä tilanteissa, joissa ei ole tosiasiallisesti kyse väliaikaisesta sijoituksesta. (Pösö 2016, 20.) Väliaikaisuuden ideologia voi olla osasy siihen, että lapsella voi olla useita sijoituksia elämänsä aikana. Tämä tuo kiistatta lapsen sijaishuoltoon oman jännitteensä, kun samalla korostetaan sijoitetun lapsen kasvuympäristön pysyvyyttä. (Laakso 2019a, 4, 5.) Kansainvälisesti, erityisesti suojeluorientoituneissa maissa, lapsen eduksi katsotaan usein adoptio, jos lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle arvioidaan pitkäaikaiseksi (Laine, Pösö & Ujula 2018, 199; Eriksson & Pösö 2021). Suomessa adoptioon päädytään harvemmin.

2.2.2 Sukulaissijoitus sijaishuollon ratkaisuna

Huostaanottopäätöksen lisäksi on päätettävä lapsen sijaishuoltopaikasta (LSL 417/2007, 50§). Sukulaissijoitus on yksi sijaishuollon vaihtoehtoista. Suomessa lastensuojelun ja sijaishuollon laatusuosituksat ja YK:n sijaishuollon ohjeet muodostavat keskeisen pohjan lastensuojelulle ja sijaishuollolle (esim. Malja ym. 2019; YK:n sijaishuollon ohjeet 2018, 3–4; UN A/RES/64/142; SopS 59 ja 60/1991). Lisäksi sukulais- ja lähiverkoston kartoitus on keskeinen osa lapsen tilanteen selvittämistä, kun lapsen sijoitusta kodin ulkopuolelle arvioidaan (ks. LSL 417/2007, 32§, 40§ ja 49§). Päätöksinä huostaanotto ja sijaishuolto ovat luonteeltaan normatiivisia, ja niiden tarkoituksena on edistää lapsen etua ja oikeuksien toteutumista (Helavirta, Laakso & Pösö 2014, 288). Sukulaissijoituksella voidaan ylläpitää lapsen yhteyttä hänelle tärkeisiin ihmisiin ja biologiseen sukuun sekä vahvistaa lapsen kokemusta pysyvyydestä ja jatkuvuudesta (Saastamoinen 2010, 106–107). Suhtautuminen sukulaissijoitukseen on ajan myötä muuttunut, ja sukulaissijoitus on nykyään yksi sijaishuollon vaihtoehto. Kuitenkin kaiken sijaishuollon odotetaan tarjoavan lapselle hoidollisen, kasvatuksellisen ja kuntouttavan ulottuvuuden (Pösö 2016, 21). Lisäksi sijaishuollon odotetaan tarjoavan lapselle mahdollisuuden käsitellä kokemia asioita, ja näin ollen sijaishuollon tehtävä on luonteeltaan myös terapeutin (esim. Whittaker, Del Valle & Holmes 2015).

Suomessa sijaishuoltopaikan valintaa ohjaavat toisaalta kansallinen lainsäädäntö ja sen tuomat periaatteet, mutta myös YK:n ohjaavat ohjeet sijaishuoltopaikan valinnasta. Keskeisiä yleisiä periaatteita ovat sijaishuollon välttämättömyyden (eng. *necessity*) ja sijaishuoltojärjestelyjen sopivuuden (eng. *suitability*) periaatteet. Ensimmäisen periaatteen mukaan valtioiden tulisi työskennellä ennaltaehkäisevästi muun muassa politiikan tasolla, mutta myös panostaa perheiden varhaiseen tukeen esimerkiksi lapsiperheköyhyyttä ehkäisten. Sijaishuoltopaikkaa valittaessa olennaiseksi ohjaavaksi periaatteeksi tulee lapsen edun mukainen ja yksilöllisiä tarpeita vastaava sijaishuoltopaikka. Periaatteissa otetaan kantaa myös sijaishuollon pysyvyyteen ja perhehoidon ensisijaisuuteen erityisesti pienten lasten kohdalla sekä perhehoitajien riittävän ammattitaidon turvaamiseksi. Lisäksi lapsen edun toteutumisessa ja yksilöllisten tarpeiden huomioimisessa korostuu sosiaalityöntekijöiden huolellisen arvioinnin merkitys. (YK:n sijaishuollon ohjeet 2018, 3–4; UN A/RES/64/142). Periaatteellisesti keskeistä erilaisissa YK:n ohjeissa (mt.) on perheen mahdollisuus saada apua ja tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, ja yhteiskunnan rakenteiden tulisi tukea lasten ja perheiden hyvinvointia jo ennen kuin tilanne vaatii lapsen huostaanottoa ja sijoitusta. Jos kuitenkin lapsen etu vaatii huostaanottoa ja sijaishuoltoa, korostuvat muun muassa lapsen tilanteen yksilöllisyys ja osallisuuden periaatteet. Sijaishuoltopaikan valinta on kriittinen vaihe, jossa lapsen oikeuksien toteutuminen ja edun määrittely konkretisoituu. Erityistä on lapsen suojelun ja lapsen tilannetta vaarantavien tekijöiden arviointi. YK:n sijaishuollon ohjeiden mukaan on esimerkiksi huomioitava turvallisuus, terveyden edistäminen, koulutus,

hyvä iän mukainen huolenpito hoitavien aikuisten taholta, yhteys läheisiin, oikeus muistoihin ja oikeus erilaisiin oikeusturvakeinoihin (ks. esim. Malja ym. 2019, liite 2).

Sosiaalityöntekijän työssä lapsen sijaishuoltopaikan valinnassa on kyse juridis-hallinnollisesta päätöksestä (Pösö 2011, 120). Se on luonteeltaan moniulotteinen prosessi, joka on ennen kaikkea sidoksissa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin ja siihen, millainen sijaishuoltopaikka on kyseiselle lapselle paras vaihtoehto (Kataja, Ristikari, Paananen, Heino & Gissler 2014, 39; Rätty 2012, 405). Sijaishuoltopaikan valinnassa on kyse parhaasta arviosta lapsen edun toteutumiseksi. Se on osin myös spekulatiivista, kun sosiaalityöntekijät ennakoivat, onko lapsen sijaishuolto lopulta lapsen edun mukainen (Pösö 2016, 12). Lapsen tarpeita ja sijaishuoltopaikkaa yhteensovittaessa (eng. *matching*) joudutaan päätöksenteossa huomioimaan monia tilannekohtaisia asioita (Pösö & Laakso 2015, 307; Zeijlmans, Lopéz, Grietens & Knorth 2017). Lapsen asumisesta päätettäessä punnitaan sitä, kenen luona ja missä lapsen on hyvä asua ja keiden kanssa lapsen on hyvä olla vuorovaikutuksessa (Ritala-Koskinen 2018, 53), jotta lapsen hyvinvointi voidaan turvata. Paikkavalinta on sidoksissa myös siihen, millaisia sijaishuoltopaikkoja on tarjolla ja missä lastensuojelupalveluita tarjoavassa paikassa on tilaa (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 33). Kansainvälisissä tutkimuksissa on tarkasteltu kustannusten vaikutusta sijaishuoltopaikkaa koskevaan päätöksentekoon ja todettu, että esimerkiksi sukulaissijoitusta voidaan suosia sen ollessa muita ratkaisuja edullisempaa (Andersen & Fallesen 2015, 69).

Huostaanotossa lapsi sijoitetaan yleisimmin perhehoitoon joko valmennettuun sijaisperheeseen tai sukulaisperheeseen, ammatilliseen perhekotiin tai lastensuojelulaitokseen. Lapsen arjen huolenpito siirtyy silloin sukulaisille, sijaisvanhemmille, laitoksen henkilökunnalle ja lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle (Eronen & Laakso 2017, 141). Sukulaissijoituksen prosessi käynnistyy, kun lapsi tarvitsee lastensuojelullista huolenpitoa. Lapsen sijoitus sukulaisperheeseen voidaan toteuttaa eri tavoin. Perhehoitoa voidaan yleisesti käyttää huostaanotettujen ja kiireellisesti sijoitettujen lasten huolenpidon turvaamiseksi tai lapsen avoimuollollisena sijoituksena (Lastensuojelun käsikirja; LSL 417/2007, 49§ ja 50§; Perhehoitolaki 1§, 2§). Sukulaisperheestä tulee perhehoitajina sijaishuollon ja kodin tarjoajia, jota määrittävät tietyt kriteerit julkisen tehtävän toteuttajina (vrt. Enroos 2016, 229). Sukulaissijoituksen eduksi voi katsoa sen, että lapsi pääsee osaksi perhettä ja sukulaissuhteita. Sukulaissijoitus vastaa Lastensuojelulain (413/2007) psykologiseen tavoitteeseen lapsen mahdollisuutena säilyttää läheisiä ihmissuhteita (Pösö 2011, 116) sekä lapsen oikeuteen hellyydestä, koulutuksesta ja uskonnollisten näkökulmien huomioimisesta (Pösö 2016, 17).

Sukulaissijoituksen etu on, että se muovaa lapsen perhesuhteita ja vastaa kulttuurisiin käsityksiin läheisten ja suvun merkityksestä lapselle. Moraalinen velvollisuus huolehtia läheisistä sekä läheisverkostojen merkitys hyvinvoinnin ja sosiaalisen tuen

tuottajina sisältyy vahvasti kulttuuriimme (Helminen 1998, 13; Pulma 1987, 12). Perhe ja läheissuhteet mielletään yhteiskunnassamme yleisesti huolenpidon, hellyyden ja hyväntahtoisuuden toteuttamispaikoiksi (Airaksinen 1997, 187). Perhe katsotaan normaaliksi tavaksi elää, ja siinä pääsevät toteutumaan perheenjäsenten kokemus kuulumisesta sekä keskinäiset biologiset siteet (Ritala-Koskinen 1994, 41). Perheenjäseniä sitovat yhteen erilaiset tunteet, hoiva, huolenpito ja erilaisten resurssien jakaminen (Forsberg 2003, 8). Perheeseen liittyvät velvoitteet, lojaliteetit ja vastuut erottavat perhesuhteet muista ihmissuhteista (Notko & Sevon 2008, 13). Keskeiseksi perhe- ja läheissuhteiden määrittäjäksi voidaan asetella myös tunteet, joilla on sekä ihmisiä kiinnipitäviä että hajottavia voimia (Pirskanen & Eerola 2018, 7). Vaikka perheeseen ja sukulaisuuteen liitetään yhteiskunnassamme monia myönteisiä tekijöitä, ei perhe tai suku aina tarjoa läheisilleen tai lapselle suojaa ja turvaa (ks. esim. Siltala, Hisasue, Hietamäki, Saari, Laajasalo, October, Laitinen & Raitanen 2022). Lapset voivat kokea myös läheistensä tai hoivaavan aikuisen taholta väkivaltaa (Helenius & Kivimäki 2023). Lastensuojelussa ja sosiaalityössä erilaiset perheentilanteet ovat läsnä. Nämä tilanteet voivat omalta osaltaan olla tietona ja kokemuksena vaikuttamassa sosiaalityöntekijöiden työhön.

Sukulaissijoitus koskee perhesuhteita. Sen seurauksena lapsen, vanhemman ja sukulaisen roolit muuttuvat lapsen sijoituksen vuoksi. Lapsen sijoituksella on vaikutusta myös muuhun perheeseen, sukuun, läheisiin ja ystäviin (Helavirta ym. 2014, 288). Aina erilaisten roolien uudelleen muovautuminen ei ole perheenjäsenille helppo prosessi. Se muuttaa lapsen arjen rakenteita ja sosiaalisia suhteita sekä muovaa eri osapuolten identiteettejä lapsena, vanhempana ja sukulaisena (Vierula 2017, 263). Sukulaissijoitus rakentaa erilaisen perhemuodon huolenpitosuhteiden muuttuttua. Lapsen huolenpidosta voi vastata vanhemman sijaan sukulainen, esimerkiksi isovanhempi, täti tai setä. Sukulaissijoituksessa vanhemmuuden vastuut tulevat uudelleen määritellyksi (vrt. Pitkänen 2011). Sukulaissijoitus sijoittuu eri osapuolten yksityisyyden ytimeen. Siinä kohtaavat monen henkilön yksityisyydet ja roolit, esimerkiksi lapsen, lapsenlapsen, äidin ja isovanhemman roolit. Jokainen heistä liittyy jo lapsen elämään omasta perspektiivistään, elämänvaiheen ja kokemusten näkökulmasta. Sukulaissijaisen rooli on erilainen, ja se vaihtelee muun muassa sen mukaan, missä suhteessa sijaisvanhempi on lapsen vanhempiin. Sukulaisten välisissä suhteissa on myönteisiä elementtejä, mutta myös jännitteitä ja jopa tuhoavia elementtejä. (Heino 2001, 3–4, 25.)

Perhe tai perhesuhteet yhdistetään usein sukulaisuuteen, vaikka nykyajan perhemuodot ovat moninaistuneet. Sukulaisuutta on pitkälti määritelty biologisen siteen kautta, ja sitä tuotetaan myös kulttuurisesti mitä moninaisimmin tavoin (Holy 1996, 25; Castrén 2009, 13). Kulttuurisesti sukulaisuus perustuu uskollisuuteen tiettyjä ihmisiä kohtaan, ja sitä pidetään yhteiskunnassa keskeisenä subjektiivisten siteiden kiinnekohtana, turvallisuuden tunteen ja henkilökohtaisen identiteetin kokemisen lähteenä (Eriksen 2004, 162, 165). Sukulaisuuskokemusta ajatellaan läh-

tökohtaisesti määrittävän emotionaalisen läheisyyden tunne (Holy 1996, 20, 41), ja sukulaisuuteen liittyy oletuksia tietynlaisista käyttäytymissäännöistä (Schneider 1980, 97). Tunne sukulaisuudesta tai läheisyydestä ja yhteinen historia rakentuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kanssakäymisessä tiettyjen ihmisen kanssa. Myös erilaiset riidat ja konfliktit muovaavat sitä, kenet ihminen kokee sukulaiseksi. (Boholm 1983, 105–133.) Sukulaissijoituksen eduksi sijaishuollossa voi katsoa, että lapsen ja sukulaisen välillä on jo olemassa keskinäinen kiintymys (Font 2014, 2076) tai ainakin suhde tai tuttuus (Shlonsky & Berrick 2001, 60; Holtan, Rønning, Handegård & Sourander 2005, 200).

Perhesuhteissa on kyse myös hoivan ja huolenpidon vastuusta. Perhettä pidetään yleisesti yksityisenä tilana, mutta perhesuhteita määrittävät itse asiassa myös lait, instituutiot sekä erilaiset kulttuuriset yhteiskunnalliset, sosiaaliset ja ihmisten yksityiset perheelle antamat merkitykset (Notko & Sevon 2008, 13). Vanhempana ja lapsen kasvattajana toimiminen on vastuuta toisesta ja vastuuta toiselle (Värri 2000, 151). Näin ollen lapsen sijoituksen myötä hänen vanhempiansa vanhemmuus on ollut instituution arvioinnin kohteena ja sijoituksen myötä myös sukulaisten vanhemmuus tulee arvioinnin kohteeksi.

Yhteiskunnassamme on tunnistettavissa suuntauksia, jotka kuvaavat sellaista vanhemmuutta ja vanhemmuuden tyylejä, joita kulttuurisesti arvostamme. Perinteisesti vanhemmuuden tyyli on voitu jakaa karkeasti vaativan vanhemmuuden (eng. *demandingness*) ja vastavuoroisen vanhemmuuden (eng. *responsiveness*) mukaan (Baumrind 2013). Lisäksi vanhempien emotionaalista lämpöä ja kiinnostusta, kiintymystä, hyväksyntää, hoivaa ja kannustamista on kuvattu osoituksena sensitiivisestä lapsen tarpeisiin vastaamisesta (Aunola & Nurmi 2004). Voidaan puhua myös intensiivisestä vanhemmuudesta, jossa oletetaan vanhempien opastavan lapsia ja omistautuvan lapsille. Tämä tarkoittaa valtavaa määrää energiaa lapsen kasvatukseen, resursseja ja kapasiteettiä tarjota rakkautta, oman käytöksen tarkkailua sekä halua siirtää omia haaveitaan ja saavutuksiaan lapsille. (Novoa, Cova, Nazar, Oliva & Vergera-Barra 2022.) Intensiivisen vanhemmuuden on tulkittu olevan jopa välttämätöntä lapsen kehitykselle. Vanhemman panostus lapseen on ratkaiseva tekijä lapsen psykologisessa, sosiaalisessa ja koulumenestyksessä, jossa varhaislapsuudella on korvaamaton merkitys. (Craig, Powell & Smyth 2014, 555.) Tässä tutkimuksessa kuvaan näitä erilaisia yhteiskunnassa vallitsevia ja kulttuurisesti arvostettuja vanhemmuuden malleja käsitteellä yhteiskunnalliskulttuurinen vanhemmuus. Yhdistän tämän käsitteen alle sosiaalityöntekijöiden ymmärryksen ”hyvästä” vanhemmuudesta, jossa yhdistyy muun muassa lapsen tarpeisiin vastaaminen parhaalla mahdollisella tavalla sekä vanhemman oman toiminnan arviointi suhteessa lapsen tarpeisiin. Tämä sisältää myös vanhemman intensiteettiä ja omistautumista lapsen hyvän tulevaisuuden eteen omalla toiminnallaan.

Sukulaissijoitukset eroavat jo lähtökohdiltaan siinä, miten sukulaiset päätyvät sijaisvanhemmiksi. Kuka tahansa yksityinen henkilö tai perhe voi hakeutua ja ilmaista

kiinnostuksensa perhehoitoa toteuttavalle taholle, kun kokee elämäntilanteensa olevan itselleen sopiva. Kunnat ja yksityiset perhehoidon palvelutuottajat rekrytoivat asiasta kiinnostuneita perheitä ja ennakkovalmentavat ja valikoivat toimintaan soveltuvia henkilöitä ja perheitä (Valkonen & Janhunen 2016, 22–27). Käsitteellisesti puhutaan ennakkovalmennuksesta (Perhehoitolaki 263/2015, 6§) tai valmennuksesta (esim. Hakkarainen & Koisti-Auer 2020), mutta kansainvälisessä kirjallisuudessa myös arviointimalleista. Sosiaalityöntekijät puhuvat sekä valmennuksesta että sukulaissijoituksen arvioinnista. Käytännössä tulkitsemme sukulaisten valmennuksen sisältävän arvioinnin ulottuvuuden. Lapsen edun mukainen sijaishuolto paikka on lopulta työskentelyä keskeisesti määrittelevä tekijä, ja näin ollen kyseessä on sosiaalityöntekijöiden virkavastuuseen liittyvä arviointitehtävä (LSL 417/2007).

Sukulaisten rekrytointi tapahtuu sosiaalityöntekijöille normitettuna ammatillisena työtehtävänä selvittää lapsen läheisten mahdollisuudet hoitaa sijaishuollon tarpeessa olevaa lasta (LSL 417/2007, 32§). Harvoin sukulainen hakeutuu ennakkovalmennukseen ennen kuin sukulaislapsen tilanne sitä vaatii (Gibbs ym. 2022, 596). Rekrytoinnin jälkeen muut perhehoitajat valikoituvat ennakkovalmennukseen, mutta sukulaisten valmentautuminen tehtävään voi tapahtua samaan aikaan, kun lapsi on jo sijoitettu sukulaisperheeseen. Perhehoitolaki (263/2015, 6§) velvoittaa sijaisperheitä ennakkovalmentautumaan, mutta erityisistä syistä ennakkovalmennus voidaan suorittaa vuoden kuluessa sijoituksen aloituksesta.

Sukulaisten ennakkovalmennuksessa sovelletaan usein muille sijaisvanhemmille suunnattuja valmennusmalleja, ja perhehoitajille suunnatuissa ennakkovalmennusmalleissa on maakohtaisia eroja. Yhteistä valmennusmalleille on, että ne keskittyvät pääsääntöisesti tarkastelemaan perhehoitajien valmennusta ja rekrytointia (esim. Valkonen & Janhunen 2016, 9, 26). Perhehoitajille suunnattujen valmennusmallien fokus on sijaisvanhemman omissa pohdinnoissa tarkastella omia vahvuuksiaan ja haasteitaan toimia perhehoitajina. Ennakkovalmennuksessa keskitytään antamaan tietoa ja auttamaan mahdollisia sijaisvanhempia tekemään päätöksen perhehoitajuudesta (Cooley & Petré 2011, 1969; Cooley, Newquist, Thompson & Colvin 2019, 2; Stene ym. 2020, 2) ja huomioimaan lapsen tarpeet toimiessaan sijaisvanhempina (Festinger & Baker 2013, 2148; Valkonen & Janhunen 2016, 26). Erilaisen tutkimusten keskeinen viesti on, että laadukas ja riittävä ennakkovalmennus on yhteydessä sijoituksen pysyvyyteen ja sijaisvanhempien myöhempään tyytyväisyyteen perhehoitajina (Festinger & Baker 2013, Rork & McNeal 2011). Myös erilaiset täydentävät koulutukset lisäävät perhehoitajien tietoa ja taitoja toimia perhehoitajina (Rork & McNeal 2011, 162–164) sekä tyytyväisyyttä toimia sijaisvanhempina. Käänteisesti heikko valmennus ja ennakkotiedot sijaisvanhemman tehtävään ennakoivat tyytymättömyyttä toimia perhehoitajana (Festinger & Baker 2013, 2147). Sijaisvanhempien myönteisyys ja halu kehittyä tehtävässään näyttävät myös ennakoivan omalta osaltaan sijoituksen pysyvyyttä (Osmond 2006, 221). Pysyvyyttä voidaan edistää tarjoamalla vahvaa ammatillista ja taloudellista tukea, ylläpitämällä

yhteistyön avoimuutta ja edistämällä perheen sisäisiä myönteisiä suhteita (Khoo & Skoog 2014).

Tyytyväisyys toimia perhehoitajana on sidoksissa valmennukseen ja myöhemmän koulutukseen lapsen sijoituksen aikana. Tämä pätee myös sukulaisten valmennukseen, mikä on avainrolissa laadukkaan perhehoidon toteuttamiseksi (Gibbs & Müller 2000, 80–81). Lapsen kannalta merkittävää on, että sukulaisperheen valmennuksella voidaan edistää turvallisia olosuhteita ja sijoituksen vakautta (Winokur, Holtan & Batchelder 2018, 18–19). Sukulaisten valmennusta on verrattu muiden perhehoitajien valmennukseen. Näissä tutkimuksissa on yhteneväisesti todettu sukulaisten vastaavan erityistä tukea tarvitsevista lapsista. Siksi sukulaisille kohdennettu valmennus on olennaista. (Guddeback & Orme 2002, 902–903; Christenson & MacMurtry 2007, 134–139.) Kirjallisuuskatsauksen mukaan sukulaisille suunnattujen valmennusmallien jatkokehittämiselle on tarvetta (Cooley ym. 2019). Sukulaisille räätälöidystä valmennusmallista on saatu myönteisiä tuloksia Yhdysvalloissa. Osallistujat kokivat vanhemmuuden taitojensa kehittyneen ja saaneensa ymmärrystä niistä tekijöistä, jotka edistävät sijoituksen pysyvyyttä ja siihen liittyvää tukea. Silti sukulaisten kokemana esimerkiksi kaikki käsitellyt aiheet eivät olleet relevantteja ja laillisiin näkökulmiin keskittyvät aiheet jäivät osin epäselviksi. Tutkimuksessa todettiin, että paremmat tulokset oppimisen suhteen saavutettiin läsnäolossa tapahtuvassa valmennuksessa kuin virtuaalisessa valmennuksessa. (Gibbs, Ansong, Brevart, Childs & Francis 2022.)

2.2.3 Sukulaissijoitus tutkimuksen kohteena

Sukulaissijoitusten tutkimuksellinen kiinnostus on kohdentunut moniulotteisesti sukulaisiin ja sijoitettuihin lapsiin. Kuvaan näitä seuraavaksi. On hyvä havainnoida, että tutkimukset kohdentuvat eri maihin ja kulttuurisiin ryhmiin ja ne on tehty erilaisin metodein vaihtelevin kohderyhmin (esim. Vinnerljung ym. 2017, 17). Sukulaissijoituksia tutkittaessa on huomioitava tuotetun tiedon kontekstuaalisuus: eri maiden yhteiskunnallinen konteksti, historiallinen kehitys ja lainsäädäntöön liittyvät erityisyydet heijastuvat myös tuloksiin. Tutkimukset eivät anna sukulaissijoituksista yksiselitteisesti vain myönteistä tai kielteistä kuvaa, sillä vertailua haastaa sukulaissijaissijoitusten yhtenäisten laadun ja arvioinnin kriteerien puuttuminen (Fuentes-Pélaez Amoros, Pastor, Molina & Mateo 2015, 3; Stene, Dow-Feisner, Ermacora, Agathen, Falconnier, Stager & Wells 2020, 1).

Tutkimukset jäsentävät sukulaissijoituksen muotoja ja siihen liittyvää käsitteistöä. Sukulaissijoituksia on tarkasteltu esimerkiksi yksityisenä sijoituksena, jossa lapsi ikään kuin siirtyy epävirallisesti läheisperheeseen (esim. Bramlett, Radel & Chow 2017, 41, 43), sekä lastensuojelun kautta tapahtuvana sijoituksena sukulaisperheeseen (Bramlett ym. 2017; Geen 2004). Useissa englanninkielisissä maissa sukulaissijoitus voi tarkoittaa myös muuta läheistä kuin biologista sukulaista, kuten kummia tai heimon tai klaanin jäsentä, jolla on suhde lapseen. Esimerkiksi Yhdys-

valloissa suku, perhe ja läheisyys määritellään laajemmin kuin Suomessa. Sijoitusta sukulaissijaisperheeseen tarkastellaan tällöin laajennettuna perheenä (eng. *extended family*), jolloin perhe määrittyy esimerkiksi monisukupolvisiksi ketjuiksi, jossa on kolme tai neljä sukupolvea yhdessä (McGoldrick, Carter & Garcia-Preto 2014, 10; Fuentes-Pélaez ym. 2015, 2). Sukulaissijoituksen ajatellaan sisältävän kunnioituksen perheen kulttuuriarvoihin sekä kiintymyksen, ja sen ajatellaan tarjoavan lapselle mahdollisuuden kasvaa aikuisuuteen perheessä (Berrick 1997, 273). Sukulaissijoitukset kietoutuvat myös siihen, millaisia lapsia sijoitetaan sijaishuoltoon ja perhehoitoon. Vaativampaa hoitoa tarvitsevat lapset sijoitetaan useammin muualle sijaishuoltoon ja sukulaisperheisiin puolestaan lapset, joilla hyvä toimintakyky (esim. Font 2014; 2015, 101).

Sukulaisten taustoja ja niiden vaikutusta lapsen huolenpitoon on tutkittu jonkin verran. On huomioitava, että merkittävä osa näistä tutkimuksista on tehty maissa, joissa on suuret tulonsiirto- ja yhteiskuntaluokkaerot ja jotka eroavat pohjoismaisesta hyvinvointivaltion palvelumallista. Useimmiten sukulaissijoitusta toteuttaa isovanhempi, mikä tutkimustuloksissa näyttäytyy muun muassa siinä, että sukulaissijaiset perhehoitajina ovat iäkkäämpiä ja heidän terveydentilansa on usein heikompi kuin muilla sijaisperheillä (esim. Harden 2004, 657; Sellick 2006, 67; Coackley 2007, 94; Monahan, Kiezmann, Smith & Greene 2017). Sukulaisilla on kansainvälisissä tutkimuksissa todettu olevan myös matalampi koulutus- ja tulotaso kuin muilla perhehoitajilla (Guddeback 2004, 624; Harden, Clyman, Kreibel & Lyons 2004; Andersen & Fallesen 2015, 68). Suomalainen sukulaissijaisvanhempi eroaa kansainvälisestä profilista niin sosioekonomiselta, taloudelliselta kuin koulutukselliselta taustaltaan, eikä hänen taustansa eroa merkittävästi muista sijaisperheistä (Koisti-Auer 2008).

Sukulaissijaisijoituksen myönteiset tekijät liittyvät sukulaissuhteen erityiseen luonteeseen, lasten kokemuksiin sekä sukulaisten sitoutumiseen ja motivaatioon hoitaa läheisen lasta. Usein sukulaisten motivaationa on halu auttaa lasta ja hänen vanhempiaan (Testa & Slack 2002, 81), mikä näyttäytyy myös sukulaisten sitoutumisena lapseen. Sukulaiset eivät vaikuta antavan helposti periksi erilaisissa lapsen tilanteeseen liittyvissä ristiriitatilanteissa, ja he pyytävät harvoin lapsen sijoituksen keskeyttämistä tai siirtoa toiseen perheeseen (Font 2015, 102). Pysyvyys on sijoituksen onnistumisen yksi keskeisin kriteeri ja sukulaissijoitukset on todettu muita sijoitusmuotoja pysyvämmiksi (Koh & Testa 2008; Hélie ym. 2017; Koh, Rolock, Cross & Eblen-Manning 2014; Bell & Roman 2017, 358). Erityisesti sukulaissijoitusten on todettu olevan pysyvämpi sijoitus silloin, kun se on lapsen ensimmäinen sijoituspaikka (Koh & Testa 2008, 115), vaikkakin pysyvyyteen tai sijoituksen keskeytymiseen liittyy erilaisia ja moninaisia vaikuttavia tekijöitä (Font 2015). Sukulaiset voivat kokea myös velvollisuutta huolehtia sukulaislapsesta. Tällaisessa tilanteessa sukulaiset eivät välttämättä pysty hahmottamaan tai ennakoimaan kaikkia näkökulmia, mitä lapsen sijoitus perheeseen tarkoittaa (Buehler ym. 2003, 92–94;

Carnochan ym. 2013). Pysyvyydellä on kuitenkin lapsen hyvinvoinnille monia myönteisiä vaikutuksia, ja se antaa lapselle kokemuksen jatkuvuudesta (Vinnerljung ym. 2017).

Pysyvyys edistää lapsen hyvinvointia ja turvallisuuden tunnetta (Meiksans ym. 2015, 72), mikä vähentää sijoituksesta aiheutuvaa traumaa ja stressiä (Warroll 2001, 85). Vaikka tutkimuksissa pääsääntöisesti korostetaan sukulaissijoituksen edistävän lapsen hyvinvointia, sisältävän monia myönteisiä tekijöitä sekä turvallisuuden tunnetta, lapsen kokemuksena sukulaissijoitukseen liittyy myös ristiriitaisia tunteita. Lapset kokevat esimerkiksi epävarmuutta tulevaisuuden suhteen, mikä vähentää heidän pysyvyyden ja jatkuvuuden kokemuksiaan (Kallinen 2017, 215). Toisaalta tämä voi koskea myös muita sijaishuollon ratkaisuja, jos lapselle on epäselvää, missä kodissa hän asuu tulevaisuudessa (myös mt.).

Pysyvyyttä edistävät sukulaisten taidot vastata lapsen tai nuoren kehityksellisiin ja emotionaalisiin tarpeisiin. Sukulaissijaisten herkkyyks lapsen tarpeille, kyky yhteistyöhön lapsen vanhempien kanssa sekä kyky kuvata lapsen kehityksellisiä tarpeita edistävät pysyvyyttä (Coakley, Guddeback, Buehler & Cox 2006, 92–93, 100; Winokur ym. 2015, 26). Erityisesti nuoruusikäisten sijoituksissa painottuvat sukulaisten tunnetaidot ja halu kehittyä sijaisvanhemmuuden tehtävässä. Samoin niissä painottuvat sukulaisten luonteenpiirteet ja taito osoittaa empatiaa nuorelle (Andersen & Fallesen 2015, 70). Pysyvyys kietoutuu myös sukulaisten ja lapsen väliseen myönteiseen suhteeseen. Tämän vahvistavat muihin sijaisvanhempiin liittyvät tutkimukset, joissa on todettu sijaisvanhempien lämpimän suhteen lapseen sekä lapsen ja sijaisvanhemman välisen myönteisen vuorovaikutussuhteen olevan osa sijoituksen onnistumisen kriteerejä (Oosterman, Schuengel, Slot, Bullens & Doreleijers 2007). Myönteisellä suhteella on itse asiassa enemmän merkitystä kuin esimerkiksi sijaisvanhemman koulutustaustalla (Wilson & Sinclair 2003). Lastensuojelussa pidetään tärkeänä, että lapsella on mahdollisuus säilyttää myönteinen suhde myös molempiin vanhempiin.

Perhehoidossa ja lastensuojelussa lapsen yhteydenpitoa biologisiin vanhempiin pidetään erityisen merkityksellisenä. Lapsen kannalta on myönteistä, että lapsen ja vanhemman yhteydenpidon on todettu toteutuvan paremmin sukulaissijoituksissa kuin muissa perhesijoituksissa (Kiraly & Humphreys 2013a; 2013b; Anderssen & Fallesen 2015, 68; Winokur, Holtan & Batchelder 2018, 19). Lapsen ja vanhemman säännöllinen yhteydenpito on sidoksissa esimerkiksi lapsen myönteisen itsetunnon kehittymiselle (Holtan 2008, 1034).

Sukulaissijoituksen vaikutusta lapsen hyvinvoinnille on tutkittu biologisten perhesuhteiden ylläpitämisen näkökulmasta. Usein sukulainen pystyy turvaamaan lämpimän ja läheisen suhteen sekä lapseen että lapsen vanhempaan (esim. Shlonsky & Berrick 2001, 60; Holtan ym. 2005, 200; Berrick, Barth & Needell 1994, 273). Sukulaissijoitus mahdollistaa lapsen yhteydenpidon myös muihin sukulaisiin ja läheisiin. Esimerkiksi lapsen ja sisarusten väliset tapaamiset mahdollistuvat paremmin

kuin muissa sijoituksissa (Scannapieco & Hegar 2002, 360; Holtan ym. 2005, 200). Lisäksi näyttää siltä, että lapsella on suurempi mahdollisuus tavata myös muita sukulaisia (Kiraly & Humphreys 2013b, 358). Sukulaisuus luo luonnollisen kontekstin lapsen ja vanhempien yhteydenpidon säilymiseen. Lapsen kannalta sukulaisuuden luonnollisuutta on perusteltu myös suvun tutuilla toimintatavoilla sekä perhe- ja kulttuurisiteillä (Winokur ym. 2018; Stene ym. 2020, 1).

Sukulaissijoituksen etuja on selitetty sukulaissuhteiden ja perheyhteisön merkityksellisyydellä: sukulaissijoitusta voidaan pitää lapselle luonnollisena ja normaalina kasvuympäristönä (Cooper 2014, 28). Sukulaissijoituksen ensisijaisuutta on perusteltu tutkimuksissa jopa evoluutioteorialla. Sen keskeinen perustelu on sukulaisten pyyteen halu auttaa. Evoluutioteoreettisen tulkinnan mukaan lapsia kohdellaan todennäköisesti sukulaisperheissä ystävällisemmin kuin muissa sijaisperheissä ja suhteellisen turvallisissa olosuhteissa. (Herring, Shook, Goodkind & Kim 2009.) Toisin sanoen on luonnollista, että sukulaissijoituksessa on etuja, jotka tekevät siitä ensisijaisen perhehoidon vaihtoehdon. Erityisesti evoluutio- tai kiintymysteorian näkökulmasta sukulaiset tarjoavat lapselle turvallisen ympäristön ja suotuisan hoidon (Herring ym. 2009). Lapsen hyvinvoinnin kannalta sukulaissijoituksiin yhdistetään monia myönteisiä tekijöitä, joista yksi näkökulma liittyy lapsen mahdollisuuteen säilyttää tai ylläpitää kuulumisen kokemuksia (eng. *connectedness*). Sukulaiskoti tarjoaa lapselle kontekstin kasvaa sukulaisten tai muiden läheisten kanssa. Kotina sukulaisperhe tarjoaa lapselle tutun ympäristön, mikä edistää lapsen mielen-terveyden hyvinvointia (esim. Andersen & Fallesen 2015, 68; Winokur, Holtan & Valentine 2009, 19–20).

Tutkimuksissa kuulumisen mekanismiksi on nimetty sukulaissijaisperheen tarjoamat kulttuurisiteet ja sukuun kuulumisen. Kulttuurisiteillä viitataan sekä perheiden kulttuuritaustaan että perheen sisäiseen tapaan elää perheenä. Yhdessä jaettu kulttuurinen tausta, yhteinen menneisyys ja keskinäinen tunneside sitoo lasta ja sukulaista yhteen (Pasalich, Moretti, Hassall & Cursio 2021, 3). Sukulaisperhe voi olla lapselle jo entuudestaan tuttu ja sukulaisten toimintatavat lapselle ennakoitavia. Alison Hassall, Elmie van Rensburg, Sebastian Trew, David Hawes ja Dave Pasalich (2021) ovat tutkimuksessaan todenneet, että lapset kokevat yleisesti enemmän sidoksellisuutta tai kuuluvuuden tunnetta (eng. *connectedness*) sukulaisperheessä, mikä vaikuttaa myönteisesti lapsen hyvinvointiin ja myöhempään elämään. Lasten hyvinvointi ja kokemus turvallisuudesta on parempaa kuin muissa perhesijoituksissa (Font 2014, 2074). Valmiit läheiset suhteet helpottavat lapsen asettumista sijaisperheeseen (Dubowitz, Feigelman, & Zuravin 1993, 154). Lapset ovat kuvanneet tärkeäksi, että asuminen toteutuu entuudestaan läheisten ja luotettavien aikuisten kanssa (Wilson & Chipungu 1996, 387) tutussa paikassa (esim. Hämäläinen 2012, 105–108). Kuitenkin on tarkasteltu myös eri sijoitusmuotojen eroja kuuluvuuden näkökulmasta. Lapsen kuuluvuuden tunteen kokemuksissa ei tutkimuksen perusteella ollut merkittävää eroa sukulaissijoituksen ja muun perhesijoituksen välillä

muutaman vuoden jälkeen (Hassall ym. 2021). Sijaisperheen ja lapsen kiintymyksen ja suhteiden läheisyydellä ei useamman sijoitusvuoden jälkeen ole merkittävää eroa sukulaisperheiden ja muiden perheiden välillä (Holtan ym. 2013, 1092–1093).

Ihmisellä on perustavanlaatuisen tarve kuulua ja kiinnittyä yhteisöön tai perheeseen (Perry 2012). Sukuun kuulumisen lisäksi kiintymyssuhteiden tarkastelu on saanut huomattavaa painoarvoa aikaisemmassa tutkimuksessa. Kiintymyssuhde vaikuttaa monitasoisesti lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin. Erityisesti pienet lapset sijoitetaan mielellään sukulaisperheeseen (Bhatti-Sinclair & Sutcliffe 2012, 1740). Yksi näkökulma sukulaissijoituksen eduista liittyy tuttuihin paikkoihin ja ihmisiin. Pienten vauvojen kiintymyksessä ei kuitenkaan ole löydetty merkittävää eroa sukulaisten ja muiden perhehoitajien välillä, sillä vauvalta puuttuu tunne tutusta ympäristöstä (Cole 2006).

Tutkimusten perusteella on lapsen edun mukaista saada osakseen kiintymyksen kokemuksia. Ne edesauttavat lapsen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kehitystä. Kiintymyssuhteen merkityksen tarkastelu voidaan jakaa lapsen viiteen keskeiseen kehitysalueeseen, joita ovat kognitiivinen kehitys, tunteiden säätely, kyky leikkiä ja kyky tutkia maailmaa (DeKlyen & Greenberg 2008) sekä sosiaalinen kiinnostus muita ihmisiä kohtaan (McLean 2013). Lapsen ja sijaisvanhemman myönteisellä vuorovaikutuksella voidaan edistää lapsen/nuoren suotuisaa tunne-elämän kehitystä (esim. Hallas 2002, 117). Sukulaisten hyvät vanhemmuuden taidot edistävät lapsen hyvinvointia ja traumaista selviämistä, samoin kuin emotionaalinen vastavuoraisuus (N’zi, Stevens & Eyberg 2016, 82, 84). Vanhemmuuden taidot ovat sidoksissa myös siihen, millä tavoin lapsen itsesäätelytaidot kehittyvät (Dozier, Higley, Albus & Nutter 2002) ja edistävät turvallisen kiintymyssuhteen uudelleen rakentumista (Tarren-Sweeney 2008, 2). Sukulaissijoitusten on todettu vähentävän sijoituksen lapselle aiheuttamaa traumaa (Font 2014, 2076; Dubovitz ym. 1993, 154), ja sukulaissijoitus tai sukulaisten tuki (eng. *extended family support*) voi vaimentaa myös lapsuudessa koettua traumaa (Blakely, Leon, Fuller & Jhe Bai 2017, 2050). Kiintymyssuhteella voidaan perustella lapsen ja vanhemman välisen suhteen merkityksellisyyttä ja korostaa lähisuhteiden ylläpitämisen merkitystä lapsen elämässä. Sukulaissijoituksen merkitystä voi näin ollen osin tarkastella siitä näkökulmasta, että sijoituksella tuetaan lapselle jo läheistä ihmissuhdetta.

Lapsen sijoitus pois omasta biologisesta perheestä on jo sinänsä traumaattinen kokemus, ja merkittävä osa sijoitetuista lapsista on kokenut vakavia kiintymyssuhteen vaurioita ja traumaattisia tilanteita (Accomazzo, Israel & Romney 2015, 3180). Vakavammin kiintymyssuhdevaurioituneilla ja traumatisoituneilla lapsilla on usein suurempi psykiatristen ja muiden palveluiden tarve (Tarren-Sweeney 2013, 734, 740). Sukulaisperheeseen sijoitetuilla lapsilla on todettu kuitenkin olevan vähemmän traumatisoitumista sekä mielenterveyden ja käyttäytymisen haasteita (Holtan, Rønning, Handegård & Sourander 2005, 201; Font 2014, 2075; Winokur ym. 2015, 19). Tämä voi toisaalta liittyä siihen, että sukulaiset eivät koe lapsen traumaattisia

oireita yhtä hankalina tai vaativina kuin muut sijaisperheet. Toisaalta tutkimuksissa on esitetty yhdeksi selitykseksi sitä, että etteivät sukulaiset tunnista lapsen oireilua (Berrick 2001, 278, 279; Ehrle & Geen 2002; Font 2014, 2075). Lapsen hyvinvoinnin ja edun toteutumisen kannalta näyttääkin tutkimuksissa todentuvan kolme näkökulmaa: perhesuhteisiin liittyvä kuulumisen mekanismi, lapsen hyvinvointi ja turvalliset olosuhteet (esim. Kiraly & Humphreys 2013).

Sukulaissijoitusten vaikutuksia lapsen hyvinvoinnille on tutkittu sukulaissijoituksen tarjoaman kasvuympäristön näkökulmasta. Sukulaisperheiden on todettu tarjoavan hoivaa ja turvalliset olosuhteet (Palareti & Berti 2009, 1081). Toisaalta sukulaisen matalan koulutustason ja taloudellisen tilanteen on arvioitu vaikuttavan lapsen kasvuolosuhteiden virikkeettömyyteen ja sitä kautta lapsen kognitiiviseen kehitykseen ja lapsen koulumenestykseen heikentävästi (Font 2014, 2075). Olosuhteiden tarkastelu liittyy myös sukulaisten voimavaroihin tukea kaltoinkohtelua kokeneita lapsia. Sukulaisille on stressaavaa huolehtia trauman kokenutta lasta, ja lapsen hoitoon vaikuttaa myös suvun sisäinen dynamiikka (Psalich ym. 2021, 2). Eleanor Lutman, Joan Hunt ja Suzette Waterhouse (2008) totesivat sukulaisten osaavan heikommin suojella lapsia pahoinpitelyltä ja laiminlyönniltä, huolehtia perustarpeista, hallita lapsen käyttäytymistä ja vastata tunnekokemuksiin ja muutoksen aiheuttamiin haasteisiin. Sukulaiset vaikuttivat pystyvän vastaamaan kuitenkin lapsen tunnekokemuksiin paremmin kuin muut sijaisvanhemmat. (Mt.) Sukulaisilla, joilla on hyvä sosiaalinen toimintakyky ja vanhemmuuden taidot perhehoitajana, näyttävät suojaavan lasta hoidon laiminlyönniltä (Stene ym. 2020, 5–6). Jos sukulaisilla on heikot ja lapsen kannalta turvattomat olosuhteet, niillä on negatiivinen vaikutus lapsen tunne-elämään ja käyttäytymiseen (Brown & Sen 2014, 168, 170). Sama lainalaisuus pätee myös muihin sijaishuoltopaikkoihin.

Yleisesti voi todeta, ettei sijaishuolto tai huostaanotto aina kohenna lapsen tilannetta. Verrattaessa ikätovereihin on havaittu, että sijaishuollossa olleilla lapsilla on aikuisina edelleen eriarvoisuutta muun muassa koulutustasossa, terveydessä ja työelämässä (Vinnerljung, Öman, & Gunnarsson 2005, 265; Ristikari ym. 2018, 72–84; Kääriälä & Hiilamo 2023). Sukulaisperheeseen sijoitettujen lasten mielen-terveydenongelmat eivät vaikuta eroavan muihin sijaisperheisiin sijoitettujen lasten haasteista (Mennen, Brensilver & Ticket 2010, 1680). On kuitenkin syytä muistaa, etteivät erilaiset lapsen hyvinvointia haastavat riskitekijät automaattisesti tarkoita niiden konkretisoitumista myöhemmin lapsen elämässä. Merkittävälle osalle lapsista huostaanotto ja sijaishuolto vastaavat lapsen tarpeisiin hyvin ja luovat vaihtoehtoisia selviytymisen reittejä (Eronen 2013, 77).

Oman juonteensa muodostavat tutkimukset, joissa on tarkasteltu sijoituksen katkeamisen riskitekijöitä ja katkeamisesta lapselle aiheutuvia seurauksia. Pysyvyyden vastaparina on katkos (eng. *placement disruption*), jolla tarkoitetaan lapsen sijoituksen päättymistä ennakoimattomasti ja usein ilman jatkosuunnitelmaa (Vinnerljung ym. 2017, 15–16). Vaikka sukulaissijoitukset ovat pysyvämpiä sijoituksia kuin muut

sijaishuoltomuodot, myös sukulaissijoituksia keskeytyy. Sijaishuoltopaikan vaihtumisen kokee 20–50 prosentilla lapsista jossain vaiheessa sijaishuollon polkua (Oosterman ym. 2007, 54; Rock ym. 2015). Sukulaissijoituksista yksi viidestä lapsesta sijoitettiin myöhemmin toiseen paikkaan. Seuraavan sijoituksen katkeamisen riski kasvaa, jos lapsi kokee sijaishuoltopaikan vaihdoksen ensimmäisen vuoden aikana (ks. esim. Font 2015, 109). Sijoituksen katkeamista ennakoivia tekijöitä ovat lapsen käytös, ikä ja aiempi sijoitushistoria (Holtan ym. 2013, 1088). Lapsen käytöksen haasteet, nuoruusikä ja useat aiemmat sijoituspaikat lisäävät keskeytymisen riskejä.

Merkittävimmät keskeytymisen riskiä kasvattavat tekijät ovat lapsen terveydelliset ja käytöksen haasteet sekä erityiset tuen tarpeet (Fisher, Mannering, Stoolmiller, Takahashi & Chamberlain 2011; Carnochan ym. 2013, 237; Taylor & McMillan 2014, 233 - 234), samoin kuin lapsen psykiatrinen diagnoosi (Koh ym. 2014, 43). Myös lapsen tunne-elämän häiriöt, lapsen hankala suhde vanhempiinsa tai yhteydenpidon haasteet ja käytöksenongelmat yhdistetään lapsesta aiheutuviin keskeytymisen riskeihin (Taylor & McMillan 2014, 233; Harkin & Houston 2016). Erityisesti nuoruusikä on riskialtista aikaa sijoitusten katkoksilta (Vinnerljung ym. 2017, 16–17; Heino ym. 2020). Samalla nuoruusikäiselle sijaishuollon vaihtuminen on erityisen haavoittavaa (Jones Harden 2004, 31). Nuoruusikäisille kertyy usein toistuvia sijoituksia ja monipaikkaista asumista (Laakso 2019, 4), ja nuorten tilanne näyttäytyy kasautuvana. Nuoruusikä ikäkautena lisää katkosten riskiä, samoin kuin sijaishuoltopaikan vaihdokset lisäävät jatkossa katkosten riskiä. Sijaishuoltopaikan vaihdokset omalta osaltaan ovat keskeytymisen riskiä kasvattavia tekijöitä (Oosterman ym. 2007, 66).

Muut sijoituksen katkeamisen riskit liittyvät vanhempien elämäntilanteeseen ja yhteydenpitoon, sukulaisten vanhemmuuden taitoihin ja sosiaalityöntekijöiden tai organisaation tarjoamaan heikkoon sijaisperheiden tukeen. Sijoituksen katkeamisen riski on sidoksissa vanhempien tilanteeseen. Usein vanhemmilla on ongelmallinen elämäntilanne sekä päihde- ja mielenterveyden ongelmia (Harkin & Houston 2016, 105). Suomalaisessa katsauksessa Tuija Eronen (2013, 10) totesi, että lapsen läheissuhteet ovat joko lapsen sijaishuoltoa tukevia tai sitä uhkaavia tekijöitä. Uhkaavina tekijöinä korostuivat vanhempien ja suvun elämänvaikeudet sekä lapsen psyykkiseen terveyteen liittyvät tekijät. (Mt.) Keskeytymisen riskiä kasvattavat sijaisperheen ja lapsen biologisen perheen välisen suhteen haasteet (Taylor & McMillan 2014; Koh ym. 2014).

Tutkimuksissa sukulaissijoitusten haasteita on tarkasteltu sukulaisten ja lapsen vanhempien suhteiden kautta. Sukulaissuhde voi lisätä lapsen sijoituksen aikaisia ristiriitoja (Ehrle & Geen 2002, 99). Tyypillisesti sukulaissijoituksessa aiheuttavat konfliktteja erilaiset lojaliteettiristiriidat lapsen, vanhemman ja sukulaisen välisissä suhteissa (Király & Humphreys 2013a, 364). Pahimmillaan ristiriidat rasittavat lapsen tilannetta ja ne voivat ajaa sukulaisperheen jäsenet sisäiseen kriisiin (Worrall 2001, 85; Coakley ym.2006, 92). Sukulaisten kokemana läheinen yhteydenpito

lapsen vanhempien kanssa on osoittautunut joissain tilanteissa stressaavaksi, kun sukulaiset voivat joutua myös rajaamaan lapsen ja vanhemman tapaamisia (Cooper 2002, 28). Sukulaissijoitus muuttaa sukulaisten suhdetta lapsen vanhempiin, ja rajojen asettaminen lapsen vanhemmalle voi olla vaikeaa (Holtan ym. 2009, 200; Bundy-Fazioli, Fruhauf & Miller 2013, 456).

Merkityksellistä on, miten suvun suhteet huomioidaan lapsen sijoitusvaiheessa ja miten sijoituksen aikana pystytään lapselle luomaan ristiriidaton kasvuympäristö (Sellick 2006, 67). Sukulaissijoituksiin liittyvät erilaiset ristiriidatilanteet ovat saaneet tutkijat ja sosiaalityöntekijät pohtimaan lapsen edun toteutumista. Tutkimuksissa ei kaikilta osin olla samaa mieltä läheisen yhteydenpidon merkityksestä lapsen pysyvyyden ja hyvinvoinnin edistäjänä. Esimerkiksi Stephen Rock, Daniel Michelson, Stacey Thomson ja Crispin Day (2015, 194) ovat vertailussaan todenneet, että läheinen yhteydenpito voi kasvattaa lapsen sijoituksen keskeytymisen riskiä, kun taas kahdessa muussa tutkimuksessa yhteyden todettiin lisäävän sijaishuoltopaikan pysyvyyttä (mt.). Pulmallista voi olla se, että sukulaisilla voi olla kielteinen asenne perheen jälleenyhdistämiseen, kielteisyys erilaisia tukitoimia kohtaan sekä vaikeuksia kommunikoida stressaantuneena (Buehler ym. 2003, 92–94). Huostaanoton ja sukulaissijoituksen tavoite on perheen jälleenyhdistäminen, ja joissain tutkimuksissa sukulaisten on todettu useammin viivyttävän perheen jälleenyhdistämistä enemmän kuin muut sijaisperheet. Lapset ovat sukulaisperheessä pidempiä aikoja kuin muissa sijaisperheissä (Coakley ym. 2006, 95, 107). Toisessa tutkimuksessa taas todetaan, että perheen jälleenyhdistämistä tapahtuu sukulaisperheistä yhtä paljon kuin muis-takin perheistä (Winokur ym. 2018, 270).

Lisäksi keskeytymisen riskit ovat liitettävissä sijaisvanhempiin ja heidän taitoi-hinsa toimia kaltoinkohdelluiden lasten kanssa. Sijaisvanhemmuuden tutkimuk-sissa yhteistä keskeytyneissä sijoituksissa oli myös se, että sijaisvanhemmat kokivat jääneensä lapsen hoidon kanssa yksin ilman tukea ja riittävää koulutusta (Khoo & Skoog 2014, 266; Oosterman ym. 2007, 71; Font 2015, 109). Sukulaiset tarvitsevat perhehoitajan tehtävässään taloudellista tukea, tietoa lainsäädännöllistä reunaeh-doista sekä lapsen kiintymykseen, tunne-elämään ja käyttäytymiseen liittyvää tukea (O’Brian 2013, 16).

Sukulaissijoituksiin keskittyvissä tutkimuksissa on todettu, että sukulaissijoitus on sukulaisille erityinen tilanne ja tuen tarve lapsen sijoituksen eri vaiheissa on suurempi kuin muilla sijaisperheillä. Sijoitus tulee usein yllättäen, eivätkä sukulaiset ehdi val-mistautua etukäteen tehtävään (del Valle & Bravo 2013, 207, 254–255). Kanisha L. Colemanin ja Qi Wun (2016) systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa sukulaisten tuen tarve todettiin suuremmaksi kuin muissa sijaisperheissä. Samalla he myös saavat tai vastaanottavat vähemmän tukea kuin muut perheet (mt.; myös Gibbs & Müller 2000, 80; Guddeback 2004, 624; Sung Hong, Algoo, Chiu & Ai-Ping Lee 2011; 864; Brown & Sen 2014). Samoin kuin muidenkin sijaisperheiden taitoja, myös su-kulaisten taitoja voidaan vahvistaa tarjoamalla sukulaisille vanhemmuuteen liittyvää

tietoa ja ylläpitämällä tyytyväisyyttä tehtävässä (Rock & McNeal 2011, 195; Gibbs ym. 2022). Muiden sijaisvanhempien kokemuksena yksi sijoituksen keskeytymiseen keskeisesti johtaneista syistä on ollut puutteellinen valmennus lapsen ongelmien moninaisuuteen ja niiden ratkaisuihin liittyen (Festinger & Baker 2013, 2147). Sijaisvanhemmat itse toivovat enemmän tietoa huostaanotetun lapsen hoidosta ja erityistarpeista (Cooley & Petren 2011, 1968; Festinger & Baker 2013, 2147).

Liian vähäinen tuki on organisaation ja perhehoidon järjestämiseen liittyvä pulma. Ongelmia voi ilmetä niin sukulaisten tehtävään valmistautumisessa, sijoituksen aikaisessa tuessa ja lisäkoulutuksessa kuin sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudessa ja kokemuksessa tarjota tukea sukulaisille. Liian vähäinen tuki ennakoii sijoituksen keskeytymisen riskiä ja liittyy osin myös lastensuojelun organisointiin ja sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen (Rork & McNeal 2011, 196; Pursi & Heino 2018, 5; Osborne, Hindt, Lutz, Hodgkinson & Leon ym. 2021). Myös sosiaalityöntekijät ovat raportoineet resurssien puutetta sekä vaikeuksia seurata ja tukea sukulaissijaisvanhempia riittävästi (Brisebois 2011). Riittävä tuki lapsen sijoituksen aikana kietoutuu sijoituksen pysyvyyteen riippumatta siitä, oliko kyseessä sukulaisperhe tai muu sijaisperhe (ks. Brown & Sen 2014, 174). Sukulaiset kaipaavat erityisesti sosiaalityöntekijän tukea (Warroll 2001, 502).

Sijoituksen katkeamisella ja muutoksella on monia kielteisiä seurauksia lapsen kehitykseen sekä kokemukseen turvallisista ja pysyvistä olosuhteista. Sijoituksen katkeamisella on todettu olevan vaikutusta lapsen tunne-elämään, käyttäytymiseen ja sosiaaliseen sekä koulutukselliseen kehitykseen (Gypen, Vanderfaellie, De Mayer, Belenger & Van Holen 2017, 74). Katkokset lisäävät lapsen tai nuoren mielenterveyden haasteita sekä riskiä päihdeiden käyttöön (Zlotnick ym. 2012; Kim, Pears & Fisher 2012; Vinnerlung ym. 2014). Sijaishuoltopaikan muutos, olipa kyseessä sukulaisperhe tai muu sijaisperhe, voi katkaista lapselle jo tutut perhesuhteet ja toimintatavat, kiintymyksen ja yhteisökuuluvuuden. Lisäksi lapsi voi joutua vaihtamaan koulua, menettää jo syntyneitä kaverisuhteita tai muuttamaan kauemmas vanhemmistaan. (Fawley-King, Trask, Zhang, & Aarons 2017, 141.) Toisaalta sijoituksen keskeytyminen ei aina ole lapselle huono vaihtoehto. Se voi olla lapsen oma toive tai välttämätöntä lapsen hyvinvoinnin kannalta. Uusi sijoituspaikka voi myös vastata lapsen yksilöllisiin kehitystarpeisiin aiempaa paremmin, sillä keskeytymisen voi aiheuttaa myös sijaisperheessä tapahtunut huolenpidon laiminlyönti. (Holtan ym. 2013, 1092.)

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksia tarkastelevissa tutkimuksissa tunnistetaan sukulaissijoituksen edut, mutta myös suvusta esiin tulevat haasteet. Joidenkin tutkimusten mukaan sukulaiset vastaavat lapsen tarpeisiin heikommin kuin muut sijaisvanhemmat (Brown & Sen 2014, 167), mutta toisissa tutkimuksissa argumentoidaan sukulaisten kanssa kasvaneiden lasten kokevan parempaa hyvinvointia ja turvallisuutta (Font 2014, 2074; Bell & Romano 2017, 358). Sukulaiset vaikuttavat selviävän lapsen kasvatuksesta verrattain hyvin (Holtan ym. 2005, 201; Sung Hong ym. 2011).

Sosiaalityöntekijät tunnistavat sijoittavansa haavoittavia tilanteita kokeneen lapsen olosuhteisiin, jotka ovat aiemmin vaikuttaneet lapsen vanhemman lapsuuteen. Sosiaalityöntekijät pohtivat, jatkuvatko tavat, joita sukulaiset ovat käyttäneet omien lastensa kanssa, mahdollisesti sijoitetun lapsen hoidossa (Andersen & Fallesen 2014, 69; Berrick ym. 1994, 36). Isovanhempien kyvyt toimia vanhempana voivat näyttäytyä tämän päivän kasvatuseriaa epäsopivina (Konijn ym. 2019, 484). Tämä tarkoittaa esimerkiksi joustamattomia, jäykkiä kasvatustapoja tai puutteita asettaa lapsen käytökselle rajoja (Crum 2010; Taylor & McMillan 2014). Sosiaalityöntekijöiden kokemuksiin fokuoituneissa tutkimuksissa työntekijöiden huolenaiheet liittyvät myös sukulaisten tarjoaman hoidon laatuun ja siihen, millä tavoin sukulaiset kykenevät vastaamaan lapsen emotionaalisiin tarpeisiin (Fechter-Leggett & O'Brian 2010, 206; ks. myös Stene 2020) ja kykyyn toimia turvallisena vanhempana (Font 2014, 2075).

Sukulaissijoitusten erityisyys tulee vastaan myös tilanteissa, joissa sosiaalityöntekijät toteavat, että sukulainen voi vastata sukulaislapsen huolenpidosta mutta ei olisi sopiva hoitamaan muita perhehoitoa tarvitsevia lapsia (Flynn 2002). Sijaisvanhempana toimimisen kriteerit eroavat sukulaisten ja muiden perhehoitajien välillä. Esimerkiksi sukulaisten tekemällä rikoksella ei aina ole poissulkevaa vaikutusta lapsen sijoitukseen, jos sosiaalityöntekijät arvioivat sukulaisten vanhemmuuden taidot hyviksi. (Farmer, Moyers & Stein 2008, 112.) Sukulaisilta ei aina vaadita samanlaista koulutusta tai valmentautumista tehtävään kuin muilta perhehoitajilta (Gibbs ym. 2022). Tämä johtuu osin jo siitä, että usein sukulaissijaissijoitus alkaa, kun lapsi tarvitsee sijaishuoltopaikkaa eivätkä sukulaiset ehdi perehtyä perhehoitajan tehtävään.

Yksi merkittävä sosiaalityöntekijöiden huolenaihe liittyy yhteistyöhön sukulaisten kanssa ja siihen, miten sukulaiset pysyvät yhteisissä sopimuksissa (Warroll 2001, 502; Farmer & Moyer 2008). Sukulaisilla voi olla asenteellista suhtautumista viranomaisiin (Berrick ym. 1994, 36; Coakley ym. 2006, 95, 107), mikä vaikuttaa yhteistyön luottamuksellisuuteen ja avoimuuteen. Sukulaisilla voi olla eriävä käsitys tehtävästään perhehoitajana, lapsen kasvatuksesta ja hoidettavista lapsista kuin sosiaalityön ammattilaisilla (Falconnier, Tomasello, Doueck, Wells, Lucley & Agathen 2010; Miller & Donohue-Dioh 2017). Sosiaalityöntekijät kokevat myös epävarmuutta siitä, kykenevätkö sukulaiset suojelemaan lasta riittävästi häntä kaltoinkohdelleilta vanhemmiltaan (Király & Humphreys 2013b, 369) ja onko sukulaisilla mahdollisuus sitoutua niin, etteivät esimerkiksi vanhemmat käy perheessä ilman yhteistä sopimusta (Warroll 2001, 502). Sosiaalityöntekijät kokevat, että sukulaiset kertovat sosiaalityöntekijöille vähemmän lapsen tilanteesta, jolloin lapsen tilannetta on vaikea arvioida ja järjestää lapselle sopivaa tukea (Font 2015, 102). Lapsi voi jäädä ilman tarvitsemaansa palvelua, jos tieto lapsen tarpeista ei tavoita sosiaalityöntekijöitä.

2.2.4 Arviointimallit

Yksi tapa kerätä tietoa on hyödyntää arvioinnissa erilaisia arviointimalleja. Sosiaalityöntekijöille suunnattuja sukulaissijoitusten arviointimalleja on löydettävissä yllättävän niukasti. Arviointimallit on syytä myös erottaa sukulaisille suunnatuista valmennus- ja täydennyskoulutusmalleista, joiden näkökulmat vaihtelevat tutkimus- ja valmennustarpeiden fokuksen mukaan (ks. esim. Gibbs, Ansong, Brevart, Childs, & Francis, 2022).

Sukulaissijoitusten arviointimalleille on yhteistä tarkastella yleensä lapsen huolenpidon tarpeita ja sukulaisten kykyjä vastata niihin. Tutkimuksia on tuotettu eri tarkastelukulmista (ks. Zeiljmans, Lopez, Grietens & Knorth 2017), joissa on keskitytty tutkimaan sukulaissijoituksessa olevia lapsia tai sukulaisia ja sitä, mitä heistä olisi hyvä tietää ennen lapsen sijoitusta. Esimerkiksi Joanne Alper ja Ailsa Edwards (2016) kuvaavat, millaisia tekijöitä sukulaisista ja heidän taidoistaan toimia huostaanotetun lapsen huolenpitäjänä on hyvä tietää, ja ohjaavat hyödyntämään erilaisia arviointimenetelmiä esimerkiksi sukulaisten kiintymyshistorian arvioimiseen (mt.). Samoin kuin perhehoitajien ennakoivalmennuksessa, myös sukulaisten ennakoivalmennuksessa arvioinnin mallit ovat keskittyneet muiden sijaisvanhempien kuin sukulaisten arviointimallien kehittämiseen (O'Brian 2014, 4; Fuentes-Peláes ym. 2015, 2; Stene ym. 2020). Sukulaissijaissijoituksen arvioinnissa on soveltuvin osin hyödynnetty muille perhehoitajille suunnattuja malleja, mutta nämä sijaishuollon arvioinnin mallit taipuvat paikoin heikosti sukulaissijaissijoituksen arviointiin (O'Brian 2014; Fuentes-Peláes ym. 2015, 1–2).

Muiden kuin sukulaisten arviointia on tutkittu eri näkökulmista. Sijaisperheiden arviointia, sopivuutta ja niihin liittyviä tekijöitä on tarkastellut esimerkiksi Roger Chapman (2009), Jennifer Cousins (2010) ja Pat Beesley (2010). Sijaisvanhempien arviointiin liittyviä ohjeita on tehty (Argent 2007; Hegar & Scannapieco 1999) samoin kuin valmennusmalleihin liittyvää tutkimusta (Price, Roesch & Walsh 2012; Mooney, Winter & Connolly 2016; Nash & Flynn 2016). Lisäksi tutkimuksissa on oltu kiinnostuneita, millaiset vanhemmuuden taidot tai kyvyt edistävät lapsen hyvinvointia ja sijaishuollon pysyvyyttä (esim. Sinclair & Wilson 2003; Coulshed & Orme ym. 2006). Sijaisvanhemman vanhemmuuden tueksi on kehitetty erilaisia menetelmiä (esimerkiksi The Family Needs Scale), joilla arvioidaan sijaisvanhempien välttämättömiä taitoja, tuen tarpeita ja resursseja vastata lapsen huolenpitoon (ks. Stene, Dow-Feisner, Ermacora, Agathen, Falconnier, Stager & Wells 2020, 2). Arvioinnissa keskeisiä teemoja ovat sijaisvanhempien asenteet ja tiedolliset taidot toimia huostaanotettujen lasten kanssa (Cooley & Petrén 2011, 12). Myönteisillä vanhemmuuden taidoilla on merkitystä sijoituksen pysyvyyteen (Vanderfaeillie, Damen, Pijnenburg, Bergh & van Holen 2014, 359). Myös sukulaisten oletetaan hallitsevan vanhemmuuden arjen perustaitoja, mutta myös kykyä vastata myös lapsen tunne-elämän tarpeisiin (Fuentes-Peláes ym. 2015, 5). Erityisesti sukulaisten tulisi vahvistua erityistä tukea tarvitsevan lapsen

hoidossa ja kehittää vanhemmuuden taitojaan vastaamaan paremmin lapsen tarpeisiin (Terling-Watt 2001, 111).

Sitä, mitä sukulaissijoituksissa olisi hyvä arvioida, on vielä kehittymässä. Erilaisissa malleissa usein keskitytään vanhemmuuden teemaan, kykyihin ja siihen, millaiset tekijät ennakoivat sijoitusten pysyvyyttä. Perhehoitajien arviointi ja lapsen sijoituspäätös ovat kriittisiä vaiheita, joilla ennakoidaan pysyvyyttä. Silti arviointi törmää ennakoimisen vaikeuteen, esimerkiksi siihen, miten vanhempana toimimisen tiedollinen osaaminen lopulta korreloi vanhempana toimimiseen (Rork & McNeill 2011, 162). Lisäksi arviointivaihe ei kaikilta osin kiinnitä huomiota sijaisvanhempien psyykkiseen vointiin tai siitä ei saada riittävästi tietoa. Sijoituksen jälkeisessä tarkastelussa Terri Combs-Orme ja John Orme (2014) pitivät huolestuttavana, että sijaisvanhemmista 20 prosentilla oli psykologisia ongelmia, 33 prosentilla vähäistä empatiaa lapsia kohtaan ja 20 prosentilla epärealistisia lapsen kehitykseen liittyviä odotuksia (mt.). Vaikuttaakin siltä, että huolimatta moninaisesta tiedon keruusta joihinkin sellaisiin asioihin kiinnitetään arviointivaiheessa vähemmän huomioita tai niitä ei tunnisteta, joilla on kuitenkin myöhemmin merkitystä lapsen hyvinvoinnille. Lapsen tarpeet muuttuvat myös luonnollisessa kasvu- ja kehityskulussa. Välillä on vaikea ennakoida, millä tavoin lapsen tuen tarpeet muuttuvat. Tutkimuksista esimerkiksi tiedetään, että kodin ilmapiirillä on vaikutusta lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin. Kuitenkin kodin ilmapiirin mittaamiseen tai arviointiin lapsen sijoituksen jälkeen on kiinnitetty vähemmän huomioita (Bradley, Caldwell & Corwyn 2003).

Myös lapsen tarpeiden arvioimiseen on kehitetty erilaisia menetelmiä riippuen valitusta näkökulmasta. Yhdysvalloissa on tavanomaista, että lapsen tarpeiden arvioinnissa ja päätöksenteossa käytetään erilaisia asteikkoja. Arvioinneissa tarkastellaan eri menetelmin (mittarein) lapsen tuen tarpeita sekä sijaisvanhempien voimavaroja ja haasteita, joita analysoidaan systemaattisesti (Chor ym. 2013; 2015). Esimerkiksi J. Christopher Graham, Allan J. Dettlaff, Donald J. Baumann ja John D. Fluke (2015, 14–15) ovat kehittäneet lapsen sijaishuollon päätöksentekoprosessia (eng. *A structural equation model*), jossa he ovat huomioineet erilaisia lapsen tilanteeseen liittyviä organisaationaalisia tekijöitä sekä ulkoisia ja päätöksentekijään vaikuttavia tekijöitä (mt.). Wendy M. Van Dam, Saskia Nordkamp ja Luk Robbroeckx (2000) kiinnittävät huomiota yhdeksään erilaiseen teemaan, jotka päätöksenteossa on hyvä huomioida. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi lapsen aiemmat sijoitukset, sukulaisten/sijaisvanhempien suhteet lapsen biologisiin vanhempiin, lapsen kognitiivinen ja sosiaalinen kehitys, vapaa-aika ja mahdolliset käytöksen haasteet. (Mt.) Johan Vanderfaellie, Harm Damen, Huub Pijnenburg, Peter van den Bergh ja Frank Van Hoen (2014) puolestaan tutkivat voidaanko lapsia ja heidän tilanteitaan ryhmitellä, niin että tiedot auttaisivat päätöksenteossa oikean sijaishuoltopaikan valintaan tai myöhemmin perheen jälleenyhdistämiseen, ja mikä on aiemman sijoitushistorian vaikutus lapsen nykytilanteeseen. (Mt.).

Samaan aikaan, kun muiden perhehoitajien koulutukseen, valmennukseen ja arviointiin on panostettu, sukulaisten arvioinnin- ja päätöksenteon yhteneväiset ohjeet ovat puuttuneet (Gibbs & Müller 2000; Fallon, Trocme, Maclaurin, Sinha & Helie 2015, 125). Sukulaisten tarjoaman hoidon laadusta ei ole esimerkiksi olemassa keskenään vertailtavissa olevia metodeja tai standardeja (Stene ym. 2020). Sukulaissijoitusten tutkimuksissa tiedetään enemmän siitä, millaisia lapsia sijoitetaan sukulaisperheisiin, millaisia tarpeita lapsilla on perhehoidossa ja miten lapset selviävät myöhemmin elämässä. Tutkimukselliset näkökulmat (esim. Leloux-Opmee, Kuiper, Swaab & Sholte 2016) ovat keskittyneet lapsen menestymiseen tai selviytymiseen elämässä (esim. Blakely ym. 2017). Lapsen kokemuksia on tutkinut esimerkiksi Hedi Argent (2009b) ja Suomessa Kati Hämäläinen (2012).

Varsinaisia sukulaissijoitusten arviointimalleja (*arviointi = assessment*) ovat esimerkiksi Valerie O'Brianin kehittämä konseptuaalinen arvioinnin malli (2014) ja Nuria Fuentes-Peláezin, Pere Amorósin, Crescencia Pastorin, María Cruz Molinan ja Maribel Mateon (2015) sukulaissijoituksen vahvuuksia ja haasteita tarkasteleva arviointimalli. Sukulaissijoituksen laadun arviointiin keskittyvää mallia ovat kehittäneet Kathrine L Stete, Sarah Dow-Fleisner, Dylan Ermacora, Jean Agathen, Lydia Falconnet, Mehan Stager ja Susan j. Welsh (2020). Suzanne T. Sutphinin (2015) malli puolestaan keskittyy sukulaissijaisten tarpeiden arviointiin (mt.), mutta siitä puuttuvat laadun arvioinnin näkökulmat. Suomessa sukulaissijoitusten arviointi sisältyy lapsen huostaanotto- ja sijaishuollon valintaprosessiin, ja arviointi tapahtuu sukulaisille annettavan ja vastaanotetun tiedon yhteydessä. Tässä prosessissa saavat painoarvoa lapsen edun ja tarpeiden määrittely ja sijaishuoltopaikan mahdollisuudet vastata niihin. Valerie O'Brian (2014) ja Kathrine Stene ym. (2020) ovat kehittäneet mallia yhdessä sukulaissijoitusten ja sosiaalityöntekijöiden kanssa, kun taas Fuentes-Peláezin ym. (2015) ja Suzanne Sutphinin (2015) mallit keskittyvät sosiaalityöntekijöiden tekemään arviointiin sukulaisista.

Valerie O'Brian (2014) on kehittänyt sukulaissijoituksen arviointiin ja tiedon keräämiseen konseptuaalisen arviointimallin. Arviointi käynnistyy lapsen tarpeiden arvioinnilla ja lapselle sopivan sijaishuoltopaikan pohdinnalla. Hänen mallinsa on lapsikeskeinen ja argumentoi, että merkittävälle osalla sijoitettavista lapsista on löydettävissä perhehoitopaikka sukulais- tai muusta läheisperheestä, kunhan perhe saa riittävästi tukea. Olennaista on kuitenkin aina varmistaa lapselle turvalliset olosuhteet. Toinen keskeinen näkökulma liittyy siihen, että lapsen läheiset sitoutetaan arviointiprosessiin ja myös päätöksentekoon. (Mt.)

Mallissa työskentelee työparina kaksi sosiaalityöntekijää, jotka tekevät arviointityön, ja toiset työntekijät jatkavat päätöksenteossa. Hän (mt. 2014) painottaa perheen kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden organisaation tarjoamaa tukea ja konsultoivan sosiaalityöntekijän roolia. Työntekijöillä on mahdollisuus myös saada terapeuttista ohjausta sukulaisten ja perheen kanssa työskentelyyn mahdollisimman luottamuksellisen suhteen saavuttamiseksi. Olennaista on myös työntekijöiden

asiantuntijuus työskennellä sukulaisten kanssa tässä suhdekontekstissa. Työskentelyssä käytetään erilaisia arviointimenetelmiä, kuten esimerkiksi lapsen tarpeisiin, sukulaisten tuen tarpeisiin ja vahvuuksiin liittyen, hyödynnetään verkostotapaamisia ja sukupuun työskentelyä ja kiinnitetään huomiota perhehoitajan tehtävään valmentautumiseen. Lopulta sosiaalityöntekijät tekevät huolellisen raportin. Päätöksessä korostuu suhteiden merkitys lapsen elämässä ja syvälinen työntekijöiden tekemä analyysi. Tässä arviointityö näyttäytyy huolellisena ja moninäkökulmaisena, ja siinä korostuu tiedon ja suhteen syveneminen sekä sosiaalityöntekijöiden ymmärrys sukulaissijoitusten erityisestä luonteesta. (Mt.) Tässä mallissa on paljon yhteneväisyyksiä suomalaisessa lastensuojelussa vallalla olevaan systeemiseen lastensuojeluun, jossa hyödynnetään systeemisiä tiimejä, konsultoivan sosiaalityöntekijän tukea, korostetaan asiakkaan osallisuutta sekä hyödynnetään perheterapeuttista työskentelyä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhteen syventämiseksi (esim. Aaltio & Isokuortti 2019).

Toisenlaisen arviointimallin esittelevät Nuria Fuentez-Peláez, Pere Amorós, Crescencia Pastor, María Cruz Molina ja Maribel Mateo (2015). He jaottelivat arviointimallin strukturoituun kuuteen keskeiseen alueeseen, joka sisältää tarkentavia yksilökohtaisia kysymyksiä sukulaisten valmiuksista ja haasteista vastata lapsen tarpeisiin. Tärkeimmät arviointitiedon osa-alueet ovat seuraavat: (1) sukulaisten henkilökohtaiset ja sosioekonomiset tiedot, (2) lapsen perustarpeisiin vastaaminen, (3) yhteistyö viranomaistahojen kanssa, (4) perheen rakenne ja dynamiikka, (5) sukulaisperheen, lapsen ja lapsen vanhempien väliset suhteet sekä (6) sukulaisten motivaatio ja asenne sijaisvanhemmuuteen. Analyysin tukena käytettiin asteikkoa lapselle suotuisista tekijöistä, indikoivista riskitekijöistä ja korkeista riskitekijöistä. Jokainen osa-alue arvioitiin asteikon avulla esimerkiksi lapsen perustarpeisiin liittyen. Kuitenkin on huomioitava, etteivät tarkat struktuurit kerro kaikkea arviointityöstä, ja harkintaan jää esimerkiksi lapsen tarpeisiin riittävästi vastaaminen. Olennaista myös tässä mallissa on sukulaisperheen saama riittävä tuki myöhemmin perhehoitajina. (Mt.) Tämä malli tuottaa arviointiprosessiin tarkkaa viipalemaista tietoa sukulaisperheen taidoista vastata lapsen tarpeisiin ja toimii huolellisena työvälineenä arviointityössä.

Kathrine L. Stene ym. (2020) päätyivät oman tutkimuksensa äärelle havainnoista, ettei sosiaalityöntekijöillä ole keinoja arvioida sukulaissijoitusten laatua. He hyödynsivät laskennallisia menetelmiä, ja analyysit paljastivat viisi erillistä näkökulmaa, jota sosiaalityöntekijät voivat hyödyntää sukulaissijoitusten arvioinnissa. Mallia tutkimukseen otettiin Child Welfare League of American keskeisistä sukulaissijoituksia ohjaavista neljästätoista kriteeristä, kuten esimerkiksi sukulaisten kyky vastata lapsen kehityksellisiin tarpeisiin, päihteettömyys ja suotuisa suhde lapsen vanhempiin. He päätyivät tutkimuksessaan viiteen alaluokkaan, joilla sukulaissijoituksen laatua voidaan arvioida. Nämä luokat ovat 1) naapurustoon liittyvät tekijät, 2) sukulaisten kyvykkyyden toimia sijaisvanhempana, 3) sukulaisten toimintakyky, 4) sukulaisten si-

toutumisen aste ja 5) lapsen laiminlyönniltä tai pahoinpitelyltä (eng. *maltreatment*) suojaaminen. Lisäksi kuudenneksi alaluokaksi oli tarjolla sukulaisten taloudellisen tilanteen vaikutus lapsen huolenpitoon, mutta tämä vaatii vielä lisätutkimusta. (Mt.). Kirjoittajat suosittelivat erilaisten mallien tai kyselyjen hyödyntämistä käytännön arviointityössä sukulaissijoitusten laadun varmistamiseksi.

Suzanne T. Sutphinin (2015) malli on kehitetty kolmen vuoden pilottihankkeessa, jossa todettiin sukulaisperheelle tarjottavan sopivan tuen tarjoavan parhaan mahdollisen lopputuloksen. Arvioinnissa hyödynnettiin Family Needs Scale -arviointimallia, jonka avulla tavoitettiin sukulaisten tuen tarpeet. Projekti haastoi myös palvelujärjestelmää tarjoamaan sukulaisille asianmukaisia palveluita lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi. (Mt.) Projekti antaa suuntaa siihen, millaisia asioita sukulaisten tuen järjestämisessä on hyvä huomioida, ja siihen, että arvioinnissa voidaan käyttää erilaisia perheille tai sijaisperheille suunnattuja arviointimalleja. Kyseessä on kuitenkin suhteellisen pieni otos sukulaisia ja sosiaalityöntekijöitä ja se keskittyy lähinnä projektin lopputuloksiin.

Sukulaissijoitusten arviointiin on tarjolla monia tulokulmia. Arvioinnissa voidaan hyödyntää muille sijaisperheille tai perheille suunnattuja arviointimalleja. Lisäksi arviointia voidaan lähestyä siitä näkökulmasta, mitä on hyvä tietää lapsista ja sukulaisista ennen sijoitusta, sekä millaista tukea eri asianosaisille on hyvä järjestää. Suomalaisessa lastensuojelussa sukulaissijoitusten arviointi yhdistyy lastensuojeluprosessin aikana tehtävään sosiaalityöntekijöiden selvitystyöhön lapsen sopivasta sijaishuoltopaikasta. Tällainen prosessi on huostaanoton valmistelu.

Kokonaisuudessaan aiempi sukulaissijoituksia käsittelevä tutkimus on ollut moninäkökulmaista ja valottaa sukulaissijoituksen erityisyyttä laajasti. Samalla aiemmat tutkimukset tarjoavat erilaisia näkökulmia ja perusteluita sukulaissijoituksia käsitteleville jatkotutkimuksille. Tutkimukseni täyttää tietoukkoja sukulaissijoitusten erityisyydestä suomalaisessa kontekstissa. Se myös syventää aiempaa tutkimustietoa sukulaissijoituksista lastensuojeluprosessin näkökulmasta huostaanotetun lapsen perhehoidon muotona. Tutkimukseni tuottaa uutta tietoa erityisesti arviointi- ja päätöksentekoprosessista, jossa sosiaalityöntekijät punnitsevat, toteutuvatko lapsen hyvinvointi ja turvalliset olosuhteet sukulaissijoituksessa.

2.3 Sosiaalityön tieto ja yksityisen ja julkisen kohtaaminen

2.3.1 Tieto sukulaissijoitusten arviointiprosessissa

Sukulaissijoituksessa lapsen huolenpito tapahtuu läheisverkostossa ja nojaa sen erityisyyteen perhehoidon muotona. Perhehoidon yleinen periaate liittyy siihen, että oikeat ihmiset päätyvät sijaisvanhemmiksi ja oikeat ihmiset tietyille lapsille perhehoitajiksi (Valkonen & Janhunen 2016, 26). Tiedon näkökulmasta tarkasteltuna keskeinen kysymys liittyy siihen, milloin sosiaalityöntekijöillä on riittävästi tietoa

lapsen ja sukulaisten tilanteesta päätöksentekoa varten. Sosiaalityöntekijöiden ammatillisena prosessina kyse on myös taidoista hyödyntää ja analysoida keräämäänsä tietoa, hallita sijoitukseen ja lainsäädäntöön liittyvät näkökulmat, toimia eettisesti ja perustella lapsen edun toteutuminen (ks. myös Jaakola 2020).

Sukulaissijoituksista tarvittava arviointitieto ei luonteeltaan ole stabiilia tai pysyvää. Tieto muuttuu ja sitä tarkistetaan aina uuden tiedon ilmentyessä (Trevithick 2008, 1220). Se on luonteeltaan kumulatiivisista, uuden tiedon rakentumista vanhan päälle (Juhila 2006, 84–92). Työskentelyssään sukulaisten kanssa sosiaalityöntekijät suodattavat ja arvioivat kerättyjä tietoja, minkä pohjalta työskentelysuunnitelmia ja päätöksiä tehdään (Dewey 1999, 30). Samalla tehdään ratkaisuja riittävän tiedon ja tietämisen suhteen (Osmond 2006). Sukulaissijoituksissa myös lapsi, vanhemmat ja muut läheiset sekä viranomaiset tuottavat tietoa lapsen tilanteesta. Usein perheellä ja läheisillä on sellaista tietoa, mitä ei muualta ole saatavissa (Möller 2004, 67). Viranomaisena sosiaalityöntekijä tekee ratkaisuja, mistä kaikkialta ja keneltä kaikilta lapsen elämässä mukana olevilta tahoilta on olennaista kerätä tietoja.

Sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksenteko ovat suhteessa toisiinsa, eikä näitä ole mielekästä täysin erottaa. Lapsen hyvinvoinnin turvaaminen sijaishuollon aikana on sosiaalityöntekijöiden työnä jatkuvaa työskentelyä lapsen asioissa. Sosiaalityöntekijöiden työnä arviointi jakautuu tiedon keräykseen, käsittelyyn, analysointiin ja päätöksentekoon (Gambrill 2006). Arvioinnin tehtävänä on tuottaa tietoa päätöksentekoprossiin ja tarkastella, millaista tietoa lapsen tilanteesta tarvitaan ja millaisia merkityksiä saadulla tiedolla on. Arvioinnilla ja päätöksenteolla tavoitellaan samaa eli muutosta lapsen elämään (Jaakola 2021, 33). Hallinnollisena ja käytännöllisenä prosessina arviointi edeltää päätöksentekoa, mutta sosiaalityöntekijät tekevät koko lastensuojelun asiakkuuden ajan arviointia lapsen, perheen ja sukulaisten tilanteesta sekä eritasoisia päätöksiä työskentelyn suunnasta (Dominelli 2004, 81–83). Arvioinnilla voidaan viitata varsinaiseen prosessiin tai lopputulokseen (esim. Hepworth ym. 1986, 196–197) tai arviointia voi lähestyä ongelmanratkaisun näkökulmasta. Sukulaissijoituksen arviointia voi tarkastella osana lastensuojelun asiakastyön prosessia, joka etenee osin lineaarisesti, mutta myös kehämäisesti syventyen. Arviointi tapahtuu sukulaisten ja sosiaalityöntekijöiden välillä erilaisissa vuorovaikutuksellisissa kohtaamisissa, joilla on keskeinen merkitys yhteistyösuhteen rakentumisen kannalta. Sosiaalityöntekijöiden tapa olla vuorovaikutuksessa, hänen tietonsa, taitonsa ja arvonsa muodostavat sukulaissijoituksen arvioimisen perustan (Trevithick 2012, 33; 2008, 1214.)

Sukulaissijoituksen arviointia ja päätöksentekoa voi lähestyä sosiaalityöntekijöiden tietoina ja taitoina sekä kykyä soveltaa näitä monipuolisesti käytännön sosiaalityössä. Tietoa voi jäsentää teoreettisena (eng. *theoretical*), faktuaalisena eli tosiasiallisena (eng. *factual*) ja käytännön tietona (eng. *practice/practical/personal*) (Trevithick 2012, 33; 2008, 1214). Pamela Trevithickin (2012, 35) jäsenyyksen mu-

kaan sosiaalityöntekijöiden *teoreettinen tieto* koostuu 1) teorioista, jotka on lainattu muilta tieteenaloilta, 2) teorioista, jotka tarkastelevat sosiaalityön tehtävää, ja 3) teorioista, jotka ovat suoraan suhteessa käytäntöön, kuten esimerkiksi asiakaskeskeisyys. *Faktuaalinen tieto* koostuu lainsäädännöllisestä osaamisesta, sosiaalipolitiikan ja toimintaorganisaation tuntemisesta sekä erilaisista arjen ongelmien ja ihmisten elämäntilanteiden ymmärtämisestä. *Käytännön tiedossa* sosiaalityöntekijän taidot hyödyntää erilaisia tiedon muotoja todentuvat henkilökohtaisina taitoina, itsetietoisuutena, intuition ja kykyä sekä luovuutena ottaa ammatilliset taidot käyttöön asiakastyössä. (Mt.) Aiemman tutkimuksen perusteella sosiaalityöntekijät käyttävät moniulotteisesti eri tiedon muotoja arvioinnissa ja päätöksenteossa. Arviointi ja päätöksenteko vaativat sosiaalityöntekijältä korkeatasoista asiantuntijuutta, jossa hyvä ammatillinen tiedollinen taito ja taidollinen osaaminen varmistavat lapsen tilanteen laadukkaan ja perustellun arvioinnin sekä päätöksenteon (ks. esim. Jaakola 2020; Lamponen 2022; Jaakola & Pösö 2022).

Sosiaalityöntekijöiden työnä sukulaisten tilanteen arviointi on toimintaa, jossa lapsen hyvinvoinnin näkökulma on keskeinen. Sosiaalityöntekijöiden teoreettinen tieto nojaa olennaisesti tähän näkökulmaan. Lapsen keskeisiä tarpeita voi teoreettisesti määritellä näkökulmista, jossa lapsen yksilölliset tarpeet, turvallisuus, koulutus ja opiskelu, sosiaalinen toimintakyky, fyysinen terveys sekä tunteet tulevat kohdatuksi (McAuley & Rose, 2010). Hyvinvoinnin arviointitieto sisältää myös sitä uhkaavien riskitekijöiden huomioimisen. Lapsen hyvän hoidon määrittelyä voi kuvata normatiivisen toiminnan avulla: mitä sen pitäisi olla ja mitä se ei ole (ks. Karjalainen, Metteri & Strömberg-Jakka 2019, 15–16). Lapsen tarpeet kietoutuvat sukulaisten tapaan toimia vanhempana. Sijaisvanhemmuudessa tarkasteltavaksi tulevat sukulaisten kyvyt toimia vanhempina, ja tätä kautta syntyy teoreettinen sidos vanhemmuuden yhteiskunnalliskulttuuriseen kontekstiin ja teoriaan (ks. O'Brian 2014, 2). Odotuksia vanhempana olemisesta ja toimisesta ohjaavat niin vanhempien omat kokemukset kuin ammattilaisten yksilötason tulkinnat (Laakso 2012).

Sukulaissijoituksien arvioinnissa sosiaalityöntekijöiden teoreettinen näkökulma liittyy keskeisesti erilaisiin suvun suhteisiin ja perhesysteemiin näkökulmiin (esim. Strozier & Krisman 2007, 227). Tutkimusten perusteella tiedetään, että esimerkiksi osa perheen toimintatavoista voi kulkea yli sukupolvien. Tällaisia tekijöitä, myönteisten toimintatapojen ja suhteiden lisäksi, voivat olla myös huono-osaisuuteen liittyvät tekijät. Ylisukupolvisuudeksi voidaan kutsua joidenkin sosiodemografisten piirteiden ilmenemistä niin lapsilla kuin vanhemmilla. Nämä tekijät voivat olla koulutukseen, tuloihin, perhesuhteisiin tai huono-osaisuuteen liittyviä (Ilmakunnas, Kauppinen & Moisio 2020, 116). Sosiaalityöntekijöille tieto sosiaalisista ongelmista ja niiden potentiaalisesta ylisukupolvisuudesta sekä niiden merkityksistä lapsen huolenpitoon ovat osa sukulaisten elämäntilanteen arviointia ja lapsen hyvinvointia uhkaavien riskien kartoitusta.

Teoreettisen tiedon rinnalla kulkee myös sosiaalityöntekijöiden instituution määrittelemä työskentely. Tätä voi kutsua faktuaalisen tiedon käyttämiseksi, joka on sosiaalityöntekijän lainsäädäntöosaamista, sosiaalipoliittisen toimintaympäristön ja siihen liittyvien toimintalogiikkojen ymmärrystä ja sosiaalipalvelujärjestelmän eri organisaatioiden toimintatapojen ja -mallien tuntemusta sekä lastensuojeluprosessin juridista hallintaa. Faktuaalista tietoa sukulaissijoitusten arvioinnissa voidaan tarkastella lineaarisena prosessin hallintana, jolla on alku ja työskentelyn päätös. Työskentelyn aikana sosiaalityöntekijät hyödyntävät ammatin tuomaa lainsäädäntö- ja prosessiosaamista. Faktuaalinen tieto on jotain, mikä voidaan todentaa, perustella ja tehdä näkyväksi. Se voi olla esimerkiksi erilaisia ammattilaisten tekemiä kirjallisia lausuntoja. (Trevithick 2008, 1222–1226.)

Teoreettinen ja faktuaalinen tieto tulevat käyttöön käytännön tietoina. Kyse on siitä, millä tavoin sosiaalityöntekijä kykenee yhdistämään teoriatietoa ja faktuaalista tietoa asiakastyössä. Tätä Pamela Trevithick (2012) kutsuu käytännön tiedoksi. Käytännön tietoon vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden 1) henkilökohtainen taito käyttää tietoa sekä 2) taito hyödyntää luovasti erilaisia tiedon muotoja. Näitä on kuitenkin vaikea erottaa toisistaan, ja ne kulkevat sosiaalityöntekijöiden työskentelyssä limittäin. Siihen, miten sosiaalityöntekijä kykenee luovasti käyttämään tietoa, vaikuttaa neljä erilaista tekijää. Ensinnäkin on olemassa jokin ongelma, johon etsitään vastausta. Sukulaissijoitusten arvioinnissa ongelma on periaatteessa hyvin praktinen, mutta kompleksiseksi sen tekee juuri arviointi: lapselle etsitään ensisijaisesti sukulaisperhettä, mutta arvioinnin ja päätöksen haasteet tulevat esille, kun sukulaisten lähtökohtia ja lapsen tarpeita aletaan yhteensovittaa. Toiseksi organisaation toimintatavat voivat yksinkertaistaa tai ohjata sosiaalityöntekijän työtä, mutta arviointiin vaikuttavat myös työntekijän oma kokemus ja orientaatio päätettävään asiaan. Kolmanneksi sosiaalityöntekijä asettuu vuorovaikutukseen ja tiedon keräykseen taidoilla ja kokemuksella, mikä tilanteeseen mennessä on kertynyt. Välillä tietoa ja taitoa voi olla tarjolla niukasti. Ja lopulta kyse on vuorovaikutuksellisesta suhteesta ja tilanteesta, johon myös asiakas tuo oman kokemuksensa ja tietonsa. Asiakas tai sukulainen tuo jokaiseen tilanteeseen kokemuksensa, mikä vaikuttaa sosiaalityöntekijän arviointi- ja päätöksentekoon. (Trevithick 2012, 92.)

Sukulaissijoitusten arviointiin liittyviä käytäntöjä voidaan tarkastella suhdeperustaisen työskentelyn avulla (Trevithick 2012, 35). Eileen Munro (2011, 36) toteaa, että suhdeperustaisuus on niin keskeistä, että se luo pohjan ymmärtää ja auttaa muita ihmisiä (mt.). Erilaiset tiedon osa-alueet todentuvat kohtaavassa asiakastyössä sosiaalityöntekijän ja sukulaisen välillä. Tässä tilanteessa vaikuttavat sosiaalityöntekijän henkilökohtainen osaaminen, maalaisjärki, ongelman ratkaisutaidot, professionaalinen tieto, kyvyt omaksua tietoa ja kyky reflektoida sitä. Lisäksi kyse on siitä, millä tavoin sosiaalityöntekijä käyttää henkilökohtaista käytännön viisautta, hiljaista tietoa ja intuitiota. (Trevithick 2012, 108.) Sosiaalityöntekijän koulutuksen ja kokemuksen kautta syntynyt tieto kertyy työuran aikana. Käytännön viisauteen

vaikuttavat myös sosiaalityöntekijän työn kautta syntynyt ammatillinen kokemus, ikä ja sukupuoli (Niskala 2008, 27; Holtan ym. 2013, 1087). Tieto kietoutuu sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisiin taitoihin tehdä työtä ja hyödyntää esimerkiksi tunne- ja intuitiotietoa työskentelyn tukena (Trevithick 2012; Drury-Hudson 1999, 150). Sosiaalityöntekijöiden tieto on muovautuvaa ja syventyvää ymmärrystä, jossa eri tiedon osa-alueet painottuvat perhe- ja lapsikohtaisesti.

Sosiaalityössä on läsnä myös sellaista tietoa, jota on vaikea sanoittaa. Tätä voidaan kutsua hiljaiseksi tiedoksi, joka on suodattunut eri tiedon lajeista ja varastoitunut kantajaansa (Pohjola 2007, 12). Se vaikuttaa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisessa. Se on toimintaa ohjaavaa kokemustietoa. (Sipilä 2011, 33.) Hiljaisen tiedon pätevydestä tiedon lähteenä kuitenkin kiistellään. Keskeisin näkökulma liittyy siihen, ettei sosiaalityötä voi perustella hiljaisella tiedolla, mutta se antaa eettisen velvollisuuden tehdä näkyväksi, mitä sosiaalityöntekijä tekee ja ajattelee (Kuusisto-Niemi ja Kääriäinen 2005, 452). Se on myös vastakohta täsmälliselle tiedolle (eng. *explicit*), mikä voidaan jakaa toisille esimerkiksi sanoin ja havainnoin. Hiljainen (eng. *tacit*) tieto sisältää näkemyksiä, tunteita, intuitiota ja arvoja. Ihminen tietää aina enemmän kuin pystyy kertomaan. (Nonaca & Takeuchi 1995.) Intuitiivinen tieto on kuitenkin rajallista (Munro 2002, 19–20). Voi myös pohtia, onko intuitiivisessa tai kokemuksellisessa tiedossa kyse lopulta taidosta yhdistää eri tiedon osa-alueita, eli työntekijän koulutuksen ja työkokemuksen kautta syntynyttä sisäistä osaamista. Taitoja voi jäsentää kykyinä kohdata asiakas, taitona tunnistaa tilanteita, taitona toimia sekä taitona arvioida ja kehittää toimintaa (Sipilä 2011, 36). Sosiaalityöntekijöillä on taitoa analysoida kriittisesti erilaista tietoa ja saada työskentelyn aikana syventyvää ymmärrystä lapsen parhaasta mahdollisesta huolenpidosta.

Lastensuojelussa tarvittavaa tietoa ei kuitenkaan aina ole saatavissa tai tavoitettavissa, mikä luo reunaehjoja tiedon keräämiseen. Tiedon keruu on jännitteistä, ja se liittyy osin siihen, mitä asiakkaat ovat valmiita tuomaan lastensuojelun tietoisuuteen (Pösö 2010, 330). Sukulaisuus on erityinen konteksti, jossa on kyse suvun ja perheen keskinäisistä suhteista, liittoutumisesta ja lojaaliudesta. Arviointi- ja päätöksentekoprosessissa voidaan kätkeä salaisuuksia tai tehdä paljastuksia, ja eri osapuolilla voi olla erilainen käsitys siitä, mikä on oikeaa tietoa (Pösö 2010, 330). Esimerkiksi Horst W.J. Rittel ja Melvin M. Weber (1973, 155) kuvaavat sosiaalityön ongelmia pirullisiksi tai häijyiksi (eng. *wicked*) ja toisaalta kesyiksi (eng. *tame*). Häijyiksi ongelmat tekevät se, ettei erilaisia sosiaalisia ongelmia voi välttämättä tavoittaa syy-seuraussuhteina eikä niihin ole olemassa useinkaan yksiselitteisiä ratkaisuja. (Mt.) Sosiaalityöntekijät ovat arviointityöskentelyssä osin myös sukulaisten antaman tiedon varassa.

Lastensuojelussa tiedon keräämisen haasteet liittyvät arjessa kohdattaviin ilmiöihin, jossa ovat läsnä epävarmuus, ristiriitaisuus ja monimuotoisuus (Parton 2000, 449). Sosiaalityön tiedolle ja arvioinnille on kuitenkin luonteenomaista, että lapsen ja perheen tilannetta katsotaan laajempina kokonaisuuksina ja tapauskohtaisesti.

Yksittäinen ongelmalliseksi tulkittava asia ei kuitenkaan välttämättä yksin määritä työskentelyn suuntaa, vaan perheen ja suhteiden kokonaisuus. Perheiden tilanteet ovat muuttuvia, ja myös asiakassuhde muovautuu lastensuojelun prosessin aikana. (Pösö 2010, 330.) Sukulaissijoitusten arvioinnissa painottuu lapsen, perheen ja sukulaisen elämäntilanteen kokonaisvaltainen arviointi. Tieto näyttäytyykin dynaamisena, kertyvänä ja sosiaalityöntekijän työssä jokaisen lapsen tilanteeseen nähden yksilöllisenä.

Erilaisilla tiedon muodoilla on merkitystä päätöksenteossa. Jennifer Osmond (2006) jäsentää tiedon ja tietämisen sosiaalityöntekijöiden päätöksenteossa käsitteellisen (eng. *conceptual*) tai välineellisen (eng. *instrumental*) tiedon alle. Sosiaalityöntekijät voivat käyttää tietoa monenlaisiin tarkoituksiin, jotka liittyvät esimerkiksi sijaisvanhempana toimimiseen ja lapsen huolenpitoon liittyviin tekijöihin. Tietoa voidaan käyttää sukulaisten tietoisuuden lisäämiseksi, ja sosiaalityöntekijät ennakoivat, vertailevat ja yleistävät tietoa työskentelyssään. Tarvittaessa sosiaalityöntekijät pyrkivät vaikuttamaan sukulaisten asenteisiin tai käytökseen, mikä voi auttaa suhteiden rakentamisessa ja ongelmanratkaisuisissa. (Mt.)

Sosiaalityön keskiössä ovat asiakkaat, ja sosiaalityöntekijän taidot todentuvat vuorovaikutustilanteissa asiakkaiden kanssa. Asiakaskohtainen tieto voidaan määrittellä syntyvän sosiaalityöntekijän asiakassuhteessa tekemän arvioinnin tuloksena (Pösö 2010). Yhdessä asiakkaiden kanssa rakentuvaa suhdetta voidaan kuvata esimerkiksi dialogisena, vuorovaikutuksellisena ja kumppanuuteen perustuvana yhteistyönä (Petrelius & Eriksson 2018; Pohjola & Korhonen 2014; Seikkula & Arnkil 2009). Tietoa jäsenetään yhdessä asiakkaiden kanssa, mutta päätöksenteon vastuu nojaa sosiaalityöntekijöiden arviointiin ja päätöksentekoon. Sukulaissijoitusten arviointiprosessissa kyse on siitä, millä tavoin sosiaalityöntekijät analysoivat ja arvioivat keräämäänsä tietoa sekä millainen synteesi tai päätös työskentelyssä syntyy. Päätöksenteolla tarkoitetaan sosiaalityöntekijöiden syvenevää ymmärrystä, jossa lapsen sijoitus sukulaisperheeseen tai ei-sukulaisperheeseen vahvistuu.

Suomessa käytetään lastensuojelun sijaishuollon päätöksenteossa usein organisaation tukea, kun sijaishuoltopaikasta päätetään. Päätöksenteon tavan voi jakaa kokonaisvaltaiseen, jaettuun asiantuntijuuteen ja keskitetyn asiantuntijayksikön tekemään sijaishuollon paikan valintaan. Kokonaisvaltaisessa päätöksenteon mallissa lapsen sosiaalityöntekijä on vastuussa päätöksenteosta. Sosiaalityöntekijä tuntee lapsen ja konsultoi muita asiantuntijoita päätöksentekonsa tueksi. Jaetussa asiantuntijuuden mallissa päätöksentekoon osallistuu muita asiantuntijoita, joiden kanssa sijaishuoltopaikan sopivuutta arvioidaan. Lopullinen vastuu lapsen sijoituspäätöksestä on kuitenkin edelleen lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Kolmannessa keskitetyssä mallissa sijaishuoltopaikan valinnan suorittaa keskitetty yksikkö, joka huolehtii myös sijaishuoltopaikan valvonnasta ja laadusta. Päätöksentekoon vaikuttavan tiedon kannalta on olennaista, että ensimmäisessä mallissa tieto perustuu sosiaalityöntekijän henkilökohtaiseen suhteeseen ja tuttuuteen lapsen kanssa. Kaksi

jälkimäistä mallia puolestaan perustuu lapsesta kerrottuun tietoon. (Pösö & Laakso 2015; Laakso 2013.) Lastensuojelun ja sijaishuollon päätöksenteon voi kiinnittää organisaatioissa tehtävään työhön ja siinä tapahtuvaan päätöksentekoprotokollaan.

On myös huomattavaa, että on varsin vähän tutkittu, miten lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle toteutetaan ja millä perusteilla sijaishuoltoapaikat valikoituvat päätöksenteossa (Chor, McClelland, Weiner & Jordan, 2013, 872). Tämä näkyy myös Suomessa, missä lastensuojelu toteutuu varsin kuntakohtaisesti ja hajaantuneesti (Pösö 2011, 327; Laakso 2013, 43). Haasteelliseksi lastensuojelun oikeudenmukaisen alueellisen toteutumisen tekee lastensuojelun palvelujärjestelmä ja sen toiminta, jossa on suurta paikallista vaihtelua. Perheiden palveluiden saatavuus ja sisältö vaihtelevat kunnittain. Kunnat määrittelevät myös sosiaalityöntekijöiden tehtävänkuvat paikallisesti. (Heino 2007, 70; myös Pösö & Laakso 2015.) Aila Puustinen-Korhonen ja Tarja Pösö (2010, 10) toteavat, että Suomessa on käyty varsin vähän asiantuntijakeskustelua sijaishuoltoapaikan, lapsen tarpeiden ja oikeuksien välisestä suhteesta, eikä sijaishuoltoapaikan valintaa käsittelevää tutkimusta juurikaan ole. Yksittäisten lasten kannalta sijaishuoltoapaikan valinta voi tarpeettoman usein perustua sattumaan, jolloin tarjolla olevat sijoituspaikat voivat määrittää sijaishuoltoapaikan määrittelyä enemmän kuin lapsen tarpeet. (Mt.) Lapsen edun mukainen sijaishuoltoapaikka valikoituu ja lapsen asiakasarvo toteutuu, kun sosiaalityöntekijällä on riittävästi aikaa perehtyä ennakoon lapsen asioihin ja työntekijällä on ammattitaito sijaishuoltoapaikan valinnassa. Lisäksi merkitystä on lapsen hoidon sujuvuudella ja yhteistyöllä sijaishuoltoapaikassa. (Frimodig 2023, 169–170.)

Lapsen sijaishuoltoapaikan valinta on käännekohta, jolla pyritään turvaamaan lapsen elämään myönteinen muutos ja turva. Sijaishuoltoapaikan valinta ja sen arviointi kiteytyy sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden, arvioinnin ja päätöksenteon ympärille (esim. Sinko 2016, 5; ks. myös Enroos, Heino & Pösö 2022). Lisäksi päätöksentekoon vaikuttavat myös sosiaalityöntekijöiden käytössä olevat resurssit (Mänttari van der Kuip 2013, 16). Lapsen huostaanottoprosessia ja sijaishuoltoapaikan valintaa määrittää sosiaalityöntekijöiden asiakkuuksien määrä ja se, paljonko aikaa yhden lapsen asioihin on käytettävissä. Lisäksi kyse on myös siitä, onko työtehtävissä riittävästi sosiaalityöntekijöitä vai onko paikkoja täyttämättä. Tähän on pyritty vaikuttamaan lainsäädännöllisesti asiakasmitoituksella: yhdellä sosiaalityöntekijällä saa olla enintään 30 lasta asiakkuudessa (LSL 413/2007, 13b§). Sosiaalityöntekijöiden tieto ja tiedonmuodostus ovat kokonaisuudessaan merkityksellisiä, kun lapsen sijoituspaikaksi arvioidaan sukulaisperhettä.

2.3.2 Yksityisen ja julkisen kohtaaminen

Sosiaalityöntekijöiden työnä sukulaissijoitusten arviointi, tietojen kerääminen ja päätöksenteko tapahtuvat institutionaalisella rajalla. Institutionaalinen raja on käsite, joka avulla kuvaan tutkimukseni kontekstia, jossa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja sukulaisperheen kohtaamiset tapahtuvat. Tämän kohtaamisen määrittelyä

toteuttavat lastensuojelun sosiaalityöntekijät, joiden toimille instituutio on antanut perustelut ja oikeutukset (Pekkarinen, Vehkalahti & Myllyniemi 2012, 13). Sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksentekoprosessi kiinnittyyvät lastensuojelun julkiseen tehtävään, joka heijastelee yhteiskunnassa vallitsevia arvoja ja ymmärrystä hyvästä lapsuudesta, julkisesta rajasta ja mahdollisuudesta puuttua perheen yksityisen elämään. Johanna Korpinen (2008, 267) kuvaa tätä kohtaamista institutionaalisen katseen avulla.

Instituutioiden tavoitteet ja periaatteet on kirjattu lainsäädäntöön (Enroos 2014, 141), mikä erottaa sen yksityisestä perhe-elämästä ja toiminnasta. Lastensuojelun moniulotteisissa tilanteissa eivät pelkkä lainsäädäntö tai profession ohjeistus riitä, vaan sosiaalityöntekijät tarvitsevat työnsä tueksi moraalista järkeilyä: erilaisten vaihtoehtojen, perusteluiden ja oletettujen seurausten harkintaa (Parton, Thorpe & Wattam 1997, 85–87). Samoin tarvitaan ymmärrystä sosiaalisista ja kulttuurisista normeista päätöksenteon tukena (Korpinen 2008). Kun sosiaalityöntekijät toteuttavat institutionaalista tehtäväänsä sukulaisten kanssa, siirtyy institutionaalinen tehtävä myös sukulaisperheen elämään. Lastensuojelun perhehoitajana toimimista sitovat lainsäädännölliset reunaehdot, mikä asettaa sukulaisten yksityisen elämän niin lainsäädännöllisten, sosiaalisten kuin kulttuuristen odotusten tarkastelun kohteeksi. Tätä voi kutsua myös semiprofessionaalisuutena, jossa perhehoitajat lainsäädännön reunaehdoin toteuttavat huolenpitotyötä hyödyntäen myös henkilökohtaisia taitojaan (ks. Moilanen 2015; Leinonen 2020). Sukulaissijoituksissa institutionaalisesta rajasta voidaan puhua silloin, kun sosiaalityöntekijät ja sukulaiset kohtaavat ja neuvottelevat lapsen edusta. Näitä kohtaamisia ohjaavat monenlaiset tekijät, kuten ammatilliset, kulttuuriset ja juridiset reunaehdot. Kohtaamisissa yksityinen perhe avaa henkilökohtaisen elämänsä sosiaalityöntekijöille ja samalla yksityiset asiat tulevat osaksi institutionaalista toimintaa.

Nojaudun tutkimuksessani Tarja Pösön (2010) tarkasteluun institutionaalisesta rajasta. Institutionaalinen raja näyttäytyy hänen määrittelyssään kompleksisena eri tekijöiden yhdistelmänä, inhimillisenä ja tapauskohtaisena sekä paikoin kiistanalaisena. Se tulee näkyväksi tilanteissa, joissa lastensuojelu järjestelmänä puuttuu tai antaa apuaan yksittäisten lasten ja perheiden yksityiseksi katsottuihin suhteisiin. Ihmisten ja perheiden henkilökohtaisesta elämästä tulee tavalla tai toisella instituution toiminnan kohde. Rajaa voidaan etsiä muun muassa sieltä, missä erilaisia valikointeja ja institutionaalisia päätöksiä tehdään. Institutionaalisella rajalla tapahtuvassa kohtaamisessa tapaavat yksityinen ja julkinen: laki, lastensuojelun organisaatio, sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset normit perhe-elämästä ja lapsuudesta sekä niihin kuuluvista tavallista arkisista asioista ja eri yksilöiden odotukset tulevaisuuden suhteen. Institutionaalinen raja voidaan nähdä myös moraalisenä kannanottona, jossa määritellään toivottua ja ei-toivottua lapsuutta. (Mt.) Kuvaan seuraavaksi tarkemmin, mitä yksityisen sukulaisperheen ja sosiaalityöntekijöiden kohtaamisessa tapahtuu.

Institutionaalista rajaa voi tarkastella valikoitumisen kautta, kun asiakkuuteen tullaan tai asiakkuutta päätetään, mutta myös asiakkuuden aikaisina valikoiteina (Pösö 2010, 325). Institutionaalinen raja rakentuu tilanteessa, jossa sukulaisperhe valikoituu mahdolliseksi sijaisperheeksi, tulee osalliseksi arviointiprosessia ja lopulta sosiaalityöntekijät päättävät lapsen sijaishuoltopaikasta. Kati Katajan (2012, 173–179) väitöskirjassa institutionaalinen raja määrittyy normaalin ja poikkeavan kasvuyhteisön sekä lapsuuden määrittelyissä (Mt.). Huostaanotetun lapsen ja hänen vanhempiansa elämän normaalin ja poikkeavan määrittelyä on tapahtunut instituution puolelta jo aiemmin. Sukulaisperhe valikoituu osaksi lastensuojelun arviointiprosessia läheisen lapsen huolenpidon tarpeen vuoksi. Sukulaisuus itsessään toimii jo valikointikriteerinä, kun sijaisvanhemmuuden arviointi käynnistetään ja lapselle erilaisten kasvuolosuhteiden selvittely alkaa.

Valikoituminen liittyy myös lapsen huostassaoloaikaan ja sen sisällä tehtäviin ratkaisuihin. Lapsen tilannetta on tuettu ja kontrolloitu ennen sukulaissijoituksen arviointia, mutta tässä vaiheessa myös sukulaisten yksityisestä elämästä tulee auttamisen ja kontrolloinnin kohde. Institutionaalinen raja näyttäytyykin kohdissa, joissa sosiaalityöntekijät valikoivat, puuttuvat, tukevat ja päättävät eri ihmisten elämään vaikuttavista asioista (Pösö 2010, 325).

Institutionaalisella rajalla eri osapuolten osallisuutta lapsen elämässä määritellään uudelleen. Lastensuojelun päätösten seurauksena eri toimijoiden tehtävät ja asemat lapsen elämässä muuttuvat ja huostaanotosta seuraa erilaisia perhesuhteiden muutoksia (Pösö 2010, 325). Lapsen huostaanotto ja sijoitus sukulaisperheeseen muuttaa läheisten rooleja. Sukulaisista tulee lapsen arjen huolenpitäjiä ja vanhemmat asettuvat lasta tapaavan etävanhemmuuden rooliin. Sijaishuollossa vanhemmuus määrittyy uudelleen ja sitä rakennetaan eri aikuisten kesken (Pitkänen 2011, 19–20). Lapsen asioista vastaa viime kädessä vastuusosiaalityöntekijä (LSL 417/2007, 13b§, 24§). Kyse on myös lapsen huollosta sopimisesta, jossa eri ihmiset vastaavat lapsen elämään liittyvistä eri asioista: huoltajuus säilyy biologisella vanhemmalla, mutta keskeisistä lapsen asioista vastaa sosiaalityöntekijä (LSL 417/2007, 45§). Perhehoitajiksi hyväksyttäessä sukulaisille määritetään toimeksiantosuhteella julkishallinnollinen lapsen hoitotehtävä (Perhehoitolaki 263/2015, 10§). Sukulaisista tulee perhehoitajina institutionaalisia toimijoita. Lainsäädännöllinen sopimus erottaa sukulaiset tavanomaisesta sukulaisuudesta ja sitoo osaksi institutionaalista toimintaa. Toimeksiantosopimus antaa sukulaisille virallisen aseman lapsen asioissa, mutta samalla se sitoo sukulaiset lastensuojelun odotusten mukaiseen toimintaan.

Institutionaalisella rajalla erotellaan ja yhdistetään joitakin perhesuhteita ja lapsia sijaishuollon asiakkuuteen (Pösö 2010, 325). Väistämättä lapsi erotetaan huostaanottopäätöksellä vanhemmistaan ja lapsen arki yhdistetään osaksi muita läheissuhteita. Institutionaalisella rajalla lastensuojelun sosiaalityöntekijät toteuttavat myös vastentahtoista perhesuhteiden kontrollia ja uudelleenmäärittelyä (Pösö 2010, 325). Joku asianomaisista voi vastustaa lapsen huostaanottoa ja sijoitusta sukulais-

perheeseen. Tämän seurauksena sosiaalityöntekijät määrittelevät lapsen ja perheen yksityistä perhe-elämää sekä tarvittaessa rajoittavat ja normittavat perhesuhteita (ks. Bardy 2009, 74). Sukulaiset liittyvät lapsen asiakkuuden kautta osaksi lastensuojelun toimintaa, ja vapaus määritellä omia sukulaissuhteitaan siirtyy osin instituution määrittelemäksi. Ennen lapsen huostaanottoa on sukulaisilla ollut yksityisenä perheenä mahdollisuus määrittää omia läheissuhteitaan joko tapaamalla tai irrottautumalla joistain sukulaissuhteista. Sukulaissijoituksissa sosiaalityöntekijät velvoittavat sukulaisia ylläpitämään joitain lapselle merkityksellisiä ihmissuhteita. Tämä voi tarkoittaa sukulaisille syystä tai toisesta katkenneiden suhteiden ylläpitämistä (esim. Boholm 1983, 105–133) tai vastaavasti joidenkin tapaamisten rajaamista. Sukulaisille tämä voi tarkoittaa myös vastentahtoisten suhteiden ylläpitämistä.

Sukulaissijoituksessa perheen kodista tulee institutionaalinen tila. Institutionaalinen tila konkretisoituu sukulaisten arjen käytännöissä ja lapsen huolenpidon varmistamisessa. Se on tilajärjestelyjä, lapselle ja sukulaisille yhteisen kodin merkityksen rakentamista ja emotionaalisia kiinnekohtia. Institutionaalisella rajalla sukulaissijaisvanhemmat ja sosiaalityöntekijät neuvottelevat lapsen huolenpitoon liittyvistä arkisista käytännöistä sekä lapsen ja vanhemman tapaamisista (Király & Humphreys 2013b, 106) ja erilaisista tuen mahdollisuuksista (Lin 2014, 9). Rosi Enroosin (2014, 141) mukaan institutionaalinen tila koostuu yksityisen ja julkisen rajojen neuvotteluista lapsen edun ja hoivan kysymyksissä. Vankilan perheosastolla tämä tarkoitti uusien tehtävien neuvottelua ja niistä sopimista. Institutionaalista tilaa rakennetaan ja muokataan esimerkiksi neuvottelemalla työnjaoista. Institutionaalisessa tilassa rakennettiin uudenlaisia suhteita, joista neuvoteltiin työntekijöiden ja äidin kanssa avun, mutta myös kontrollin ja vastuuttamisen suhteen. Institutionaalista rajaa voi venyttää sisällyttäen tehtäviin uusia tehtäviä (Pösö 2010, 333). Vaikka sukulaissijoitus tapahtuu täysin erilaisessa, avoimessa kontekstissa kuin suljettu laitos, sukulaissuhteet ja suhde instituutioon tulevat neuvoteltavaksi. Sukulaisille määritetty institutionaalisen toiminnan toteuttajina myös uusia tehtäviä. Sukulaissijoituksissa sosiaalityöntekijät määrittelevät ja ottavat kantaa siihen, mitä lapsen hyvä huolenpito edellyttää. Kukin instituutio määrittelee toimintaansa, sosiaalista ja moraalista järjestystä suhteessa omaan organisaatioon (Douglas 1987). Instituution antamalla legitimitetillä sosiaalityöntekijöillä on oikeus ylittää sukulaisten yksityisyyden rajoja (Loseke 2003) muun muassa kysymällä ja tarkastelemalla intiimejä läheissuhteita, joihin heillä ei muutoin olisi pääsyä (Alanen 2014, 18).

Yksityisen sukulaisperheen ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kohtaaminen institutionaalisella rajalla on ainutkertaista. Rajalle tullaan eri positioista käsin: lapsi, vanhemmat, sukulaiset, sosiaalityöntekijät ja muut toimijat. Sukulaisperheiden voi tulkita edustavan maallikkotoimijoita, joilla ei ole välttämättä aiempaa kokemusta ja suhdetta lastensuojeluun (ks. Pösö 2007, 67; Svenlin 2020). Se voi olla sukulaisille ensimmäinen kohtaaminen lastensuojelun kanssa, mutta se voi olla myös ketju aiempia kohtauksia. Kohtaaminen voi olla myös jännitteinen, koska siihen kiteytyvät

eri osapuolten odotukset lapsen huollon turvaamisesta ja yhteistyön edellytyksistä. Kohtaaminen rajalla on merkityksellistä, sillä sosiaalityöntekijöiden työskentelyn aikana muodostamat käsitykset sukulaisperheestä vaikuttavat merkittävästi heidän toimintaansa myös jatkossa (Munro 1996, 794), samoin kuin sukulaisten kokemus sosiaalityöntekijöistä. Institutionaalinen raja onkin kompleksinen, paikoin kiistanalainen, ja se näyttäytyy lapsi- ja perhekohtaisena sekä erilaisena lastensuojeluprosessin eri vaiheissa (Pösö 2010, 324–325.) Jokaisen lapsen ja hänen perheensä tilanne on yksilöllinen, joten lapsen tilanteen arviointi ja päätöksenteko perustuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Myös sukulaisten tilanteet ovat ainutlaatuisia, mikä tekee jokaisesta sukulaissijoituksen arviointiprosessista erilaisen.

Institutionaalinen raja toimii myös moraalisen kannanottona, jossa erotellaan perhe-elämää, joka kuuluu ja ei kuulu sosiaalisesti ja kulttuurisesti hyväksytyyn lapsuuteen (Pösö 2010, 325). Lapsen huostaanotto ja sijoitus osoittaa kohtaa, jossa lapsen huolenpidon turvaamisessa on päädytty viimesijaiseen lastensuojelulliseen interventioon. Raja osoittaa kohtia, jossa otetaan kantaa ja erotellaan yhteiskunnallisesti hyvää ja huonoa perhe-elämää (King 1999, 2–9). Perhehoitajina sukulaisten elämästä tulee yhteiskunnalliskulttuurisen havainnoinnin osa. Sosiaalityöntekijät määrittävät, millaista on lapsen hyvä huolenpito (Helavirta, Laakso & Pösö 2014, 288) ja millaista vanhemmuutta sukulaisilta odotetaan. Institutionaalinen raja on myös tulkinnallinen, ja siinä sosiaalityöntekijät ja sukulaiset yhdessä neuvottelevat tehtävistä ja rajaavat itselleen kuuluvia asioita. Ilman lapsen sijaishuollon tarvetta sukulaiset eivät välttämättä ole samanlaisen tarkkailun kohteena tai kukaan ei puutu heidän tapaansa toimia vanhempana ja yksityisenä henkilönä.

Institutionaalilla rajalla otetaan kantaa siihen, millaista on huostaanotetun lapsen kohdalla yleisesti hyväksytty vanhemmuus. Sukulaisten vanhemmuus tulee arvioiduksi institutionaalisen katseen (Korpinen 2008) läpi tilanteessa, jossa etsitään lapselle toisenlaista arkea ja olosuhteita, kuin mitä hänen biologiset vanhempansa pystyvät sillä hetkellä tarjoamaan. Siitä myös neuvotellaan, koska sijaishuollossa kulttuurisesti hyväksytty vanhemmuus on ajassa muuttuvaa (Poikolainen, 2002, 1). Kulttuurista ja sosiaalista normistoa voi tavoitella tarkastelemalla yhteiskunnallisesti ja yhteisöllisesti hyväksyttyä totuttua tapaa käyttäytyä. Instituutioon sisältyy myös kontrolli, joka ohjaa ihmisten sosiaalista käyttäytymistä arjessa ja poikkeustilanteissa. (Berger & Luckmann 1966, 72–73.) ”Tavallista vanhemmuutta” on vaikea hahmottaa muutoin kuin määrittelemällä, mitä se ei ole. Sen voi kuvata ”ongelma-vanhemmuuden” kääntöpuolena. (Vuori 2003, 59.)

Perhehoitajiksi hyväksymisen jälkeen sosiaalityöntekijöillä on valta päättää ja puuttua sukulaisten joihinkin yksityisiin asioihin. Sosiaalityöntekijöillä on instituutioon valtuutus tarjota sukulaisille lastensuojelun parhaaksi katsomia tukimuotoja ja ohjata sukulaisia vanhemmuuden tehtävässään. Sosiaalityöntekijöillä on oikeus ja velvollisuus tarjota lapselle erilaisia tukimuotoja lapsen tilanteeseen (Christianssen & Andersen 2010; Heino & Pursi 2018, 7). Tuen tarjoaminen tapahtuu osin su-

kulaisten kodissa ja yhdessä sukulaisten kanssa. Sosiaalityöntekijöiden valta-asema liittyy myös siihen, että rajalla sosiaalityöntekijöillä on oikeus puuttua tai määritellä sukulaisten ihmissuhteita ja yhteistyötahoja. Institutionaalisella rajalla neuvotellaan perhehoitajien oikeuksista ja velvollisuuksista (Hall 2010).

Institutionaalinen raja näyttäytyy monisuuntaisena; yhteistyönä eri viranomaisverkostojen kanssa. Sukulaisperheet joutuvat vastaamaan myös muiden toimijoiden toiveisiin lapsen huolenpidosta. Lastensuojelussa ja sosiaalityössä vastuu lasten hyvinvoinnista jakautuu eri ammattilaisille ja asiantuntijoille (Tikkala 2019, 307; Weyts & Randall 2010, 14; Heino & Pursi 2018, 5) ja sukulaisista tulee osa lapsen elämän toimijoita. Valikoituminen perhehoitajiksi velvoittaa sukulaisia yhteistointintaan eri viranomaisten kanssa. Institutionaalista rajaa voi kuvata myös rajapintoina, joissa organisaation ja toimijan välinen suhde tulee neuvotelluksi (Hotari 2012, 10; Arnkil & Seikkula 2005). Sukulaisten vastatessa lapsen päivittäisestä huolenpidosta ja kasvatustilanteista sosiaalityöntekijän päätökset lapsen hyvinvoinnista perustuvat perhehoitajien tekemiin havaintoihin (Taskinen 2007, 82–84).

Aina sosiaalityöntekijöiden käyttämä valta ei kuitenkaan tarkoita sukulaiselle vain kielteisiä asioita tai kontrollia. Sosiaalityöntekijän rooli palveluiden ja tuen järjestäjänä on keskeinen. Sosiaalityöntekijöiden vallan käyttö voi mahdollistaa sellaisia oikeuksia perhehoitajana, joihin muutoin ei olisi mahdollisuutta. Perhehoitajina sukulaisilla on oikeus esimerkiksi taloudelliseen tukeen lapsen huolenpidon korvauksena tai muuhun perhehoitolain mukaisiin tukimuotoihin (263/2015, 16§, 17§, 18§). Toisaalta esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden käyttämä hienovarainen suostutteleva valta voi toimia positiivisen muutoksen mahdollistajana (Fook 2002, 52–53), millä lapsen hyvinvointiin ja kasvuedellytyksiin voidaan myönteisesti vaikuttaa.

Lapsen ja hänen perheensä kannalta huostaanotto ja sijaishuoltoon siirtyminen ovat merkittävä institutionaalinen kannanotto, jolla määritellään lapsen ja vanhemman elämää sekä sosiaalityöntekijän ja sukulaisten roolia lapsen arjen huolenpitäjinä (Helavirta 2016, 221). Kokemukset institutionaalisella rajalla jättävät jäljen lapsen ja hänen läheistensä elämään. Sukulaisten elämä kiedotaan lastensuojeluun myös erilaisin kirjauksin. Mennyt, nykyinen ja tuleva aika jäsentävät ihmisten elämänpolkuja, vaikka kohtaamiset institutionaalisella rajalla tapahtuvatkin tässä ja nyt elämäntilanteessa (Juhila 2018, 12). Tarja Vierula (2017) toteaa, että vanhempien kokemana jokin muu alkaa määritellä ja kuvata kirjauksissa heidän elämäänsä (mt.). Rajaan liittyy ajallinen perspektiivi: lapsen sijoitus ja sukulaisten sijaisvanhemmuus kestää määritellyn ajan (vrt. Skoglund ym. 2022). Tämä aika jättää jälkeensä erilaisia kirjauksia ja dokumentteja niin lapsen kuin sukulaisten elämästä (Pösö 2010, 329). Erilaiset taltioinnit ja kirjaamiset kuvaavat, mitkä asiat sosiaalityöntekijät kokevat tärkeäksi toteuttaessaan lastensuojelua ja työskentelyä sukulaisten kanssa (Parton ym. 1997, 78). Institutionaaliseen rajaan vaikuttavat myös organisaation tarjoamat puitteet, toimintatavat ja kulttuuri, jotka määrittävät sukulaissijoituksen arviointi- ja päätöksentekoprosessia.

Institutionaalisen rajan määrittely on kompleksista, eikä se tyhjentävästi palaudu lainsäädäntöön, mutta ei myöskään toimi siitä irrallaan (Pösö 2010, 324). Lopulta institutionaalinen raja palautuu sosiaalityöntekijän harkintaan lapsen ja perheen yksilöllisestä tilanteesta ja tapauskohtaisuudesta suhteessa lapsen tarpeisiin ja sukulaisten vahvuuksiin vastata niihin. Harkinta tarkoittaa, ettei esimerkiksi vanhemman päihdeongelma ole määrittelevä, vaan sitä tarkastellaan suhteessa lapsen tilanteeseen, perheen sosiaalisiin verkostoihin ja kriisejä tasapainottaviin tekijöihin (Pösö 2010). Kun julkinen ja yksityinen kohtaavat, lapselle merkityksellisten aikuisten asemat ja roolit muuttuvat. Raja näyttäytyy valikointina, läheissuhteisiin ja yksityisasioihin puuttuvana, ja konkretisoituu sosiaalityöntekijöiden päätöksenteossa sekä niihin sisältyvissä kuvauksissa. Rajalla otetaan kantaa hyvään lapsuuteen ja määritellään sukulaissijaissijoituksen edellytyksiä. Institutionaalilla rajalla määritellään myös yhteiskunnallista hoivanmuotoa, jota toteuttavat sukulaiset.

3 Tutkimuksen toteuttaminen

3.1 Tutkimuksen tavoitteet ja metodologiset sitoumukset

3.1.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tehtävät

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa sukulaissijoituksista lastensuojelullisena perhehoidon muotona. Kyseessä on moniaineistoinen tutkimus, jossa tarkastelen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksentekoprosessia, kun sukulaisperheen tilannetta arvioidaan huostaanotetun lapsen sijoituksen näkökulmasta. Tutkimukseni sijoittuu lastensuojelun ja institutionaalisen rajan kontekstiin, jossa lapsen perhesuhteet muuttuvat lastensuojelun toimenpiteenä. Et- sin vastauksia tutkimuskysymyksiini neljän sosiaalityöntekijöiden fokusryhmähaastattelun, neljän sukulaisperheisiin tehdyn arviointiprosessin havainnointiaineiston ja seitsemän lapsen asiakaskertomusaineiston analysoinnin avulla.

Tutkimuskysymyksiksi olen asettanut seuraavat:

1. Mitä sukulaissijoitusten arviointiprosessissa arvioidaan?
2. Millaista tietoa lastensuojelun sosiaalityöntekijät käyttävät päätöksenteossa?

Teoreettismetodologiselta lähtökohdaltaan kyseessä on aineistolähtöinen laadullinen tutkimus, joka kiinnittyy väljästi sosiaaliseen konstruktionismiin. Sosiaalinen konstruktionismi tunnistaa tiedon ja todellisuuden sosiaalisen rakentumisen. Se asettaa ihmisten väliset suhteet keskeiseen rooliin, kun tarkastellaan ihmisten toimintaa ja tiedon rakentumista sekä näiden taustalla vaikuttavia syitä tai merkityksiä (Berger & Luckmann 2000). Tutkimukseni pohjautuu havainto-, haastattelu- ja asiakirja-aineistoihin, joita analysoimalla vastaan asettamiini tutkimuskysymyksiin. Tutkimuksen tiedonintressi kiinnittyy praktiseen tiedonintressiin, jonka avulla olen kiinnostunut merkitysten ymmärtämisestä, tulkinnasta ja kielellisesti kuvautuvasta tiedosta (esim. Habermas 1976; Pekkarinen 2011, 17). Praktinen tiedonintressi kiinnittyy historiallis-hermeneuttiseen tieteenfilosofiseen perinteeseen. Tiedonmuodostus on aina sidoksissa tutkijan omaan kiinnostukseen ja taustamotiiveihin. Siksi tiedonmuodostus on historiallisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakentuvaa (Habermas 1987, 305). Tutkimuksellisesti tunnistan tuottavani tietyn ajan kuva lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksentekotyöstä, jossa ovat läsnä niin tutkijan kuin tutkittavien kulttuuriset ymmärrykset, tulkinnat ja sosiaaliset oletukset lapsen hyvästä huolenpidosta tässä ajassa.

Tutkimuksen tavoitteena on vahvistaa sosiaalityön tietoperustaa sukulaissijoituksesta. Tutkimus tuottaa tietoa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksenteon ammattikäytännöistä, kun lapsen etua määritellään sijaishuoltopaikasta päätettäessä. Nämä rakentavat kuvaa sosiaalityön asiantuntijuudesta sijaishuollon kontekstissa. Lapsen oikeus hyvään lapsuuteen tulee kuvatuksi tilanteissa, joissa sosiaalityöntekijöiden työssä tasapainolevat lapsen yksilölliset tarpeet ja sukulaisten mahdollisuus vastata niihin. Tutkimus ei tuota tietoa vanhempien tai sijoitettujen lasten kokemuksista vaan keskittyy kuvaamaan sosiaalityöntekijöiden näkökulmaa omaan työhönsä.

3.1.2 Sosiaalinen konstruktionismi

Tutkimukseni kiinnittyy tietoteoreettisesti sosiaaliseen konstruktionismiin, jossa korostuu sosiaalisen kanssakäymisen merkitys todellisuuden rakentumisessa. Lähtökohtani sosiaaliseen konstruktionismiin nojautuu ajatukseen, että tieto ja todellisuus rakentuvat ihmisten välisessä sosiaalisissa ja kielellisissä kohtaamisissa (Berger & Luckmann 1995; 2000; Burr 2003). Ihmisten ymmärrys maailmasta rakentuu jokaiselle erilaiseksi riippuen siitä todellisuudesta, jossa hän elää (Berger & Luckmann 1966; 1995). Todellisuus on ainutkertainen, mutta samalla ihminen on suhteessa yhteiskunnalliseen, kulttuuriseen, historialliseen ja sosiaaliseen elämän kontekstiin. Jokainen rakentaa todellisuuttaan havainnoillaan omaan kokemusmaailmaansa peilaten (Seikkula 2001, 376). Todellisuus on yhtä aikaa niin subjektiivista kokemusta, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa jäsenyvää kuin yhteiskunnallista ja kulttuurista normistoa edustavaa. Sosiaalisessa konstruktionismissa ollaan kiinnostuneita hallitsevista ja marginaalisista diskursseista ja tarkastellaan tilanteita moninäkökulmaisesti (Witkin 2012, 29, 31). Sosiaalisessa konstruktionismissa suhtaudutaan kriittisesti itsestäänselvyyksiin (Burr 2003, 2–3).

Tutkimukseni yhtenä keskeisenä lähtökohtana on, että sosiaalityöntekijöiden ja sukulaisten erilaiset ja ainutlaatuiset kohtaamiset kuvaavat kaikkea sitä merkityksellistä tietoa, tunteita ja ihmisten välisiä suhteita, mitä arviointi- ja päätöksentekoprosessiin liittyy. Taustalla vaikuttavat myös yhteiskunnalliset ja kulttuuriset oletukset sekä odotukset, millaisena eri osapuolet näkevät ja kokevat sukulaisten tai perheen roolin lapsen institutionaalisen hoivan tuottajana.

Sosiaalisessa konstruktionismissa on kyse useista, samanaikaisesti läsnä olevista näkökulmista. Tällaisia näkökulmia ovat käsitys historiallisesta relatiivisuudesta, ajatus yhteiskunnassa vallitsevien käsityksien perustumisesta sosiaalisille vuorovaikutusprosesseille sekä tiedon ja sosiaalisen toiminnan yhteydestä (Burr 2003; Impola 2010). Sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksentekoprosessissa sosiaalityöntekijät ja sukulaiset kohtaavat erilaisissa vuorovaikutuksellisissa tilanteissa. Kohtaaminen tapahtuu tietyssä yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa ajassa. Esimerkiksi kulttuuristen käsitysten mukaan sukulaisten voidaan ajatella tarjoavan lapselle hyvää huolenpitoa ympäristössä, jonka sukulaiskonteksti mahdollistaa. Kulttuuri toimii tutkimukses-

sani kerroksellisena. Siinä yhteiskunta muokkaa käsityksiämme ja ihanteita hyvästä lapsuudesta ja kodista, ja samanaikaisesti suvut ja perheet rakentavat sisäisillä toimintatavoillaan perhekulttuuria. Peter Berger ja Thomas Luckmann (1966, 33–36) tuovat esiin myös ihmisten arkisen todellisuuden, joka koostuu sekä materiaalisista objekteista että ihmisten välisistä suhteista (mt.). Sukulaissijoitus tapahtuu sukulaisten kodissa, jossa lapsen arkinen huolenpito ja sitä kautta todellisuus rakentuvat. Hannele Forsbergin ja Aino Ritalla-Koskisen (2021, 29) tapaan ymmärrän sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden toiminnallisena ilmiönä, joka tulee näkyväksi ihmisten välisen puheen ja muun toiminnan kautta. Näissä tilanteissa mielenkiinto kohdentuu sosiaalityöntekijöiden arkisiin kuvauksiin ja niissä rakentuviin merkityksiin, joita ohjaavat erilaiset lait, ohjeet ja ammatillinen tieto. (Mt.).

Tutkimuksessani vuorovaikutus on minulle tavallaan tila, jossa sosiaalityöntekijöiden ja sukulaisten kohtaamiset tapahtuvat ja jossa tarvitaan yhteistä kieltä jaetun ymmärryksen rakentumiseksi. Todellisuuden voidaan ajatella rakentuvan kielellisessä vuorovaikutuksessa (Berger & Luckmann 1994) ja kielen avulla ihmiset kuvaavat todellisuuttaan. Vuorovaikutuksessa tarvitaan yhteisen ymmärryksen syntymiseksi sanoja, yhteistä kieltä tai merkkijärjestelmää (ks. Gergen 1994; Berger & Luckmann 1995; 2000). Kieli toimii tutkimuksessani niin sosiaalityöntekijöiden ja sukulaisten välisenä merkkijärjestelmänä kuin apuvälineenä minulle tutkijana ymmärtää, mistä kaikesta on kyse. Vuorovaikutuksessa yhteinen kieli rakentaa yhteistä ymmärrystä, mutta sen avulla toinen yksilö kuvaa mielen subjektiivisia prosesseja (Berger & Luckmann 2000, 62). Vuorovaikutukseen ja kielellisyyteen kietoutuu jokapäiväinen elämä, joka muotoutuu ihmisten tulkitsemana todellisuutena ja subjektiivisena merkityksenä (Berger & Luckmann 1995, 29). Toisaalta sosiaalisessa konstruktionismissa ymmärretään, että todellisuutemme rajat piirtyvät kielen rajoissa (Wittgenstein 1953). Tämä tarkoittaa sitä, ettei toinen yksilö koskaan voi täysin tunnistaa toisen yksilön sisäistä maailmaa.

Sosiaalinen konstruktionismi kiinnittyy vuorovaikutuksen ja kielellisyyden lisäksi myös tietoon. Tietoteoreettisesti sosiaalisessa konstruktionismissa tieto on aina jonkun jäsentämää tietoa ja tämän vuoksi maailmasta tietäminen on aina suhteellista. Konstruktionistiseen tutkimukseen liittyykin kriittisyys vallitseviin totuuksiin ja sitä kautta velvollisuus tuoda esille toisenlaisia näkökulmia ja tulkintoja todellisuudesta (esim. Burr 2015, 2–3; Miller 2008). Tieto ei synny tyhjiössä. Ihmisen ja hänen tuottamansa maailman suhde on dialektinen: yhteiskunnallinen järjestys on jatkuvaa inhimillistä tuotantoa ja ihminen tuottaa itsensä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Impola 2010, 45–46, 49, 62). Tieto ja todellisuus ovat sidoksissa ihmisten väliseen sosiaaliseen ja kielelliseen vuorovaikutukseen (Berger & Luckmann 1995, 85; Burr 2003, 5). Sosiaalinen konstruktionismi auttaakin tutkijaa havainnoimaan kohtaamisissa rakentuvaa tietoa, sitä, kenen tiedosta on kyse, miten sitä kuvataan, kenen tiedolla on painoarvoa, ja lopulta sitä, millaisena tieto näyttäytyy arvioinnissa ja päätöksenteossa.

Sosiaalisen konstruktionismin keskeinen mielenkiinto kohdentuu myös erilaisiin sosiaalisiin rooleihin ja niiden rakentumiseen vuorovaikutuksessa. Rooleilla viitataan erilaisiin asemiin sekä niihin liittyviin odotuksiin. Jokainen rooli avaa oven yhteiskunnan ja kulttuuriin ainutkertaisiin ilmiöihin, jotka sisältävät sekä virallista, erimerkiksi lakeihin perustuvaa tietoa, että epävirallista tietoa. Epävirallinen tieto sisältää kulttuurisen odotuksen siitä, millaista käytöstä jokaiselta henkilöltä odotetaan ja mikä katsotaan tilanteeseen sopivaksi käyttäytymiseksi. Yhteiskunnallinen järjestys perustuu ihmisten sisäistettyyn näkemykseen erilaisista rooleista, ja samalla roolit yhdistävät ihmiset yhteiskuntaan ja kulttuuriin. (Berger & Luckmann 1966; 1995, 85–89.) Sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksentekoprosessi sisältää sukulaisten ja sosiaalityöntekijän välille syntyviä molemminpuolisia kulttuurisia odotuksia. Sosiaalityöntekijöillä on työnsä vuoksi virallinen positio ja tehtävä sukulaissijoituksen arvioinnissa. Sosiaalityöntekijä tarkastelee sukulaisten toimintaa institutionaalisten silmälasien läpi, mikä määrittelee tietynlaisia odotuksia sukulaisia kohtaan. Myös sukulaisilla on toiveita ja odotuksia niin sosiaalityöntekijöitä kuin lasta ja hänen vanhempiaan kohtaan.

Sosiaalinen konstruktionismi tarjoaa tavan hahmottaa maailmaa tutkimuksellisesti. Esimerkiksi Ian Hackingin (2009) mukaan sosiaalinen konstruktionismi ei viittaa yhtenäiseen tutkimusmetodiin, vaan asenteeseen, jolla tutkimuskohteeseen suhtaudutaan. Konstruktiolla voidaan kiinnittää huomiota siihen, millaista relevanttia tietoa tutkimuksella voidaan saavuttaa ja millä tavoin esimerkiksi erilaiset käsitteet ovat sosiaalisesti konstruoituja. (Mt.) Konstruktionistisen näkökulman avulla voi jäsentää tutkittavaa todellisuutta teoreettisesti. Se on ollut valinta, jonka avulla olen lähestynyt esimerkiksi aineistonkeruuta ja analyysiä, mutta teoreettisesti sosiaalinen konstruktionismi tarkoittaa minulle ihmisten välisissä suhteissa, kohtaamisissa ja vuorovaikutuksessa rakentuvaa ymmärrystä ja tietoa sukulaissijoituksista huostaanotetun lapsen sijaishuollon vaihtoehtona. Tieto on myös kulttuurisesti tuotettua, ja siinä sanojen ja puheen avulla eri osapuolet rakentavat todellisuuttaan.

3.2 Tutkimusaineistot

3.2.1 Tutkimusaineistojen keräämisen lähtökohdat ja tutkimuslupien hankinta

Hyödynnän tutkimuksessani aineistotriangulaatiota, joka tässä tutkimuksessa tarkoittaa erilaisten laadullisten aineistojen yhdistämistä (Kananen 2014, 17). Aineistoni koostuu lasten asiakaskertomusaineistosta, sosiaalityöntekijöiden fokusryhmähaastatteluista ja havainnointiaineistosta.

Valmistauduin aineiston keruuvaiheeseen olemalla sähköpostiyhteydessä eri kaupunkien perhehoidon yhteyshenkilöihin vuosina 2016 ja 2017. Joskus haastateltavien saamiseen vaaditaan sinnikkyyttä ja kekseliäisyyttä (Hammersley & Atkinson 1995, 54), ja kohdallani tämä tarkoitti alustavan yhteyden ottamista useisiin kau-

punkeihin, kuntiin, esihenkilöihin ja sosiaalityöntekijöihin. Varsinaisiin portinvartijoihin en mielestäni törmännyt (Hämäläinen 2012, 64; Kuula 2015, 144), vaan koen enemmänkin törmänneeni jäykkiin rakenteisiin tai ajan puutteeseen osallistua tutkimukseen.

Tutkimusyhteistyö toteutui lopulta kolmessa väestöpohjaltaan suuressa kaupunkialueessa (taulukko 1). Näissä kaikissa oli oma keskitetty perhehoidon yksikkö, joka vastasi perhehoitajien tuesta, valmennuksesta ja sukulaissijoitusten arvioinnista yhdessä avohuollon sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tutkimukseeni suhtauduttiin yksiköissä myönteisesti, ja oltiin kiinnostuneita yleisesti kehittämään perhehoitoa ja saamaan tietoa sukulaissijoituksista. Oletan, että tämä edisti kyseisten alueiden valikoitumista osaksi tutkimusta. Olen kerännyt tutkimusaineiston porrastetusti kolmesta kaupungista. Ensimmäisessä vaiheessa keräsin asiakaskertomusaineiston yhdestä kaupungista. Toisessa vaiheessa keräsin havainnointi- ja fokusryhmäaineiston. Fokusryhmähaastatteluja tein kolmessa kaupungissa ja havainnointiaineiston keräsin kahdessa kaupungissa.

Taulukko 1. Aineistojen kuvaus

Kaupunki, josta aineisto kerätty	Aineisto	Määrä	Tapaamiskerrat
Kaupunki 1	Asiakaskertomusaineisto	Seitsemän lapsen asiakaskertomusaineisto	Kerätty yhtenä päivänä tutkimusyksikössä
Kaupungit 1 ja 2	Havainnointiaineisto	Neljän sukulaisperheen ja sosiaalityöntekijän tapaamiset	Kolmesta viiteen tapaamiskertaa perhettä kohden
Kaupungit 1, 2 ja 3	Fokusryhmähaastattelut	Neljän sosiaalialan työntekijöistä koostuvan fokusryhmän haastattelut	Yksi haastattelukerta ryhmää kohden

Hain tutkimusluvut kaikkien kolmen yhteistyöhön lupautuneen kaupungin tutkimusluvista vastaavilta henkilöiltä. Ensimmäisen luvan sain keväällä 2016 ja aika nopeasti sen jälkeen keräsin jo ensimmäisen aineistoni eli seitsemän lapsen asiakaskertomuksista koostuvan asiakaskertomusaineiston. Loput tutkimusluvut tulivat syksyllä 2016 ja keväällä 2017. Luvat mahdollistivat fokusryhmähaastattelujen aloituksen yhtä aikaa havainnointiaineistojen keräämisen kanssa.

Sovin sosiaalityöntekijöiden haastatteluajankohdat lähiesihenkilön ja sovitun yhteyshenkilön kanssa. Ennen fokusryhmähaastatteluja lähetin esihenkilölle kaksi infokirjettä: toisen sosiaalityöntekijöille ja toisen sukulaisperheille osoitetun.

Kerroin kirjeessä tutkimuksesta ja yleisistä eettisistä periaatteista muun muassa vapaaehtoisuuteen liittyen. Fokusryhmähaastattelun ja perheiden havainnointitilanteiden alussa kertosin vielä osallistujille tutkimuksen lähtökohtia, tarkoitusta ja yleisiä tutkimuseettisiä periaatteita (Kuula 2006; TENK 2019). Kerroin myös nauhoittavani keskustelut ilman kuvaa myöhempää litterointia varten ja korostin tutkimuksen anonyymiteetin säilymistä. Kaikki sosiaalialan ammattilaiset antoivat ennen fokusryhmähaastattelun aloittamista suullisen luvan käyttää haastattelun materiaalia tutkimuksessa. Tutkimus perustuu osallistujien vapaaehtoisuuteen sekä mielenkiintoon osallistua tutkimukseen. Osallistujilla oli mahdollisuus kieltäytyä tai keskeyttää tutkimukseen osallistuminen. Sukulaisilta pyysin vielä kirjalliset suostumukset, joita säilytin lukitussa kaapissa. Olen säilyttänyt kaiken materiaalin ja ollut erityisen huolellinen materiaalin säilyttämisessä. Kaikki kirjallinen aineisto on säilytetty tietoturvallisesti lukittuna ja sähköiset materiaalit on suojattu salasanoin. Olen pyrkinyt noudattamaan kaikissa tutkimuksen vaiheissa huolellisesti Tutkimuseettisen neuvottelutoimikunnan (TENK 2019) ohjeita ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa. Erityisen merkityksellistä minulle on ollut itsemääräämisoikeutta kunnioittava tutkimusote sekä se, ettei kenellekään tutkimukseen osallistuvalla aiheudu vahinkoa.

3.2.2 Asiakaskertomusaineisto

Asiakaskertomusaineiston avulla pääsin tarkastelemaan, millaisiin asioihin sosiaalityöntekijöiden huomio kiinnittyi sukulaissijoituksen arviointi- ja päätöksentekoprosessissa. Sen tavoitteena oli antaa minulle kronologista ymmärrystä, millaisena sukulaissijoituksen arviointi- ja lapsen sijoituspäätöksen perustelut näyttäytyvät, mitä tilanteita ja millaisia tukimuotoja sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet ennen kuin lapsen sijoitus on päätynyt toiseen sijaishuollon ratkaisuun tai huostaanoton purkuun. Asiakaskertomusaineisto on tutkimuksessa tasavertainen aineisto.

Asiakaskertomusaineisto antaa kuvan sosiaalityöntekijöiden kirjauksien kautta sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksentekoprosessista, ja erityisesti kohdasta, jossa lapselle mietitään sijaishuoltopaikkaa. Asiakaskertomusaineisto on kerätty erään kaupungin perhehoidon yksiköstä, jossa keskityttiin sijaishuollossa olevien lasten sosiaalityöhön. Pyysin niitä sosiaalityöntekijöitä, jotka olivat paikalla, hakemaan asiakasperheistään sellaisia sukulaissijoituksia, joissa lapsen sijoitus oli keskeytynyt sukulaisperheessä. Halusin keskittyä keskeytymisiin saadakseni kuvan siitä, miten sukulaissijoitusten arviointiprosessi- ja päätöksenteon perustelut oli kuvattu ja millaisiin tekijöihin sosiaalityöntekijät kiinnittävät arvioinnissa huomiota, mutta myös siitä, millaisena kerätty tieto ja sijoituksen aikainen sukulaisperheen tuki näyttäytyivät, kun lapsen sijaishuoltopaikka vaihtui syystä tai toisesta. Laadullisessa tutkimuksessa menneyttä kuvaavat dokumentit avaavat mahdollisuuden ymmärtää sosiaalityöntekijöiden tekemiä sijoituspäätöksiä sekä keskeytymiseen johtaneita syitä. Menneisyyttä voi tarkastella tulevaisuuteen vaikuttavana ja nykyisyydessä läsnä

olevana (Alasuutari 1989, 75). Kriittisten pisteiden analyysin avulla voi nähdä tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsen sijoitusprosessin kokonaisuuteen. Tämän aineiston kohdalla aika on määrittelevä tekijä (ks. Laitinen, Ojaniemi & Tallavaara 2007, 64), jonka avulla voi tarkastella menneisyyden ratkaisuja nykyisen tiedon valossa.

Tarkastelin asiakaskertomusaineistosta huostaanottopäätökset, sijaishuoltopaikan muutospäätökset sekä asiakaskertomukset niiltä osin, kuin ne koskivat työskentelyä ennen lapsen siirtymistä sukulaisperheeseen ja siirtymistä pois sukulaisperheestä. Olin tietoinen siitä, että asiakirjat eroavat puheeseen nojaavasta aineistosta, sillä ne antoivat minulle lukijana niukemmin tietoa kuin esimerkiksi havainnointi- ja fokusryhmähaastattelut. Kirjoitetusta tekstistä väistämättä jäävät näkymättömiin vuorovaikutuksessa tapahtuvat havainnot, esimerkiksi äänenpainot tai kehonkieli, minkä havainnoitsijan roolissa oleminen mahdollisti. Asiakaskertomusaineiston tuottama tieto on myös sisällöltään rajoittunutta: siihen on tiivistetty vain ne keskeiset asiat, jotka sosiaalityöntekijä oli määritellyt kirjaamisen arvoiseksi (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kurunen & Rajala 2016). Seitsemän lapsen asiakaskertomusaineisto viritti minua pohtimaan, mistä kaikesta sukulaissijoituksissa on kyse. Kaikkinensa aineistoa oli noin 300 sivua. Tästä kokonaisuudesta tutkimukseni kannalta keskeisimmät asiakirjat ja kirjaukset liittyivät huostaanottopäätöksiin, lapsen sukulaissijoitusta koskeviin kirjauksiin sekä sijaishuoltopaikan muutospäätöksiin. Koin saavani riittävästi tietoa sukulaissijoitusten arvioinnista ja päätöksentekoprosessin vaiheista ja sisällöstä, kun siirryin kohti havainnointi- ja fokusryhmähaastatteluita. Perehtyminen auttoi fokusryhmähaastatteluihin ja havainnointiin valmistautumisessa sekä ydinasioiden tunnistamisessa. Tämä tieto suuntasi myös myöhempää aineistonkeruuta.

3.2.3 Havainnointiaineisto

Havainnointiaineistolla tavoittelin ymmärrystä sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksentekoprosessista yhdessä sukulaisperheiden kanssa. Havainnointiaineisto tuottaa tutkimukseeni tietoa sosiaalityön arjen käytännöistä ja työmenetelmistä sekä tietoa yhdessä perheen kanssa rakentuvan yhteistyön edellytyksistä. Osallistumiseni sosiaalityöntekijöiden ja sukulaisperheiden yhteiseen työskentelyyn vei minut lähelle ilmiötä ja inhimillistä elämää (Hurtig 2003, 53). Olen kerännyt havainnointiaineiston kahdesta kaupungista, ja se sisältää neljän eri perheen kanssa toteutetun arviointiprosessin (taulukko 2). Havainnointi on laadullisessa tutkimuksessa usein käytetty aineistonkeruumenetelmä, ja sen avulla on mahdollista tarkastella sosiaalisia ja kulttuurisia käytäntöjä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 83). Se tarjosi minulle mahdollisuuden nähdä sosiaalityöntekijöitä arviointityössään, ja samalla pääsin kohtaamaan sukulaisperheitä.

Sosiaalityöntekijöiden aikataulut määrittivät arviointiprosessien tapaamisten määrän. Tapaamiset toteutuivat perheissä keskimäärin kolmesta kahteentoista viikon välein. Sukulaisperheiden tapaamisia oli keskimäärin kolme kertaa perhettä

kohden, mutta yhdessä perheessä työskentelyä oli viisi kertaa. Sosiaalityöntekijät käyttivät työskentelynsä tukena erilaisia keskustelun teemarunkoja, ja ajallisesti tapaamiset kestivät puoleltaista tunnista kahteen tuntiin, yhteensä noin 30 tuntia. Nauhoitin tapaamiset äänitiedostoksi ja kirjoitin havainnointipäiväkirjaa.

Taulukko 2. Havainnointiaineiston perheet ja tapaamiskerrat

Havainnointiaineiston perheet	Tapaamiskerrat
<i>Perhe 1</i>	Neljä tapaamiskertaa, kolme sosiaalitoimistolla ja yksi kotikäynti. Avohuollon sosiaalityöntekijä oli työskennellyt noin kahdeksan kuukautta lapsen vanhempien kanssa. Arviointi tehtiin työparina avohuollon ja perhehoidon sosiaalityöntekijän kanssa.
<i>Perhe 2</i>	Kolme tapaamiskertaa, kaksi sosiaalitoimistolla ja yksi kotikäynti (lapsen tapaaminen). Työntekijät vaihtuneet, perhehoitoyksikön sosiaalityöntekijä tavannut perheen kerran ennen arvioinnin aloittamista.
<i>Perhe 3</i>	Kolme tapaamiskertaa, yksi sosiaalitoimistolla ja kaksi kotikäyntiä. Sosiaalityöntekijät tapasivat sukulaissijaisvanhemmuuden arviointi- ja päätöksentekoprosessissa nuoren kaksi kertaa ilman tutkijan läsnäoloa.
<i>Perhe 4</i>	Viisi tapaamiskertaa, joista neljä sosiaalitoimistolla ja yksi kotikäynti. Avohuollon sosiaalityöntekijä oli työskennellyt lapsen perheen kanssa pidempään ennen sukulaissijaisvanhemmuuden arviointi- ja päätöksentekoprosessia.

Sukulaisperheitä oli havainnointijaksolla neljä: kaksi tädin perhettä puolisoineen, yksi isovanhempi ja yksi muu läheissijoitus. Yhden läheissijoituksen valikoituminen ja säilyminen aineistossani kuvaa hyvin sosiaalityön kentällä käytettäviä käsitteitä ja erilaista ymmärrystä sukulaissijais- ja läheissijoituksista. Saapuessani kaupunkiin selvisi, että kyseessä on lapselle muu läheinen (kummin perhe). Harkinnan jälkeen päädyin pitämään tämänkin havainnointiaineistossa mukana, sillä kyseisessä perheessä täytyi sukulaissijoituksen perusteena pidetty lapselle läheinen ja tärkeä ihmissuhde. Lisäksi arviointiprosessi etenee tällaisissakin tapauksissa samalla tavalla eikä se eroa sukulaissijaisille tehdystä arviointityöskentelystä.

Sosiaalityöntekijät tapasivat tapaamisten välissä myös lasta tai lapsia. Tutkimuksellisten rajausten takia en tavannut lapsia tai ollut mukana lasten tapaamisilla. Sukulaissijoitusten arviointiprosessit tehtiin työpareina, yleensä joko kahden sosiaalityöntekijän tai sosiaalityöntekijän ja ohjaajan työparityöskentelynä. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä oli voinut työskennellä lapsen ja perheen kanssa jo pidempään avohuollon aikana, ja oli mukana sukulaissijoitukseen arviointi- ja

päätöksentekoprosessissa tuoden aiemmin keräytynyttä tietoa lapsen tilanteesta. Perhehoidon tai sijaishuollon työntekijän tehtävänä oli antaa sukulaisille tietoa perhehoitajuudesta.

Havainnoinnissa kiinnitin huomiota siihen, millaisia asioita sosiaalityöntekijät ottivat keskustelunaiheiksi ja mitä kohtaamisissa tapahtui. Havainnointitapaamisilla seurasin, mitkä asiat saivat enemmän huomiota ja millaisiin asioihin sosiaalityöntekijät pysähtyivät keskustelemaan sekä millaista tietoa kerättiin ja jaettiin. Ymmärrän vuorovaikutuksen olevan kaksisuuntaista ja rakentuvan yhdessä osallistujien kesken. Myös sukulaisten esiin nostamalla asioilla oli merkitystä keskustelujen kulkuun. En seurannut erityisesti ketään henkilöä (Puroila 2010, 127), vaan tarkastelin sosiaalityöntekijöiden ja sukulaisten välistä keskinäistä vuorovaikutusta. Havainnointi oli tilanteissa paikallaolemista, keskustelua kuuntelevaa, tunnelmaa aistivaa ja pääsääntöisesti ei-osallistuvaa. Tarvittaessa esitin tarkentavia kysymyksiä, mutta en osallistunut aktiiviseen keskusteluun enkä millään tavoin halunnut ohjata kysymyksilläni keskustelua.

3.3.4 Työntekijöiden fokusryhmähaastattelut

Tein sosiaalityöntekijöiden ja joihinkin työryhmiin kuuluvien sosiaaliohjaajien fokusryhmähaastattelut neljän eri työryhmän kanssa kolmessa eri kaupungissa. Miellenkiintoni kohdistui siihen, miten osallistujat tuottavat yhdessä jaettua kollegiaalista tietoa sukulaissijoituksista. Fokusryhmähaastattelulle on ominaista, että haastateltavilla on esimerkiksi yhteisiä kokemuksia tai he kuuluvat samaan työyhteisöön. Taustalla vaikuttaa ajatus myös rakenteista, jotka ohjaavat sosiaalityöntekijöiden ammatillista arviointia ja asiantuntemusta (Sirkka 2014, 188). Alan Bryman (2004, 346) määrittelee fokusryhmähaastattelun yhdeksi ryhmähaastatteluiden muodoista, jossa on useampi osallistuja ja tarkastelussa on tietty rajattu kysymys (mt.). Se on menetelmä, jolla pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä, ja se tuottaa monipuolisen aineiston, jota ei muutoin olisi saatavissa. Se on valikoidussa ryhmässä tapahtuvaa ja haastattelijan ylläpitämää keskustelua. (Mäntyranta & Kaila 2008, 1507.) Ryhmähaastatteluilla voidaan ajatella tavoitettavan moniulotteisempaa, moniäänisempää ja kumuloituvampaa tietoa kuin yksilöhaastatteluilla (Närhi ym. 2014, 229).

Toteutin ryhmähaastatteluista kolme sosiaalitoimiston työtilassa ja yhden osana työryhmän virkistyspäivää. Työryhmissä oli kolmesta viiteen haastateltavaa (taulukko 3). Haastattelut kestivät noin kaksi tuntia eli yhteensä kahdeksan tuntia. Kahdessa ryhmässä osallistujat olivat sosiaalityöntekijöitä ja kahdessa ryhmässä olivat mukana myös sosiaaliohjaajat. Haastateltavat kokivat ohjaajien läsnäolon merkityksellisenä. Jotkin työryhmät olivat kooltaan pieniä, muutaman hengen työryhmiä, ja ohjaajat työskentelivät sukulaisperheiden kanssa, joten ohjaajien osallistuminen oli perusteltua. Sosiaaliohjaajat täydentävät sosiaalityöntekijöiden tuottamaa tietoa tuomalla oman osaamisensa ja ammatillisen pohdintansa täydentämään aineiston sisältöä. Profioiden erona kuitenkin on se, että institutionaalinen päätösvastuu on

osoitettu sosiaalityöntekijöille, joiden arviointiin ja päätöksentekoon työskentelyyn tutkimuksen fokus keskittyy. Sosiaalityöntekijät ja ohjaajat tekevät arviointia usein yhdessä, ja erilaisten päätösten ja työskentelyratkaisujen suunta syntyy yhteisten reflektioiden ja pohdintojen perusteella. (Vrt. myös O'Brian 2012; 2014.)

Taulukko 3. Fokusryhmähaastatteluihin osallistuneet työntekijät

Fokusryhmä	Osallistujat
<i>Fokusryhmä 1. (tekstissä FR1)</i>	Kaksi perhehoidon sosiaalityöntekijää, kaksi perhehoidon ohjaajaa
<i>Fokusryhmä 2. (tekstissä FR2)</i>	Kuusi perhehoidon sosiaalityöntekijää
<i>Fokusryhmä 3. (tekstissä FR3)</i>	Kolme avohuollon sosiaalityöntekijää
<i>Fokusryhmä 4. (tekstissä FR4)</i>	Kaksi perhehoidon sosiaalityöntekijää, yksi avohuollon sosiaalityöntekijä, yksi sosiaaliohjaaja

Fokusryhmähaastattelua ohjasi esittämäni kysymys: ”Millaisena ilmiönä sukulaissijoitukset näyttäytyvät työssänne?” Tällä kysymyksellä tarjosin sosiaalityöntekijöille ja ohjaajille tilaisuuden pohtia, mitä kaikkea sukulaissijoituksiin liittyy ja millaista tietoa lapsen, vanhemman ja sukulaisen tilanteesta kerätään sekä millaiset tekijät vaikuttavat lopulta arviointi- ja päätöksenteossa. Tarvittaessa esitin tarkentavia kysymyksiä, mutta esitin tietoisesti hyvin avoimen kysymyksen, jotta saisin autenttisesti esille sosiaalityöntekijöiden ammatillista puhetta ja kokemusta. Kirjasin ylös keskeisiä avainsanoja, jotka auttoivat minua tarvittaessa tarkempien haastattelukysymysten esittämisessä. Esimerkiksi sosiaalityöntekijät kuvasivat sukulaissijoituksen erityisyyttä ja haasteita, ja pyysin heitä tarkentamaan, mitä kaikkea he tällä tarkoittivat. Jatkokysymykset nousivat keskustelusta, ja osallistujat myös täydensivät toistensa puhetta rikastuttaen näin yhteistä keskustelua. Olin kiinnostunut siitä, mitä kaikkea sosiaalityöntekijät kuvaavat sukulaissijoituksista, mutta myös siitä, millaista tietoa he tarvitsivat arvioinnin ja päätöksenteon tueksi sekä millä tavoin nämä asiat painoutuivat kertomuksissa. Fokusryhmähaastatteluita on kuvattu myös aktiivihaastatteluina, joissa haastattelijä hyödyntää taustatietojaan ja kokemustaan vuoropuhelussa yhdessä haastateltaviensa kanssa (Filander 2000, 61–62). Siinä mielessä fokusryhmät eivät täysin olleet itseohjautuvia, vaan osallistuin niiltä osin keskusteluun kuin arvioin sen tuovan lisäarvoa keskustelun sisällölle.

3.3.5 Tutkimusaineistojen kokonaisuus

Aineistot ovat luonteeltaan erilaisia: asiakaskertomusaineisto on tekstimuotoista, fokusryhmähaastattelut ja sukulaisperheiden havainnointiaineistot olen äänitallentanut ja myöhemmin litteroinut tekstimuotoon. Aineistoni litterointi on yleiskieli- ja propositiotasoista (Kananen 2014, 101, 102), mutta en ole esimerkiksi kirjannut hengähdystaukoja. Olen säilyttänyt aineiston äänitallenteena, joten olen voinut palata tilanteisiin myös kuunnellen.

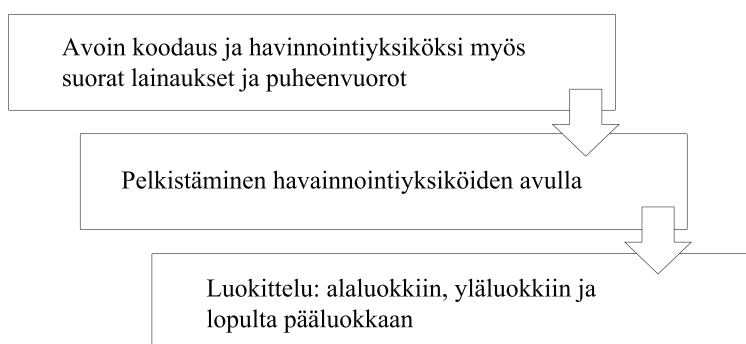
Olen käyttänyt tutkimusaineistoja tasavertaisessa roolissa suhteessa toisiinsa. Analyysissä erilaiset aineistot ovat täydentäneet toisiaan: niistä tulee esille samantaisia painotuksia, mutta ne sisältävät myös eroja. Yhdistämällä analyysissä fokusryhmähaastattelu-, havainnointi- ja asiakaskertomusaineistot tavoitteenani on lisätä ymmärrystä ilmiöstä ja kontekstoida tutkimuskohdetta laajemmin osaksi yhteiskunnallista keskustelua. Esimerkiksi havainnointiaineistossa sukulaisille tarjoutui tilaisuus kertoa kokemuksistaan lapsen läheisenä, kun taas asiakaskertomuksesta voi tavoittaa analyysissä erilaisia prosesseja ja viranomaistyöskentelyn taustoja. Fokusryhmähaastattelut puolestaan kuvaavat ilmiötä sosiaalityöntekijöiden työn näkökulmasta. Ajattelen, että lastensuojelun sosiaalityölle on merkityksellistä tuottaa tietoa niistä käytännöistä ja perusteluista, joita sukulaissijaissijoituksissa kohdataan. Yhtä merkityksellistä on kuitenkin tuottaa myös tietoa sosiaalityön yhteiskunnallisesta lasta suojaavasta tehtävästä ja vahvistaa näiltä osin sosiaalityön tutkimuksellista paikkaa.

Erilaisten aineistojen yhdistäminen liittyy validiteettiin, miten hyvin tutkimuksessa käytetty menetelmä tuottaa tietoa juuri siitä tutkittavan ilmiön ominaisuudesta, mitä on tarkoituskin tarkastella, mutta erilaiset aineistot myös rikastuttavat ja tuottavat moninäkökulmaisuutta tutkimukseen. Tutkimuksen luotettavuus vahvistuu, kun eri lähteistä saadaan samanlaisia tuloksia tai ne tukevat kokonaiskuvan saamista ilmiöstä. Tutkimuksessani aineistojen yhdistämisen perustelu on jälkimmäinen: eri aineistot tuottavat kukin tärkeää tietoa sukulaissijoituksiin liittyvistä arviointi- ja päätöksentekoprosesseista. Näiltä osin erilaisten laadullisten aineistojen yhdistämiseen eli aineistotriangulaatioon liittyvät tutkimuksessani myös validiteetin ja reliabiliteetin näkökulmat (Kananen 2014, 120–121), joissa eri aineistot täydentävät ja syventävät toisiaan. Validiteetin periaatteisiin liittyen kuvaan tutkimusprosessin mahdollisimman huolellisesti ja tutkimukselliset ratkaisut perustellusti. Olen tehnyt aineiston keruun suunnitelmallisesti ja pyrin kuvaamaan lukijalle analyysiprosessin ja -tulokset selkeästi. Tutkimusprosessin ajan olen myös kirjoittanut ja ylläpitänyt havainnointipäiväkirjaa, johon olen voinut palata. Havainnointipäiväkirja on auttanut minua jäsentämään ja pohtimaan erilaisia tutkimuksellisia ratkaisuja, ensin esimerkiksi ilmiöön tai vuorovaikutukseen liittyviä havaintoja, myöhemmin myös käsitteellistämään aineistojani.

3.3 Aineistojen analyysin eteneminen

Aineiston keräämistä, analysointia ja kirjoittamisen vaiheita on paikoin vaikea eritellä toisistaan. Aineiston lukeminen ja analyysi ovat limittyneet samalla, kun olen kerännyt uusia aineistoja. Ei olekaan mielekästä täysin pyrkiä irrottamaan eri vaiheita toisistaan, vaan hyväksyä tutkimusprosessin etenevän myös kehämäisesti syventyvänä prosessina. Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkimustyö ei välttämättä etene lineaarisesti, vaan että analyysi ja aineistonkeruu vuorottelevat (Tuomi & Sarajärvi 2002, 117). Fokusryhmähaastatteluiden, asiakaskertomusaineiston ja sukulaisperheiden havainnointitapaamiset vahvistuivat aikataulullisesti eri aikoihin, mikä rytmitti tutkimuksen toteuttamista ja etenemistä. Intensiivinen analyysivaihe alkoi vasta, kun kaikki aineistot oli kerätty.

Tutkimusaineistojen analysointia voi tehdä aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriasidonnaisesti. Koska tutkimukseni tavoitteena oli jäsentää varsin vähän tutkittua ilmiötä, päädyin valitsemaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin (Alasuutari 2007, 31–54). Halusin olla mahdollisimman avoin aineiston sisältämälle tiedolle ja niille temaattisille sisällöille, jotka aineistosta ovat tutkijan päättelyn kautta rakennettavissa. Keskeistä aineiston analyysiprosessissani on ollut se, että olen yrittänyt tavoittaa ilmiöstä keskeisesti kertovan ydinsanoman (Hennik 2014). Analyysiprosessiani voi kuvata dialogiksi, jota olen aineiston kanssa käynyt (Juvonen 2015, 65). Laaja aineisto osoittautui alussa haasteelliseksi analysoitavaksi, koska se sisälsi niin monia osia ja näkökulmia, eikä valitsemani metodi tarjonnut selkeää etenemisen sapluunaa. Laadullisessa tutkimuksessa sisällönanalyysiä pidetään joustavana metodina (White & Marsh 2006, 22), mutta siinä korostuu myös tutkijan päättelyn järjestelmällisyys. Analyysiprosessia voi jäsentää (kuvio 1) niin, että ensin luin ja jäsenin yhden aineiston kerrallaan, ja sen jälkeen siirryin vasta työskentelemään aineistot rinnakkain.

Kuvio 1. Analyysiprosessin kuvaus

Aineistoon tutustuminen ja analyysi alkoi ensin asiakaskertomusaineistoon tutustumisena ja lopulta litteroinnin jälkeen tutustumisena kaikkeen aineistoon. Aineiston keruuvaiheessa olin jo tehnyt hyvin alustavia havaintoja ja muistiinpanoja havaintopäiväkirjaan siitä, millaisia asioita sosiaalityöntekijät kuvasivat sukulaissijoituksissa. Nämä havainnot antoivat karkeaa kuvaa ja hyvin alustavaa analyysirunkoa tarkempaa analyysiä varten. Toistuvia teemoja olivat kuvaukset lapsista ja sukulaisten elämäntilanteen kokonaisvaltainen hahmottaminen sekä suhteet lapsen vanhempiin. Halusin kuitenkin säilyttää mahdollisimman avoimen katseen aineistooni ja lukea huolella läpi litteroinnit.

Ensimmäiseksi tein jokaiselle aineistolle avointa koodausta, alleviivasin sanoja tulostetusta litteroidusta tekstistä sekä siirsin ja tulostin jäsentämiäni keskeisiä havaintoja asiakaskertomusaineistosta. Tulosteisiin alleviivasin suoria lainauksia ja yksittäisten puhujien/kirjoittajien kuvaavia lauseita ja puheenvuoroja. Erityisesti olin kiinnostunut toistuvuuksista, joiden avulla voisin ymmärtää merkityksiä ja myöhemmin tehdä myös päätelmiä. Etsin samankaltaisuuksia, osin erilaisuuksia ja merkitsin näitä ylös ensin paperitulosteisiin, ja sitten niiltä osin kuin ne olivat jo tietokoneella rinnakkain (litteroitu materiaali) suoraan tekstinkäsittelyohjelmaan (Kananen 2014, 115). Puheesta tai tekstistä esiin tulevat samankaltaisuudet ja erilaisuudet ovat sisällönanalyysin elementtejä, jotka kuvaavat aineistoa ja tutkittavaa kohdetta (Tuomi & Sarajärvi 2002). Olin kiinnostunut osallistujieni tuottamista tulkinnosta, käsityksistä, kokemuksista ja niiden merkityksistä (Marton & Booth 1997, 132–135). Tämän vaiheen pidin vielä aika väljänä enkä tässä vaiheessa tehnyt kovin tiukkaa rajausta, ja hyödynsin ajatustyön tukena myös manuaalista käsitekarttaa.

Kaikkien aineistojen ensivaiheen läpikäynti on työlästä – välillä rönsyilevää ja huolellisuutta vaativaa – mutta tavoitteenani oli pelkistää eli redusoida koko aineisto käsiteltävään muotoon (Alasuutari 1993, 22; Tuomi & Sarajärvi 2018) ja siirtyä tulkinnallisemmalle tasolle. Yhdistelin sisällönanalyysin avulla alustavia mahdollisia alaluokkia. Vielä tässäkin vaiheessa hahmottui useita eri näkökulmia, esimerkiksi lapsen, sukulaisten ja vanhemman tilanteet, mitä tietoa sosiaalityöntekijät keräsivät ja keneltä, sukulaissuhteet ja tunteet, haasteet ja vahvuudet, keskeytykset ja siihen liittyvät näkökulmat, yhteydenpito ja sosiaalityöntekijöiden työskentelyote sekä toiveet. Työ vaati erityistä huolellisuutta, koska käsiteltävää aineistoa ja näkökulmia oli vielä aika paljon. Tässä vaiheessa aineiston saturaatio (Hänninen 2016, 111) alkoi myös tulla näkyväksi samojen teemojen toistuessa eri aineistoista. Seuraavaksi siirryin pohtimaan ja järjestelemään aineistoa yhdistäviin yläluokkiin (Eskola & Suoranta 1998; Tuomi & Sarajärvi 2002, 102–105). Näitä yläluokkia tuli yhteensä viisi. Kuvaan seuraavassa taulukossa yhden esimerkin teemoista ja havainnoista, jossa etenin eri vaiheiden kautta yläkäsitteiden ja pääluokkien muodostamiseen (taulukko 4). Kyseessä on aineistoista muodostunut synteesi.

Taulukko 4. Esimerkki aineiston luokittelusta

Alaluokka	Yläluokka eli yhdistävä luokka	Pääloukka
Ammatillinen professionaalinen tiedon keruu ja tiedon tehtävät <ul style="list-style-type: none"> • Tiedon keruu eri lähteistä • Osin tietty tapa kerätä tietoa 	Tiedon merkitys sukulaissijaisvanhemmuuden arvioinnissa ja päätöksentekoprosessissa	Tiedon keräämisen periaatteet sukulaissijoituksen arvioinnissa
Vuorovaikutuksessa tapahtuvaa <ul style="list-style-type: none"> • Suhteen rakentaminen sukulaisten kanssa • Sosiaalityöntekijät nojautuvat erilaisiin teoriapohjiin 		
Jännitteistä <ul style="list-style-type: none"> • Ammatillisesti jännitteistä, prosessiin ja sukulaisuuteen liittyviä jännitteitä • Sukulaisen lojaliteetti suhteessa lapseen ja läheiseen 		

Ala- ja yhdistävistä yläluokista muodostui lopulta neljä pääluokkaa eli empiriani otsikkotasot. Yhdistin kaksi yläluokkaa, jotka sisällöllisesti asettautuivat arviointi- ja päätöksentekoprosessiin yksityisen ja julkisen kohtaamisena. Tässä luvussa tulee kuvatuksi lapsen etu ja sukulaissuhteen muuttuminen osin institutionaaliseksi. Neljä pääluokkaa ovat tiedon keräämisen periaatteet sukulaissijoituksen arvioinnissa, suhteiden jatkuva analysointi ja arviointi sukulaissijoitusten keskiössä, sosiaalityöntekijöiden työskentelyä ohjaavat periaatteet sukulaissijoituksissa ja sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksentekoprosessi yksityisen ja julkisen kohtaamisena. Näiden pääotsikoiden alle olen ryhmitellyt aineistoni keskeiset ala- ja yhdistävät yläluokat. Tulkinnessa käsitteellistin analyysin tuottamat vihjeet ja merkitykset teoreettisesti (Pine & Gilmore 1999). Hyödynnän tuloslukuissa suoria lainauksia. Tavoitteenani on havainnollistaa niillä analyysiprosessissa tekemiäni tulkintoja.

Analyysi teki myös näkyväksi, kuinka fokusryhmähaastatteluissa ja havainnointiaineistossa sosiaalityöntekijät itse kuvaavat arviointiprosessia, päätöksenteon perusteita ja rinnalla kulkevia tukitoimia. Asiakaskertomusaineistosta etsin myös erilaisia prosessiin liittyviä erityispiirteitä ja arviointiin sekä päätöksentekoon liittyviä perusteita. Esimerkiksi asiakaskertomusaineisto vahvisti ymmärrystäni sukulaisten yksilöllisistä elämäntilanteista, ja sitä kautta myös sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksenteko muuttui tilanteen vaatimalla tavalla. Sosiaalityöntekijöiden työskentelyn suunta saattoi vaihtua esimerkiksi lapsen tilanteen äkillisesti kriisiytyessä, ja sijaishuoltopaikkaa tarvittiin nopeammin. Ilman asiakaskertomusaineistoa kuva sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksentekoprosessista olisi näyttänyt osin erilaiselta. Asiakaskertomusaineisto selkeytti minua tutkijana havaitsemaan sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksenteon prosessin

luonnetta, jossa oli alku, työskentelyvaihe ja päätös, mutta myös ennakoimattomia tekijöitä.

Aineistossa oli toistuvuuden lisäksi myös teemoja, jotka olivat tilannesidonnaisia ja tulivat minulle tutkijana näkyviksi vuorovaikutuksellisissa tilanteissa fokusryhmähaastattelussa ja perheiden kohtaamisissa syntyneissä havaintopäiväkirjoissa. Tällaisia tilannesidonnaisia tapahtumia olivat esimerkiksi havainnointiaineistossa tilanteet, joissa sosiaalityöntekijät pysähtyivät keskustelemaan tarkemmin sukulaiselle merkityksellisistä asioista, ja tapaamisen etukäteen suunniteltu aihe jäi sivuosaan. Toisaalta havaintoni kiinnittyi myös siihen, että joskus sukulaisten tuottamat asiat ohitettiin ja sosiaalityöntekijät keskittyivät ennalta suunniteltuun tapaan toimia. Myös jokainen fokusryhmä loi keskustelusta omannäköisensä, mutta fokusryhmien tuottamat merkitykselliset teemat ja käsitykset olivat enemmän yhteneväisiä.

Hyödynnän tekstissänne otteita eri aineistoista. Olen anonymisoinut otteet poistamalla niistä tunnistetietoja, esimerkiksi olen häivyttänyt tekstistä vahvat murre sanat ja muuttanut niitä lähemmäs yleiskieltä vaikuttamatta kuitenkaan asiasisältöön. Lisäksi olen häivyttänyt paikoin asiakkaiden sukupuolen tai vahvasti ikään liittyviä tunnistetietoja anonymiteetin säilyttämiseksi. Raportissa olen pyrkinyt välttämään kaikki sellaiset viittaukset, joista sosiaalityöntekijät, asiakkaat tai perheet voitaisiin tunnistaa. Tulee myös muistaa, että tutkimusalueet olivat laajoja ja aineistot kerätty eri puolilta Suomea. Joissain aineisto-otteissa olen tiivistänyt lainausta muuttamatta sisältöä. Esimerkiksi vuorovaikutustilanteessa ihmiset voivat laajasti kuvailla ja poukkoilla aiheesta ja lopulta palata kuvaamaan sitä, mikä heidän puheenvuorosansa juuri sillä hetkellä on ollut merkityksellistä. Lisäksi olen jättänyt pois turhia täytesanoja (niinku, tota) ja tutkimuksen kannalta irrelevantteja keskeytyksiä, esimerkiksi keskustelun keskeyttäneet puhelinkeskustelut.

3.4 Tutkimuksen eettisyys ja tutkijan positio

Hyvät tieteelliset käytännöt liittyvät keskeisesti tutkimuksen tekemisen näkökulmiin ja tutkijana toimimiseen. Tutkija sitoutuu kunnioittamaan jokaisen ihmisarvoa, yksityisyyttä ja itsemääräämisoikeutta ja ylläpitämään tietosuojaa sekä huolehtii, ettei tutkimuksella tuoteta vahinkoa osallistujille. (TENK 2019.) Eettisyys lävistää koko tutkimusprosessin, ja jo tutkimusaiheen valinta sisältää eettisiä ratkaisuja (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 53). Tutkimukseni kohdentuu lapsen ja hänen läheisverkostonsa ihmisten elämän käännekohtaan. Aiheeni koskettaa yhteiskunnassamme haavoittuvassa olevia lapsia, heidän vanhempiaan ja läheisiään sekä heidän kanssansa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä. Tutkija joutuu pohtimaan, miten tutkimus vaikuttaa esimerkiksi johonkin tiettyyn ryhmään ja ryhmän imagoon (Hammersley 1993, 123–136). Ensimmäinen eettinen pohdintani liittyikin siihen, teenkö tut-

kimuksellani oikeutta tutkimukseeni osallistuville ihmisille ja enhän tahtomattani vahingoita heitä. (ks. Kuula 2006, 60–61; TENK 2019, 7.)

Eettisten periaatteiden toteutuminen vaatii tutkijalta jatkuvaa oman toiminnan arviointia ja reflektointia. Tutkijan tulee olla avoin pohtimaan, miten omat ratkaisut vaikuttavat tutkittaviin ja mitä vaikutusta esimerkiksi erilaisilla tutkimuksellisilla rajauksilla on kokonaisuuteen. Vilma Hänninen (2000, 34) puhuu eettisen reflektion merkityksestä läpi koko tutkimuksen (mt.). Sosiaalityö on itsessään luonteeltaan sensitiivistä, ja työskentely lastensuojelussa on muovannut toimintaani. Sosiaalityöntekijänä reflektointi ja oman toiminnan arviointi on minulle hyvin tuttua sekä luontevaa. Tutkimuksessa tämä reflektiivinen työote siirtyy käytännön asiakastyöstä tieteellisen tutkimustyön kontekstiin. Lähtökohtanani on, että sosiaalityöntekijät ja perheet ovat asiantuntijoita omassa ainutkertaisessa elämäntilanteessaan ja heidän tuottamansa tieto on arvokasta (Pohjola 1997, 182).

Tutkimustani myös määrittää halu kunnioittaa tutkimukseen osallistuneita ja heidän tarinoitaan. Se on keskeinen toimintaani ohjaava tekijä. Olen pyytänyt lupaa tarkastella lasten asioita, haastatella sosiaalityöntekijöitä ja lupaa tavata sukulaisperheitä. Asiakaskertomusaineistossa olen erityisesti ajautunut lähelle lapsia, heidän perheitään ja sukulaisperheitä. Voisi ehkä ajatella, että asiakirjojen lukeminen on helpompaa, kun vastassa ei ole tunteita kokevia ja ilmaisevia ihmisiä. Ikään kuin informaatio olisi kliinisempää. Silti lasten asiat ”kulkivat lävitsemi” ja niistä etäännyttämisessä auttoi etäisyyden ottaminen ja tietoinen palaaminen tutkijan rooliin. Koin väistämättä empatiaa lapsia ja heidän kokemuksiinsa kohtaan, mutta myös sukulaisia ja lapsen edun määrittelyä äärellä olevia sosiaalityöntekijöitä kohtaan. Lasten prosessien kuvaukset saivat minut usein pysähtymään tutkimuksen äärelle ja kysymään, millä oikeudella pyydän tietoa tutkimukseeni (Granfelt 2000; Kuula 2006, 21; Pösö 2004; Mäkelä 2006). Eettisyys onkin ennen kaikkea kysymys oikeudesta tutkia ja kuvata ihmisten intiimejäkin asioita (Hämäläinen, Pirskanen & Rautio 2014, 55). Kuitenkin yksittäisten ihmisten kokemuksilla ja niiden sensitiivisellä esillä tuomisella voidaan tiettyjen tutkimuksellisten reunaehtojen toteutuessa tavoittaa laajempia yhteiskunnallisia merkityksiä.

Aineistojen keräämisen vaiheessa pohdin vapaaehtoisuuden toteutumisen edellytyksiä. Mietin, suostuvatko sukulaisperheet tutkimukseeni sen vuoksi, että he pelkäävät kieltäytymisen seurauksia ja lapsen sijoitus estyy? Havainnointitilanteissa kuitenkin sukulaiset kertoivat minulle osallistuvansa mielellään tutkimukseen, ja minulle syntyi tunne, että he haluavat tulla kertomaan kokemuksistaan. Tutkimuksellani annan myös äänen sukulaisille, jotka usein ovat eläneet lapsen ja hänen vanhempiansa rinnalla. Heidän ei ole aina ollut helppoa seurata vieressä oman läheisen elämää. Välillä sain vaikutelman, ettei sukulaisia ole kuultu, ja siksi erityisesti sukulaissijaisijointuksen arviointi oli heille merkityksellinen kohtaaminen. Tutkimusaiheeni vuoksi minun oli tärkeää pitää mielessä se, että kohtaamiset saattavat tuottaa myös riskejä, kuten esimerkiksi perheen sisäisten salaisuuksien tai puhumattomien asioiden esille tulemista (Johnson & Clarke 2003, 422).

Tutkijana tarkastelen myös ihmisten suvunsisäisiä suhteita. ”Astuin sisään” yksityisten ihmisten elämään ja koteihin. Ihmisten kodit ovat konkreettisesti ja symbolisesti yksityisyyden ydintä, jossa samalla kuuntelin sukulaisten iloja ja suruja (myös Granfelt 2000; 2004). Tutkimusta tehdessäni olin mukana sosiaalityöntekijöiden kanssa kotikäynnillä, istuin samassa pöydässä ja kuuntelin sukulaisia. Minut otettiin kodeissa vastaan avoimesti, mikä toisaalta tekee nöyräksi ihmisten osoittaman luottamuksen suhteen. Sosiaalityöntekijöiden ja perheiden tapaamiset tuntuivat minusta luonnolliselta, ja kohtaamisissa todennäköisesti minua auttoi aiempi työkokemus sosiaalityöntekijänä. Riitta Granfelt (2000, 105) pyrki omassa tutkimukseensa mahdollisimman lähelle haastattelemiensa ihmisten kokemuksia ja eläytymään heidän kokemuksiinsa. Hän on tavoitellut ymmärrystä, jotta hän kykenee luomaan aineistolähtöisen ja teoreettisesti kiinnostavan mielekkään tulkinnan tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimuksessa tavoitetun tiedon luonne tarkoittaa, että tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien välille syntyy ikään kuin yhteinen alue, minkä avulla yhteinen tarina voi syntyä. (Mt.)

Osallistumisen vapaaehtoisuus liittyi myös tutkimukseeni osallistuviin sosiaalityöntekijöihin. Mietin, miten kyseiset henkilöt olivat valikoituneet. Tehdessäni fokusryhmähaastatteluja tämä huoli ei enää ollut ajankohtainen. Samoin kuin sukulaiset, sosiaalityöntekijät halusivat puhua ja kertoa kokemuksistaan. Kun kerroin vapaaehtoisuudesta, sosiaalityöntekijät kertoivat osallistuvansa mielellään, koska tutkimus on myös heille tärkeä. Ryhmien jäsenet osallistuivat keskusteluun tasapuolisesti, eikä kukaan esimerkiksi vetäytynyt vuorovaikutuksesta. Myös työryhmien vastuuhenkilöt olivat valmistelleet osallistujat kertomalla tutkimuksestani ja fokusryhmiini hakeutui vapaaehtoiset osallistujat.

Fokusryhmähaastatteluissa mietin myös sitä, miten kirjoittaa sosiaalityöntekijöiden työstä niin, että se tulee mahdollisimman oikeudenmukaisesti kuvatuksi. Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkimus kiinnittää huomiota tutkittavien näkökulmaan, merkityksiin ja näkemyksiin (Creswell 2007, 18). Lastensuojelu joutuu välillä julkisen arvostelun kohteeksi. Haluan tutkimuksellani tuoda esille myös sosiaalityöntekijöiden työn vaativuuden ja moninäkökulmaisuuuden. Tieteellisen tutkimuksen odotetaan tuottavan uutta yhteiskunnallista tietoa, joten kehittämiskohteiden esille tuominen on merkityksellistä.

Tämä tutkimus muodostuu kokonaisuuksista, jossa yhden ihmisen, sosiaalityöntekijän ja sukulaisten kokemukset ovat osa laajempaa kokonaisuutta. Tutkimusraportissani olen häivyttänyt yksityiskohtia, joista lapset tai sosiaalityöntekijät voitaisiin tunnistaa. Silti on mahdollista, että joku osallistuja tunnistaa tekstistä itsensä. Sosiaalityöntekijöiden ja sukulaisperheiden avoimuus lisäsivät myös tutkijan velvollisuutta tunnistaa valtansa suhteessa tutkimuksiin osallistuviin ihmisiin sekä tutkimusaiheeseen. Tutkijan tehtävä on kirjoittaa tutkittaviensa kokemuksista ymmärtäen, että tieto on kontekstisidonnaista ja tutkijan konstruoimaa (Granfelt 2000, 102–103). Eettisyyden vaade ja tarkastelu ovat kaikessa tutkijan prosessissani

läsnä: niin ihmisten kohtaamisissa, havainnoissa, fokusryhmähaastatteluissa kuin kirjoitetuissa asiakirjateksteissä. Olen kertonut kaikille osallistujille, että käytän keräämääni aineistoa väitöskirjaani varten. Olen myös jättänyt osallistujille yhteis-tietoni tarvittaessa myöhempiä yhteydenottoja varten.

Tutkija joutuu vastaamaan myös siihen, millaista tietoa tutkimuksella voidaan saavuttaa. Tutkimuksessa on aina kyse tutkijan tekemistä rajauksista, enkä voi väittää tuottavani täysin objektiivista kuvausta todellisuudesta (Pink 2001, 18). Onkin ollut hyväksyttävänä tosiasia, että elämän- ja työkokemukseni ovat tutkimuksen taustalla, vaikka olen tavoitellut tutkimuksellista autenttisuutta. Olen joutunut olemaan hyvin tietoinen ratkaisuistani, sillä tutkimus on ollut lähellä aiempaa työtäni. Olen joutunut miettimään, miten aiempi työkokemus näkyy tässä tutkimuksessa, tämän ilmiön tunnistamisessa ja kyvyssä tunnistaa tiettyjä asioita. Tutkijan maailmankuva tulee osaksi tutkimusta ja on tutkijan konstruoimaa (Granfelt 1998, 35). Tutkijan positiossa olen tietoisesti kyseenalaistanut havaintojani, millä olen pyrkinyt säilyttämään herkkyyden havainnoida ja jäsentää tutkimustani.

Lopulta tutkimus on aina tutkijansa näköinen ja tuloksiin vaikuttavat tutkijana tekemäni erilaiset rajaukset, kysymykset sekä lukemisen ja kirjoittamisen tapa (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 15). Aineiston jäsentäminen ja olennaisen tiedon tiivistäminen on osa tutkimuksen tekemistä. Tutkimukset oikaisevat ja tiivistävät tietoa – näin ollen runsaskin aineisto pelkistyy tutkijan tulkitsemana. Aineistosta olisi voinut tuottaa myös erilaisia tutkimuksia näkökulmaa vaihtamalla, mutta tutkimuskysymykseni ja tietoteoreettiset valintani ohjasivat minua. Nämä valinnat tai rajaukset vaikuttavat aina tutkimustuloksiin ja niiden tulkintaan. Vaikka kuinka toivoisin, että voisin kuvata hetket ja vuorovaikutuksen vivahteet, tutkimusraportti ei tuo näkyväksi kaikkia erilaisia tunteita ja havaintoja, joita kohtasin tutkimusta tehdessäni. Tutkijan tunteet ja tuntemukset voidaan nähdä kuitenkin ajattelun herkistäjänä (Hurtig 2010, 37). Sukulaissijoituksiin ja lastensuojeluun liittyvät olennaisesti tunteet, jotka välittyvät myös tutkijalle. Esimerkiksi havainnointitilanteissa sukulaiset kertoivat kokemuksistaan, joista osa oli hyvinkin koskettavia.

Tutkimusraportissa olen pyrkinyt kuvaamaan tuloksiani mahdollisimman täsmällisesti ja autenttisesti. Tutkijana ja tutkimuksen lukijan on hyvä tunnistaa, että tutkimukseni tuottaa myös sosiaalityön ajankuvaa, jossa aikajänne ulottuu noin kymmenen vuoden sisälle. Aineiston keräyksessä ja kirjoitustyössä on kulunut aikaa. Nykyhetkestä käsin tarkasteltuna on sosiaalityön käytänteissä väistämättä tapahtunut muutosta.

4 Tiedon keräämisen periaatteet sukulaissijoituksen arvioinnissa

4.1 Arviointitiedon keräämisen lähtökohdat

Tässä alaluvussa kuvaan arviointitiedon keräyksen keskeiset temaattiset näkökulmat aineistoni valossa. Käsittelen, miten ja mitä tietoa sosiaalityöntekijät keräävät eri tahoilta ja millaisiin tekijöihin heidän havaintonsa kiinnittyvät. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän työssä erilaisen tiedon keräys on olennainen osa lapsen tilanteen arviointia (ks. esim. Hietämäki 2015; Jaakola 2020; Jaakola & Pösö 2022). Sosiaalityöntekijöiden työtä ohjaa tutkimuksessa lapsikeskeinen arviointi, jossa lapsen kokonaistilanne tulee laaja-alaisesti tarkastelluksi ja hänelle merkityksellisten ihmissuhteet tunnistetuksi (myös Jaakola 2020; Lamponen 2022). Sosiaalityöntekijöiden arviointityö voidaan ymmärtää harkinta- ja reflektiopainotteiseksi työotteeksi, jossa korostuu lapsen, perheen ja sukulaisten tilanteen tapauskohtaisuus sekä taito jäsentää merkityksellinen tieto lapsen tilanteesta (ks. Gambrell 2006, 102; Trevithick 2012). Sosiaalityöntekijät hyödyntävät tiedon keräyksessä ja analysoinnissa faktuaalista, teoreettista, intuitiivista, kokemuksellista ja käytännön tietoa (Trevithick 2012). Kuvaan ensin tiedon keräämisen lapsiin, vanhempiin ja sukulaisiin liittyvät lähtökohdat. Toiseksi avaan teoreettisia kiinnekohtia, joiden valossa sosiaalityöntekijät keräävät tietoa. Tiedon keruu käynnistää institutionaalisen rajan neuvottelut, kun yksityinen perhe ja lastensuojelun sosiaalityöntekijät kohtaavat. Havainnollistan kerättäviä tietoja ja niiden keräämistä ohjaavia periaatteita tutkimusaineiston avulla. Luku on luonteeltaan kuvaileva ja arviointiprosessiin johdatteleva.

Sukulaissijoitusta arvioidessa tiedon keruuta ohjaavat lastensuojeluprosessin institutionaaliset käytännöt ja niissä syntyvät tiedontarpeet sekä yleiset periaatteet lapsen edun määrittelyyn (LSL 417/2017; SopS 60/1991), joiden pohjalta sosiaalityöntekijä luo ymmärrystä lapsen tilanteesta. Tietoa, arviointia ja päätöksentekoa ei ole mielekästä täysin erottaa toisistaan, vaan lapsen tilannetta arvioidaan eri vaiheissa lastensuojelua ja sijaishuoltoa. Kaikissa lastensuojelun vaiheissa sosiaalityöntekijän taito yhdistää erilaisia tiedon osa-alueita on keskeistä (Trevithick 2012). Kokonaisuudessaan tieto lapsesta syvenee lapsen huostaanotto prosessin, arvioinnin ja sukulaisten kanssa rakentuvan vuorovaikutussuhteen aikana.

Arviointitiedon kokoamisen tarkoituksena on ensisijaisesti löytää lapsen tarpeisiin vastaava sijaishuoltopaikka ja varmistaa, että lapsen huolenpito tulee sijaishuollossa turvatuksi. Lapsesta kerättävät tiedot koostuvat lapsen elämän merkityksellisistä asioista esimerkiksi kouluun, kaverisuhteisiin, perheeseen ja sukuun liittyen. Samoja huomioita on tehty sukulaissijoitusten arviointia koskevassa tutkimuksessa,

jossa Colette McAuley, Roger Morgan ja Wendy Rose (2010, 40) kuvaavat kolmea lapsen maailmaan liittyvää osa-aluetta. Ensimmäinen osa-alue liittyy lapsen tarpeisiin – esimerkiksi kouluun, identiteettiin, sosiaalisiin suhteisiin ja perheeseen. Toinen osa-alue kuvaa aikuisten tai vanhempien tapaa vastata lapsen tarpeisiin. Kolmanneksi arvioidaan perhettä ja ympäristöä, johon kuuluu muun muassa suku ja sen historia. (Mt.). Lapsen hyvinvoinnin määrittely voidaan kiinnittää arvioinnissa edellä mainittuihin lapsen maailman eri osa-alueisiin. Näiden arviointitietojen lisäksi tässä tutkimuksessa lapsen hyvinvoinnin teoreettiset lähtökohdat kiinnittyvät kiintymyssuhteisiin, traumateoriaan ja vanhemmuuden teoreettisiin jäsenyyksiin. Erityinen mielenkiinto liittyy myös tietoon lapsen, hänen perheensä ja suvun erilaisista kokemuksista, historiasta ja ihmisten välisistä suhteista.

Lapsen hyvinvoinnin määrittely lastensuojelussa kiinnittyy erilaisiin painotuksiin riippuen siitä, mikä määrittelyssä katsotaan merkitykselliseksi. Usein hyvinvointi määritetään painottaen erilaisia tekijöitä liittyen elämänlaatuun ja toimintakykyyn, kuten esimerkiksi lapsen fyysisiin tekijöihin tai mielenterveyden ja tunne-elämän hyvinvointitekijöihin. (Jones, LaLiberte & Piescher 2015, 58.) Keskeisiä periaatteita, joita lastensuojelussa ja sijaishuollossa pyritään ylläpitämään ja turvaamaan, ovat lapselle turvalliset ja pysyvät olosuhteet, johon lapselle ainutlaatuiset tarpeet ja määrittelyt hänen hyvinvoinnistaan kietoutuvat (myös mt.).

Hyvinvointiteoreettiset lähtökohdat kiinnittyvät aineistossa myös sukulaisiin ja heidän tarjoamaansa vanhemmuuteen sekä kodin olosuhteisiin. Sosiaalityöntekijät peilaavat lapsen tarpeita ja oikeutta hyvään huolenpitoon ja sukulaisten kykyihin tarjota niitä vastaava kasvuympäristö. Nämä kaksi näkökulmaa muodostavat tiedon koonnille ja analysoimiselle ikään kuin peilipinnat, jotka ohjaavat sosiaalityöntekijöiden työskentelyä. Sen lisäksi, että sosiaalityöntekijät keräävät aktiivisesti tietoa, he myös antavat sukulaisille tietoa lapsen tilanteesta ja tarpeista sekä perhehoitajana toimimisen edellytyksistä ja tehtävistä, kuten seuraava aineisto-ote havainnollistaa:

Sosiaalityöntekijä: ”Lyhyesti olen siitä kirjannut, että xx olivat konsultoineet lääkäriä, joka on lasten neurologi. Olivat siinä miettineet lapsen hoidettavuutta, kun hänen hoitonsa vaatii paljon sitoutumista, että pystyykö perhe hoitamaan vaan, olisiko pieni perhekoti parempi. Sitten olisi se sinun terveyden-tila ja tämä taloudellinen tilanne, miten sinä sen sanoit...?” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Arviointitiedon keruu on luonteeltaan vuorovaikutuksessa tapahtuvaa yhteistä keskustelua ja havainnointia. Sosiaalityöntekijöiden tiedon keräys ja analysointi tapahtuu näissä kohtaamisissa. Sosiaalityöntekijöiden tiedon keräys ei ole yksisuuntainen, lineaarinen prosessi, vaan sen luonnetta kuvaavat kehämäisyys ja vastavuoroisuus. Se sisältää odotuksen molemminpuolisesta tietojen vaihdosta (myös Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005, 453) ja tieto on sidoksissa sukulaisten tuottamaan ja

antamaan informaatioon. Tiedon luotettavuus on kuitenkin sosiaalityössä aina osin epävarmaa (Munro 1996, 795) ja sidoksissa myös siihen, mitä tietoa eri osapuolet haluavat kertoa. Sosiaalityöntekijät antavat sukulaiselle tietoa lapsesta ja kuvaavat institutionaalisia odotuksia, mitä perhehoitajana toimiminen tarkoittaa.

Sosiaalityöntekijä: ”Se, mitä sijaisvanhemmalta odotetaan, on, että osaa tukea lapsen kehitystä ja ottaa huomioon hänen kehitykselliset viiveensä. Toki tämän lapsen kohdalla on huomioitava, että on erityisen hoidettava. Lisäksi pitää tukea suhdetta läheisiin ihmisiin ja sehän usein toteutuukin, kun lapsi on luontevasti siellä teidän suvun keskellä. Ja sitten on vielä tämä, että toimia luotettavana aikuisena tarvittaessa läpi lapsen elämän” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Sukulaisista pyydetään erilaisia asiakirjoja ja lausuntoja, joiden perusteella heidän sopivuuttaan perhehoitajan tehtävään voidaan arvioida. Sosiaalityöntekijät kuvaavat, että tiedonkeruun työmenetelmiä ovat muun muassa perheenjäsenten henkilökohtaiset tapaamiset, erilaiset sukulaisille annettavat tehtävät, kotikäynnit ja työparityöskentely. Sosiaalityöntekijät tapaavat lapsia, perheitä, sukulaisia ja asiantuntijoita niin kotona, sosiaalitoimiston tiloissa kuin erilaisissa verkostotapaamisissa. Tiedon keräyksessä ja myöhemmin arvioinnissa sekä päätöksenteossa korostuu työparin merkitys.

Sosiaalityöntekijä: ”Sukulaissijaisvanhemmuuden arviointi koostuu keskusteluista ja kotikäynneistä. Ja tiedonkeruusta. Onhan se aika haastattelukeskeistä, ja kyllä siinä paljon on arviointia ja työkaverin kanssa reflektointia, että millainen kuva sinulla jäi perheestä ja mitä ajattelet. Yhdessä arvioidaan, että siinä on hyvä olla työpari. Niin minä ainakin koen. (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR4)

Tiedon kerääminen edellyttää sosiaalityöntekijältä jatkuvaa reflektointia, mikä suuntaa tiedonkeräämistä eteenpäin. Sosiaalityöntekijät analysoivat tiedon luonnetta, laatua ja merkitystä yhdessä pohtien. Tätä voidaan kutsua myös kollektiiviseksi asiantuntijuudeksi, joka rakentuu yhdessä kollegoiden kanssa omaa asiantuntijuutta reflektiivisesti arvioiden (Alho 2018, 8; myös Hakkarainen, Lallimo & Toikka 2012). Sukulaiset tulevat arviointi- ja päätöksentekoprosessiin erilaisista lähtökohdista. Tämä pätee myös sosiaalityöntekijöihin ja sosiaaliohjaajiin. Esimerkiksi joissain organisaatioissa sukulaissijaissijoitusten arviointi on keskitetty perhehoidon yksikköön. Toisissa organisaatioissa tehdään yhdennettyä sosiaalityötä, jossa sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksenteko ovat yksittäisen sosiaalityöntekijän tai yksittäisten sosiaalityöntekijöiden vastuulla osana lastensuojelun sijaishuollon prosessia.

Tiedon keräämisen käytännöt vaihtelevat alueellisesti, työpareittain ja työyhteisökohtaisesti. Sosiaalityöntekijät käyttävät työn tukena erilaisia ohjeita ja toimintatapoja. Kuitenkin sukulaisia koskevaa tietoa pyritään keräämään yhteneväisin periaattein. Sosiaalityöntekijät kuvaavat, että tapaamiset ovat yleensä teemoitettuja ja teema ohjaa osin tiedon keräystä. Tietoa kerätään yleisimmin useammassa tapaamisessa, mutta aineistossa on tässä suhteessa myös hajontaa. Tapaamiskertojen teemoja voidaan yhdistellä ja suunnitelmasta voidaan myös poiketa. Materiaalit ja teemat nähdään hyvänä keskustelun pohjana, mutta ei työskentelyä kahlitsevana. Aineistossani tuli esille myös tilanteita, jossa sukulaissijoitusten arviointi tehtiin sosiaalityöntekijöiden aiempia kokemuksia hyödyntäen ilman erillisiä teemoitteluja. Tällöin tiedon keräys nojautuu sosiaalityöntekijöiden ymmärrykseen, jossa lapsen ja perheen yksilöllinen tilanne määrittää, millaista tietoa tarvitaan.

Sosiaalityöntekijä: ”Olisi ideaali, että ehdittäisiin tavata ne viisi kertaa ja syntyisi sellainen prosessi. Että perheelläkin olisi aikaa miettiä, mitä kaikkea tämä tarkoittaa myös heidän elämän kannalta. Tämän perheen vanhemmat kuitenkin kertoivat miettineensä ja kuulleensa ystäväperheeltä, millaista on toimia sijaisperheenä”. (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR3)

Sosiaalityöntekijöiden kerronnassa korostuu toive siitä, että sukulaisilla olisi mahdollisuus rauhassa pohtia, mitä kaikkea perhehoitajuus heille henkilökohtaisesti tarkoittaa. Puheissa korostuu myös sosiaalityön kannalta aika luoda suhdetta ja tutustua perheeseen sekä tarjota sukulaisille mahdollisuus tehdä pohdittu päätös siitä, onko heillä resursseja huolehtia lapsesta. Tiedon keräykseen tuovat painetta erilaiset aikamääreet ja sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus, mikä osaltaan katkoo jo syntyneen tiedon siirtymistä.

Sukulaissijaissijoituksen tiedon keräyksen, arvioinnin ja päätösprosessin erityisyys liittyy siihen, että sukulaisuus tuo oikeutuksen ja automaattisen pääsyn arviointiprosessiin. Sukulaisella on paikka lapsen verkostossa, joka määrittyy yhteisen biologisen siteen, historian tai jo olemassa olevan kiintymyksen ja tuttuuden kautta. Sukulaisuus sovittaa lapsen ja sukulaisten valmiiksi yhteen (eng. *matching*), mikä muodostaa keskeisen lähtökohdan tiedon keräykselle ja arvioinnille.

4.1.1. Tieto lapsesta ja lapsen lähtökohdista

Tiedon keräämistä ohjaa lapsi ja hänen tarpeensa. Tutkimuksen aineistossa mukana olevat 11 lasta tulivat sukulaissijoituksen arviointiprosessiin erilaisia reittejä. Neljä lapsista oli poikia ja seitsemän tyttöjä. Pojat olivat aineiston keruuhetkellä iältään 2–16-vuotiaita ja tytöt 0–16-vuotiaita (taulukko 5.). Kuudella lapsista oli sisaruskuja, ja kolmella lapsella sisarus jäi nykyiseen sijaisperheeseen. Yhden lapsen sisarusket olivat jo aikuisia, ja yhdellä lapsen biologisella vanhemmalla oli pieni vauva kotona. Yleisimmin sukulaissijoitusta suunniteltiin äidin suvun puolelle ja isovanhemmille.

Taulukko 5. Havainnointi- ja asiakirja-aineiston lapset, sukupuoli ja ikä arviointihetkellä

Havainnointiaineiston lapset		Asiakaskertomuksen lapset	
Sukupuoli	Ikä	Sukupuoli	Ikä
Tyttö 1	alle 1-vuotias	Poika 5	2-vuotias
Tyttö 2	12-vuotias	Poika 6	7-vuotias
Poika 3	12-vuotias	Tyttö 7	9-vuotias
Tyttö 4	15-vuotias	Tyttö 8	13-vuotias
		Tyttö 9	15-vuotias
		Tyttö 10	16-vuotias
		Poika 11	16-vuotias
Yhteensä	4 lasta	Yhteensä	7 lasta

Lapsen polku arviointiprosessiin saattoi alkaa äkillisesti biologisen perheen tilanteen kriisiytyessä. Joskus polku oli suunnitelmallisempi ja lapsi oli viettänyt jo ennen sijoituksen tarpeen ilmenemistä aikaa sukulaisperheessä, esimerkiksi tukiperheiden konloppuina tai sukulaisten luona asumalla. Arviointitiedon keräyksen käynnistyessä lapset odottivat päätöstä sijaishuoltopaikasta – joko jo kyseisessä sukulaisperheessä, muussa sijaisperheessä tai laitoksessa. Tyypillistä oli, että tiedon keräämiseen liittyvää odotusvaiheen ajallista kestoa oli vaikea ennustaa. Esimerkiksi kolme lasta sijoitettiin suoraan biologisesta perheestä sukulaisille ensin kiireellisenä sijoituksena (LSL 417/2007, 38§) ja sen jälkeen avohuollon tukitoimena (LSL 417/2007, 37§). Yhden nuoren sijoituspolku isovanhemmalle sen sijaan oli kulkenut toisen sukulaisperheen, erilaisten laitossijoitusten ja koekotiutusten kautta.

Sosiaalityöntekijöillä oli usein jotain tietoa lapsen tilanteesta jo arviointiprosessin alussa, vähintään asiakirjojen perusteella kerättyä tietoa perheen tilanteesta. Merkittävä osa lapsista ja perheistä oli saanut ennen sijoitusta erilaisia tukitoimia, esimerkiksi perheneuvolatyöskentelyä ja perhetyötä tai muita avohuollon tukitoimia (LSL 417/2007, 34–37§). Perheneuvolatyöskentely tai muu tuki oli kohdentunut esimerkiksi lapsen levottomuuteen tai aggressiiviseen käytökseen. Vanhemmuutta oli tuettu esimerkiksi perhetyön ja vanhemman oman hoitokontaktin avulla. Yhteistä lasten biologisille perheille oli, että lastensuojelun tai sosiaalihuollon asiakkuus oli kestänyt pitkään ja perheellä oli ollut erilaisia tukitoimia.

”Lapsi on asunut vanhempiansa kanssa toukokuuhun saakka ja hänestä on silloin tehty kiireellinen sijoitus. Hänen asuessa kotona usealla taholla on ollut huoli lapsen saamasta perushuolenpidosta. Ennen sijoitusta perheen tilannetta on tuettu perhetyöllä ja vanhemmilla on omat tukitoimet päihdepuolella.” (Ote sukulaisselvityksestä, asiakaskertomusaineisto)

Sosiaalityöntekijät keräsivät hyvin yksityiskohtaista tietoa lapsen tilanteesta huostaanotto prosessin ja sijaishuoltopaikan päätöstä varten. Tietoa kerättiin asiakirjoista, keskustellen, havainnoiden ja verkostotapaamisissa, ja tietoa siirtyi myös paikoin sosiaalityöntekijöiden inhimillisen muistin mukana (ks. myös Pösö 2010, 330). Tiedon keräämisessä korostui eri ammattilaisten tuottama tieto lapsesta, hänen vanhemmistaan ja heidän elämäntilanteistaan. Keskeisiä ammattilaisia olivat esimerkiksi koulun henkilökunta, terveydenhoitajat, päihde- ja mielenterveysalan ammattilaiset, lääkärit ja perheneuvolan henkilökunta. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa korostui vuorovaikutussuhteessa ja verkostotyössä rakentuva tieto eri tahojen kanssa.

Lapsen kokonaisvaltaisen tilanteen hahmottamiseksi kerättiin tietoa lapsen sosiaalisista suhteista, arjen rakenteista ja elinolosuhteista, esimerkiksi koulunkäynnistä, kaverisuhteista, lapsuusperheen kokemuksista ja tuen tarpeista. Huomio kiinnittyi lapsen toimintakykyyn arkitoinnoissa, kuten ruokailutilanteissa, nukkumiseen, kaverisuhteisiin, harrastuksiin, terveydentilaan sekä erityisiin psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen tuen tarpeisiin.

”Lapsi käy alakoulua. Hän on positiivinen, aktiivinen ja rohkea lapsi, jolla on paljon harrastuksia. Kotona lapsi on toimiva, jonka arki sujuu mukavasti. Hän herää aamuisin reippaana, pukeutuu ja lähtee kouluun. Läksyt hän tekee itsenäisesti ja valmistautuu kokeisiin. Vapaa-aika menee harrastuksissa ja koulussa on kaksi hyvää ystävää. Lapsi- ja nuorisotyöryhmän asiakkuus on edelleen voimassa ja haasteet näkyvät tunne-elämässä muun muassa rajattomana käytöksenä.” (Ote asiakassuunnitelmasta, asiakaskertomusaineisto)

Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa ja asiakaskertomuskirjauksissa pienten lasten arjen haasteet olivat osittain samanlaisia kuin nuorilla. Lapsen ja nuoren käytöstä kuvattiin esimerkiksi levottomaksi, aggressiiviseksi ja uhmakkaaksi. Nuorten haasteet liittyivät myös esimerkiksi päihteidenkäyttöön tai muutoin itseään vahingoittavaan käytökseen.

”Puhelu poliisilta: ”Nuori kiinniotettuna poliisilaitoksella ja kuulustelu tulossa. Rikoskierre pitää saada katkaistua.” (Ote asiakaskertomuksesta, asiakaskertomusaineisto)

Tietoa lapsen ja nuoren haasteista kerättiin arvioinnin ja päätöksenteon evidenssiksi. Sosiaalityöntekijät kuvasivat lasten kokeneen erilaisia turvattomia ja traumaattisia tilanteita sekä perushuolenpidon puutteita. Tyypillistä oli, että lapset ja nuoret olivat jääneet esimerkiksi ilman perushoivaa eli ruokaa, säännöllistä lepoa, ulkoilua, neuvola- ja terveydenhuollon palveluita sekä vanhemman huomiota. Lapset olivat usein joutuneet huolehtimaan itse itsestään ja kantamaan huolta vanhemmista.

Lapsen huolenpidon puutteisiin oli vaikuttanut vanhemman elämäntilanne, johon kietoutui monenlaisia sosiaalisia ongelmia ja elämänhaasteita. Vanhemmilla oli päihteiden käyttöä tai mielenterveyden ongelmia. Tämänkaltaisen tilanne on yleinen, kun lapsia otetaan huostaan ja sijoitetaan perhehoitoon (Leloux-Opmeer ym. 2016, 2357; 2017, 1; Ikonen, Hietamäki, Laakso, Heino, Seppänen & Halme 2017; 2020). Lisäksi aineistoista tulivat esille päihteiden käyttöön liittyvä rikollisuus ja sen mukanaan tuoma väkivallan uhka sekä heikko taloudellinen tilanne. Vanhempien päihteiden käyttöön liittyi myös muita lieveilmiöitä, kuten äkillinen asuinpaikan vaihtuminen, vanhempien vaihtuvat kumppanit tai ulkopuolisten aiheuttama väkivallan uhka lapsen vanhempaa kohtaan, kun vanhempien huumevelkoja perittiin väkivallalla. Osa lapsista oli ollut näkemässä tai kokemassa biologisessa perheessään väkivaltatilanteita, osa oli myös joutunut itse fyysisen väkivallan kohteeksi. Kolme lasta oli kokenut seksuaalista hyväksikäyttöä. Seksuaalista väkivaltaa lapselle oli tehnyt joku lapsen lähipiiristä ja yhdessä tapauksessa lapsi ajautui hyväksikäyttävien aikuisten seuraan. Kuvatut esimerkit tekivät näkyväksi, etteivät aikuiset olleet kyenneet omien elämänhallinnan ongelmiansa vuoksi ylläpitämään lapselle turvallisia kodin olosuhteita. Aineistossa toistuvat kuvaukset siitä, että vanhemman tilanne oli vaikuttanut lapsen hyvinvointiin ja luonut tarvetta lastensuojelun tuelle.

”Perheellä on pitkä lastensuojelunasiakkuus johtuen muun muassa äidin päihteidenkäytöstä, lapsella on siitä johtuen turvattomuuden kokemuksia. Lapsella on diagnosoitu tunne-elämän- ja käytöshäiriö, puheen viivästymä sekä varhaislapsuuden traumaattiset elämäntapahtumat ja perhesuhteiden muutokset.”
(Ote huostaanottopäätöksestä, asiakaskertomusaineisto)

Monilla lapsilla ja nuorilla oli arjessa monenlaisia erityisiä tuen tarpeita. Hyvin usein lapsen erityisen tuen tarpeista oli kertynyt pistemäistä tietoa koulusta tai perusterveydenhuollosta. Vauvaa lukuun ottamatta kaikilla lapsilla oli arviointitiedon keräysvaiheessa joko meneillään tai alkamassa psyykkiseen tilanteeseen liittyvä hoitokontakti joko neuvolassa tai lasten- ja nuorisopsykiatriassa. Sosiaalityöntekijät olivat arviointitietoa kerätessä usein tilanteessa, jossa lapselle etsittiin samaan aikaan sopivaa psyykkistä tukea, kuten esimerkiksi psykoterapiaa tai lastenpsykiatrian palveluita. Lapsen erityistarpeet vaativat sosiaalityöntekijöiltä taitoa ja osaamista kerätä tietoa lapsen tilanteesta huolellisesti eri näkökulmista.

Sosiaalityöntekijä: ”Te siitä hyvinkin paljon tiedätte, että mitkä ne [hänen/lisäys/KV] taustat ovat ja tässä on paljon sellaista, mikä ehkä selittää sitä käytöstä. Nuori on traumatisoitunut aiemmista kokemuksistaan ja sitä varten on tämä pitkäkestoinen traumaterapia käynnissä. Aluksi ne asiat ovat hyvin näkymättömiä, mutta traumat sieltä [tulevat esille/lisäys/KV], että olipa hän missä tahansa sijoitettuna.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Tietoa kerättäessä on kuitenkin vaikeaa ennustaa, millä tavoin traumat, katkokset lapsen kiintymyssuhteissa tai muut käytöksen haasteet näkyvät mahdollisesti myöhemmin sukulaisperheen arjessa. Sen vuoksi sosiaalityöntekijät pyysivät lapsen kokonaistilanteen hahmottamiseksi myös muiden asiantuntijoiden lausuntoja. Esimerkiksi vanhempien päihneiden käytöllä ja siitä aiheutuneilla arjen haasteilla sosiaalityöntekijät ajattelivat olevan yhteyttä siihen, millä tavoin lapsi ilmaisee esimerkiksi tunteitaan ja käyttäytyy tulevassa sijaishuoltopaikassa. Kun kokonaistilanne on paremmin tiedossa, käytöksen haasteita voi yrittää ennakoida ja niihin voi yrittää paremmin varautua.

Tyypillistä lapsille ja nuorille olivat myös erilaisten kotien ja sijaishuoltopaikkojen vaihdokset. Kahdella lapsella lastensuojelun asiakkuus oli välillä päättynyt lapsen palatessa kotiin, mutta asiakkuus oli alkanut uudelleen perheen tilanteen kriisiytyessä. Osa lapsista oli ollut vanhempiansa kanssa perhekuntoutuksessa. Tyypillisintä oli, että lapsi oli ollut sijoitettuna vähintään kerran laitokseen, sijaisperheeseen tai sukulaisen luokse, ja että lapsi oli välillä palannut vanhempiansa luo asumaan. Lasten asemaa ennen sukulaissijoitukseen pääymistä kuvasivatkin siirtymiset, ennakoimattomuus ja katkoksellisuus eri sijaishuoltopaikkojen välillä. Erityisesti alakoulu- ja nuoruusikäisillä oli taustalla useampia sijoituksia, joista osa oli äkillisiä sijaishuoltopaikan siirtymisiä.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Usein lasten kohdalla on ollut jo monenlaisia kokeiluja, että tässä vaiheessa olisi hyvä pysähtyä miettimään.”

Sosiaalityöntekijä 2: ”Se ettei tulisi enää vaihdoksia, kun nyt vaihtuu koulu toiselle paikkakunnalle kesken lukukauden, uudet kaverit, uusi kasvuympäristö, että nyt rauhoitetaan tämä tilanne” (Ote fokusryhmähaastattelusta, FR3)

Tieto lapsesta ja hänen tilanteestaan kasautui sosiaalityöntekijöiden työssä eri vaiheissa lastensuojelun prosessia sekä tihentyi arviointi- ja päätöksentekoprosessissa. Tiedon kokoaminen, analysointi ja tulkinta vaati sosiaalityöntekijöiltä lapsen yksilöllisten tarpeiden tunnistamista ja ymmärrystä siitä, mitä hyvä huolenpito tarkoitti kyseisen lapsen kohdalla.

4.1.2 Tieto lapsen vanhemmista ja heidän elämäntilanteistaan

Sosiaalityöntekijät keräsivät tietoa vanhemman tai vanhempien tilanteesta arvioidakseen lapsen sijoitustarvetta ja perustellakseen huostaanottopäätöstä. Tieto vanhempien tilanteesta kuvattiin asiakirjoissa, sukulaisten, sosiaalityöntekijöiden ja muiden viranomaisten kertomuksissa. Tutkimuksellisten rajausten takia en ole tavannut lapsen vanhempia tai keskustellut heidän kanssaan. Perustan tulkintani vanhempien tilanteesta ja roolista osana sukulaissijaisten tilanteen arviointia siihen, mitä sosiaalityöntekijät ja sukulaiset kertoivat tai mitä asiakirjoihin oli kirjoitettu. Ymmärrys vanhemman tilanteesta luo kuvaa siitä, millä tavoin suvun suhteet ja vanhemman rooli näyttävät, jos lapsi sijoitetaan sukulaisperheeseen.

Tietoa vanhemman ja vanhempien tilanteesta tarvittiin sen arvioimiseksi, kykeneekö vanhempi vastaamaan lapsen kasvatuksesta, hoivasta ja huolenpidosta. Tiedon keräyksen käynnistyessä sosiaalityöntekijöille oli merkityksellistä saada tietoa lapsen kotiin palaamisen mahdollisuuksien arvioimiseksi ja siitä, millaisella vanhemman tuella perheen jälleenyhdistäminen olisi mahdollista. Lisäksi sosiaalityöntekijät tarkastelivat lapsen ja vanhemman sekä vanhemman ja sukulaisten välisiä suhteita. Tieto näyttää toisaalta menneisyyteen peilaavana ja toisaalta tulevaisuutta ennakoivana.

Sosiaalityöntekijä: ”Huostaanottohan on aina voimassa toistaiseksi ja tavoitteena olisi, että lapsi jossain vaiheessa voisi palata kotiin.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Tiedon keräysvaiheessa vanhempien elämäntilanteet olivat elämänhallinnan kannalta monella tapaa ongelmallisia. Vanhempien tilanne kietoutui päihde- ja mielenterveysongelmiin, mutta myös lapselle haitalliseen kasvu ympäristöön ja vanhemman sosiaaliseen verkostoon. Useamman vanhemman elämäntilanteeseen liittyivät myös rikollinen toiminta, rikollisuutta sivuava elämäntilanne tai erilaiset vanhempien kokemat väkivaltatilanteet.

”Huostaanoton syynä ovat äidin mielenterveys- ja päihdeongelmat, isän päihdeidenkäyttö sekä väkivaltainen parisuhde. Sijaishuollolla turvataan lapselle turvallinen ja päihdeetön kasvu ympäristö, iän mukainen kasvu ja kehitys sekä perushoidon ja huolenpidon turvaaminen.” (Ote huostaanottopäätöksestä, asiakaskertomusaineisto)

Moni vanhemmista oli itse ollut nuoruusiässä lastensuojelun tuen piirissä tai sijoitettuna lastenkotiin. Vanhempien sijoituksien syyt nuoruudessa tulivat kuvatuksi nuoruusiän omaehtoisena käytöksenä, päihdeiden käyttönä, rikollisuutena ja rajattomana käytöksenä. Esille nousi myös sukulaisten perhesuhteisiin liittyviä ylisukupolvisia ongelmia. Esimerkiksi kahdessa sukulaisia koskevassa kirjallisessa

yhteenedossa sosiaalityöntekijät kuvasivat isovanhemman eläneen aiemmin väkivaltaisissa parisuhteissa, mikä oli vaikuttanut sijoitettavan lapsen vanhemman varhaisiin lapsuuskokemuksiin. Havainnointiaineistossa sukulainen kuvasi heidän eläneen lapsena turvattomissa olosuhteissa vanhempien alkoholiongelman ja vanhemman mielenterveysongelman vuoksi. Hänen tulkintansa mukaan vanhempien tilanne oli erityisesti haavoittanut nyt sijoitettavan lapsen vanhempaa, jonka päihdeiden käyttö, väkivaltaisuus ja rikollinen toiminta olivat alkaneet jo nuoruudessa.

Vanhempien nykyistä elämäntilannetta kuvattiin arjen ja elämönhallinnan käsitteillä. Sosiaalityöntekijät keräsivät tietoa yleisesti arjesta lapsen kanssa ja esimerkiksi vanhemman työtilanteesta. Vanhempien taloudellista tilannetta kuvasi pienituloisuus ja joissakin tapauksissa ajautuminen ulosottoon. Suurin osa vanhemmista sai toimeentulotukea tai työttömyyskorvausta. Lapsen sijoitusta valmisteltaessa havainnointi- tai asiakaskertomusaineistoissa vain yksi vanhempi oli töissä ja yksi kuntouttavassa työtoiminnassa. Asiakaskertomusaineistossa kaksi vanhempaa oli kuitenkin työllistymässä. Lastensuojeluprosessin aikana kyseisten vanhempien työllisyydessä ja elämönhallinnassa oli tapahtunut sosiaalityön näkökulmasta katsottuna vakautumista.

”Vanhempi on ollut raittiina yhteensä seitsemän vuotta ja käynyt vuosien varrella erilaisissa koulutuksissa, joiden myötä hän on työllistynyt.” (Ote asiakaskertomuksesta, asiakaskertomusaineisto)

Merkityksellistä tietoa oli myös vanhemman elämässä tapahtuneet myönteiset muutokset. Myönteisiä muutoksia olivat esimerkiksi vanhemman kouluttautuminen, työllistyminen ja sitoutuminen päihdekuntoutukseen. Vanhemman elämässä tapahtuneet myönteiset muutokset eivät kuitenkaan aina olleet riittäviä siihen, että lapsi olisi tiedon keräys- ja arviointivaiheessa muuttanut vanhemman luo.

Sosiaalityöntekijät pitivät merkityksellisenä vanhempien antamaa tietoa lapsen asioista. Sosiaalityöntekijöiden tavoite ylläpitää suhdetta vanhempaan näkyi myös konkreetian tasolla, jossa he pyrkivät eri tavoin tavoittamaan vanhempaa ja sovittelemaan tapaamisia niin, että ne sopivat vanhemmalle. Vanhempien osallisuus näyttäytyy kuitenkin kaksijakoisesti. Osa vanhemmista oli huostaanottovaiheessa aktiivisesti mukana erilaisissa neuvotteluissa, osaa vanhemmista ei jostakin syystä tavoitettu tai he olivat jo aiemmin vetäytyneet lapsen hoidosta ja tapaamisista. Heidän elämäntilanteensa saattoi myös olla niin vaikea, ettei heillä ollut vakituista asuntoa, kotia tai osoitetietoja. Yksi asiakaskertomusaineiston lapsi oli orpo, ja kahdella lapsella toinen vanhemmista oli menehtynyt. Siten sosiaalityöntekijät eivät aina voi kerätä tietoa vanhemmilta tai osallistaa heitä prosessiin.

4.1.3 Tieto sukulaisperheistä ja heidän elämäntilanteistaan

Sukulaisten valmistautuminen perhehoitajuuteen ja lapsen tilanteeseen alkoi eri lähtökohdista. Osa sukulaisista oli tunnistanut lapsen perheen tilanteen haavoittuvuuden ja kantanut huolta lapsesta jo pitkään. Jotkut sukulaiset kertoivat tehneensä lastensuojeluilmoituksia ja odottaneensa muutosta lapsen olosuhteisiin. Osalle lapsen huostaanotto ja sijaishuollon tarve tuli yllätyksenä.

Aineiston jakautuminen sukulaissuhteiden mukaan on kuvattu taulukossa 6. Sosiaalityöntekijät aloittivat arviointiprosessin yleisimmin lapsen äidinpuoleisen sukulaisten ja isoäidin kanssa. Sukulaisissa oli niin iäkkäitä isovanhempia kuin työikäisiä. Havainnointiaineiston kaikki sukulaiset olivat työelämässä, kun taas asiakaskertomusaineiston sukulaisista kolme oli töissä ja neljä oli eläkkeellä. Tädin ja kummin perheen vanhemmat olivat keski-ikäisiä, ja tädin perheessä oli omia pieniä lapsia. Näihin kolmeen perheeseen sosiaalityöntekijät suunnittelivat nuoruusikäisen sijoitusta. Isovanhemmista neljä oli yli tai miltei 70-vuotiaita. Kolmelle näistä isovanhemmasta oli sijoitettu alle kouluikäinen tai alakouluikäinen lapsi. Nuorin näistä kolmesta lapsesta oli kaksivuotias. Hänen kohdallaan sijoituksen kesto oli arvioitu lyhyeksi, ja lapsi siirtyi myöhemmin toiseen sijaisperheeseen.

Taulukko 6. Sukulaissuussuhde lapseen

Havainnointiaineiston sukulaisperheet		Asiakaskertomusaineiston sukulaisperheet	
Sukulaisperheet	Sukulaissuussuhde	Sukulaisperheet	Sukulaissuussuhde
Sukulaisperhe 1	Tädin perhe	Sukulaisperhe 5	Isovanhemmat
Sukulaisperhe 2	Isoäiti	Sukulaisperhe 6	Isovanhemmat
Sukulaisperhe 3	Kummin perhe	Sukulaisperhe 7	Isoäiti
Sukulaisperhe 4	Tädin perhe	Sukulaisperhe 8	Isoäiti
		Sukulaisperhe 9	Isoäiti
		Sukulaisperhe 10	Tädin perhe
		Sukulaisperhe 11	Isoisä
Yhteensä	4 sukulaisperhettä	Yhteensä	7 sukulaisperhettä

Tutkimusaineistossa sukulaisperheiden perhesuhteet ja sosioekonomiset tilanteet vaihtelivat. Useimmiten sukulaiset omistivat asunnon, omakotitalon tai kerrostalo-osakkeen. Asuminen oli mitoitettu nykyisen perheen koon mukaan ja lapsen muuttaminen aiheutti joskus muutoksia asumisjärjestelyissä. Esimerkiksi kaksi isoäitiä asui pienissä vuokra-asunnoissa, ja lapsen sijoitus vaati muuttoa isompaan asuntoon. Taloudellinen tilanne näyttöytyi kuitenkin kaikissa perheissä kohtalaise-
na tai hyvänä lukuun ottamatta yhtä velkasaneerauksessa olevaa perhettä.

Sosiaalisten tilanteen arviointi- ja päätöksentekoprosessi käynnistyi joko sosiaalityöntekijän, vanhemman tai sukulaisen ehdotuksesta. Fokusryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät kuvasivat myös perheitä, joilla ei ollut läheisverkostoa tai joiden vanhemmat olivat kieltäneet kysymästä sukulaisia sijaisperheeksi. Sukulaisilla oli mahdollisuus myös kieltäytyä sijaisvanhemmuudesta, jolloin sosiaalityöntekijät etsivät muita sijaishuollon vaihtoehtoja.

Sosiaalityöntekijä: ”Minulla oli yksi äiti, joka ehdotti tätiään sijaisperheeksi. Mutta kun alettiin tädin kannalta asiaa selvittämään, eivät he olleetkaan valmiita. Heidän oma perheen tilanne oli niin vaativa. Mutta isovanhemmat mielellään haluavat sijaisvanhemmiksi.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR3)

Oli myös kaksi sukulaisperhettä, jotka lastensuojelu oli aiemmin arvioinut ja todennut, etteivät kyseiset perheet voi toimia sijaisvanhempina. Kielteistä päätöstä toimia sijaisvanhempana oli perusteltu lapsen hoidon vaativuudella ja sukulaisperheen silloisella elämäntilanteella. Nyt arviointi päätettiin kuitenkin aloittaa uudelleen, koska sukulaisperheen ja lapsen elämäntilanteet vaikuttivat muuttuneen. Esimerkki havainnollistaa, kuinka tieto sukulaisperheen tilanteesta on prosessissa rakentuvaa, tilannesidonnaista ja muuttuvaa. Kaikkinensa lapsen, vanhemman ja sukulaisen yksilölliset elämäntilanteet kuvaavat tiedon keräämisen moniulotteisuutta ja moninaisia lähtökohtia.

Sosiaalityöntekijät keräsivät tietoa myös vanhemman ja sukulaisen välisistä suhteista. Tiedon keruu toi esiin, että joillakin vanhemmilla ja sukulaisilla oli jo valmiiksi läheinen suhde niin, että lapsen vanhempi oli esimerkiksi aktiivisesti ollut tekemisissä omien vanhempiensa tai sisarustensa kanssa. Vanhemmat olivat voineet pyytää sukulaisilta apua lapsen hoidossa jo aiemmin ja toivoivat lasta kyseiseen sukulaisperheeseen. Sukulainen oli voinut olla mukana esimerkiksi lapsen palavereissa ennen arvioinnin ja päätöksenteon aloittamista. Sosiaalityöntekijöille oli jo kertynyt tietoa vanhemman, lapsen ja sukulaisen suhteesta.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Sellaisissa tilanteissa sijoitus [sukulaisperheeseen/lisäys/KV] onkin luonteva ratkaisu, kun isoäiti oli kaikissa palavereissa mukana.”

Sosiaalityöntekijä 2: ”Jos vanhemmilla on läheiset välit isovanhempien kanssa, ja perheessä on tällainen iso kriisi, niin heidän ovat jo tilanteesta tietoisia. He ovat halukkaita mukaan, että jos tulee sijoitustarve. Tokihan niitä on vanhempia, joilla ei ole hajuakaan lapsensa tilanteesta.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR2)

Aineistossa oli myös vanhempia, jotka olivat katkaisseet suhteet sukulaisiin, tai välit olivat muista syistä etäiset. Sosiaalityöntekijät kuvasivat myös tilanteita, joissa vanhemmat olivat salanneet perheen tilanteen ulkopuolisilta. Sukulaisten silmissä perhe oli voinut elää tavanomaista perhe-elämää, eikä tieto lastensuojelun tuesta tai sijoituksen tarpeesta ollut tullut missään vaiheessa näkyväksi. Tällöin tieto lapsen sijoituksesta tuli sukulaisille yllätyksenä.

Sosiaalityöntekijät keräävät systemaattisesti kaikilta sukulaisilta perustietoja, joita voi kuvata myös faktuaalisena tietona (Trevithick 2012). Tällaisia tietoja ovat sukulaisen rikosrekisteriote, toimeentulo ja taloudellinen tilanne, työ ja koulutus, asumismuoto, terveydentila, perhemuoto, mahdollinen aktiivinen lastensuojeluasiakkuus ja nykyinen elämäntilanne. Perustiedot ovat tietoja, jotka kerätään esimerkiksi suoraan kysymällä ja erilaisin asiakirjoin tai lausunnoin. Tiedoilla sosiaalityöntekijät ennakoivat tulevaa päätöksentekoa ja käyttävät niitä työskentelyssään myös vuorovaikutuksen tukena (Osmond 2006, 227). Perustietojen keräystä ohjaavat sosiaalityöntekijöiden ammatillinen kokemus ja näkemys, mutta osin keruu nojaa organisatorisiin ohjeisiin. Perustietojen keräämistä ohjaavat myös erilaiset lait, esimerkiksi laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämiseksi (504/2002). Lisäksi jokaisen lapsen ja sukulaisperheen yksilöllinen tilanne määrittelee, millaisia muita lausuntoja tai muiden ammattilaisten kannanottoja arviointi vaatii.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Silti tarvitsemme ne paperit, virallinen vahvistus, ettei sataprosenttisesti nouse mitään [esteitä/tarkennus/KV] eteen. Se olisi teitäkin kohtaan julmetun väärin. Oletus on, että ei tule mitään – Mennään varman päälle, mutta positiivisesti.”

Sijaisissa: ”Sehän pitää mennä pykälien mukaan.”

Sosiaalityöntekijä 2: ”Yritin tuossa xx paikkaan soittaa ja samoin terveydenhuollon puolelle ja kiirehtiä lausuntoja, ja saatas vielä se rikosrekisteriote.”

Sosiaalityöntekijä 1: ”Pyysin hoitavalta taholta lausunnon, mihin he laittavat mustaa valkoiselle, että mikä heitä huolettaa. Ja lausunto vielä sieltä, ketä ovat xx paikasta konsultoineet.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Sosiaalityöntekijät kirjaavat tiedot lapsen asiakaskertomukseen tai muihin lastensuojelun asiakirjoihin. Sosiaalityöntekijät pyrkivät tekemään kaikista sukulaisten tilanteen arvioinneista kirjallisen yhteenvedon. Osa tietoon tulevista asioista on sellaista, joka keskeyttää arviointityön jo alkuvaiheessa. Tällaisina sukulaissijoituksen esteinä ovat sosiaalityöntekijöiden mukaan esimerkiksi rikosrekisteriotteelle merkityt vakavat rikokset, päihde- ja mielenterveyden ongelmat sekä perheen oma aktiivinen lastensuojeluasiakkuus tai muutoin kuormittava elämäntilanne tai -kriisi. Mikäli esteitä toimia perhehoitajana ei havaita, prosessi voi jatkua kohti arviointia ja päätöksentekoa. Lain mukaan perhehoitajaksi voidaan hyväksyä henkilö, joka on tehtävään soveltuva ja käynyt lähtökohtaisesti ennakkovalmennuksen tehtävään (Perhehoitolaki 263/2015, 6§).

Perustietoihin liittyvä sukulaisperheen kodin olosuhteiden arvioiminen, jossa kiinnitetään huomiota tilaratkaisujen turvallisuuteen sekä kodin siisteyteen. Havainnot kohdentuvat tiloissa konkreettisesti silminnähtäviin asioihin. Jos lapsen muutto vaatii lisätilaa tai muuton tilavampaan asuntoon, ottavat sosiaalityöntekijät tämän esille keskusteluissa.

Sosiaalihoaja: ”Ja sitten on ihan nämä kodin olosuhteet, että jos on ulkoisilta puitteiltaan niin huonossa kunnossa, että ei kerta kaikkiaan voi perhekodiksi hyväksyä.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR1)

Kodin olosuhteiden tulee olla lapsen tarpeisiin sopivia tai sopiviksi muunneltavia. Kotikäynnit ja kodin ulkoinen olemus sekä ihmisten tavat toimia tarjoavat sosiaalityöntekijöille informaatiota, jota ei voi tavoittaa rekisteritiedoista tai erilaista viranomaisten asiakirjoista (Forsberg 1996, 389–390). Kodin olosuhteiden merkitys tiedon keräyksessä liittyy myös siihen, miten sukulaisperheet voivat huomioida lapsen kehitykselliset tarpeet. Esimerkiksi nuoruusikäisten kohdalla sosiaalityöntekijöiden puheissa korostuu lapsen oikeus omaan tilaan, kun taas pienten lasten kohdalla korostuvat turvallisuuteen liittyvät seikat.

Huomio kiinnittyy myös sukulaisten taloudelliseen tilanteeseen. Sosiaalityöntekijät selvittävät erilaisilla lomakkeilla ja keskustellen sukulaisten toimeentuloa ja taloudellista tilannetta. He kysyvät ja selvittävät sukulaisten työtilannetta, koulutusta ja taustaa.

Sosiaalityöntekijä: ”Kyllä me sitäkin mietitään, että jos on pitkäaikainen toimeentuloasiakkuus. Onko sillä sitten varaa tai kykyä huolehtia lapsesta? Kyllä sitäkin mieltii.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR2)

Toimeentulotukiasiakkuus tai pienituloisuus ei sellaisenaan ole este toimia perhehoitajana, jos perheessä ei ole muita elämänhallinnan pulmia. Taloudellista tilannetta tai pitkään jatkunutta työttömyyttä selvitetään erilaisin jatkokysymyksin.

Sosiaalityöntekijät pyrkivät selvittämään, onko tilanteen taustalla esimerkiksi terveyteen liittyviä tekijöitä tai sosiaalisia ongelmia. Tieto taloudellisesta tilanteesta on sosiaalityöntekijöiden työssä monitasoista, ja sen taustalla voi olla lapsen huolenpitoon vaikuttavia tekijöitä. Tietoa antaessaan sosiaalityöntekijät kertovat sukulaisille, että heitä tuetaan taloudellisesti palkkiolla ja kulukorvauksilla (Perhehoitolaki 263/2015, 16§, 17 §).

Sosiaalityöntekijät pyytävät myös sukulaisten terveydentilasta lääkärinlausunnon. Tätä tietoa sosiaalityöntekijät hyödyntävät arvioidessaan sukulaisten fyysisiä ja psyykkisiä voimavaroja lapsen sijaisvanhempana.

Sosiaalityöntekijä: ”Riippuu perheestä ja teemoista, aina kysyn, että onko teillä sosiaalisia ongelmia, mielenterveydenongelmia. Terveystilasta pyydetään lääkärintodistus.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR2)

Tieto sukulaisten psyykkisestä ja fyysisestä toimintakyvystä rakentuu eri lähteistä. Sosiaalityöntekijät pyytävät tarvittaessa myös muiden sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden lausuntoja mahdollisten päihde- ja mielenterveysongelmien selvittämiseksi. Tietoa sukulaisten terveydentilasta kerätään myös lapsen läheisiltä ja osin tietoa kertyy sosiaalityöntekijöiden havainnoista.

Perustietoihin liittyvät tiedot sukulaisten perhemuodosta, esimerkiksi siitä, kuinka monta alaikäistä lasta perheeseen kuuluu. Sosiaalityöntekijät ovat kiinnostuneita sukulaisperheen mahdollisesta lastensuojeluasiakkuudesta tai perhettä kohdanneista elämäntilanteista. Perheen tilanne voi olla elämäntilanteiden aikana kuormittunut ja erilaisin yhteiskunnan palveluin tuettava. Sosiaalityöntekijät kuvaavat, että liian kuormittunut elämäntilanne tekee sukulaissijoituksesta jo lähtöasetelmiltään hauraan, jolloin äkillisen keskeytymisen riski kasvaa.

”Sukulaisperhe asuu omakotitalossa, pienessä kylässä. Isovanhemmat ovat työttömiä. Heillä on aikuiset lapset ja yhdessä he ovat olleet vuosikymmeniä. Heidän kertomansa mukaan heillä ei ole aiempaa kokemusta lastensuojelusta ja sen vuoksi huostaanoton valmistelu oli heille järkytys. He ovat miettineet, miten lapsi viihtyisi heillä ja millaisia asioita heidän ikänsä jo asettaa. He ovat tottuneet olemaan kahdestaan, vaikka näkevät lapsia ja lapsenlapsia säännöllisesti.” (Ote sukulaissarviinnista, asiakaskertomusaineisto)

Kokonaisuudessaan perustietojen kokoaminen kuvastuu sosiaalityöntekijöiden työssä suhteellisen vakiintuneina käytäntöinä, vaikkakin on tilanteita, joissa sosiaalityöntekijät keräävät tietoa soveltaen. Tällaisia tilanteita olivat esimerkiksi lapsen äkillinen sijaishuollon tarve tai tarve saada lapsen tilanne vakiinnutettua. Vakiintuneihin käytäntöihin vaikuttanee se, että työprosesseja säätelee myös lainsäädäntö, joka määrittelee esimerkiksi sitä, millaisia virallisia lausuntoja tarvitaan. Toisaalta

sosiaalityöntekijät kuvasivat, ettei sukulaissijoitusten arvioinnin osaaminen jakaudu eri työntekijöiden välillä tasaisesti, mikä tuo arviointiprosessin toteuttamiseen sisällöllistä vaihtelua. Toisaalta perheiden tilanteet ovat niin yksilöllisiä, ettei tiettyyn tiedon kerääsmalliin sitoutuminen ole mahdollista vaan tilanne vaatii tiedon eri osa-alueiden hyödyntämistä. Sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on tunnistaa tiedon keräämisen lähtökohtien moninaisuus ja arvottaa kunkin lapsen tilanteen näkökulmasta keskeiset tiedonlähteet ja tiedon keräämisen muodot ja työtavat.

4.2 Tiedon keräämistä ohjaavat teoreettiset lähtökohdat

4.2.1 Kiintymyssuhdeteoreettiset lähtökohdat

Tässä alaluvussa keskityn niihin teoreettisiin lähtökohtiin, jotka kuvastuvat sosiaalityöntekijöiden työssä ja tiedon keräyksessä ennen kaikkea lasten ja sukulaisten kanssa. Tiedon keräyksen fokus on sekä nykyhetkessä että siinä, miten elämäkokemukset vaikuttavat sukulaisten tapaan toimia mahdollisena perhehoitajana. Tietoa kerätessä liikutaan ajassa niin eteen- kuin taaksepäin tarkastellen käännekohtia ja siirtymiä sukulaisten ja lasten elämässä. Tiedolla ennakoidaan myös tulevaisuutta, jotta lapsen hyvinvointi ja sijoituksen pysyvyys tulisi sukulaiskontekstissa turvatuksi.

Sosiaalityöntekijöiden tiedonkeruuta ohjaavan työskentelyn taustalla vaikuttavat erilaiset teoreettiset lähtökohdat sekä ammatin ja työkokemuksen kautta vahvistuneet käsitykset lapsen huolenpidosta, hyvinvoinnista ja sukulaissijoituksen luonteesta. Asiantuntijuus ei nojaudu vain yhteen teoriaan tai käsitteeseen (myös Trevithick 2008; 2012). Tiedon keräämiseen vaikuttavat keskeiset teoriat kietoutuvat sukulaisten lapselle tarjoaman huolenpidon ja sitä kautta vanhemmuuden taitojen (eng. *capacity, skills*) ympärille. Sukulaisuuteen liittyvä tiedon keräys ja arviointi kiinnittyy erityisesti kiintymys- ja traumateoreettisiin näkökulmiin, lapsen hyvinvointiin ja siihen liittyvään vanhemmuuteen sekä sukulaissijoituksiin liittyviin suhteisiin. Kuvaan suvun erityisyyttä sijoituksen kontekstina tarkemmin luvussa 5.

Olen jäsentänyt luvun siten, että kuvaan ensin tutkimuksen aineistossa ilmeneviä kiintymyssuhdeteoreettisia ja toiseksi traumateoreettisia tiedon keruuta ohjaavia lähtökohtia. Kolmanneksi käsittelen työtä ohjaavia vanhemmuuden teoreettisia jäsennyksiä ja siihen kiinnittyviä käsitteitä. Hallitsevimman aseman sosiaalityöntekijöiden teoreettisissa jäsennyksissä saavat kiintymyssuhdeteoria ja traumateoreettiset lähestymistavat. Muut teoreettiset lähestymistavat saavat tapauksittain erilaisia painoarvoja. Käsittelen seuraavaksi teoreettisia lähtökohtia niiden saamien painoarvojen järjestyksessä.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Minusta näiden sukulaisten kanssa olisi tärkeää trauman ja ylisukupolvisen trauman ymmärtäminen, verkostojen ymmärtäminen.”

Sosiaalihoaja 1: ”Niin minäkin ajattelen, että tarvitseeko mitään sen erityisempää, toisaalta kiintymyssuhde- ja traumatyö, on tärkeää kyllä ja joskus perheterapeuttista osaamista kaipaisin.”

Sosiaalityöntekijä 2: ”Ja jos kiintymyksenkin kannalta ajattelee, että perhehän tarvitsisi tukea periaatteessa siihen jo vuorovaikutuksenkin löytymiseen tai sen rakentamiseen, että ei tuolla valmennuksella minun mielestäni pääse ihan samalle tasalle kuin näitten sukulaisten kanssa, joille lapset ovat jo tuttuja.” (Ote fokusryhmähaastattelusta, FR2)

Sosiaalityöntekijät sanoittavat ja analysoivat kiintymyssuhteita eri näkökulmista ja eri kohdissa sukulaissijoituksen tiedonkeruu-, arviointi- ja päätöksentekoprosessia. Sijaishuollossa kiintymyssuhdeteorialla ja -ajattelulla on perinteisesti vahva asema (Timonen-Kallio, Yliruka & Närhi 2017, 22). Tämä havainnollistuu tutkimuksessa niin sukulaisten kuin lapsenkin kiintymyskokemusten kuuntelemisena, arvioimisena sekä pyrkimyksenä mahdollistaa lapselle merkityksellisten suhteiden säilyttäminen ja ylläpitäminen. Lapsen oikeus läheisiin kiintymyssuhteisiin on keskeinen sosiaalityöntekijöiden työtä ohjaava periaate.

”Lapsi kertoo kaipaavansa äitiä, ja hän on viettänyt paljon aikaa sukulaisperheessä. Lapsella läheiset välit myös muihin sukulaisiin ja mummoon. Lapsi on kiintynyt sukulaisperheen vanhempiin ja sukulaiset kertovat lapsen olevan heille ja lapsilleen tärkeä.” (Ote sukulaisarvioinnista, asiakaskertomusaineisto)

Tiedon keräyksessä sosiaalityöntekijät myös antavat tietoa sukulaisille erilaisista kiintymyssuhdemalleista (esim. Bowlby 1988; Dallos 2007). He kuvaavat sukulaisille lapsen varhaislapsuutta, lapsen kokemuksia ja lapsen saamaa huolenpitoa. Tavoitteena on auttaa sukulaisia ymmärtämään lapsen käytöstä, sillä lapsen varhaiset vuodet ovat merkityksellisiä lapsen perusuottamuksen ja kiintymyksen kehittymiselle (Sinkkonen 2018). Kiintymyssuhdemallit ovat ihmisen elämässä suhteellisen pysyviä, mutta ihmisellä voi olla samanaikaisesti useita erilaisia kiintymyssuhteita eri ihmisten kanssa (Bowlby 1988, 12). Kiintymyssuhteet ovat elämän aikana myös kehittyviä eivätkä kielteiset elämäkokemukset aina vaikuta kiintymyssuhteen luonteeseen (Waters, Merrick, Treboux, Crowell & Albersheim 2000, 686–688). Sosiaalityöntekijät tulkitsevat, että lapsen kokemusten ja kiintymyssuhteiden luonteet voivat näkyä lapsen käytöksessä sukulaisten luona.

Tieto lapsen kiintymyssuhdemalleista perustuu sosiaalityöntekijöiden teoreettiseen ja kokemukselliseen tietoon. Tulkitsen sosiaalityöntekijöiden sisäistyneen niin normatiiviset lähtökohdat lapsen perhesuhteiden ylläpitämiseen (LSL 417/2007, 32§, 54 §) kuin kiintymyssuhdeteorian roolin lapsen hyvinvoinnin arvioinnissa. Sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan hyödynnä lasten tai sukulaisten kanssa kiinty-

myssuhdehaastatteluja tai muita indikaattoreita, joilla kiintymyssuhdetta selitetään tai voidaan arvioida (esim. Huges 2017, 112; Sinkkonen 2018, 187). Sen sijaan lähtökohtana on sosiaalityöntekijän mahdollisesti hyödyntämät erilaiset teemat ja tilannekuva lapsesta sekä hänen tarpeistaan.

Sosiaalityöntekijä: ”Se, miten olen tätä lasta tulkinut muun muassa kirjallisuuteen peilaten, ettei hänellä ole koskaan ole ollut riittävän turvallista kiintyä eikä kiintymyssuhdetta ole välttämättä päässyt tähän päivään mennessä syntymään keneenkään aikuiseen. Te olette olleet paljon lapsen kanssa tekemissä, mutta ette vielä koskaan asuneet yhdessä. Kyllä tämän sukulaissijoituksen ykköstavoite on, että hän pääsisi vihdoin rakentamaan turvallista kiintymyssuhdetta. Siellä aiemmassakin sijaisperheessä asiat menivät hyvin siihen saakka, kun tehtiin niin kuin tämä nuori halusi. Mutta sielläkään ei päässyt kiintymyssuhde rakentumaan, vaikka periaatteessa oli katto pään päällä ja vanhemmat paikalla. Hän on joutunut niin paljon kantamaan pienenä huolta sisaruksistaan ja olemaan jo silloin aikuisen roolissa.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Sosiaalityöntekijä kuvaa sukulaisille lapsen kokemuksia, mutta samalla esittää toiveita ja odotuksia sukulaissijoitusta kohtaan ja asettaa sukulaisille odotuksia kiintymyksen toteutumiseen. Sosiaalityöntekijä hyödyntää työskentelyssään kiintymyssuhdeviitekehystä jopa niin, että kiintymyksen mahdollistuminen asetetaan sukulaissijoituksen ensisijaiseksi tavoitteeksi. Kiintymyssuhteen syntyminen on kuitenkin kompleksinen kokonaisuus, kuten aineistoesimerkistä käy ilmi.

Lapsen sijoitus vanhempien luota aiheuttaa väistämättä katkoksen kiintymyksen kohteeseen, kun lapsen huolenpidosta vastaa joku muu kuin lapsen vanhempi. Sosiaalityöntekijöille on kuitenkin tärkeää myös kuvata lapsen ja vanhemman suhteen myönteisiä puolia ja vanhemman merkitystä lapsen elämässä. Tiedon keräyksessä sosiaalityöntekijät selittävät sukulaisille lapsen käytöstä kiintymyksen häiriöillä tai katkoksilla ja luovat sitä kautta sukulaiselle ymmärrystä lapsen tarpeille. Kiintymyssuhteen katkos tai ero vanhemmasta voi näkyä myöhemmin lapsen reaktiona sukulaisperheessä.

”Äidin luona lapsi uhmaa rajoja pienen lapsen tavoin, hänellä on vaikea päästä irti tunnetiloistaan. Perheneuvolan työntekijä kuvaa, että lapsi välttelee katsekontaktia ja on vakava, suosittelee theraplay-terapiaa jossain vaiheessa. Isoäiti on lapselle tärkeä ihminen ja tuetaan edelleen kiintymystä äitiin säännöllisillä tapaamisilla.” (Ote asiakassuunnitelmasta, asiakaskertomusaineisto)

Sosiaalityöntekijöiden tulkinnat siitä, millä tavoin lapsen kiintymyssuhteen luonne näkyy lapsen käytöksessä ja arjen toiminnoissa, nojautuvat myös muiden ammattilaisten näkemyksiin. Aineisto-otteessa perheneuvolassa on arvioitu lapsen

ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja suhdetta. Sosiaalityöntekijän kirjauksen perusteella keskustelua on käyty kiintymyssuhteen ympärillä: kirjauksissa kuvataan lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja siihen liittyviä tuen tarpeita. Yhteisenä ammattilaisten näkemyksenä syntyy ymmärrys äidin ja isoäidin merkityksestä lapsen elämässä ja jo olemassa olevien kiintymyssuhteiden ylläpitämisestä. Aineistokuvauksesta voi tulkita lapsen tarvitsevan edelleen tukea tunteidenilmaisuun. Vanhempien kiintymyssuhteita ei aineistossani kuvata tai arvioida, mutta sosiaalityöntekijät valmistavat sukulaisia kohtaamaan esimerkiksi lapsen ikävän vanhempaa kohtaan. Sijoituksen jälkeen on luonnollista, että lapsi kaipaa vanhempansa. Nämä seikat saattavat heijastua sukulaisten ja sijoitetun lapsen suhteeseen.

Tiedon keräämisessä toinen keskeinen kiintymyksen näkökulma liittyy sukulaisten omiin kiintymyssuhdemalleihin. Sukulaisten kokemuksia ja näkemyksiä kiintymyssuhteesta selvitetään kysymällä ja keskustelemalla, miten sukulaiset kuvaavat ja tunnistavat lapsuudenaikaista kiintymystä omilta vanhemmiltaan.

Sosiaalityöntekijä: ”Tällä kerralla olisi tarkoitus puhua kiintymyssuhteesta ja jos aloitettaisiin teidän lapsuudestanne ja kiintymyssuhteesta. Puhutaan erilaisista kiintymyssuhdemalleista. Miten arvioisitte tai millaisena näkisitte oman kiintymyssuhteenne omiin vanhempiin?”

Sijaisäiti: ”No joo, mullahan oli siis molemmat vanhemmat, sellainen ydinperhe. Kyllä minusta ainakin tuntuu, että perustarpeistani, niin kuin syömisestä, nukkumisesta on huolehdittu. Äiti hoiti minua kyllä enemmän, halaili ja piti sylissä. Isä oli enemmänkin töissä.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Esimerkissä sukulaiset ymmärtävät kiintymyssuhteen liittyvän varhaislapsuuden huolenpidon tekijöihin tai tarkoittavan suhteen luonnetta omiin vanhempiin. Sosiaalityöntekijät ovat kiinnostuneita siitä, miten sukulaiset kertovat omasta lapsuuden perheestään ja elämästään. He tarkastelevat, millaisena kokemuksena huolenpito ja kiintymyssuhde tulee sukulaisten puolelta kuvatuksi. Vanhempien oman kiintymyssuhdemallin on todettu olevan ratkaisevassa roolissa lapsen tarpeisiin vastaamisessa (Levänen & Silven 2000, 59–60). Sijaisvanhemman omalla turvallisella kiintymyssuhdemallilla voidaan edistää lapsen kiintymyssuhteen kehittymistä (Dozier ym. 2001, 1468). Kiintymyssuhteen kannalta olennainen kysymys on, miten sukulainen voi omista kiintymyssuhdelähtökohdistaan tukea huostaanotettua lasta.

Kiintymyssuhteen tarkastelu kohdentuu myös parisuhteeseen, ja siksi sosiaalityöntekijät pyytävät sukulaisia kuvaamaan myös parisuhdettaan. Yhdessä fokusryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät totesivat, etteivät he sijoita lasta perheeseen, jossa vanhemmilla on parisuhteessaan haasteita. Parisuhteen haasteet heijastuvat myös sukulaislapsen huolenpitoon. Myös tutkimuksissa todetaan myönteisen parisuhteen tarjoavan yleisesti vanhemmille voimavaroja vanhemmuuteen, ja parisuhteen vai-

kutukset välittyvät lapsiin (Korja & Lindblom 2013, 357). Lapsen kodin sisäiset suhteet ovat tärkeitä hoivan ja huolenpidon tekijöitä. Sosiaalityöntekijöiden työskentelyssä sukulaisen elämäkokemukset ja myös vaikeiden asioiden käsitteleminen osana tiedon keräystä ovat tärkeitä.

Sosiaalityöntekijä: ”Tässä vaiheessa käydään läpi sitä omaa kasvuperhettä ja historiaa, vaikka kyllä niihin asioihin pitäisi varmasti puuttua huolellisemmin. Oma kiintymyshistoria on työkalu toimia lapsen kanssa. Jos oma historia on läpi käymättä ja jos on ollut traumatisoivia tilanteita, silloin ei ole koko kapasiteetti käytössä.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR1)

Sosiaalityöntekijät arvostavat sukulaisen taitoja tunnistaa kokemuksiaan ja tarkastella toimintatapojaan, koska ne voivat parhaimmillaan auttaa sukulaista ymmärtämään lasta ja huolehtimaan lapsesta, joka on kokenut vaikeita asioita lähisuhteissaan (Rushton & Dance 2003, 258). Sukulaisen kiintymyksen kokemukset kietoutuvat lopulta lapsen tarpeisiin ja huolenpitoon. Peilipintana kiintymyssuhteelle ovatkin lapsen kokemukset huolenpidon puutteista ja muista perusturvallisuutta haavoittavista tekijöistä. Sukulaisen kiintymyssuhde ja elämäkokemukset ovat sukulaisen resursseja toimia perhehoitajana.

4.2.2 Traumateoreettiset lähtökohdat

Myös traumateoreettinen lähestymistapa on aineistossa vahva. Sosiaalityöntekijät vaikuttavat osin yleistävän lasten, sukulaisten ja vanhempien kokemuksia traumakäsitteen alle ja osin sen avulla kuvataan yksittäisiä asioita, jotka tulkitaan ja kuvataan traumoina tai traumaattisina kokemuksina. Kuvaukset lasten traumaista voivat myös jäädä tulkinnallisiksi, eikä aina ole selvää, mitä traumalla tarkoitetaan ja miten sosiaalityöntekijät ovat perustelleet lapsen olevan traumatisoitunut.

”Lastensuojelun asiakkuus on alkanut lapsen muuttaessa isovanhemmalle. Lapsi on itse hakenut apua ja tukea isovanhemmalta tilanteissa, joissa äiti on käyttänyt alkoholia ja kotona on ollut vieraita ihmisiä. Lapsi on nähnyt väkivalta-tilanteita kotona. Lapsen edun näkökulmasta katsottuna äidin alkoholinkäyttö on hallitsematonta ja rajoittaa äidin kykyä turvata lapselle ikätasoinen hoiva, huolenpito ja turvalliset kasvuolosuhteet. Lapsi on ollut osastohoidossa ja lapsi- ja nuorisopsykiatrian asiakkuus on alkanut lapsen kokemien traumaattisten tapahtumien vuoksi. Työskentelyn tavoitteena on vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta ja luottamusta aikuisiin.” (Lyhennelmä huostaanottoasiakirjasta, asiakaskertomusaineisto)

Lasten traumaista puhuttaessa sosiaalityöntekijät käyttävät arvioinnin tukena terveydenhuollon asettamia diagnooseja ja kuvauksia. Traumoilla selitetään myös

lasten käyttäytymistä ja tuen tarpeita. Traumateoreettiset lähtökohdat toistuvat sosiaalityöntekijöiden puheissa kerrontana traumaista, traumaattisista muistoista ja niiden merkityksestä lapsen tai sukulaisen elämänselkkuun. Esimerkiksi havainnointiaineiston kohtaamisissa sosiaalityöntekijät pyysivät sukulaisia kuvaamaan elämän käännekohtia, menetyksiä ja mahdollisesti traumaattisiksi kokemiaan hetkiä. Fokusryhmässä sosiaalityöntekijät kuvasivat, että lapsen kokemukset voivat laukaista sukulaisten omia käsittelemättömiä traumaattisia kokemuksia. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että lapsi voi herättää vanhemman traumaattiset muistot (Amos, Furber & Segal 2011; Schechter ym. 2008). Sosiaalityöntekijät ovat tiedon keräyksessä kiinnostuneita siitä, millä tavoin lapsuudenkokemukset näyttäytyvät sukulaisen elämässä tänä päivänä.

Havainnointiaineistossa yksi sukulainen nimesi lapsuuden traumaksi vanhempien läsnäolon puutteen. Vanhemmat olivat työorientoituneita ja sisarukset selviytyivät arjesta itsenäisesti ilman aikuisten hoivaa. Kyseinen sukulainen kuvasi perheensä ilmapiiriä tunnekylmäksi, vaikka mitään muita taloudellisia tai huolenpidon puutteita ei ollut. Arviointitietoa kerätessään sosiaalityöntekijät ohjaavat sukulaisia myös ulkopuoliseen tukeen tai terapiaan, jos heille syntyy yhteisen työskentelyn aikana tunne siitä, että sukulainen voisi hyötyä keskusteluista.

Sosiaalityöntekijä: ”Kotikäynneillä teemme ihan konkreettisia kysymyksiä, että miten olet tätä läpikäynyt, oletko hakenut ulkopuolista apua? Milloin, millaista se apu on ja oletko valmis tarvittaessa hakemaan uudestaan apua, jos nousee uudelleen teemoja? Kysymme esimerkiksi, millaisessa terapiassa on käynyt, että onko saanut traumaa haltuun.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR3)

Sitoutuminen terapiaprosessiin ja sen merkitys sukulaissijoituksen arvioinnin kokonaisuudessa jää kuitenkin aineistossa epäselväksi. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksista ei voi päätellä tarkasti, millainen painoarvo terapialle ja traumojen käsittelylle lopulta asetetaan. Tiedolla kuitenkin ennakoidaan sukulaisen valmiutta pyytää apua tarvittaessa, ja näin tieto avun hakemisesta kietoutuu sijoitettavan lapsen elämään. Sukulaisilla on kyky myös irtautua haitallisista kokemuksista ja sosiaalityöntekijät arvostavat sitä, että sukulaiset ovat valmiita keskustelemaan ja kuvaamaan kokemuksiaan. Omakohtaisten traumaattisten kokemusten oletetaan myös antavan sukulaisille ymmärrystä lapsen kokemuksista kohtaan.

Erona erilaisiin traumoihin elämänselkkuun asettuvat elämänselkkuun kuuluviksi tavanomaisiksi tapahtumiksi. Kyse on myös siitä, millä tavoin sosiaalityöntekijät nimeävät tai käsitteellistävät asioista – milloin kyse on traumaista, sukulaisia tai lapsia haavoittavista tekijöistä, kärsimyksestä tai elämänselkkuiseistä. Ne ovat tapoja, joilla myös sosiaalisia ongelmia käsitteellistetään.

Olennaista elämänselkkuiseissä oli se, millaisina ne näyttäytyvät sukulaissijoituksen tiedon keräyksen ja arvioinnin aikana. Ero traumaattisiin kokemuksiin saattoi tul-

kinnallisesti olla hyvin ohut. Osalle sukulaisista elämänkriisit ovat voineet tulla äkillisesti. Kriiseiksi ovat tulkittavissa esimerkiksi ennakoimattomat elämänmuutokset, kuten avioero, vakava sairaus tai läheisen kuolema. Sosiaalityöntekijät ovat myös kiinnostuneita sukulaisten taloudellisista huolista arviointiin liittyvänä tietona. Ne saavat ilmiänsä erilaisina elämänkriiseinä, esimerkiksi työttömyytenä, vakava sairautena tai työuupumuksena.

Sijaisisä: ”Se tilanne ratkesi, kun sinulla [sijaisäidillä/tarkennus/KV] oli burnout, tai no olikan se minullakin. Minä en vain voinut yhtään höllätä, mutta sinähän aloit etsimään uutta työtä?”

Sosiaalityöntekijä: ”Ja olette selvinneet tästä kriisistä. Entä silloin sen aiemman eron aikaan, kävitkö silloin jossain juttelemassa?”

Sijaisäiti: ”No minä kävin silloin juttelemassa, kun lapsi sairastui. Mutta ne keskustelut liittyivät enemmän kyllä tuohon lapsen sairastumiseen.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Aineisto-otteessa sijaisisä kuvaa perhettä kohdanneita elämänkriisejä työttömyyden ja uupumuksen avulla, kun taas sijaisäiti kuvaa elämäänsä kohdannutta kriisiä lapsen sairastumiseen liittyen. Sosiaalityöntekijöiden tiedon keräyksessä korostuvat varhaisen tuen näkökulmat, joilla estetään perheen tilanteen vakava kriisiytyminen ja mahdollinen lapsen sijoituksen ennakoimaton katkeaminen.

4.2.3 Vanhemmuus ja muut teoreettiset lähtökohdat

Vanhemmuuden teoreettiset jäsennykset ja niihin kiinnittyvät käsitteet ovat kolmas aineistossa ilmenevä lähtökohta tiedon keräämiselle. Vanhemmuus on muuttuvaa, ja sitä muovaavat yhteiskunnalliset, sosiaaliset ja kulttuuriset rakenteet, jotka kehystävät myös sukulaisten omia kokemuksia vanhemmuudesta (Böök 2001, 14). Vanhemmuus ja kasvatustieteet ovat luonteeltaan ajallisia ja kulttuuriseen kontekstiin sidonnaisia.

Vanhemmuus toimii yläkäsitteenä, johon sukulaisten antama lapsen huolenpito kiinnittyy. Sosiaalityöntekijät kuvaavat vanhemmuutta arjen toimintoihin sidoksena, lapsen hyvinvointia edistävänä rakenteena. Vanhemmuus todentuu arjen toiminnoissa ja kodissa, jossa lasten tarpeisiin vastataan emotionaalisella, fyysisellä ja psyykkisellä huolenpidolla. Voidaan puhua myös vanhemmuuden tyyleistä, jotka ovat suhteellisen pysyviä (Aunola & Nurmi 2005). Ne sisältävät käytännön kasvatusteot, vanhemman asenteen lasta kohtaan sekä non-verbaalisen vuorovaikutuksen. Vanhemmuus tai vanhemmuustyylit näkyvät kaikissa perheen vuorovaikutustilanteissa ja vaikuttavat lapsen ja vanhemman emotionaaliseen siteeseen. (Mt.) Sosiaalityöntekijät keräävät tietoa, millä tavoin sukulaisten vanhemmuus ja kasvatukselliset teot tulevat sukulaisten elämässä kuvatuksi.

*Sosiaalityöntekijä: ”Meillä oli kasvatuksellista huolta, että on kovin vanhakan-
taista [kasvatus/lisäys/KV] tapaa.”*

*Sosiaalityöntekijä: ”Kyllä se riippuu myös siitä, että missä iässä lapsi sijoitetaan,
tuleeko niitä iän myötä niitä kriisejä, ongelmia ja lapsi alkaa käymään kipu-
kohtia läpi”*

*Sosiaalityöntekijä: ”Että ei sellaista syyttelevää kasvatusta” (Ote fokusryhmäkes-
kustelusta, FR2)*

Vanhemmuus ja kasvatusteot ovat tutkimuksessani lähikäsitteitä. Kasvatusta ovat sukulaisen käytännön arjen toimintatavat huolehtia lapsesta. Sosiaalityöntekijät selvittävät, millaisia asioita sukulaiset arvostavat lapsen kasvatuksessa ja vanhemmuudessa. Kasvatusta havainnollistavat esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden kuvaukset lapsen ikätasoisesta huolenpidosta ja rajoista. Kasvatus on kulttuurisesti yhteisesti jaettua. Esimerkiksi yhdessä havainnointitapauksessa sukulaisista kuvaa, kuinka hän on *”aina paremmin pärjännyt vilkkaiden lasten kanssa.”* Havainnointiaineistossa sosiaalityöntekijät kuvasivat sukulaisille kulttuurisesti myönteistä kasvatusta vastakainasettelulla siitä, mitä hyvä vanhemmuus on ja mitä se ei ole. Sosiaalityöntekijät työskentelivät esimerkiksi sanoittamalla sallittua ja kiellettyä toimintaa, jotta lapsen oikeus fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen turvallisuuteen toteutuu.

Arki luo kehyksen, jossa lapsen tavanomainen huolenpito tapahtuu. Arkista huolenpitoa on tutkittu esimerkiksi laitosteksteissä, ja arjen säännöllisyydellä on todettu olevan yhteys lapsen hyvinvointiin ja omanarvontunnon kehittymiseen (esim. Laakso 2009; Törrönen 2003; Valkonen & Pasanen 2012, 307). Hyvän arjen käsityksiin sosiaalityöntekijät yhdistävät tietoa siitä, miten sukulaiset kuvaavat perheen sisäisiä työnjakoja, vanhemmuutta ja elämäänsä. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa välittyy toive tasavertaisesta vanhemmuudesta, jossa erilaiset arjen toiminnat jakautuvat vanhempien välillä.

Sosiaalityöntekijä: ”Mistä teidän arkenne oikein koostuu?”

Sijaisäiti: ”Meidän arkemme on tällaista tavallisen tasasta.”

*Sijaisisa: ”Sehän koostuu aikatauluista. Töistä, päiväkodista, koulusta ja har-
rastuksista.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)*

Sosiaalityöntekijät ovat kiinnostuneita arjen toimintojen säännöllisyydestä ja toistuvuudesta. He kiinnittävät huomiota arjen toimivuuteen, rytmiin ja siihen, millä tavoin lapsen tarpeisiin vastataan näissä puitteissa. Rytmiin ja säännöllisyyden lisäksi arkeen liittyy myös sukulaisperheen kodin ilmapiiri sekä perheen tai

suvun sisäiset kommunikaatio- ja vuorovaikutustavat, jotka niin ikään kiinnostavat sosiaalityöntekijöitä. Sosiaalityöntekijät keräävät tietoa suvun suhteista, ja joissain sukulaisperheissä sosiaalityöntekijät pohtivat perheen sisäisten haasteellisten vuorovaikutusmallien siirtymistä yli sukupolvien: Tiedon keräys onkin avainasemassa erilaisten perheen ja suvun vuorovaikutustapojen tavoittamiseksi.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Miten teillä riidellään?”

Sijaisisä: ”Minä en koskaan nähnyt vanhempieni riitelevän, että mikä olisi toisaalta voinut olla ihan hyvä. Minä en itse sitten siedä sitä riitelyä ja haluan sitten vaan paeta paikalta ennemmin.”

Sijaisäiti: ”Et osaa riidellä”

Sosiaalityöntekijä 2: ”Aiemmin kerroitte, että paljon puhutte lasten kanssa ja yritätte puhumalla selvittää riidat?”

Sijaisisä: ”Joo” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, havainnointiaineistosta)

Perheen sisäisiä vuorovaikutustapoja selvitetään kysymällä sukulaisilta ja havainnoimalla, kun sosiaalityöntekijät tapaavat eri perheenjäseniä ennen lapsen sijoitusta. Sukulaisten elämää tarkastellaan sukupolvien ketjussa ja siinä siirtyvinä tai kulkevinä vuorovaikutus- ja toimintatapoina.

Sosiaalityöntekijöiden tutkimuserusteinen tietoperusta tulee ilmi myös heidän kuvauksissaan sosiaalisista ongelmista ja ylisukupolvisuudesta. Sosiaalisia ongelmia tai arvioita sukulaisperheen mahdollisista sosiaalisista ongelmista sivutaan kaikissa tiedon keräyksen kuvauksissa. Ne tulevat esille sosiaalityöntekijöiden havaintoina ja puheina esimerkiksi kodin turvallisista olosuhteista, taloudellisesta tilanteesta, elämänhallinnan teemoista, mahdollisista päihde- ja mielenterveyden ongelmista ja perheen vuorovaikutustavoista. Sosiaaliin ongelmiin liittyvät ilmiöt ovat sosiaalityöntekijöiden tiedonkeruussa keskeisessä roolissa, mutta niiden tunnistaminen ja nimeäminen yksiselitteisesti on haastavaa (Loseke 2003, 4). Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa sukulaisten elämänhallintaa ja toimintakykyä arvioidaan sosiaalisia ongelmia vasten.

Asiakaskertomusaineiston kirjauksissa ylisukupolvisesti ilmenevät ongelmat tulivat kuvatuksi esimerkiksi niin, että lapsen vanhemman taustoista löytyi kirjauksia hänen omasta huostaanotostaan ja sijoituksestaan. Havainnointiaineistossa puolestaan käsiteltiin sukulaisten lapsuutta, josta saattoi paljastua oman vanhemman päihde- tai mielenterveysongelmia. Kuitenkin sukulaissijoituksissa korostuu myös elämäntilanteiden ja ihmisten muuttuminen eikä aiempi historia välttämättä estä toimimista perhehoitajana. Aineistossa sosiaalityöntekijät tarkastelevat elämää

dynaamisena ja muuttavana – siinä on kronologinen, biologinen, sosiaalinen ja historiallinen aikaulottuvuus (Kilpeläinen 2000, 21–24). Tätä voi kuvata myös elämänkulku-käsitteellä (esim. Mayers 1987). Elämänkulkua voidaan tarkastella myös osana sitä yhteiskunnallista realiteettia, missä ja milloin yksilö kulloinkin elää (Kilpeläinen 2000, 21). Elämänkulkuun ja -siirtymiin liittyy sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakennettuja oletuksia. Sosiaalityöntekijät nojaavat tarkastelussaan usein normatiiviseen käsitykseen elämänkulusta. Aineistossa sukulaisten elämänkulku vastasi pääsääntöisesti normatiivisia odotuksia elämänvaiheen siirtymistä, mutta joillakin sukulaisilla oli ollut myös toisenlaisia elämänkulkuja, -siirtymiä tai -polkuja. Sosiaalityöntekijät näkevät, että sijaisvanhemmuus voi tarjota sukulaiselle mahdollisuuden tarkastella elämänkulkuaan ja siinä tapahtuneita myönteisiä käännekohtia.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Minulla on menossa yksi arviointiprosessi nuoren isovanhemman kanssa, jolla on ollut paljon vaikeuksia oman lapsen kanssa. Hänelle tämä prosessi on ollut eheyttävä kokemus ja tavallaan tarjonnut toisen vanhemmuuden mahdollisuuden. Hienosti on kasvattanut lapsen ja puhuukin omasta kasvuprosessista.”

Sosiaalityöntekijä 2: ”Niin, miten me nähdään tämä maailma? Että jos on ’epäonnistunut’ oman lapsen kasvatuksessa ja lapsenlapsi otetaan huostaan, että nähdäänkö me ihminen kehittyvänä ja joka pystyy muokkaamaan toimintaansa. Kyllä me valmentajina ajatellaan, että on hyvin erilaista vanhemmuutta kolmannen lapsen kanssa kuin ensimmäisen, lapsikin koko ajan kasvaa.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR3)

Lapsen huostaanotto, sijaishuolto tai sukulaissijoitus vaikuttavat olennaisesti myös lapsen elämänkulkuun. Katarina Groop (2021) on tarkastellut sijaishuollossa kasvaneiden nuorten elämänkulkukäsityksiä, joihin liittyvät instituution määrittävät rakenteet ja perhe- ja ihmissuhteiden käännekohdat (eng. *turning points*). Muutoksiin liittyy niin negatiivisia kuin positiivisia kokemuksia. (Mt.) Elämänkulkuun liittyy olennaisesti ajatus ajasta ja siitä, että erilaiset elämänkulun tapahtumat vaikuttavat ihmisen myöhäisempään elämään ja kykyyn hallita myöhempiä muutoksia (Elder, Johnson & Crosnoe 2003). Lapsen sijoitus sukulaisperheeseen voi olla lapsen elämänkulussa hänen selviämistään vahvistavaa tai haastavaa, ja siihen vaikuttaa olennaisesti konteksti, jonne lapsi sijoitetaan. Lastensuojelutyöllä on aina seurauksia ja kokemuksellisia merkityksiä eri ihmisten elämässä (ks. Hietämäki 2015).

Yhteenvetona voi todeta, että sukulaissijoitukseen liittyvässä tiedon keräyksessä sosiaalityöntekijät orientoituvat tarkastelemaan sukulaisten elämää muuttavana ja dynaamisena kokonaisuutena. Tiedon keräys asettuu lasten, vanhempien ja sukulaisten tiettyyn elämänvaiheeseen, jolloin sosiaalityöntekijä nojautuu käytettävissä oleviin tietoihin. Osa tiedoista on samanlaisia, joita kerätään ja hyödynnetään myös

muiden perhehoitajien arviointitilanteissa. Tiedon keräyksessä ei tullut esille, että sosiaalityöntekijät käyttäisivät tai soveltaisivat esimerkiksi alkuarviointivaiheeseen kehitettyjä malleja (ks. esim. Ervast & Tulensalo 2006; Lahtinen & Pynnönen 2020), vaan he nojautuvat tässä tutkimuksessa soveltuvien osin erilaisiin perhehoitajien valmennusmalleihin (Pynnönen 2010; Piironen, Pynnönen, Yli-Rekola & Lehtosaari 2020). Sen sijaan tiedon keräämistä ohjaa lapsen, perheen ja sukulaisten tilanteiden tapaus- ja yksilökohtaisuus (myös Jaakola 2020), lapsen hyvinvoinnin ja vanhemmuuden näkökulmat sekä kiintymyssuhde- ja traumateoreettinen tieto. Se, kuinka hyvin sosiaalityöntekijät tuntevat erilaiset teoriat, jää tulkinnalliseksi arviointitiedon keräyksessä. Jää osin epäselväksi, kuinka systemaattista tiedon keräys kiintymys- ja trauma näkökulmista lopulta on, kun ymmärrys erilaisten teorioiden merkityksestä painottuu jokaisen sosiaalityöntekijän ammatilliseen tulkintaan ja kokemukseen.

5 Suhteiden jatkuva analysointi ja arviointi sukulaissijoitusten keskiössä

5.1 Ymmärrys erilaisten suhteiden merkityksistä ja sukujen sisäisten vetovoimatekijöiden tunnistaminen

Tässä alaluvussa kuvaan sitä, miten sosiaalityöntekijät rakentavat ymmärrystä arvioinnin keskiössä olevista ihmisten välisistä suhteista ja niiden laadusta. Suhteiden arviointi on jatkuvaa puntarointia niiden myönteisistä ja mahdollisista haasteellisista vaikutuksista lapsen hyvinvointiin. Suhteiden arviointia tehdään hyvin henkilökohtaisissa perhe- ja vanhemmuussuhteissa (Jaakola & Pösö 2022, 363). Instituution valtuuksin sosiaalityöntekijät voivat tutustua yksityisiin perhesuhteisiin. Lisäksi kuvaan suvun vetovoimaa, joka mahdollistaa lapsen sijaishuollon sukulaisperheessä. Sosiaalityöntekijän työssä suvun vetovoima näyttäytyy erityisenä asiana, jota suvun ulkopuolisen on välillä vaikea ymmärtää.

Sukulaissijoituksiin liittyy ihmisten välisiä sidoksia, suhteita ja tunteita. Tätä voi tarkastella suvun vetovoimatekijänä, jossa sukulaissijoituksen erityispiirre liittyy jo sijoituksen lähtökohtiin. Lapsen ja sukulaissijaisvanhemman mahdollisesti olemassa oleva keskinäinen suhde antaa sukulaisille ensisijaisen aseman verrattuna muihin perhehoitajiin. Lapsen sijoituksen läheisperheeseen ajatellaan tarjoavan myös jotain sellaista, mikä mahdollistuu lapselle vain suvun tarjoamissa suhteissa ja ympäristössä. Tällainen tekijä on esimerkiksi biologinen side. Samalla lapselle jo ehkä tuttu ympäristö tuo turvaa, ja sukulaissijoituksella voidaan ylläpitää pysyvyyttä lapsen elämässä. Suurimmalla osalla ihmisiä on myös synnynnäinen tarve kokea kuulumista (eng. *belonging*) erilaisiin ihmissuhteisiin ja paikkoihin tai ihmisiin, joiden oletetaan jakavan samanlaisia mielipiteitä (Crisp 2010, 124). Sukulaissijoitus voi edistää lapsen kuulumisen ja kiinnittymisen kokemuksia, kun hänen huolenpidostaan vastaa lapselle läheinen henkilö.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Mutta varmaan se, että lapsi on niin valtavan toivottu heille, että sellainen, ei ehkä joudu hoitamaan vaan haluavat hoitaa. Kun joskus sukulaisperheet puhuvat siitä joutumisen näkökulmasta enemmän, että kun joutuu ja on pakko, vaikka ei olisikaan pakko.”

Sosiaalityöntekijä 2: Se tulee jotenkin heidän suvusta kokonaan läpi, että kun isoveljellekin soitin, sanoi, että suvussa hoidetaan. Että jos ei muut hoida, niin me hoidetaan.” (Ote sosiaalityöntekijöiden keskustelusta, havainnointiaineisto)

Suvun vetovoima näkyikin tekijöinä, joissa läheiset haluavat ottaa huolenpidon vastuun lapsesta. Sosiaalityöntekijöiden mukaan usein sukulaisilla on vilpitön halu auttaa lasta ja hänen perhettään. Halu auttaa vaikuttaa perustuvan aitoon kiintymykseen ja rakkauteen niin lasta kuin tämän vanhempaa kohtaan. Rakkaat ja läheiset ihmiset halutaan pitää lähellä. Lapsen hoidosta voidaan neuvotella sukulaisten kesken ja tehdä myös työnjakoa, jotta lapsi pääsee suvun keskuuteen. Sosiaalityöntekijät kuvaavat sukulaisten keskinäistä sidosta esimerkiksi metaforalla ”*veri on vettä sakeampaa*”. Tällä metaforalla kuvataan sukulaissuhdetta ja sukulaisten välistä sidosta, jossa sukulaiset tai heidän auttamisensa menee perheen tai suvun ulkopuolisten ihmisten auttamisen ohi. Suvussa tai yhteisössä voi olla myös sisäänrakennettuna sanaton kulttuurinen velvoite ottaa vastuu läheisen huolenpidosta.

Sosiaalihoaja: ”Ja sitten on kulttuurinäkökulma, että suvussa ajatellaan voimakkaasti, että suku hoitaa ja se on itsellekin suomalaisen kulttuurin tuote ja kasvatuksen tulos. On myös perheitä, joilla voi olla hirveän vaikea ajatus mitään muuta kuin pelastaa se lapsi sukuun.” (Ote fokusryhmähaastattelusta, FR4)

Perheessä ja suvussa vaikuttaa edelleen olevan jotain ainutlaatuista, johon kiinnittyy kulttuurisia odotuksia perheen tehtävästä. Perheen ja suvun kesken on vetovoimatekijöitä, joita määrittävät ihmisten perheelle ja suvulle antamat merkitykset (myös Notko & Sevon 2008, 13). Edellinen aineisto-ote kuvaa myös sosiaalityöntekijöiden arviointiin vaikuttavaa yhteiskunnallista ja kulttuurista näkökulmaa suvun tarjoamasta huolenpitotehtävästä. Sosiaalityö ja lastensuojelu eivät toimi irrallaan, vaan osana yhteiskunnallista aikaa ja paikkaa. Sukulaiset kuvaavat esimerkiksi myönteisiä tunteitaan lasta kohtaan ja sitä, että he myös sitoutuvat pitkäjänteisesti huolehtimaan lapsesta.

”Sukulaisvanhemmat haluavat, että nuoret sijoitetaan heidän perheeseensä. He ovat sitä mieltä, että pystyvät antamaan turvallisen kasvu ympäristön ja kodin eivätkä halua, että sijoitetaan jonnekin muualle ulkopuoliseen perheeseen. He haluavat sitoutua nuorten kasvatukseen pitkäjänteisesti ja kokevat olevansa läheisiä nuorten kanssa.” (Ote huostaanottopäätöksestä, asiakaskertomusaineisto)

”Nuori kuvaa, että asuminen sukulaisperheessä on hyvä homma, koska hän tuntee heidät. Sijaisvanhemmat ovat välillä vähän kireitä, mutta ehkä se johtuu siitä, etteivät he ole tottuneet laittamaan sääntöjä. Nuori kokee hyväksi, että kotona on ruoka valmiina, kun tulee koulusta kotiin, ja talossa on oma huone. Nuori kuvaa: ”Me tehdään paljon asioita yhdessä ja yleensä ollaan samaa mieltä asioista, vaikka riitöjakin on tullut.” (Ote huostaanottopäätöksestä, asiakaskertomusaineisto)

Sukulaissijoituksissa lapselle on voinut syntyä jo paikka sukulaiskodissa. Kyseisestä asiakaskertomusaineistosta voi tulkita sosiaalityöntekijöiden tuovan esille asioita, joita he pitävät lapselle tärkeinä, esimerkiksi turvallisuutta, tunnesuhteita sekä lapsen mielipidettä sukulaissijoituksista. Läheisissä sukulaissuhteissa ihmiset ovat kiinteästi sidoksissa toisiinsa. Esimerkiksi Amy Holtanin (2008) tutkimuksessa merkityksellistä on ihmisten välinen sosiaalinen kiintymys lapsuusperheen jäseniä kohtaan, ja tämä aiheuttaa perheenjäsenten välisiä vastuita (mt.). Perhe on siis ainutlaatuinen yksikkö, jossa ihmisten välillä on sidoksia, odotuksia ja neuvotteluja vastuunkannosta. Tunnesidosta voi tulkita emotionaalisen kiinteyden kokemukse-
na, intiimiytenä tai toisten tuntemiseen perustuvana yhteytenä (Ahokas 2010, 142). Perhe ja suku ovat tyypillisesti vahvojen tunnesidosten ja pitkäkestoisten sidosten yhteisö (vrt. Biehal 2014). Perhe ja suku voivat olla myös se taho, jonka puoleen ihmiset kääntyvät tilanteissa, joissa tarvitsevat apua.

Sijaisisä: ”Me ollaan aina pidetty lähipiirissä ja sieltä ollaan se apu saatu” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Fokusryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät kertovat, että usein aloite sukulaissijoitukselle tulee vanhemmilta eli vanhemmat kääntyvät avun hetkellä sukulaisten puoleen. Vanhemmilla on toive, että lapsi sijoitettaisiin esimerkiksi isovanhemmille. Sosiaalityöntekijät kuvaavat, että lapsen kannalta on merkityksellistä päästä osaksi sukuverkostoa ja kiinnittyä suvun kontekstiin.

*Sosiaalityöntekijä: ”Se, että saa omissa suvussa jatkaa niin kyllä siinä on paljon sitä hyvää ja jos sieltä löytyy niitä [lasta/lisäys/KV] tukevia ihmisiä suvun sisäl-
tä, niin minä näen siinä positiivisia asioita. Että [lapsi/lisäys/KV] saa vahvat juuret.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR1)*

Sukulaissijoituksissa lapsi saa mahdollisuuden kiinnittyä suvun perhesuhteisiin ja elämisenmaailmaan. Kyse on suvun tarjoamasta yhteisistä jaetuista perhe- ja kulttuurisiteistä, historiasta, johon lapsi pääsee osalliseksi (Pasalich ym. 2021, 2). Juurilla tulkitsen sosiaalityöntekijöiden kuvaavan sitä, että lapset saavat sukuun ja perheeseen kuulumisen kautta ymmärryksen ja käsityksen omista lähtökohdistaan. Esimerkiksi Maarit Koskisen (2021) adoptioon liittyvässä väitöskirjassa syntymäperheen tietämisen merkitys liittyi eheän identiteetin mahdollisuuden rakentumiseen elämän aikana. Adoption kokeneet voivat etsiä, hakea ja jäsentää tietoa lähtökohdistaan eri vaiheissa elämäänsä. (Mt.) Vaikka kyseessä on erilainen lapsen huollon järjestämisen tapa, adoptiossa ja perhehoidossa on myös samoja piirteitä lapsen siirtyessä biologisesta syntymäperheestä toiseen perheeseen. Sukulaissijoituksen erityisyys liittyy kuitenkin osin siihen, että suku lapsen sijoituksen kontekstina voi mahdollisesti tarjota jo jotain tuttua.

Sukulaissijoituksissa suvun tarinoista tulee osa lapsen kokemusmaailmaa. Lisäksi esimerkiksi suvun sisäiset tavanomaiset tapaamiset, paikat, juhlapyhät ja muut merkkipäivät kiinnittävät lasta sukuun (ks. Gordon 2010). Suvun myönteiset piirteet liittyvät perheen luonnollisiin kohtaamisiin. Toisaalta pitkäkestoissa sosiaalisissa, toisiaan kiinnittävissä suhteissa ihmiset ovat ”toisiaan varten”, ja siksi näihin perhesuhteisiin liittyy myös velvollisuuksia (Bauman 1995). Suvun suhteet sisältävät kuitenkin myös odotuksia suvun- ja perheenjäsenten kesken. On myös tilanteita, joissa sukulainen tarjoutuu sijaisperheeksi, koska hän kokee sen velvollisuudekseen. Tällaiset tilanteet voivat sosiaalityöntekijöiden mukaan myöhemmin haastaa lapsen sijoituksen onnistumista sijaisperheenä, kun yhteinen arki lapsen kanssa konkretisoituu. Sosiaalityöntekijöiden kokemuksena velvollisuudentunteesta tehty päätös voi näyttäytyä tyytymättömyytenä ja ennakoida jopa sijoituksen keskeytymistä.

*Sosiaalityöntekijä 1: ”Heillä on jotenkin ajatus itselläänkin siitä, että he halua-
vat auttaa ja kuitenkin ehdottomasti kokeilla, mutta olisi tosi tärkeää miettiä,
mitä kokeilu lapsen elämässä tarkoittaa. Lapsen elämässä on voinut olla jo
monta kokeilua.”*

*Sosiaalityöntekijä 2: ”Että onko kyse suvun velvoitteista vai mistä?” (Ote fokus-
ryhmäkeskustelusta, FR2)*

Sukulaisen motiivi hoitaa läheisen lasta voi liittyä suvun ja perheen välisiin vastuu-, velvollisuus- ja solidaarisuussuhteisiin läheisiä kohtaan. Jeanette Skoglund ym. (2022, 78–79) toteavat, että vastuullisuus ja solidaarisuus on tyypillistä erityisesti läheisten perheenjäsenten välisissä suhteissa. Solidaarisuus tarkoittaa molemminpuolista uhrautumista jonkun toisen puolesta ja empatian tunteita läheisen kokemuksista kohtaan. Samalla sukulaiset voivat nostaa myös omaa asemaansa tai suvun sisäistä mainetta huolehtimalla lapsesta. (Mt.) Suvun vetovoima näkyy myös tekijöissä, joissa suvun jäsenten välisistä huolenpidon vastuista neuvotellaan. Sukulaisen motivaatioita ei voi yksiselitteisesti tavoittaa, ja ne voivat olla kietoutuneita monenlaisiin tunnesuhteisiin, kuten esimerkiksi henkilökohtaiseen motivaatioon auttaa, mutta myös suvun velvoitteisiin. Aineiston sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa sukulaisten motivaatio sukulaissijoitukseen jäsenyi samaan tapaan kuin Cohonin ym. (2002) tutkimuksessa. He toivat esiin kolme sukulaissijoituksiin liittyvää motivaatiotekijää, jotka ovat tarjota (eng. *provide*), suojella (eng. *protect*) ja suojata (eng. *preserve*). Ensimmäkin sukulaiset haluavat tarjota lapselle turvallisen ja hoitavan kotiympäristön. Toiseksi sukulaisia ohjaa halu suojella lasta vahingoittavilta vanhemmilta ja pelko lastensuojelujärjestelmää kohtaan. Kolmanneksi sukulaiset haluavat varjella ja suojata perheyhteisöä ja kiinnittää lapsi suvun luonnolliseen verkostoon. (Cohon, Hines, Cooper, Packman & Siggins 2002; Lee, Blitz & Srnka 2015, 117.) Sukujen tai perheenjäsenten kesken voi myös syntyä kamppailua siitä, kuka voi huolehtia lapsesta.

Motivaatio saada lapsi oman suvun perhesuhteisiin voi olla pelkoa menettää lapsi lapsen toiseen sukuhaaraan tai suvun ulkopuoliseen sijaisperheeseen.

Sukulaisille lapsen sijoitus voi olla myös luonnollinen jatkumo huolenpidolle, jota he ovat jo toteuttaneet ennen lastensuojelun interventiota. Osa lapsista on ollut suvun huolenpidon kohteena jo pitkään, ja läheiset ovat huolehtineet sekä lapsesta että hänen vanhempiansa tilanteesta. Sosiaalityöntekijöiden tehtäväksi jää selvittää, millä tavoin lapselle läheisiä suhteita voidaan sijoituksen aikana ylläpitää ja vahvistaa ja mikä on sukulaisperheen rooli erilaisten suhteiden rakentajana. Sosiaalityöntekijät valmistelevat sukulaisia kohtaamaan ja tukemaan erilaisia lapselle merkityksellisiä suhteita (Sinclair & Jeffreys 2005). Joskus hoivavastuu voi myös langeta odotuksina jotakin sukulaista kohtaan tai sukulaisten näkemyksenä siitä, mikä on lapselle paras koti.

”Sijaisäiti kertoo, että hänen mielestään lapselle paras paikka on heidän perheessään siihen saakka, kun äiti paranee. Muut sukulaiset eivät ole ilmaisseet halukkuutta ottaa lasta luokseen. Sijaisäiti kuvaa, että lapsi ja perheen sisarukset ovat jo valmiiksi läheisiä keskenään. Perheen vanhemmat ovat valmiita tukemaan suhdetta lapsen äitiin, kunhan hän on tapaamisilla selvinpäin. Lapsen isän sukuun lapsella ja äidin suvulla etäiset välit. Sijaisäiti ei osaa vielä ajatella, miten yhteydenpito isän sukuun vaikuttaa.” (Ote sukulaisarvioinnista, asiakaskertomusaineisto)

Lasta ympäröi kuitenkin yleensä kaksi eri sukua, hänen molempien vanhempiansa suvut. Näiden kahden suvun keskinäinen asema lapsen sijaishuollon tai arvioinnin aikana ei koskaan ole lähtökohdiltaan täysin tasavertainen. Arvioinnissa ja päätöksentekovaiheessa lapsen ja läheisen sukulaisten jo olemassa oleva keskinäinen suhde antaa prioriteettiaseman suhteessa toiseen sukuun, jos lasta on esimerkiksi säännöllisesti hoitanut joku isovanhemmista. Tämä tarkoittaa sitä, että arviointivaiheessa kyseinen sukulaisten on ensisijainen sijoitusvaihtoehto olemassa olevan läheisen suhteen vuoksi. Siten lastensuojelullisena toimenpiteenä sukulaissijoitus väistämättä suosii toista sukua ja sukulaissijoituksessa lapsi pääsääntöisesti kiinnittyykin vahvemmin toiseen sukuun. Sukulaissijoituksissa lapsi tulee kiinteämmin osaksi toista sukuaan ja toinen suku jää lasta tapaavaan rooliin. Lapsen sijoitus toiseen sukuun synnyttää tilanteita, joissa osa sukulaisista on enemmän sisä- ja osa enemmän ulkopuolisia (vrt. Crisp 2010, 124). Lapsen asioissa osa sukulaisista, lapsen läheisistä tai vanhemmista ovat enemmän osallisia lapsen elämässä kuin toiset. Käytännössä toinen suku lopulta vastaa siitä, miten muiden sukulaissuhteiden ylläpitäminen toteutuu. Toinen vanhempi, suku tai muut läheiset jäävät lasta tapaavaan rooliin, kun arjen huolenpito siirtyy toisen suvun läheiselle.

Sosiaalityöntekijä: ”Entä jos ne vanhemman tapaamiset jossakin vaiheessa toteutuvat, miten jaksatte niitä tukea, jos herättää ärtymystä tai ongelmia?”

*Sijaisisä: ”No varmaan jaksottaisesti voivat käydä, mutta ei ne varmaan tule?”
(Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)*

Perheen ja suvun dynamiikkaan liittyy myös se, millaisena perheen- ja suvun jäsenet tulkitsevat roolinsa läheisen auttajana, kuinka etäisyys ja läheisyys määritellään ja kenen tehtävä on auttaa ja miten. Sukulaisille voi olla myös yllättävää, että yksityisiä suhteita tulee määrittämään lastensuojelu, ja tämä roolin muutos voi aiheuttaa jännitteitä eri perheen- tai suvun jäsenten välille.

Sosiaalityöntekijöiden on kuitenkin haasteellista tavoittaa sukujen tai perheiden sisäistä perhekulttuuria ja keskinäisiä suhteita, joihin ovat sidoksissa eri ihmisten väliset emotionaalisesti kiinnipitävät tunteet. Sosiaalityöntekijällä ei myöskään ole pääsyä yhteiseen kokemushistoriaan, joka toisaalta kiinnittää ja toisaalta eriyttää eri ihmisiä toisistaan (esim. Boholm 1983). Sosiaalityöntekijät kuvaavat kokevansa neuvottomuutta suvun sisäisen vetovoiman edessä, kun sukulaisten keskinäisiä riitoja ja loukkaantumisia on vaikea tavoittaa.

Sosiaalityöntekijä: ”Suvuissa on sellaisia ihmeellisiä kuvioita, joista ei millään ulkopuolisena meinaa saada selvää.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR3)

Erityisen haasteellista sosiaalityöntekijöille on vaikuttaa yhteisestä kokemusmaailmasta juontuviin ristiriitoihin. Jotkut sosiaalityöntekijät kuvasivat tilanteita, joissa yhteisten neuvotteluiden tulos on täysin päinvastainen kuin mitä oli tavoittelu. Neuvottelutilanteet voivat eskaloida tilanteita ja toimia sukulaisten riitojen näyttämöinä. Yhteiset neuvottelut voivat tällöin olla paikkoja, joissa sukulaiset ratkovat keskinäisiä ristiriitojaan, eikä lapsen asioista lopulta päästä keskustelemaan. Sosiaalityöntekijän työssä tämä tarkoittaa sitä, että lapsen sijoituksen ajan sosiaalityöntekijät yrittävät selvittää, tasapainottaa, rauhoittaa ja neuvotella aikuisten ja sukujen välejä.

Sosiaalityöntekijöiden ja sukulaisten kohtaamista sekä suvun vetovoimaa voi tarkastella myös katseen käsitteen avulla. Katseen avulla sosiaalityöntekijät yrittävät ymmärtää suvun erityispiirteitä ja suhteita. Merete Saus (2007) on hyödyntänyt Jakob Meloen (1979) käsitteitä ”taitava katse”, ”taitamaton katse” ja ”kuollut katse” (mt.). Sosiaalityöntekijöiden kuvauksia voi tarkastella sitä kautta, että sosiaalityöntekijät yrittävät saada ymmärrystä perheen toimintatavoista ja suvun keskinäisistä sidoksista.

Sosiaalityöntekijä: ”Ketä kaikkia teidän perheeseen kuuluu?”

Sijaisisä: ”No me vanhemmat ja sitten lapset.”

Sijaisäiti: ”Niin ja paljon ollaan tekemisissä minun äidin kanssa. Nuorihan kävi aiemmin myös mummillla niin kuin tukiperheessä tai jotain. Sitten on vielä minun sisarukset ja sinun veljen kanssa...”

Sijaisisä: ”Mutta vähemmän sitten muiden kanssa [sisarusten/lisäys/KV] (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Lapsen, perheen ja sukulaisten kohtaamista voi sosiaalityössä lähestyä kuin vieraan kulttuurin kohtaamista, joka on aina kontekstuaalista suhteessa aikaan ja paikkaan. Perheen toimintakulttuuri on läsnä lapsen ja perheen elämäntilanteessa ja antaa tietoa yksittäisestä lapsesta, mutta samalla se antaa tietoa myös paikallisesta elämismaailmasta. Sosiaalityöntekijä pyrkii kohtaamisissaan sukulaisten kanssa tavoittamaan suvun erilaisia suhteita ja mahdollisia jännitteitä, mutta jotkin suvun tai perheen asiat tulevat näkyviksi vain asianosaisille (Saus 2007, 139 - 143).

Taitava katse kuuluukin sisäpuolisille, jotka ymmärtävät, mitä näkevät, ja tietävät ymmärtävänsä näkemänsä. Ihminen tuntee kyseessä olevan yhteisön ja sen todellisuuden. Taitamattoman katseen omaava sosiaalityöntekijä ymmärtää, että kulttuurissa on paljon ilmiöitä, joita hän ei näe, eikä sen vuoksi kykene ymmärtämään. Taitamaton katse raottaa sosiaalityöntekijöille mahdollisuutta siitä, että kulttuurissa voi olla salattuja asioita, mutta ne voivat olla kätkössä myös samaan kulttuuriin kuuluilta työntekijöiltä. Kuollut katse puolestaan kuuluu ulkopuoliselle, joka ei näe, mitä on nähtävissä, eikä tunnista omaa heikkouttaan olla näkemättä kaikkia asioita. Sosiaalityöntekijä on ulkopuolinen tarkastellessaan lapsen, hänen perheensä ja sukunsa elämismaailmaa. Lastensuojelutyöntekijä ei näe, että lapsen elämismaailma on erilainen kuin hänen omansa. Kyvyttömyydellä oivaltaa tämä ero on merkitystä lapsen kohtaamisessa, ja siten sosiaalityöntekijä menettää mahdollisuuden kokonaistilanteen arvioon, joka on mahdollista vain taitavassa katseessa. (Saus 2007, 139–143.)

Erilaiset tunteet ovat sukulaissijoituksen keskeinen erityispiirre, ja usein tunnesidokset ovat olleet olemassa jo ennen lapsen sijoitusta (myös Skoglund ym. 2022, 68). Tunteiden läsnäolo voi aiheuttaa ristiriitaa ja tunnemyllerryksiä, joiden yli sosiaalityöntekijöiden on tärkeä nähdä. Kyseessä on ikään kuin tunteiden kehä, jossa lapsi, vanhempi ja sukulainen ovat tunnesidoksessa toisiinsa. Sosiaalityöntekijät kuvaavat sukulaisuuteen liittyviä iloja, suruja, rakkautta, kiintymystä ja tuttuutta, mutta myös häpeää, pelkoa ja surua. Erityisen paljon sosiaalityöntekijät kuvaavat isovanhempien kokemia tunteita, joihin liittyi myös syyllisyyttä ja surua aikuisen lapsensa tilanteesta. Sosiaalityöntekijät kuvaavat isovanhempien olevan erityisen haavoittuvassa asemassa, koska kyse on sekä lapsenlapsen että oman lapsen tilanteesta. Rakkaus lastenlasta ja omaa aikuista lasta kohtaan voi olla voimakas ja joskus myös symbioottinen. Nämä tunteet vetävät sukulaisia ja lapsia yhteen.

Sosiaalityöntekijä: ”Kyllähän se, mikä tästä sukulaissijoituksista tekee erityisen, ovat tunteet.”

Sosiaalihojaaja: ”Niin tunteet ovat niin moninaisesti läsnä” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR4)

Suvun vetovoiman käänköpuoli on, että se myös kätkee jotain ja sulkee jotain ulos. Esimerkiksi sosiaalityöntekijällä ei ole pääsyä suvun aiempiin tapahtumiin tai salaisuuksiin. Suvussa on salaisuuksia ja puhumattomia asioita, joita ei mielellään jaeta ulkopuolisten kanssa. Riitta Jallinojan (2009, 29) mukaan perhesalaisuuksissa ei niinkään ole kyse siitä, mikä on salaisuuden luonne, vaan että niitä on olemassa. Kyse on perheen suojelusta. Omaa perhettä tai yhteisöä halutaan suojella ongelmallisissakin tilanteissa, ja yksi tapa on varjella yksityisyyttä. (Mt.). Sosiaalityöntekijät kuvasivat sukulaisten pelkäävän suvun salaisuuksien ja puhumattomien asioiden paljastumista (myös Kiraly & Humphreys 2013a, 359). Suvussa voi olla tarinoita ja ihmiskohtaloita, joista ei puhuta. Sukulaiset itsekin voivat olla monella tapaa sidoksissa läheisen tilanteeseen niin emotionaalisesti kuin käytännön avun antajina. Sukulaisten voi olla vaikeaa puhua lapsen tai lapsen vanhemman tilanteesta ulkopuolisille. Kyse voi olla lojaliteetista suhteessa lapsen vanhempaan, mutta myös omien tunteiden käsittelystä tässä tilanteessa.

Sosiaalihojaaja: ”Minä jotenkin mietin, että ne sukulaisperheet, jotka minulla on ohjauksessa, ovat olleet isovanhempia tai sisaruksia. Minä olen ajatellut, että ehkä heillä on vähän isompi kynnyks ottaa ohjausta vastaan. Kun he saavat jonkun kysymyksen käsiteltä, niin he kokevat taas pärjäävänsä. Että, kun he joutuvat sitä oman suvun tarinaa ja asiaa käsittelemään, missä itse ovat osallisena, niin se ei ole ihan helppoa. Eikä ole helppoa puhua tavallaan siitä, jolta se lapsi on sijoitettu, siihen henkilöön liittyvistä asioista, hankalista mielteistä tai häntä jotenkin suojellaan. Itse asiassa just oli yksi perhe, se oli tämä oikeuden päätös, että se meni sinne isovanhemmalle - siellä oli sellainen tilanne, että kun nämä isovanhemmat eivät pysty puhumaan olleenkaan tästä vanhemmasta keskenään. Toisella oli hirveä tarve puhua ja toinen halusi suojella, tällä toisella ei ollut biologista suhdetta tähän lapseen. Heillä oli hirveän vaikeaa keskenään se keskustelu, mutta se helpottui siinä muutamalla käynnillä.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FRI)

Lapsen ja läheisen tilannetta voidaan suojella kertomatta asioista sosiaalityöntekijöille. Se voi olla joskus tahallista, mutta joskus myös tahatonta kertomatta jättämistä tai asioiden esittämistä ehkä vähän paremmassa valossa kuin ne todellisuudessa ovat. Esimerkiksi Carol Smart (2011, 539) toteaa, että suvun salaisuuksien ymmärtäminen on avain suvun sisäisten valtasuhteiden tunnistamiseen niin yksilöllisellä kuin kulttuurisellakin tasolla. Jokaisella perheellä on oma tapansa ylläpitää suvun salaisuuksia. Salaisuuksien pitäminen on tietoista toimintaa, joka voi tarkoittaa tarinoiden lyhentämistä, asioiden kertomatta jättämistä, tietämättömyyden esittämistä tai yhteyksien häivyttämistä joiltakin ihmisiltä. (Mt.) Ikään kuin, jos asiasta ei puhuta, se lakkaa olemasta olemassa (Jallinoja 2009, 28). Sosiaalityöntekijät kuvasivat, että suvuissa on salaisuuksia, joihin he pyrkivät saamaan ymmärrystä. Suvun sisäisen,

jäseniään yhteen sitovan vetovoiman takia suku ja perhe usein kuitenkin suojelevat salaisuuksiaan. Salaisuudet voivat liittyä myös siihen, että sukulainen haluaa suojella läheistään tai sukulaisen toimintaa ohjaa usko läheiseen ja hänen tilanteensa muutosmahdollisuuksiin. Tällaisia salaisuuksia ovat muun muassa päihdeongelmat ja mielenterveyden haasteet.

Tulkitsen sosiaalityöntekijöiden kuvauksista perheen jäsenten päihde- ja mielenterveyden ongelmien olevan asioita, joita voidaan salailla. Tämä tulee esille sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa esimerkiksi sukulaisen, puolison, lapsen vanhemman tai vanhempien haitallisesta päihteenkäytöstä. Esimerkiksi lapselle läheisen ihmisen haitallisella päihteenkäytöllä voi olla lapsen sijoituksen kannalta erilaisia merkityksiä. Jos sukulaisella itsellään tai hänen puolisolllaan on runsasta päihteenkäyttöä, voi se estää lapsen sijoituksen kyseiseen perheeseen. Sosiaalityöntekijät myös kertovat, ettei sukulaisilla ole aina ollut todellista kuvaa vanhemman päihteenkäytöstä, mutta läheisen ongelmaa voidaan myös vähätellä tai jättää kertomatta siitä. Toisaalta tämä voi liittyä suvun vetovoimaan ja kulttuuriin tai ylisukupolviseen toimintatapaan. Sukulaisen kannalta kertomatta jättäminen voi olla kriittistä, sillä salaisuuden paljastuessa lapsen sijoitus ei välttämättä voi toteutua.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Niin tässäkin oli päihteenkäyttöä, jota sukulaissijaisvanhemmat peittelivät. Valmennusvaiheessa kysyttiin ihan niin kuin muiltakin kysyttiin, että kuinka paljon käytät alkoholia, kirjallisesti samat kysymykset ja aina vastattiin, että kohtuullisesti, mutta jälkikäteen kun miettii niin se näkyi niin vastentahtoisena se yhteistyö, että olisi pitänyt hälyttää, että jostakin on nyt kyse”

Sosiaalityöntekijä 2: ”Kyllähän meille tuli lopulta lastensuojeluilmoituksia sukulaisperheestä. Paljastui päihdeongelmaa ja arjen hallinnan vaikeutta, ulosotossa oli asioita ja näkyi lemmikkieläimissä hoitamattomuutta, mikä itse asiassa oli sattumaa.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR1)

Sosiaalityöntekijät kuvasivat fokusryhmähaastattelussa epämääräistä tunnetta, intuitiota siitä, että yhteistä ymmärrystä häiritsevät jotkin tekijät, joita on vaikea sanoittaa. Nämä näkyvät myös lapsen asiakaskertomuksissa erilaisina ristiriitoina ja yhteisen ymmärryksen puuttumisena. Tällainen saattoi myös liittyä sosiaalityöntekijän arveluun, että taustalla oli salailua. Suvun vetovoimaa kuvastaa myös fokusryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijän kuvaama tunne, että vanhemman rooli on sukulaisen elämässä merkittävämpi kuin sosiaalityöntekijöille kerrotaan. Sosiaalityöntekijöille oli esimerkiksi paljastunut tilanteita, joissa sukulainen ja lapsen vanhempi toimivat sosiaalityöntekijöiden ”selän takana” salaten asioita.

Sosiaalityöntekijä: ”Minulla yhden sukulaissijoituksen esti se, että paljastui, että jos lapsi nyt otetaan huostaan ja sijoitetaan mummolaan, niin vanhempi muut-

taa mummoltaan, saa hoitaa lasta siinä ihan vapaasti, eikä meille sosiaalityöntekijöille kerrota. Varsinaisesti mummon ja papan olosuhteissa ei ollut mitään, mutta tämän jälkeen selvitys keskeytettiin. Kyseessä oli niin huolestuttava tilanne – arvaamaton, aggressiivinen, päihteitä käyttävä vanhempi. Sijoitus ei olisi millään tavalla ollut turvallinen lapsille, että olisi jatkanut sitä samanmoista menoa kuin aiemmin.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR4)

Kyseisessä esimerkissä lapsen oikeus turvallisiin olosuhteisiin ei olisi toteutunut eikä myöskään perhehoitajuuden institutionaalinen rooli lapsen hyvinvoinnin turvaajana ja sosiaalityön yhteistyötahona. Isovanhemmat eivät kyenneet laittamaan rajoja omalle lapselleen ja olivat tämän vuoksi myös ristiriitaisessa tilanteessa. Sosiaalityöntekijät suojelivat toiminnallaan myös isovanhempia. Vanhemman elämään liittyi vahvasti rikollinen elämä, ja tämä elämä olisi siirtynyt myös lapsen elämään isovanhempien luona. Huolimatta sosiaalityöntekijöiden kanssa käydyistä keskusteluista kyseiset isovanhemmat eivät omalta osaltaan kyenneet tavoittamaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden roolia lapsen elämässä eivätkä perhehoitajuuden tuomaa institutionaalista tehtävää. Kyse on myös perhekulttuurista ja -toiminnasta, jotka voivat näyttäytyä soveliaina sukukontekstissa, mutta eivät tilanteissa, joissa perhehoitajan tehtävät velvoittavat toimimaan tietyllä tavalla.

Suvun vetovoima tulee näkyväksi myös konkretian kautta. Tästä toimivat esimerkkinä lapsen ja vanhempien väliset tapaamiset. Sosiaalityöntekijöiden yksi merkittävimmistä tavoitteista on mahdollistaa lapsen ja vanhempien tapaaminen, joista sovitaan asiakassuunnitelmaneuvoittelussa. Haastavissa tilanteissa lapsen oikeus ja mahdollisuus tavata vanhempiaan tulevat koetelluiksi. Sosiaalityöntekijät joutuvat neuvottelemaan sukujen välissä paljon ja tuomaan esille lapsen oikeutta läheisiin ihmissuhteisiin. Sukulaissijoitukset koetaan vaikeiksi yhteydenpidon osalta suvun pinnan alla olevien asioiden vuoksi. Kyse on usein suhteista, joissa on suurta tunnekuormaa, pettymystä, mutta myös rakkautta. Yhteydenpitoon ja siitä sopimisiin kietoutuu eri ihmisten välisiä näkymättömiä tai näkyviä suhteita.

Sosiaalityöntekijä: ”Kyllä se yhteydenpito on sellainen, että siihen kulminoituu kaikki juuri näissä sukulaisvanhemmuudessa ja läheisverkostosijoituksissa. Kaikista eniten yhteydenpidon vaikeuksia on todettu näissä. Minä ajattelen, että se liittyy juuri siihen, mitä siellä suvun suhteiden pinnan alla on. Nämä tulevat näkyväksi sitten yhteydenpidon ongelmina.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR3)

Sosiaalityöntekijän tehtävänä on tunnistaa lapsen etua haastavat asiat. Sukulaissijoituksissa on tilanteita, joissa sosiaalityöntekijöiden kanssa on sovittu sukulaisten valvovan lapsen ja vanhemman tapaamisia sekä vanhemman fyysisistä ja psyykkistä vointia tapaamisissa. Tapaamisiin liittyvä luottamuksellisuus ei kaikilta osin ole pul-

matonta, sillä sosiaalityöntekijä antaa sukulaiselle valvontavastuun, joka voisi kuulua jollekin ammattilaiselle. Sukulaissijoitusten suhteisiin liittyvä vetovoima ja joustavat tapaamiskäytännöt näyttävät myös toiset kasvonsa. Osalla sukulaisista on matalampi kynnyksensä päästää huonokuntoinen vanhempi tapaamaan lasta, koska kyseessä on sukulaiselle itsellekin läheinen ihminen. Oman lapsen rajaaminen tai se, ettei voi päästää omaa aikuista lastaan lapsuudenkotiin, voi olla sukulaiselle vaikeaa. Sukulaisen voimavarat voivat edelleen mennä esimerkiksi oman aikuisen auttamiseen ja hänen asioistaan huolehtimiseen.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Kun on sijoitettu isovanhemmille ja tyttärellä on huumongelmia, että pystyykö ne rajaamaan omaa aikuista lasta, että kumpi menee edelle, heidän oma lapsensa vai lapsenlapsi. Nämä ovat sellaisia ongelmakohtia ja joskus siihen on jouduttu puuttumaan, että liikaa menee aikaa oman lapsen asioiden hoitamiseen ja se pieni lapsi jää niin kuin väkisin syrjemmälle.”

Sosiaalihojaaja: ”Tämä on melkein se, mistä tukityö alkaa. Isovanhemmillä on kovaa se oma syyllisyys, ja niin kauanko se syyllisyys on, niin kauan hoidetaan myös sitä omaa aikuista lasta eikä uskalleta päästää irti. Rajaaminen on vaikeaa.”

Sosiaalityöntekijä 2: ”Mikä on se auttamisen lähtökohta? Että jos tämä [sijoitus] on väliaikaista ja samalla kuitenkin se häpeä ja syyllisyys tulee siinä.”

Sosiaalihojaaja: ”Varmaan on tällaisia tunteita, että nämä tunteet voi sietää, kun tämä on vain väliaikaista.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR 2)

Rajojen asettaminen läheiselle voi olla haastavaa. Tämä on läheissuhteiden inhimillistä ydintä, joka kietoutuu osaksi sukulaisen, vanhemman ja lapsen välisiä suhteita sekä tilanteisiin, joissa ajan kuluessa on latautunut erilaisia tunteita ja kokemuksia. Sukulaissijoituksessa ihmisten väliset erilaiset lojaliteetit sekä emotionaaliset jännitteet ovat keskeisiä. Sosiaalityöntekijät kuvaavat, että lapsi on ehkä kaivannut vanhempaa, ja siksi sukulaisen on vaikea kieltää tapaamista. Tapaamisen rajoittaminen voi olla vaikeaa niin lapsen tunteiden vuoksi kuin myös sukulaisen omien tunteiden vuoksi. Sukulaissijaisvanhemmilla voi olla myös korkeampi kynnyksensä ottaa sosiaalityöntekijöihin yhteyttä tapaamisten rajoittamisen pelossa. Joissain muissa valvotuissa olosuhteissa ammattilainen arvioisi vanhemman tapaamiskunnon selkäläiseksi, ettei tapaaminen toteutuisi tai tapaamisia rajattaisiin. Suvun sisäistä tuttua toimintatapaa ei tunnisteta tai kyseenalaisteta, koska se on näyttänyt normaalina ja luonnollisena tapana elää kyseisessä perhesysteemissä. Sukulaisen rooli perhehoitajana ei ole yksinkertainen. Tässä tehtävässä sukulainen voi joutua toimimaan vastoin aiempaa ja itselleen luonnollista toimintatapaa esimerkiksi rajaamalla omaa lastaan, josta hän voi edelleen kantaa huolta.

Sosiaalityöntekijät näkevät lapsen oikeuden pitää yhteyttä läheisiinsä merkityksellisenä. Vanhemmilla voi kuitenkin olla päihteidenkäyttöä, mielenterveyden ongelmia tai muita elämänhallinnan pulmia, joiden seurauksista lasta yritetään sukulaissijoituksella suojella. Lasten ja vanhempien välinen suhde voi samaan aikaan olla lasta tukeva ja tämän hyvinvointia uhkaava (Eronen 2013, 81; Kiraly & Humphreys 2013a). Näissäkin tilanteissa läheissuhteisiin liittyvät tunteet ja suvun vetovoima tulevat esille. Sukulaisten välinen lojaliteetti ja keskinäisen kiintymys voivat pakottaa sukulaisten toimimaan omaehtoisesti ja sen osaamisen parhaan varassa, jolla hän tilannetta tulkitsee. Tilanne voi näyttäytyä institutionaalisen tehtävän näkökulmasta harkitsemattomalta, jolloin sukulaisten oma kiintymys lapsen vanhempaa ja lasta kohtaan voivat kääntää sukulaisten toimimaan tapaamiskäytännöissä harmaalla alueella. Lapsen tapaamiskäytännöissä on kyse lainsäädännössä säädetystä toiminnasta, jolla toisaalta vahvistetaan lapsen oikeutta tavata vanhempaa ja samalla suojellaan lasta (esim. SopS 60/1991, art.3 ja 9; LSL 417/2007, 54 §). Tässä mielessä sukulaissijoituksen institutionaalinen tehtävä on merkittävä niin lapsen tapaamisia mahdollistavana kuin tarvittaessa suojelevana. Joskus sukulaiset toimivat myös passiivisesti lapsen ja vanhemman suhteen rakentamiseksi. Sosiaalityöntekijät kuvaavatkin tilanteita niin, että myös heidän tulisi huomioida tämä omassa työskentelyssään ja kannustaa sukulaisia sopimaan tapaamisia läheisten kanssa. Sosiaalityöntekijät kuvaavat, että sukulaissijoitusten tapaamiskäytäntöihin olisi hyvä olla enemmän aikaa.

Vähemmän esille tullut asia oli, että sosiaalityöntekijät olettavat tapaamisten hoituvan, koska lapsi on sijoitettu sukulaiselle. Tämä oletus sisältää riskin, että osa lapsen kannalta merkittävistä suhteista hiipuu sijoituksen aikana, jos sukulainen ei aktiivisesti vahvista suhteita.

Sosiaalityöntekijä: ”Minulla on ollut joitain perheitä, joilla on ollut vaikeuksia esittää omalle lapselleen vaatimuksia, että tulisivat tapaamaan lasta ja pitäisivät yhteyttä. Kun sosiaalityöntekijä helposti ajattelee, että kyllä ne tapaamiset siellä hoituvat jotenkin, kun lapsi on suvun sisällä eikä suvulla ole keskenään riitoja. Silloin tavallaan ei olekaan ketään tukemassa tapaamisten toteutumista ja sitä lapsen suhdetta omaan vanhempaan.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR1)

Lapsen ja vanhemman tapaamiset näyttävätkin sosiaalityöntekijän työssä yksilöllisinä sopimuksina. Myös sosiaalityöntekijät asettuvat paikoin rooliin, jossa suvun oletetaan hoitavan itsenäisesti asioita. Suku tapaamisten kontekstina näyttää mahdollistavan myös joustavia, tilanteissa muovautua tapaamiskäytäntöjä.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Ei ole tarpeen tehdä hirveän sääntillistä, mutta [vanhemman tapaamisista/lisäys/KV] sovitaan asiakassuunnitelmaneuvoittelussa, jota perhehoitajan tulee noudattaa.”

Sijaisiä: ”Ne vanhemmat lapset [lapsen sisarukset/lisäys/KV] haluavat kyllä nähdä siskoansa.”

Sosiaalityöntekijä 2: ”Mutta mietitään, kenen kohdalla on tapaamisista syytä sopia, kun hän teillä asuu ja suvussa asuu. Hän tapaa sukulaisia teidän kanssanne. Olisi ihan eri asia, jos olisi sijoitettuna ihan vieraaseen perheeseen, jossa kaikki pitäisi erikseen sopia.”

Sijaisäiti: ”Onhan meillä niitä perhejuhlia.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Välillä sosiaalityöntekijöiden ote tapaamisiin on direktiivinen, jolloin otetaan voimakkaasti kantaa ylläpitää asiakassuunnitelmassa sovittuja käytäntöjä. Toisaalta välillä tapaamiset kuvataan laveasti jättäen sukulaisille tulkinnanvaraa. Asiakassuunnitelman merkitys korostuu sosiaalityöntekijöiden mukaan ongelmallisessa yhteydenpidossa: esimerkiksi jos sukulaiset eivät tue vanhemman tapaamisia tai sukulaiset antavat esimerkiksi päihtyneen vanhemman tavata lasta, asiakassuunnitelma ohjaa toimintaa konkreettisesti.

”Mummo ei ole omalla toiminnallaan kyennyt tukemaan lapsen ja vanhemman tapaamisia. Mummon ja vanhemman suhde on ristiriitainen ja mummo kokee yhteistyön vanhemman kanssa hankalana.” (Ote asiakaskertomuksesta, asiakaskertomusaineisto)

Toisaalta suvun vetovoiman positiivinen merkitys tapaamiskäytännöissä näyttäytyy arjen konkretiassa: lapsen ja vanhemman tapaamisissa, joissa suku tapaamisten kontekstissa näyttäytyy joustavana. Sosiaalityöntekijän ja sukulaisen välille on syntynyt luottamuksellinen ja avoin yhteistyösuhde. Tämä mahdollistaa sen, että sukulaiset kantavat vastuun lapsen ja vanhemman tapaamisista. Sukulaissijoituksen arvioinnissa sosiaalityöntekijä hyödyntää tällöin kokemustietoaan ja ymmärrystään siitä, että sukulainen vastaa tapaamisten turvallisuudesta ja tapaamiset toteutuvat yhdessä sovitulla tavalla. Sosiaalityöntekijällä on myönteinen kuva tapaamisten toteutumisesta. Näissä tilanteissa sukulaissijoitus mahdollistaa parhaimmillaan suvun ja perheen luonnolliset tapaamiset.

Sosiaalityöntekijä: ”Minulla on positiivisia kokemuksia yhteistyöstä sukulaissijaisvanhempien kanssa. He ovat itse pyytäneet, että tulisin käymään ja kävisin useammin. Tässäkin sukulaisperheessä biologinen vanhempi on päihteidenkäyttäjä. Olen voinut luottaa, että kun äiti tulee mummolaan tapaamaan lasta, hän on kunnossa ja äidin [voinnista/lisäys/KV] huolehtii mummo. Biologinen sukulaisuussuhde on mahdollistanut tämän käytännön, että ehkä ulkokuolinen

kuitenkin ilmoittaisi herkemmin kaikesta äidin poikkeavasta käytöksestä.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR3)

Sukulaissijoitus luo kontekstin, jossa lapselle yritetään luoda kasvuympäristöä, jossa suvun yhteinen historia, kokemukset ja juuret ovat läsnä. Se on kuitenkin moninäkökulmaista erilaisten liittoutumien, sitoumuksien ja emotionaalisten sidosten vuoksi, joihin sosiaalityöntekijällä ei aina ole sisäänpääsyä. Sukulaissijoitus on yksilöllisiä sopimuksia, mutta yritystä ymmärtää suvun vetovoiman ilmiötä. Se on myös sukulaisten välisiä suhteita ja sidoksia sekä voimakkaasti tunnelautunutta. Myönteisenä nähdään se, että sukulaissijoitus on joustavampaa, perinteisempää sijaishuoltoa jopa vähemmän byrokraattista, mutta sosiaalityöntekijän kannalta yhtä vastuullista.

Suvun vetovoima koostuu erilaisista tekijöistä, joita ovat ihmisiä keskenään kiinnittävät emotionaaliset siteet eli tunteet, perheen ja perheenjäsenten suojele sekä salaisuuksien säilyttäminen perheen sisällä. Suvun vetovoimaa voi tarkastella esimerkiksi yhteisyyden kautta, joka on läheisten ihmissuhteiden suhteiden ytimessä ja joka pitää ulkopuoliset henkilöt ulkopuolella (Bauman 1995). Riitta Jallinoja (2009) puhuu vieraista perheessä, jolloin hän määrittelee, että perheeseen on ilmestynyt joku tai jokin, joka ei sinne kuulu tai joka on torjuttava. Tämä aiheuttaa perheessä rajankäyntiä, jossa määritellään, ketkä kuuluvat perheeseen ja miten perheessä tulisi elää, ettei tule vieraaksi perheessä. (Mt.) Kyseinen teos (mt.) tarkastelee perheen vieraina esimerkiksi työtä, päihdeongelmaa, sitä millainen käytös on perheessä sopivaa eli perheen sisäistä dynamiikkaa tai tasapainoa häiritseviä tekijöitä. Tutkimuksessani perheen vetovoima tarkoittaa sitä, että suku vetää lasta puoleensa ja ottaa lapsen perheyhteisöön. Perheen ulkopuolisina – vieraina – voivat näyttäytyä lapsen toinen vanhempi ja hänen sukunsa tai sosiaalityöntekijät. Tutkimusaineistoni tuo esiin sen, että riippuu perheestä, kuinka herkästi ulkopuoliset nähdään uhkana ja kuinka hanakasti omaa perhettä on puolustettava (ks. Putnam 2001). Jokaisella perheenjäsenellä on myös oma käsitys, kenet he katsovat kuuluvan perheeseensä – ketkä kuuluvat sisä- ja ulkokehälle (Castrén & Widmer 2015). Lapsen sijoituksessa yksityisyyden ja institutionaalisuuden välinen rajankäynti alkaa lapsen vanhempien, muiden sukulaisten ja sosiaalityöntekijöiden vuorovaikutuksessa. Siinä neuvotellaan, missä menevät yksityisen perheen rajat ja miten esimerkiksi sukulaiset kokevat sosiaalityön perheen vieraana – voiko rajankäynti olla avointa, vai pitääkö perhettä suojella ulkopuolisilta?

Sosiaalityöntekijöiden kuvauksista liittyen lapsen läheisverkoston suhteisiin ja niiden arviointiin voidaan jäsentää kolme keskeistä teemaa. Ensinnäkin (1) sukulaissuuteen liittyy erityispiirteenä suvun vetovoima, joka mahdollistaa lapsen sijoittumisen sukuun mutta joka toisaalta luo sukulaisten välille etäisyyttä versus läheisyyttä lapsen elämässä. Toiseksi (2) sosiaalityöntekijät lähestyvät sukua myönteisenä asiana, jolla voidaan vahvistaa lapsen läheisiä ihmissuhteita ja ylläpitää sukuun kuulumisen

kokemuksia. Kolmanneksi (3) sukulaissuhteet eivät aina näyntyä täysin lapsen hyvinvointia edistävänä, vaan ne voivat myös etäännyttää lasta läheisistä suhteista. Lähtökohtaisesti sosiaalityöntekijät etsivät tekijöitä, joiden perusteella lapsen sijoitus sukulaisperheeseen voidaan toteuttaa.

Sukulaissijoituksen erityisyyttä voi jäsentää tarkastelemalla sitä suvun vetovoimana. Sukujen sisällä on vetovoimaa, joka vetää lasta suvun puoleen, ja suvun piiristä löytyy ihmisiä, jotka haluavat huolehtia lapsesta. Samalla suvun sisäinen vetovoima kuvastuu aineistossa tekijänä, jota sosiaalityöntekijöiden on institutionaalista ulkopuolisen roolista välillä vaikea tavoittaa. Sosiaalityöntekijät jäävät ikään kuin ulkokehälle joistakin suvun ilmiöistä. Suvun vetovoiman äärellä sosiaalityöntekijöiden ammatillisuus on myös kokemuksellista ja intuitiivista tietoa hyödyntävää. Sanoillaan ja toiminnallaan sukulaiset antavat vihjeitä, mutta asiat eivät ole aina sosiaalityöntekijöiden konkreettisesti, esimerkiksi faktatiedoista, löydettävissä.

5.2 Lapsen hyvinvointia ja kiintymystä edistävät suhteet

Tässä alaluvussa kuvaan, millaisina sosiaalityöntekijöiden arviointityössä hahmotuvat ja määrittävät sukulaisvanhempisuhteet, jotka edistävät lapsen hyvinvointia. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa lapsen läheisiä ihmissuhteita vahvistavassa sukulaissijoituksessa lapsen yhteys ja siteet sukuun säilyvät (eng. *connectedness*) ja samalla myös lapsen tunnekokemus kuulumisesta läheisiin ihmisiin (eng. *belonging*) on mahdollista. Sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa myös lapsen ja vanhemman välisen suhteen ylläpitäminen on merkityksellistä.

Lapsen kuulumisen kokemusta tulkitaan edistävän jo olemassa oleva suhde sukulaisten kanssa. Sukulaisperheen yhteenkuuluvuutta sosiaalityöntekijät arvioivat lisäävän erilaiset yhteiset arjen tekemiset ja hetket, joihin lapsi pääsee osaksi. Anu-Riina Svenlinin (2020, 114) väitöksessä sosiaalityöntekijöiden käsitys lapsen kannalta myönteisessä perheymäristöstä muodostui ajatuksena ympäristöstä, jossa lapsi voi olla lapsi. Perheymäristö, muun muassa fyysisen tilan lisäksi, muodostuu perheen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa yhteisestä toiminnasta ja tavoista, joilla lapsesta pidetään huolta. (Mt.). Yhtä tärkeää kuin missä tahansa perhesijoituksessa on, että lapsen hyvinvointi kiinnittyy perheen ja suvun vuorovaikutuksesta sekä yhteisistä arjen toiminnoista.

Sosiaalityöntekijä: ”Silloinhan lapsi parhaiten voi, jos saa jakaa elämänsä suvun kesken ja yhteistyö on hyvää aikuisten kesken”. (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Kyseinen aineistoesimerkki kiteyttää lapsen läheisiä ihmissuhteita tukevan sukulaissijoituksen tekijöitä. Ensinnäkin lapsen sijoituksen ajatellaan mahdollistavan

jotain, mikä on mahdollista sukulaissuhteessa. Toinen edellytys liittyy siihen, että lapsen ympärillä olevat aikuiset toimivat yhteistyössä. Kolmanneksi lapsella on mahdollisuus kiinnittyä laajempaan sosiaaliseen perheympäristöön (eng. *extended family*), joka koostuu esimerkiksi erilaisista suvun suhteista, sukulaisperheen lapsista ja näiden välillä rakentuvista sisarussuhteista. Lasta sukuun kiinnittävässä suhteessa lapsi ikään kuin asettautuu keskelle suvun verkostoa, jossa hänestä huolehtivat aikuiset toimivat yhteistyössä.

Sosiaalityöntekijät arvostavat sukulaisperheen kuvauksia, jossa lapsen hyvä huolenpito tulee sanoitetuksi. Näissä kuvauksissa korostuu lapsikeskeinen lähestymistapa, jossa lapsen tarpeet ja hänen tarpeisiinsa muovautuva vanhemmuus tulevat sosiaalityöntekijöille näkyväksi. Lisäksi suku huolenpidon kontekstina näyttäytyy sukulaisten ja lapsen elämässä voimavaroina ja sosiaalisen tuen tarjoajina: lapsi ja läheiset ovat saaneet suvulta emotionaalista ja käytännön tukea erilaisissa vaikeissa elämäntilanteissa. Lapsen hyvinvointia vahvistavassa sukulaissijoituksessa sukulaiset tunnistavat lapsen läheisten merkityksen elämässä ja ovat valmiita omalla toiminnallaan edistämään yhteydenpitoa.

”Sukulaissijaisvanhemmuuden arvioinnissa sukulaiset kertovat, että heillä on läheinen suhde lapsiin ja he keskustelevat avoimesti asioista. Sukulaissijaisvanhemmat kertovat, että läheisyys ja juttelu on perheessä tärkeää, samoin kuin rajat ja jäämäkkyys. He tekevät paljon perheenä yhdessä asioita, muun muassa mökkeilevät. Vanhemman kuolema on ollut lapsille kova paikka ja että heille oli selvää, että he huolehtivat lapsista. Lapset tapaavat myös säännöllisesti muita sisarusiaan.” (Ote sukulaisarvioinnista, asiakaskertomusaineisto)

Myös sukulaiset kiinnittävät ja sanoittavat lapsen paikkaa perheessä yhteisissä keskusteluissa. Sukulaiset kuvaavat suvun ja perheen sisäistä yhteenkuuluvuutta kertomalla perheen yhteisistä tapahtumista ja ihmisten välisistä emootioista. Kyseinen aineisto-ote kuvaa lapsen mahdollisuutta tavata muita muualla asuvia sisarusia. Läheiset sisarussuhteet voivat vähentää sijoitetun lapsen kokemaa traumaa ja lapset usein haluavat ylläpitää suhdetta läheisiin sisarusiin (Wojciak, Steveson, McWeley & Helfrich 2013). Yhdessä sijoitetut sisarukset voivat tarjota toisilleen kuulumisen tunnetta ja perhesuhteiden jatkuvuuden kokemuksia sekä turvallisuutta (Shlonsky, Webster & Needell 2003). Sosiaalityöntekijät kuvaavat lapselle myönteisenä ja merkityksellisenä, että hänellä on mahdollisuus tavata sisarusiaan.

Keskeinen lapsen hyvinvointia edistäviin sukulaissuhteisiin liittyvä asia ovat sosiaalityöntekijöiden tulkinnat lapsen ja sukulaissijaisen välillä olevasta kiintymyksestä. Parhaimmillaan sosiaalityöntekijät tulkitsevat kiintymyksen kaksisuuntaisena lapsen ja sukulaisten molemminpuolisena emotionaalisenä suhteena. Toisaalta sukulaisuus vaikuttaa tarkoittavan sitä, että sosiaalityöntekijät ainakin olettavat lapsen ja sukulaisten välillä olevan kiintymystä, jonka sukulaissuhde tulkitaan mahdollistavan.

Sosiaalityöntekijät puhuvat myös tuttuudesta, joka on läheinen käsite kiintymyksen kanssa. Tuttuus ei kuitenkaan ole yhtä tunnelatautunut käsite, vaan sosiaalityöntekijät käyttävät tuttuutta kuvaamaan myös etäisempiä sukulaissuhteita.

Sosiaalityöntekijä. ”Minä itse ajattelen niin, että sukulainen olisi jotenkin lapselle läheinen, että se on se pointti sijoittaa sukuun, kun se on jo lapselle valmiiksi suhde. Näen sen etuna, että lapsi on tuttu jo ennestään.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR2)

Lasta sukuun kiinnittävässä suhteissa sosiaalityöntekijät kuvaavat lapsen saavan osakseen aitoa rakkautta. Rakkaus ja tunteet erottavat perheet ja suvut muista ihmis-suhteista (ks. myös Jallinoja 2009, 17). Yhdistän sosiaalityöntekijöiden tulkinnat ja kuvaukset aidosta rakkaudesta kiintymykseen. Rakkaus on voimakkaasti tunnelatautunut käsite, johon liittyy syvä kiintymyksen tunne jotakin ihmistä kohtaan. Rakkauden voi tulkita tarkoittavan sukulaisen halua tarjota lapselle hyvää huolenpitoa, turvaa, hoivaa, tunteiden vastaanottamista ja lapsen tarpeiden ymmärtämistä. Tähän hyvinvoinnin tarpeeseen liittyy myös tarve kokea rakkautta, yhteyttä toiseen ihmiseen (Perry 2012). Lapsen oikeus saada rakkautta on yksi elämän perustarpeista.

Sosiaalityöntekijä: ”Oikeasti on tahto auttaa ja on valmiiksi olemassa oleva suhde ja rakastavat sitä lasta”. (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR4)

Kiintymys ja aito rakkaus kuvastuvat sosiaalityöntekijöiden arvostamina asioina. Kiintymystä ja sen intensiteettiä arvioidaan keskusteluissa ja havainnoimalla, mutta myös peilaten kiintymystä ajallisuuteen. Sukulaisen ja lapsen yhdessä vietetystä ajasta tulee sosiaalityöntekijöille kiintymyksen ja tuttuuden mittari. Mitä enemmän lapsi ja sukulaiset ovat viettäneet aikaa yhdessä ja tavanneet säännöllisesti, sitä enemmän sosiaalityöntekijät tulkitsevat lapsen ja sukulaisen olevan kiintyneitä toisiinsa. Selkeimmin ajallisuuden merkitys tulee esiin, jos lapsi on ennen huostaanottoa ollut avohuollon sijoituksessa sukulaisen luona tai viettänyt aikaa tukiperheviikonloppuja läheisillä.

”Mummo on ollut mukana lapsen elämässä koko hänen elämänsä ajan. Kumpikin kokevat toisensa tärkeinä henkilöinä toisilleen. Lapsi siirtynyt mummolle jo avohuollon sijoituksena ja yhteinen arki on mennyt hyvin.” (Ote sukulaisarvioinnista, asiakaskertomusaineisto)

Kiintymyksen mittarina ajallisuuteen liittyy kuitenkin myös pulmia. Ensinnäkin kiintymys ja ajallisuus perustuvat vuorovaikutuksellisiin havaintoihin, keskusteluihin ja tulkintoihin, joissa aika on mittarina varsin abstrakti käsite. Kiintymys on sidoksissa lapsen ja sukulaisen välisiin tapaamisiin ja niiden tiheyteen. Ajallisuuden

intensiteettiä kuvataan esimerkiksi niin, että sukulainen ja lapsi ovat olleet paljon tekemisissä, mutta kuvauksissa ei avaudu, miten paljous on todennettavissa. Paljon tekemisissä oleminen ei siis pelkästään liity siihen, että lapsi on yksinomaan asunut sukulaisen luona, vaan se saattaa tarkoittaa myös suvun sisällä tapahtuneita lyhyempiä kohtaamisia. Tekemisissä oleminen tarkoittaa myös suvun kautta mahdollistuneita luonnolliseen verkostoon liittyviä tapaamisia: juhlia, muuta yhteydenpitoa tai esimerkiksi isovanhemmilla vietettyjä viikonloppu- ja loma-aikoja.

Lapsen hyvinvointia edistävät suhteet kiinnittyvät myös sosiaalityöntekijöiden tulkintaan sukulaisten myönteisistä vanhemmuuden taidoista. Arvioinnin fokus keskittyy vanhemmuuden taitojen kartoittamiseen ja taitoon pohtia omaa toimintaansa vanhempana. Vanhemmuus näyttäytyy lapsikeskeisenä lähestymistapana, jossa lapsen yksilölliset tarpeet ovat vanhemmuuden keskiössä (esim. Baumrind 2013; Novoa ym. 2022; Aunola & Nurmi 2004). Käsitys sukulaisten vanhemmuudesta näyttäytyy osin samanlaisena kuin Ella Sihvosen (2020) tutkimuksessa. Vanhemmille asetetaan yhteiskunnassamme yleisesti velvollisuus reflektoida omaa vanhemmuuttaan lapsikeskeisesti, ja siinä lapsen kehitykseen liittyvät tarpeet ovat jatkuvasti puntarissa. Näin ollen reflektointi on sidoksissa hyvään vanhemmuuteen. (Mt). Sosiaalityöntekijät kuvaavat, että lapsen läheisiä ihmissuhteita edistävissä suhteissa sukulaisilla on taitoja ratkaista erilaisia kasvatustilanteita ja nähdä lapsen ikätasoiset tarpeet. Vanhemmuus korostaa tällöin lasta yksilönä. Sukulaisten taidot vanhempana ja sosiaalinen kyvykyys edistävät lapsen hyvää huolenpitoa (Stene ym. 2020, 5) ja lapsen tilannetta edistävissä suhteissa sukulaisilla on taitoa puhua omista tunteistaan.

Sosiaalityöntekijä: ”Tässä vaiheessa haluan muistuttaa, että elämässä on myös iloja. Nyt voi ehkä tuntua, että tämä on pelkästään ongelmakeskeistä ja näitä pengotaan, mutta valmennuksessa on ajatuksena, että meille kaikille on sattunut elämässä enemmän tai vähemmän vaikeita asioita ja miten niistä on päässyt eteenpäin.”

Sijaisvanhempi: ”Niin minä olen ollut silloin tosiaan niin pieni ja sellainen kasvatus on vain silloin ollut heille vain luonnollista. Lapsi on siinä, mutta ei tarvitse rakentaa yhteyttä. Minä tiedän tietyt jutut heidän traumaistaan, jotka ovat vaikuttaneet siihen, miten he ovat minua kohdelleet...minulle on ollut paljon apua hoitopaikasta ja muista sukulaisista. Nyt aikuisena olen itse auttanut itseäni, analysoinut ja saanut tietoa. Minulle on tärkeää, että ymmärrän, mikä ketju on vaikuttanut tilanteisiin. Niistä löytyy paljon kuitenkin myös hyvyttä ja rakkauttakin. Sitten, kun ymmärrät tämän, se auttaa ymmärtämään ehkä traagisiakin tilanteita ja käsittelemään niitä.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Kun sukulaiset kykenevät pohtimaan ja kuvaamaan tunteitaan, se saattaa näkyä myös sukulaisperheen ilmapiirissä. Sosiaalityöntekijät tulkitsevat keskustelevien sukulaisten kykenevän käsittelemään omia kokemuksiaan ja tukemaan lasta tunteiden käsittelyssä. Yleisesti tasapainoisessa perheessä tunnekokemusten käsittely on todettu olevan avointa ja rakentavaa (Punamäki 2011, 5). Lapsen suhteita tukevissa sijoituksissa syntyy kuva lasten kanssa keskustelevana aikuisina.

Sosiaalityöntekijöille on myös tärkeää, miten sukulaiset kuvaavat suhdettaan lapsen vanhempiin ja millaisena sukulaisten ja vanhemman suhde näyttäytyy sosiaalityöntekijöille. Lapsen hyvinvointia edistävissä sukulaissijoituksissa perheet ymmärtävät roolinsa tukea ja ylläpitää suhdetta lapsen vanhempaan. Sukulaissijoituksissa sukulainen voi kokea olevansa läheinen lapsen vanhemman kanssa, mikä helpottaa yhteistyötä ja tapaamisten toteutumista. Sukulaisperheet voivat kertoa ristiriidoista lapsen vanhemman kanssa, mutta silti toimia niin, että lapsi on suojassa aikuisten välisiltä ristiriidoilta. Sukulaissijaisilla on tarvittaessa taitoja neuvotella ja rauhoittaa vanhempia omalla toiminnallaan. Vastavuoroisesti vanhempien voi olla helpompi hyväksyä sijaisvanhemmiksi sukulaisperhe, joka on vanhemmille itselleenkin tärkeä ja läheinen. Sosiaalityöntekijöille syntyy luottamus, että näissä perheissä lapsen oikeus säilyttää läheiset ihmissuhteet mahdollistuvat.

”Mummolla on kokemusta lasten erityisistä haasteista. Hän on joutunut työtämään muun muassa tyttärensä päihteidenkäyttöä. Mummo on pohtinut suhdettaan sukulaisiinsa ja mitä sijaisvanhemmuus tarkoittaisi niiden kannalta. Hän tunnistaa, että suvun keskinäiset ristiriidat ovat huono asia lapsen kannalta ja miettinyt, miten voisi toimia näissä tilanteissa.” (Ote sukulaisarviointista, asiakaskertomusaineisto)

Lapsen hyvinvointia edistävissä suhteissa sukulaiset tuottavat puhetta ja sitä kautta sosiaalityöntekijät saavat tietoa lapsen tilanteesta ja suvusta. Osa sukulaisista kertoo avoimesti henkilökohtaisista asioistaan ja vastaa rohkeastikin sosiaalityöntekijöiden esittämiin henkilökohtaisiin kysymyksiin. Sosiaalityöntekijät kuvaavat, että avoin, vastavuoroinen ja luottamuksellinen suhde rakentaa luottamusta tulevaan yhteistyöhön myös lastensuojelun kanssa.

Lapsen hyvinvointia edistävissä suhteissa myös sukulaisten erilaiset elämänkriisit katsotaan myönteisiksi kokemuksiksi, jos sukulainen pystyy kuvaamaan niitä henkilökohtaisena kasvukokemuksena. Arviointityöskentelyssä ei lukkiuduta sukulaisten aiempiin kokemuksiin vaan nähdään, että erilaisista elämäkokemuksista voi olla hyötyä sijaisvanhemmuudessa varsinkin, jos siihen liittyy sukulaisten kyky analysoida kokemaansa.

5.3 Lapsen hyvinvointia haastavat suvun suhteet

Tässä aluvuossa kiinnitän huomiota epäkohtiin ja kuvaan, millaisena määrittävät lapsen hyvinvointia haastavat suvun suhteet. Erilaisten suvun suhteiden laatu lapsen hyvinvointia edistävänä tai haastavana tekijänä saa huomiota sosiaalityöntekijöiden arvioinnissa. Suvun suhteet näyttäytyvät sosiaalityöntekijän arviointityössä moniulotteisina, eivätkä sukulaissuhteet aina tarjoa pelkästään myönteisiä, lasta läheisiin kiinnittäviä suhteita. Sukulaissijoitus voi myös estää tai etäännyttää lasta ja läheisiä toisistaan. Suhteet näyttäytyvät kompleksisina ja sukujen keskinäiset suhteet voivat olla lapselle kuormittavia. Sosiaalityöntekijöiden työssä lapsen tilannetta haastavissa suvun suhteissa huomio kiinnittyy mahdollisiin lapsen hyvinvointia estäviin tekijöihin, ja tällöin arvioinnissa korostuvat riskiteoreettiset lähestymistavat. Lapsen tilannetta haastavissa suvun suhteissa sijaisvanhemmuus kietoutuu ristiriitaisiin suvun suhteisiin ja yhteiseen historiaan, aikuisten välisiin riitaisiin suhteisiin, sosiaalisiin ongelmiin ja heikkoihin vanhemmuuden taitoihin, mikä kyseenalaistaa lapsen hyvinvoinnin toteutumisen tässä sukulaiskontekstissa.

Aineistostani voi tunnistaa sukulaissuhteita, joissa lapsen oikeus turvallisiin olosuhteisiin ja mahdollisuus läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen näyttäytyvät paikoin hauraina. Näissä suvun suhteissa sosiaalityöntekijöiden työssä korostuu erilaisten suvun suhteiden jännitteiden tunnistaminen, havainnointi ja neuvottelu. Sosiaalityöntekijät punnitsevat, voidaanko suhteiden myönteiseen rakentumiseen vaikuttaa esimerkiksi erilaisissa yhteisissä neuvotteluissa, joissa sosiaalityöntekijät käyttävät tietoaan ja taitojaan myönteisen yhteistyön rakentumiseen lapselle läheisten ihmisten välille (Osmond 2006; Trevithick 2016). Joissain sukulaissijoituksissa sosiaalityöntekijät joutuvat käyttämään instituution valtuuttamaa roolia lapsen edun määrittäjänä suhteessa sukulaisiin vahvemmin kuin lapsen tilannetta edistävässä suhteissa.

Jos yhteinen historia mahdollisti lasta tukevissa suvun suhteissa lapsen myönteisiä tunnekokemuksia, näyttäytyvät tunnekokemukset lapsen tilannetta haastavissa suvun suhteissa osin päinvastaisilta. Erilaiset tunnesuhteet ja sidokset yhtä aikaa kietovat ja erottavat osaa sukulaisista. Sosiaalityöntekijät kuvaavat, että eri sukujen tai sukulaisten välille voi syntyä liittoumia ja toisaalta keskinäisiä vastakkainasetteluja. Alla olevassa aineisto-otteesta lapsi on sijoitettu sukulaiselle ja ristiriitoja syntyy toisen sukuhaaran vanhemman ja hänen vanhempiansa kanssa. Samaan aikaan tämä sukuhaara haluaa pitää oikeuksistaan kiinni tavata lasta aiemmin sovitun mukaisesti. Kuvaus kertoo myös siitä, että joillakin lapsilla voi olla moniulotteinen läheisverkosto, jonka keskellä sosiaalityöntekijät neuvottelevat.

”Sijaisvanhempi haluaa lopettaa tapaamiset isoisoäidin luona. Hänen mukaansa lapsi on ollut viikonloppujen jälkeen väsynyt ja kiukkuinen. Lisäksi sijaisvanhempi kokee, että on hankala kuljettaa lasta tapaamisille. Sijaisvanhempi ha-

luaa, että tapaamiset siirretään lapsen biologiselle mummulle... Isoisovanhempi soittaa ja kertoo olevansa asiasta eri mieltä eikä näe estettä tapaamisille. Kerron, että toivoisin, että erimielisyydet voitaisiin sopia ja lapsi edelleen käydä hänen luonaan. Hän kuvaa tyttärensä [mummon] olevan liian uupunut eikä tapaa-miset hänen mielestään onnistu nyt sinne. Kerron juttelevani vielä lapsen isän ja hänen puolisonsa kanssa.” (Ote asiakaskertomuksesta, asiakaskertomusaineisto)

Sukulaisten väliset väärinymmärrykset ja emotionaaliset loukkaantumiset voivat tulla esille vasta lapsen sukulaissijoituksen aikana. Sosiaalityöntekijät kuvaavat sukujen ja aikuisten välisten ristiriitojen olevan syvällä tunteissa, yhteisessä historiassa ja toimintatavoissa. Sukulaissuhteet ja niihin liittyvä luottamus rakentuvat ajan kanssa, kuten Ahokas toteaa (2010, 144). Luottamukseen liittyy aina pettymyksen riski, ja haavoittuvuuden merkitys tai syvyys voidaan mitata tai arvioida vasta jälkikäteen. Pettymysten aiheuttama kipu kuvaa myös sidoksen tai läheisyyden kokemuksen luonnetta (mt., 144). Sosiaalityöntekijät kuvaavat, että sukulaisperheiden historiasa voi olla myös erilaisia traumaattiseksi tulkittavia kokemuksia. Suku tai perhe on ehkä kokenut traagisia menetyksiä tai muita suvun suhteita muovaavia tapahtumia, jotka kietoutuvat moniulotteisesti sukulaisperheen ja suvun yhteiseen historiaan tai tapahtumiin (ks. myös Viheriälä & Rutanen 2010; Paananen & Gissler 2014; Kes-tilä, Väisänen, Paananen, Heino & Gissler 2012, 614; Saari ym. 2020; Ilmakunnas, Kauppinen & Moisio 2020, 116).

Lapsen tilannetta haastavat suhteet kiteytyvät aikuisten välisiin riitoihin joko lapsen vanhempien tai muiden sukulaisten ja ihmisten välillä. Lapsen sijoitus toiseen sukuun voi käynnistää sukulaisten välisen kiistan lapsen edusta ja erilaisista tapaamiskäytännöistä. Välillä laaja läheisverkosto näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa voimavarana, mutta välillä lapsen oikeus tasaisiin olosuhteisiin joutuu koetukselle. Sosiaalityöntekijät joutuvat neuvottelemaan ja määrittelemään lapsen etua joskus hyvinkin ristiriitaisissa tilanteissa. Sosiaalityöntekijöiden työ on suvun suhteiden välissä työskentelyä.

Sosiaalityöntekijä: ”Siinä tuli sitten joku mustasukkaisuus tai joku, että kun toinen suku sai lapsen. Siinä kävi sitten niin, että lasta rievottiin joka viikonloppu jonnekin.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR4)

Arvioinnissa ja myöhemmin päätöksenteossa lapsen hyvinvointia määritellään oikeudella säilyttäen läheiset ihmissuhteet, vaikka toinen suku sitä mahdollisesti vastustaakin. Suvun suhteita arvioidessa sukulaiset ja perheen jäsenten toiminta joutuvat arvioinnin keskiöön vaikeivät haluaisikaan tulla arvioiduksi (Jaakola & Pösö 2022, 362). Esimerkiksi joitain tutkimusaineistoni tapausten lähtötilanteita määrittä molempien sukujen tai joidenkin sukulaisten kiinnostus ottaa lapsi luokseen. Sosiaalityöntekijät arvioivat ja päättävät, mikä sukulaisperhe parhaiten edistää

lapsen hyvinvointia. Pettymys joko sijaishuoltopäätökseen tai aikuisten ristiriitaiset välit voivat nostaa vanhempien ja sukujen ristiriidat esille ja myöhemmin lapsen yhteys läheisiin voi säröillä. Aineistossa tulee esiin kuvauksia, joissa sukulaisuus tai eri sukuihin kuuluminen voi aiheuttaa myös sanallista ristiriitaa.

Sosiaalityöntekijä: ”Niin ja kyllä se mietityttää, että välillä tuntuu, että sukulaiselle voi sanoa ihan mitä vaan – niin kuin suodattamatta. Ei sillä tavoin ehkä vieraille puhuta?” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR3)

Sosiaalityöntekijät tunnistavat joissain tilanteissa ottavansa tietoisien riskien sijoittaessaan lapsen riitaisten sukujen ja aikuisten väliin. Vaikka lapsi sitoo kaksi sukua yhteen, konflikteja syntyy todennäköisemmin toisen suvun tai etäisiksi koettujen sukulaisten välillä. Myös Mirka Danielsbacka, Antti Tanskanen ja Anna Rotkirch (2018, 72) ovat havainneet, että ihmiset kokevat luonnostaan enemmän tunne-elämän läheisyyttä omia sukulaisiaan kohtaan kuin ei-verisukulaisia (eng. *in-laws*) kohtaan. Läheisten sukulaisten välillä on todettu olevan vähemmän konflikteja kuin kaukaisempien sukulaisten välillä (esim. Salmon & Hehman 2014). Sukulaisen henkilökohtaisena kokemuksena nämä asiat ovat heille todellisia. Danielsbacka ym. (2018) toteavat artikkelissaan esimerkiksi poikien puolisoiden (*daughters-in-law*) kokevan konflikteja miehen äidin kanssa silloin, kun anoppi auttaa lasten hoidossa, ja he haastavat pohtimaan käyttäessään artikkelissaan termiä ”*kin penalty*” aiemman ”*kin premium*” sijaan (mt.). Suhteessa tutkimukseeni ajattelen, että havainto korostaa suvun painolastien tunnistamista myös suvun suhteiden vahvuuksien ohella. Sukulaissuhteisiin voi liittyä kompleksisia tunnesuhteita, jotka haastavat perhehoitajana toimimista. Sijaisvanhemmuus voi olla sukulaiselle stressaavaa monista eri syistä, esimerkiksi erilaisten suvun tai perheenjäsenten välisten ristiriitojen takia (Cohon ym. 2002, 53–54; Bundy-Fazioli ym. 2013, 456). Ihmisten välisten suhteiden ja suhteiden muutosten ennakointi on kuitenkin vaikeaa. Lapsen etua päästä asumaan läheisen ihmisen luo voivat haastaa suvun aiemmat kokemukset. Sosiaalityöntekijät joutuvat kuitenkin puntaroimaan ja ennakoimaan, mitä kaikkea suvun jäsenten ristiriidat voivat nyt ja myöhemmin tarkoittaa lapsen elämässä.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Minä olen kerran sijoittanut lapsen riitelevien sukujen keskelle, ja toinen suku sanoi, että olisi ollut parempi sijoittaa lapsi ihan ulkopuoliseen perheeseen. Olisiko se sitten ollut lapsen edun mukaista laittaa ihan ulkopuoliseen, kun lapsi oli käynyt kyseisillä sukulaisilla ihan vauvasta saakka?”

Sosiaalityöntekijä 2: ”Minullakin meni pieni lapsi ja neljä vuotta kesti se sijoitus, eikä tilanne aikuisten välillä tasaantunut ollenkaan. Jotenkin jaksoivat sen valmennuksen tsemptata ja tehdä yhteistyötä toiseen sukuun. Mutta koko sijoit-

tuksen ajan ja neljän vuodenkin jälkeen sosiaalityöntekijänä mielti, että olisiko ulkopuolinen perhe ollut kuitenkin parempi?”

Sosiaalihoaja: ”Jos aikuiset ovat riitaisia, niin kyllä se on lapselle kauhean raskas ilmapiiri elää.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR2)

Kyseinen aineistoesimerkki kuvaa sosiaalityöntekijöiden työskentelytapaa, jossa lapsen asioissa pyritään neuvottelemaan eri ihmisten välillä. Myös lapsen vanhemman tilanne on voinut kuormittaa sukulaisten tunne-elämää jo pitkään ja vaikuttaa sukulaisen elämään. Tällaisia esimerkkejä ovat tilanteet, joissa sukulainen on kokenut vanhemman tekemää psyykkistä, fyysistä tai taloudellista väkivaltaa. Eräs havainnointiaineiston sukulainen kuvasi kantaneensa aina huolta sisaruksestaan, joka käytti jo nuorena huumeita. Myöhemmin sukulainen kantoi huolta myös sisaruksen lapsen tilanteesta tämän asuessa päihteitä käyttävien vanhempien luona. Lapsen vanhemman väkivallan sävyttämä elämä kuormitti tunne-elämältään sukulaista, ja lapsi oli ollut näkemässä erilaisia väkivaltatilanteita. Lapsen perhetilanne oli ollut epävakaa ja lapsen hyvinvointia uhkaava.

Sijaisvanhempi: ”Jo nuorena oli mukana hakkaamassa jonkun ja sen jälkeen hän joutui sitten psykiatriselle osastolle ja lopulta perhekotiin. Siinä tapahtui meidän perheessämme samaan aikaan paljon muutakin ja huolta myös toisesta sisaruksesta. Kun lapsi syntyi, oli se meillä kotona paljon hoidossa. Ihän meillä oli hyvät välit, semmoinen viha-rakkaussuhde, vaikka sitä välillä aina vihaakin, mitä se tekee, mutta se on kuitenkin oma veli, ei sille voi mitään. Joskus pyyysi lapselle ruokaan rahaa, silloin annoin tai kävin kaupassa.”

Sosiaalityöntekijä: ”Pysykö teillä koko teidän suku väleissä, kun on se mummmikin?”

Sijaisvanhempi: ”No se oli vähän sillä tavalla, kun hänellä oli sitä huumeitten käyttöä, oli niin äkkipikainen ja kun se ei saanut meidän äidiltämme mitään halusi, meni sitten isälle. Isää on helppoa käyttää hyväksi. Koko ajan oli jotain.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Joissain tilanteissa lapsen vanhempi on kokenut väkivaltaa tai ollut väkivallan tekijänä. Väkivallalla on monenlaisia seurauksia, ja havainnointiaineiston sukulaiset kuvaavat osin voimattomuuden tunnetta auttaa lapsen perhettä ennen sijoitusta. Ongelmat näyttäytyivät kerroksellisina: lapsen vanhemman perheessä saattoi olla jo ongelmia ja nyt lapsenlapsen tilannetta sävytti esimerkiksi vanhempien huumeiden käyttö. Vanhemman tekemä väkivalta on voinut kohdistua myös lapseen.

Sosiaalityöntekijä: ”On ollut hoidon laiminlyöntiä, hyväksikäyttöä ja lapsen pahoinpitely. Hirvittävän haastavaa, kun miettii nyt lapsen ikätasoa. Ei enää ole niin pieni, että voisi täysin tiedolta suojella ja nyt vanhempien tilanne on täysin eri kuin silloin, kun lapsi huostaanotettiin.”

Sijaisvanhempi: ”Kyllä se järkytti, ettei välttämättä mitään tuomioita edes tule tai pääsevät jotenkin vähällä. Ja sanoi, että he ovat pilanneet hänen elämän ja jos eivät joudu siitä mitään maksamaan, että tuntuu välillä, ettei häntä kukaan usko.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Sukulainen, lapsi ja läheiset ovat tunnesuhteissaan joskus sidoksissa toisiinsa. Sukulainen kokee erilaisia tunteita suhteessa lapsen vanhempaan, mutta kuten aineisto-ote kuvaa, empatian ja huolenpidon tunteita myös lasta ja hänen kokemukseen kohtaan. Lapsen hyvinvointia haastavissa sukulaissuhteissa voivat sukulaisen omat varhaislapsuuden kokemukset myös vaikuttavat hänen tapaansa toimia vanhempana. Sosiaalityöntekijät kuitenkin kuvasivat myös sukulaisten selviytymistä huolimatta heitä kohdanneista haavoittavista tekijöistä. Sosiaalityöntekijöiden työssä nämä asiat saavat erilaisia painoarvoja suhteessa lapsen hyvinvoinnin realisoitumiseen.

Vanhemmuuteen liittyy keskeisesti sukulaisten keskinäinen vuorovaikutus ja perheen sisäinen vuorovaikutus. Sosiaalityöntekijät kuvaavat, että lapsen hyvinvointia haastavissa suhteissa sukulaisten vanhemmuus näyttäytyy osin joustamattomana ja vanhempana toimisella on luonnollisesti vaikutusta lapsen hyvinvointiin. Perheiden erilaiset kasvatustyyli vaikuttavat olevan myös siirtyviä ja osin pysyviäkin, mutta myös tietoisesti ainakin osin muutettavissa (Kemppainen 2001, 149). Tähän peilaten sosiaalityöntekijöiden huoli on aiheellinen. Jos arviointivaiheessa sukulaisen arjen vanhemmuus on luonteeltaan joustamatonta ja mahdollisesti lasta vahingoittavaa, miten suhteellisen pysyviä toimintatapoja voidaan muuttaa? Sukulaisperheeseen sijoitetut lapset ovat kokeneet elämässään haavoittavia tekijöitä, ja sukulaisten kyvyillä vastata lapsen tarpeisiin on erityistä merkitystä lasten hyvinvoinnin varmistamisessa. Sosiaalityöntekijät kuvaavat, että perhesysteemissä, vuorovaikutuksessa ja vanhemmuudessa on toimintatapoja, jotka näyttävät osin toistuvan sukupolvelta toiselle. Tulkitsen, ettei esimerkiksi vuorovaikutuksessa tapahtuvaa muutosta synny, jos sukulainen tai vanhempi ei kykene tarkastelemaan toimintaansa. Erityisen merkityksellisiä traumatisoituneiden lasten kanssa ovat sukulaisen reflektiiviset kyvyt ja tämän taito muuttaa toimintaansa (Golding 2017, 34). Perhehoidossa tai sijaishuollossa ajatellaan lasta hoitavien kykenevän auttamaan lasta omalla toiminnallaan erilaisten tunteiden käsittelyssä (esim. Whittaker, del Valle & Holmes 2015). Reflektointi on sidoksissa niin erilaisiin yhteistyösuhteisiin kuin lopulta omaan kykyyn toimia vanhempana.

Sosiaalityöntekijä ”Voihan se olla, että ei vaan henkilökemiat kohtaa, mutta jos sinne pieni lapsi sijoitetaan ja vuorovaikutukset tällä tasolla, niin kyllä se aina vähän mietityttää. Minusta on sijaisvanhemmuudessa äärimmäisen tärkeää, että pystyy refleктоimaan ja pohtimaan omaa käyttäytymistään. Jos lasta ei pysty muuttamaan niin itseään pystyy muuttamaan.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR2)

Sosiaalityöntekijöiden ja sukulaisen kohtaamisia sävyttävät monenlaiset tekijät, ja sosiaalityöntekijät joutuvat pohtimaan, millainen painoarvo millekin kohtaamiselle voidaan lopulta antaa. Lapsen hyvinvointia haastavissa suvun suhteissa ja perheissä tulee esille sukulaisten käyttämä kieli, kuten ikävä puhe lapsen vanhemmasta/vanhemmista tai epäsoviva kielenkäyttö yhteistyöneuvotteluissa sosiaalityöntekijöiden kanssa. Sosiaalityöntekijöiden huolenaiheina on, miten kielteinen puhe ja käytös vaikuttavat lapsen hyvinvointiin ja millaista kielenkäyttö on arkikontekstissa. Negatiivinen kielenkäyttö voi kohdistua myös sosiaalityöntekijöihin, mutta ensisijaisesti sosiaalityöntekijöiden huoli liittyy ikävään puhetapaan lapsen vanhemmista, muista sukulaisista ja lapsesta. Negatiivinen kielenkäyttö voi myös eskaloida tilanteita, joihin sosiaalityöntekijät yrittävät puuttua.

*”Isä on soittanut isovanhemmalle hyvin epäasiallisen puhelun, jossa lytännyt ja haukkunut isovanhempaa itkuun saakka. Tapaamisella keskustelimme tuleh-
tuneista väleistä ja kerroin, ettei isä voi puhua lapselle huutamalla ja rumasti. Isovanhempi kertoo, että on kuullut isän huutavan ja puhuvan lapselle rumasti puhelimessa. Isä kertoo, ettei koskaan puhu lapselle rumasti ja aikoo katkaista välit isovanhempaan nyt kokonaan. Isä sanoo isovanhemman käyttäytyvän häntä kohtaan asiattomasti eikä pidä sovitusta asioista kiinni. Sovitaan, etteivät isä ja isovanhempi puhu vaikeista asioista ollenkaan lapsen kuullen.” (Ote asiakaskertomuksesta, asiakaskertomusaineisto)*

Lapsen hyvinvointia haastavissa suvun suhteissa kyse on eri osapuolien tunnekokemuksista ja erilaisista näkökulmista asioihin. Kuvatessaan sukulaisia sosiaalityöntekijät kuvaavat myös epämääräisiä huolenaiheita, jotka eivät ilmene konkreettisina ja selkeinä lasta vaarantavina tekijöinä. Sosiaalityöntekijät puhuvat epämääräisistä tunteista, joissa he pohtivat sukulaisen käytöstä ja puhetta. He pohtivat esimerkiksi toimintakykyyn tai persoonallisuuden häiriöihin liittyviä tekijöitä. Näistä tekijöistä on vaikea saada tietoa, jos sukulaisella ei ole diagnoosia tai terveydenhuollon lausuntoa (vrt. myös Yliruka ym. 2018). Sosiaalityöntekijät kuvaavatkin tällaisia tilanteita epämääräisinä tunteina siitä, että sukulaisen toimintakyvyn taustalla voivat olla jotkin muut selittävät tekijät kuin esimerkiksi vuorovaikutuksessa syntyvät ristiriitaisuudet.

Lapsen asiakaskertomusaineistossa lapsen läheisiä suhteita haastavia tekijöitä pääsee havainnoimaan lähemmin. Sijoituksen keskeytymisen riskiä on vaikea enna-

koida kirjausten ja sosiaalityöntekijöiden arviointityöskentelyn perusteella. Sosiaalityöntekijät ovat tehneet arvioinnin ja päätöksen senhetkisten tietojen ja kuvausten perusteella. Näissä suvun lapsen suhteita haastavissa sijoituksissa sukulainen on voinut pyrkiä määrittämään, miten ja milloin esimerkiksi tapaamiset tulee toteuttaa. Sosiaalityöntekijät kuvaavat tätä omaehtoisena käytöksenä, jossa institutionaalinen perhehoitajan rooli jää taka-alalle. Myöhemmin lapsen sijoituksen aikana sukulaisen ristiriidat näkyvät niin, että sukulainen voi omalla toiminnallaan estää tai viivyttää lapsen yhteydenpitoa ja suhteen ylläpitämistä esimerkiksi toiseen vanhempaan. Sukulainen voi viivyttää perheen jälleenyhdistämistä.

”Vanhempi on toivonut lapsen kotiinpaluuta ensimmäisen kerran neljä vuotta sitten. Perheen jälleenyhdistämisen työskentelyn kannalta on ollut erityisen haastavaa isovanhemman ja vanhemman ristiriitainen suhde sekä vastakkaiset mielipiteet lapsen tilanteesta ja vanhemman nykyisistä olosuhteista, mikä on vaikeuttanut selvitystyön tekemistä” (Ote asiakaskertomuksesta, asiakaskertomusaineisto)

Asiakaskertomusaineisto teki myös näkyväksi, ettei sukulaissijoitus aina tue lapsen palaamista kotiin. Lapsen hyvinvointia haastavissa suhteissa on tilanteita, joissa sukulaiset asettuvat vastustamaan tai estämään lapsen paluuta vanhempien luo. Asiakaskertomusaineistossani oli kaksi lasta, jotka palasivat vanhemmilleen isovanhemman luota. Amy Winokurin ym. (2018, 270) tutkimuksessa todetaan, että lapsen kotiin palaamista tapahtuu yhtä paljon sukulaisperheissä kuin muissa sijaisperheissä. Toisaalta on todettu, että lapset ovat sukulaisperheessä pidempiä aikoja kuin muissa sijaisperheissä (Coakley ym. 2006, 95, 107). Lapsen hyvinvointia haastavissa suhteissa sukulaisen ja vanhemman roolit voivat kääntyä ikään kuin toisinpäin. Sosiaalityöntekijöille syntyi huoli sukulaisen tilanteesta, ei niinkään enää vanhemmista. Perhehoitajan institutionaalinen tehtävä, jossa korostuu avoin vuorovaikutus eri toimijoiden välissä, ei toteudu, eikä institutionaalinen raja lävistä sukulaisen toimintaa. Huolimatta sukulaisen ja vanhempien mahdollisista ristiriidoista lapsen ja vanhemman suhde oli esimerkkitalanteissa kuitenkin säilynyt.

”Lapsi on sijoitettu suunnitelmallisesti isoäidille. Lapsen kasvaessa murrosikään sukulaisperheessä on paljon ristiriitoja. Isovanhempi on keinoton tukemaan lasta, ja lapsi karkaa ja ”oireilee” eri tavoin. Samaan aikaan isä on kuntoutunut, sitoutunut työelämään ja uuden puolison kanssa on syntynyt lapsi. Isän äiti eli kyseinen isovanhempi vastustaa lapsen kotiin palaamista, ei ota sosiaalityöntekijöiden tapaamisia vastaan eikä päästä perhetyöntekijöitä sisälle. Mummo yrittää vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden mielipiteeseen mustamaalalla isää ja uutta miniäänsä. Lapsi sijoitetaan isälle arviointityöskentelyn jälkeen.” (Ote asiakaskertomuksesta, asiakaskertomusaineisto)

Lapsen ja hänen biologisten vanhempiensa yhteyttä haastavat sukulaissuhteet voidaan varovasti tulkita muistuttavan paikoin vieraannuttamisen ilmiötä, esimerkiksi erolasten kokemuksia riitelevien huoltajien kesellä. Käsitteenä vieraannuttaminen tarkoittaa sitä, että lapsen joku läheinen, yleensä vanhempi, pyrkii erotilanteessa huomattavasti vaikeuttamaan tai pahimmillaan katkaisemaan lapselle myönteisen ja läheisen suhteen toiseen vanhempaan (Sinkkonen 2008b; Häkkänen-Nyholm 2010, 499). Sukulainen voi toiminnallaan pyrkiä vahingoittamaan lapsen ja hänen vanhempansa keskinäistä suhdetta. Vieraannuttaminen voi olla sukulaisen puolelta kielteistä puhetta tai tapaamisten estämistä.

Aineistossa tulee ilmi myös se, että osa sukulaissijoituksista katkeaa, eikä sukulaisen sitoutuminen lapsen hoitoon vaikutakaan kaikilta osin ylläpitävän lapsen sijoituksen pysyvyyttä (ks. myös Font 2015; Vinnerljung ym., 2017). Aineistossani sijoitusten katkeamiset liittyvät lapsen käytökseen, sukulaisen ja lapsen ristiriitaiseen vuorovaikutukseen ja sukulaisen kasvatustapoihin. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa sukujen aikuisten väliset ristiriitaiset suhteet eivät näy sijoituksen katkeamista edistävänä tekijänä, vaan lapsen siirtyminen toiseen perheeseen tai laitokseen on monisyinen ja -vaiheinen prosessi. Sosiaalityöntekijät kuvaavat kokemuksia, joissa sukulaisella oli vaikeuksia ylläpitää lapselle turvallisia rajoja sillä seurauksella, että lapsi ajautui itselleen vahingolliseen seuraan. Samassa tilanteessa sukulainen ei suostunut ottamaan sosiaalityön tukea vastaan, tai sukulaisen oman käytöksen muuttaminen oli rajallista. Sosiaalityöntekijöillä oli esimerkkejä, joissa sukulainen perui tapaamisia vanhemman tai lastensuojelun kanssa, salasi omaan elämäntilanteeseensa liittyviä tekijöitä ja omalla toiminnallaan viivytteli lapsen asioiden arvioimista. Sukulaisen toiminta herätti sosiaalityöntekijöissä huolta ja epäluottamusta.

Sosiaalityöntekijä 1: ”En minä nyt tiedä, kestääkö sukulaissijoituksen sen paremmin, mutta sitoutuneita sukulaissijaisvanhemmat ovat, kun ei siinä heillä tunnu olevan muuta vaihtoehtoa kuin onnistua.”

Sosiaalihojaaja: ”Että sitoutumisen kanssa ei tarvitse työskennellä, mutta ne problematiikat liittyvät siihen yhteydenpitoon. Kuva on hyvin mustavalkoinen, että ei se minun sukulaiseni ole tässä se syyllinen vaan se toinen, joka on lapsen toinen vanhempi ja tai heidän sukunsa.”

Sosiaalityöntekijä 1: ”Kyllähän niitä keskeytyy varsinkin, kun mummit eivät sitten yhtäkkiä pärjääkään niiden teinityttöjen kanssa.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR1)

Lapsen edun määrittely on sosiaalityöntekijöiden sukulaissijoituksen keskeisin päämäärä. Se merkitsee sitä, että sosiaalityöntekijät ottavat institutionaalisen

asemansa ja käyttävät sen tuomaa valtaa lapsen hyvinvointia tukevien suhteiden löytämisessä. Sukulaisten keskinäiset suhteet ovat jatkuvassa liikkeessä, mikä tarkoittaa sosiaalityöntekijöille jatkuvaa arviointityötä eri ihmisten kanssa. Alkujaan lapsen edun mukaisesta voi sijoituksen kuluessa tulla kompleksinen, jopa lapsen edun vastainen esimerkiksi lapsen tilanteen, käyttäytymisen, arjen toimintojen ja suhteiden muuttuessa. Lapsen murrosikä, epäsojivat kaverisuhteet, päihteet tai sukulaisvanhemman kasvatustavat voivat kääntyä niin, että lapsen etu ja suojele tulevat uudelleen arvioitavaksi. Sosiaalityöntekijöiden työssä sukulaisuhteiden arviointi on merkityksellistä sijoitukseen liittyvän pysyvyyden näkökulmasta. Suhteet voivat ennakoida sijoituksen pysyvyyttä tai katkeamisen riskitekijöitä (Rork ym. 2011). Suhteista kerättyjen tietojen pohjalta sosiaalityöntekijät arvioivat, millaisia muutoksia suhteissa voi tapahtua niin myönteiseen kuin kielteiseen suuntaan, sillä ihmisten väliset suhteet ovat jatkuvassa liikkeessä ja muuttuvia.

6 Sosiaalityöntekijöiden päätöksentekoa ohjaavat periaatteet

6.1 Lapsen edun varmistaminen

Tämä luku jakautuu kolmeen alalukuun. Tarkastelen niissä lapsen hyvinvoinnin varmistamiseen, sijoituksen riskeihin ja pysyvyyden tavoitteluun liittyviä tilanteita, joissa sosiaalityöntekijät arvioivat ja tekevät päätöstä lapsen sijaishuoltopaikasta. Näistä periaatteista lapsen edun toteutuminen on ensisijainen ja muut näkökulmat syventävät lapsen edun määrittelyä. Tässä alaluvussa täydennän aiemmin esittämäni tiedon keräyksen, suhteiden analysoinnin ja arvioinnin näkökulmia.

Lapsen edun määrittelyssä on kyse erilaisten vaihtoehtojen punninnasta, joka nojaa sosiaalityöntekijän arviointiin ja harkintaan. Sosiaalityöntekijät noudattavat lakisääteistä tehtävää edun määrittelyssä, mutta lapsen etu nojautuu myös kulttuuriseen ymmärrykseen lapsen hyvästä huolenpidosta (ks. myös Jaakola, Pölkki & Vornanen 2023, 520). Sukulaissijoituksen erityisyys liittyy kiintymyssuhteen tai sen tulkinnan painoarvoon lapsen edun määrittelyssä. Lisäksi erityisyys liittyy ihmisten välisiin emotionaaliin sidoksiin sekä jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisiin perusteluihin lapsen edusta. Lapsella on oikeus laadukkaaseen sijaishuoltoon, mikä tässä tutkimuksessa näkyy myös huolenpidon, turvan, lapsen osallisuuden ja läheissuhteiden painoituksina (ks. Malja ym. 2019, 48–57). Lapsen edun määrittely on yleisestikin lastensuojelussa yksilökohtaista arviointia ja päätöksentekoa, mutta sukulaissijoituksessa sukulaisuussuhde voi osin jo sovittaa lapsen ja sukulaisen yhteen. Lapsen perhesuhteiden tukemisen ja suojelun tulee kuitenkin aina olla linjassa lapsen edun kanssa.

Keskeistä arvioinnissa ja lapsen edun määrittelyssä on, millä tavoin sukulaiset kykenevät vastaamaan lapsen tarpeisiin ja turvaamaan hänen hyvinvointinsa. Sosiaalityöntekijöiden työtä ohjaavat periaatteet saavat erilaisia sisältöjä ja keskinäisiä painoarvoja riippuen lapsen, sukulaisen ja vanhemman ainutlaatuisesta elämäntilanteesta. Sosiaalityöntekijöiden ammatillisena prosessina arviointia voi kuvata jatkuvana eri näkökulmien puntarointina (kuvio 2). Arviointi liikkuu lapsen edun, riskien arvioinnin ja sijaishuollon pysyvyyttä edistävien tekijöiden välillä. Lapsen etua määriteltäessä, pysyvyyttä tavoiteltaessa ja riskejä arvioitaessa on keskeistä kokonaisuuden harkinta (myös Jaakola 2020). Lastensuojelun kansainvälissä painoituksissa huomioidaan sijaishuollon aikainen turvallisuus, pysyvyys ja lapsen hyvinvointi (Winokur, Holtan & Batchelder 2014; Jones ym. 2015). Näistä elementeistä koostuu myös tutkimukseni lapsen edun määrittely.

Kuvio 2. Sosiaalityöntekijöiden arviointityön keskeiset periaatteet

Sijaishuollosta päätettäessä ja lapsen tilannetta arvioidessa sosiaalityöntekijät tarkastelevat sijoitukseen liittyviä mahdollisia riskitekijöitä ja sijoituksen pysyvyyteen liittyviä näkökulmia. Pysyvyyden ja riskitekijöiden arviointi on tutkimusaineiston valossa paikoin suhteellista. Esimerkiksi suvun aikuisten ristiriitaiset suhteet voivat haastaa lapsen hyvinvointia ja sijoituksen pysyvyyttä, mutta sosiaalityöntekijät ovat valmiita työskentelemään niiden myönteisen kehittymisen suhteen, jotta lapsi pääsee sukulaissijoitukseen. Sosiaalityöntekijät kuvaavat aineistossa myös sellaisia riskejä, jossa lapsen hyvinvointi vaarantuu vakavasti eikä sijoitusta sukulaisperheeseen sen vuoksi voida tehdä.

6.1.1 Lapsen etu ja huolenpidon määrittely

Lapsen sijaishuollosta ja sukulaissijoituksesta päättäminen on vaihe, jossa otetaan kantaa lapsen edun toteutumiseen. Lapsen etu määrittyy lapsen sen hetkisen elämäntilanteen sekä läheissuhteiden perusteella (ks. myös Rätty 2012, 13; Jaakola ym. 2023). Edun määrittely aloitetaan aina lapsen elämäntilanteen hahmottamisesta, jota varten sosiaalityöntekijät keräävät lapsen tilanteesta monipuolista tietoa.

Lapsen etu määrittyy sukulaissijoitusten päätöksenteossa keskeisesti kiintymyssuhteen kautta. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa toistuvat huomiot siitä, että lapsen etu on saada osakseen kiintymystä. Lapsen oikeuteen saada kiintymystä, hellyyttä, ymmärrystä ja iän ja kehityksenmukaisia rajoja ja huolenpitoa viitataan myös lainsäädännössä (LSL 417/2007, 4§). Seuraavassa aineistokuvauksessa sosiaalityöntekijät kuvaavat lapsen hyvinvointiin ja turvallisiin olosuhteisiin liittyviä keskeisiä näkökulmia, jotka puoltavat lapsen sijoitusta kyseiseen perheeseen. Sosiaalityöntekijät kuvaavat sukulaiskodin ympäristöä turvallisenä, päihteettömänä ja

pitkäaikaisena kotina, joka voi luoda puitteet lapsen myönteiselle huolenpidolle. Sukulaisten kerrotaan olevan kiintyneitä lapseen, sitoutuvan edistämään lapsen edun toteutumista esimerkiksi tukemalla lapsen kehitystä, terapiaa ja suhdetta muihin läheisiin. Lapsen etu määrittyy myös sukulaisten yhteistyön tekemisen taidoilla eri viranomaistahojen kautta.

”Sijaisvanhemmat ovat kovasti kiintyneitä lapseen ja lapsi sijaisvanhempiin. Sijaisvanhemmat ovat lapselle jo ennestään tuttuja. Sukulaissijaisvanhemmat ovat valmiita tukemaan lapsen kasvua ja kehitystä, tekemään yhteistyötä lapsen äidin kanssa ja viranomaisten kanssa sekä tukemaan suhdetta muihin sisaruksiin. Sukulaissijaisvanhemmat sitoutuvat huolehtimaan lapsen terapian toteutumisesta, ja ovat valmiita antamaan lapselle pitkäaikaisen, pähteettömän ja turvallisen kodin.” (Ote huostaanottopäätöksestä, asiakaskertomusaineisto)

Lapsen etu kiinnittyy myös lapsen ja sukulaisten tuttuuden määrittelyyn. Lasten ja nuorten kokemuksen tuttuus on myönteistä, kun lapset voivat jakaa elämän ihmisten kanssa, jotka tietävät ja tuntevat perhehistoriaa (Burgess, Rosswoll, Wallace & Daniel 2010). Kun lapsi on jo sukulaisille tuttu, heille on voinut syntyä ymmärrystä ja kokemusta kyseisen lapsen hoidosta. Sukulaisilla voi olla tietoa lapsen voimavaroista ja haasteista. Sosiaalityöntekijät arvioivat, että realistinen tilannekuva edistää lapsen edun toteutumista. Esimerkiksi erityislapsen vanhempien omalla elämänsentteellä on todettu olevan vaikutusta siihen, kuinka haasteelliseksi ja kuormittaviksi lapsen erityisyys koetaan. Haasteellisuuden ja kuormittavuuden kokemuksia vähentää vanhempien myönteinen suhtautuminen ja tieto lapsen fyysisestä tai psyykkisestä vammasta. (Pietarila 2021, 162.) Se, että lapsi on jo sukulaisille tuttu, voi edistää sitä, että sukulaisten on helpompi ymmärtää lapsen käytöstä tai vastata hoidollisiin vaatimuksiin. Mikäli lapsella on paljon fyysisiä, psyykkisiä tai sosiaalisia tarpeita, arvioinnissa katsotaan eduksi sukulaisten kokemus omien lasten kasvatuksesta.

Sosiaalityöntekijä: ”Se on ehdottomasti vahvuus, että ovat niin täysillä ottamassa lasta eikä sijoitus kaadu ainakaan siihen, että lapsi olisi jotain muuta kuin mitä he olisivat toivoneet tai ajatelleet. Heillä on äärimmäisen realistinen kuva lapsen tilanteesta, että hän on hoidettava lapsi.”

Sosiaalityöntekijä: ”Selvästi kiintyneitä siihen lapseen.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Kiintymys, tuttuus, arki ja aika jäsentävät sosiaalityöntekijöiden ymmärrystä lapsen huolenpidosta. Näiden avulla sosiaalityöntekijät arvioivat ja kuvaavat toisaalta kiintymystä, mutta myös haluavat säilyttää mahdollisimman paljon jo olemassa ole-

via elementtejä lapsen elämässä. Lapsen etu on säilyttää asuminen tutussa sukulaiskodissa, tutussa koulussa ja läheisten kavereiden kanssa. Avohuollon sijoitus (LSL 417/2007, 38§) on erityisesti tukimuoto, joka tarjoaa sosiaalityöntekijöille ajallista tietoa, millaisena arki näyttäytyy.

”Lapsi on ollut sijoitettuna ensin kiireellisenä sijoituksena ja sen jälkeen avohuollon tukitoimena. Lapsen tilanne on rauhoittunut mummon luona, lapsi käy koulua ja hänellä on kavereita. Mummo kertoo, että hän on oppinut toimimaan lapsen kanssa muun muassa ristiriitatilanteissa. Riitoja tulee yleensä siitä, että lapsi roikkuu youtubessa tai netissä ja riidat liittyvät rajojen asettamiseen. Perheen arki on tavanomaista ja säännöllistä, mutta lapsi syö aika niukasti ja valikoiden.” (Ote sukulaisarvioinnista, asiakaskertomusaineisto)

Lapsen etu määrittyy sukulaisten ja lapsen arjen kuvauksista sekä sosiaalityöntekijöiden havainnoista, tulkinnoista ja ymmärryksestä, mitä kaikkea arjen raameissa tapahtuu. Pirjo Korvela ja Anna Rönkä (2013) kuvaavat, että arkea voi tarkastella yksittäisten perheenjäsenten näkökulmasta, vuorovaikutuksen näkökulmasta tai kokonaisen perheen näkökulmasta (mt.). Lapsen edun määrittelyssä korostuvat sukulaisten ja lasten yksittäiset kokemukset, mutta myös näiden väliseen suhteeseen liittyvät vuorovaikutukselliset tavat. Lisäksi lapsen muuttaessa sukulaisille syntyy monenlaisia yhteisiä sääntöjä ja yhteisöllisiä kiinnekohtia, joihin kiinnittyvät eri ihmisten väliset tunteet ja kokemukset.

Lapsen asuessa jo sukulaisperheessä sosiaalityöntekijät voivat esimerkiksi kuvata, että lapsen tilanne on sukulaissijoituksen aikana vakautunut ja lapsen voinnissa tapahtunut positiivista muutosta. Toisaalta lapsen arjen säännönmukaisuus voi jo itsestään edistää lapsen hyvinvointia (vrt. Laakso 2009, 136) eikä näin ollen kyse ole pelkästään sukulaissijoitukseen liittyvästä tilanteesta. Sosiaalityöntekijät tulkitsevat sukulaissijoituksen olevan lapsen hyvinvointia edistävää, jos lapsen tilanteessa arvioidaan tapahtuneen muutosta, joka liittyy esimerkiksi lapsen säännölliseen koulunkäymiseen tai -menestykseen. Lapsen koulunkäyminen tai vastaavasti sen käymättömyys on yksi tärkeä lapsen tilanteen arviointiin ja päätöksentekoon liittyvä tekijä. Lapsen etua määritellään myös sitä kautta, voiko lapsi jatkaa koulunkäyntiä tutussa koulussa ja ylläpitää olemassa olevat kaverisuhteensa. Lapsella on oikeus erilaisiin tukitoimiin ja koulutukseen, jotka huomioidaan osana päätöksentekoa (ks. SopS 60/1991, art. 14; LSL 417/2007; Malja ym. 2019).

Sosiaalityöntekijä: ”Niin että saisi peruskoulun käytyä siellä loppuun nyt keväällä ja ettei tulisi enää vaihdosta. Se oli niin iso vaihdos jo mennä toiselle paikkakunnalle kesken lukukauden - tulee uudet kaverit, uusi kasvuympäristö, että rauhoitetaan nyt tämä.”

Sosiaalityöntekijä: ”Että koulu pitää saada käytyä, että täällähän hän ei ollut koulussa ollenkaan.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR3)

Lapsen etu on saada pitää mahdollisimman paljon pysyviä elementtejä elämässään, vaikka koti vaihtuisikin. Tällaisissa tilanteissa sosiaalityöntekijöiden katse voi luonnollisesti hakeutua etsimään keinoja, että lapsi voi asua tai jatkaa asumista tutussa perheessä. Lapsen tilanteen rauhoittuessa ja joskus myös viivästyessä lapsen etua alkavat määrittää myös lapsen kannalta pitkittyneet prosessit. Sosiaalityöntekijät haluavat minimoida ajan, jonka lapsi joutuu viettämään väliaikaisessa sijaishuoltopaikassa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsi on ollut pitkään sukulaisperheessä avoimuuden sijoituksessa ja lapsen sijoituspaikan vaihtoa on hankala perustella lapsen etua vahvistavaksi.

Sosiaalihoaja: ”Kyllä se aika vaikeaa on lähteä siirtämään sitä lasta, jos on pitkän aikaa ehtinyt olla siellä sukulaisperheessä. Aina haluaa välttää, että lapsi joutuu vaihtamaan paikasta toiseen. Käytetään kaikki mahdollinen tuki, että sijoitus pysyisi, mutta kuinka paljon on tilaa lapsen omalle mielipiteelle? Varsinkin, jos on vanhempien tai sukulaisten oma toive.”

Sosiaalityöntekijä: ”Mitä kauemmin lapsi on ollut sukulaisperheessä, niin sitä vaikeampi on tehdä kielteistä päätöstä, jos se suhde on jo niin hyvä, vaikka olisikin puutteita. Sitä helposti näkee, ettei ole perusteita kieltääkään sijoitusta. Se hyvä suhde lapseen tai se kiintymyssuhde voi peitata paljon puutteita, vaikka mikä voi olla ihan hyväksi. Mutta se pitäisi kuitenkin pystyä jotenkin arvioimaan, ilman että se on niin vaikuttava asia, se lapsen tuttuus tai kiintymys tai mikä se onkaan.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR4)

Viivästyneissä tilanteissa sosiaalityöntekijät kuvaavat, että on vaikea siirtää lasta pois sukulaisperheestä. Sosiaalityöntekijöiden työssä tilanne on kompleksinen, sillä se voi ennakoita myöhemmin lapsen sijoituksen keskeytymistä, jos lapsen tilanteeseen ei ole kyetty syystä tai toisesta käyttämään riittävästi aikaa. Myös esimerkiksi Kirti Zeijlmansin, Monica Lopézin, Hans Grietensin ja Erik J. Knorthin (2017) kirjallisuuskatsauksessa sosiaalityön ammattilaisten käytettävissä olevaa aikaa ja lapsen sijoituspäätöstä nopeutti lapsen tilanteen vakauttaminen (mt.). Lapsen eletty aikakokemus ja institutionaalinen päätöksentekoprosessiin käytettävä aika eivät kulje aina samassa rytmissä (Enroos, Heino, Helavirta, Laakso & Pösö 2017, 297). Sosiaalityöntekijät kuvaavat, ettei lapsen väliaikaista sijaishuoltoa haluta turhaan pitkittää, vaan vakauttaa lapsi pysyviin olosuhteisiin mahdollisimman nopeasti.

Lapsen tasavertainen asema perheenjäsenenä ja oikeus hyvään huolenpitoon ovat myös sosiaalityöntekijöille tärkeitä periaatteita lapsen edun määrittelyssä (myös Malja ym. 2019, 64–67). Tämä tarkoittaa lapsen paikkaa perheessä ja perheenjäsenenä

sekä suhteessa perheen omiin lapsiin. Parhaimmillaan sukulaisen koti voi huolenpidon kontekstina toimia lapselle myös oman elämän osallisuuden ja toimijuuden mahdollistajana – rakenteena, jossa lapsi voi ilmaista tunteitaan ja mielipiteitään vapaasti sekä tehdä ikätasolleen merkityksellisiä asioita (vrt. Pajulammi 2014).

Sosiaalityöntekijä: ”Mitä sinä ajattelet siitä, millainen asema lapsella olisi teidän perheessänne?”

Sukulaisäiti: ”Se on samanlainen kuin muullakin. Samat säännöt samat rajat, samat kaikki, rakkautta saman verran kuin muutkin.”

*Sukulaissä: ”Niin voi se vähän enemmän saada, kun se on viimeinen tulokas.”
(Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)*

Lapsen edun varmistaminen kiinnittyy myös sosiaalityöntekijöiden tulkintoihin vanhemmuudesta ja sukulaisen ymmärrykseen lapsen erityisistä huolenpidon tarpeista. Arvioinnissa ja päätöksenteossa huomio kiinnittyy kasvatustapoihin ja keinoihin esimerkiksi rajata lapsen käytöstä, mihin liittyy myös lapsen suojelemisen näkökulma.

Sosiaalityöntekijä: ”Kuten jo aiemmin sanoin, lapselle etsitään hänen tarpeisiinsa tarkoituksenmukaista paikkaa. Lähinnä nämä huolenaiheet liittyvät erityistarpeisen lapsen erityisiin tarpeisiin ja jos ei saa turvallisia rajoja, se ei ennusta hyvää ja tilanne voi pahentua koko ajan, tai yleensä näin. Taustalla on jotkut syyt, että lapsi reagoi ja raivoaa, huonosti kykenee tunteita säätämään. Hän tarvitsee sellaista jämäkkää arkea, että voisi kuntoutua. Mietin sellaistaikin, että millainen tilanne olisi sekä sinulle että lapselle, jos pitäisi jäädä siihen huoleen, että kauankohan tämä kestää ja kauankohan me pärjäämme? Tämä ei ole mikään päätös ja ääneen tässä mietin. Sukulaissijoitus on yksi ratkaisu, mutta saisiko ammatillisessa sijaisperheessä, jossa on hyvin strukturoitu arki, apua ja tukea, ja viettäisi sitten viikonloput sinun kanssasi? Silloin teillä säilyisi sellainen mummolaelämä, voisi olla hellimistäkin, kun lapsi saisi riittävän ulkopuolisen tuen. Aikuinen määrittää sekä aikataulut ja ruoan, että semmoiset. Kuulostaa siltä, että teidän arjessanne on paljon hyviä asioita, sinun asenteessasi ja suhtautumisessa lapseen on tosi paljon hyvää ja nimenomaan todellakin hyvin yrität ja paljon onnistutkin. Tämä ei ole helppo ratkaisu millään tavalla. Mitä sinä tästä ajattelet?” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Lähtökohtaisesti perhehoitajaksi tullaan valituksi, ja sitä ohjaavat lainsäädäntö ja normatiiviset odotukset vanhemmuudesta. Siinä korostuvat hyvän vanhemmuuden kulttuuriset määritykset (Hiitola 2015, 251; Jaakola ym. 2023; Forsberg 1998).

Siten riittävyuden arvioiminen vaatii peilaamista vanhemmuuden normeihin ja siihen, miten nämä normit ymmärretään yhteiskunnassamme. Lisäksi vanhemmuus on sidoksissa jokaisen lapsen yksilöllisiin tarpeisiin, jotka määrittyvät suhteessa aikaan ja paikkaan (Holland 2004, 89). Kun sukulaisten vanhemmuus vastaa sosiaalityöntekijöiden tulkitsemana sensitiivistä, lapsikeskeistä ja omia toimintatapoja reflektoivaa, sosiaalityöntekijät arvioivat sen lapsen etua edistäväksi.

Sosiaalityöntekijä: ”Kyllä minä jotenkin ajattelen, että koko ajan tulee haastavampia lapsia ja jotta lapsi pääsee kuntoutumaan, niin lapsi pitää hyväksyä sellaisena kuin se on, antaa rakkautta. Ethän sinä muuten sellaisen lapsen kanssa pärjää kuin itseäsi muuttamalla, se vaatii sensitiivistä vanhemmuutta. Sellaiset vanhemmat, jotka pystyvät itseään muuttamaan niin sellaiset pärjää. Että ei ole kauhean mustavalkoista se ajatusmaailma.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FRI)

Kyky reflektoida ja muovata omaa toimintaansa ovat lapsen edun näkökulmasta keskeisiä. Lapsen etu määrittyy myös sen kautta, millä tavoin sukulaiset ovat valmiita ottamaan vastaan esimerkiksi erilaisia sosiaalihuollon tukitoimia niin lapselle kuin itselleenkin. Yhteistyö sukulaisten ja sosiaalityöntekijöiden välillä on tärkeää lapsen edun jatkuvan arvioinnin vuoksi. Sosiaalityöntekijät ovat vastuussa lapsen hyvinvoinnista, mutta myös vastuullisia järjestämään lapselle erilaisia palveluita. Lapsella on oikeus tarvitsemaansa psyykkiseen, sosiaaliseen ja fyysiseen tukeen suoraan sekä välillisesti sukulaisten saaman tuen kautta. Lapsen edun arvioinnissa korostuu aineistoni pohjalta monisuuntainen yhteistyö ja vuorovaikutus: lapsi saa tarvitsemansa tuen omaan yksilölliseen tilanteeseensa ja sukulaisperhe ottaa tukea vastaan esimerkiksi perheenjäsenten myönteisen vuorovaikutuksen ylläpitämiseksi.

Lapsen edun määrittelyssä keskeiseksi tulee myös lapsen oikeus tavata vanhempiaan. Tämä liittyy myös perhehoitajana toimimisen institutionaaliseen rooliin. Sukulaissijoitusten hyvä puoli liittyy siihen, että lapsen ja vanhemman tapaamiskäytännöt voivat usein olla joustavia. Sukulaissijoituksissa lapsi tapaa usein myös vanhempiaan useammin kuin muissa sijoituksissa (Kiraly & Humphreys 2013a; 2013b). Tosin on myös tilanteita, joissa sosiaalityöntekijät arvioivat lapsen edun mukaiseksi sen, että sukulainen pystyy pitämään rajat lapsen ja biologisen vanhemman tapaamisille.

Lapsen etu määrittyy sukulaissuhteen kautta, kun sukulaisten tulkitaan olevan soveltuva vastaamaan kyseisen sukulaislapsen huolenpidosta. Sukulainen voi vastata juuri kyseisen sukulaislapsen huolenpidosta, mutta ei ehkä toimia jonkun muun lapsen perhehoitajana. Tämä on kiintymyssuhteen lisäksi yksi sukulaissijoitukseen liittyvän perhehoidon erityispiirre.

Lyhennelmä nuoren siirtymisestä isovanhemmalle: Nuori on ollut koekotiutuksessa vanhempansa luona. Sitä ennen sijoituksessa muun muassa sukulaisperheeseen, perhehoitoon ja laitoshoitoon. Nuoruusiässä hänellä on uhmakasta käytöstä, päihteiden käyttöä ja rikollista toimintaa.

”Nuori on käyttäytymisellään vaarantanut kasvuaan ja kehitystään eikä vanhempi tällä hetkellä halua pitää lasta luonaan uhmakkaan käytöksen vuoksi. Tehdään kiireellinen sijoitus ammatilliseen perhehoitoon ja aloitetaan huostaanoton valmistelu. Selvitellään, voiko nuori sijoittua isovanhemman luokse. Isovanhempi on hyvin motivoitunut sitoutumaan kasvatukseen ja tavoittanut nuoren hellyyden ja aikuisen kaipuun. Isovanhempi uskoo, että pärjää nuoren kanssa hyvin. Isovanhempi on aiemmin hankkinut nuorelle muun muassa mopon, jota hän voi värkkäillä”. (Ote asiakaskertomuksesta, asiakaskertomusaineisto)

Kyseisessä aineistokuvauksessa sijaishuolto tai vanhemmat eivät ole kyenneet turvaamaan lapsen hyvinvointia. Isovanhemman toivoessa nuoren sijoitusta hänen luokseen sosiaalityöntekijän päätöksessä vaikuttavat aiemmat sijaishuollon kokemukset sekä halu uskoa isovanhemman ja nuoren yhteiselämän edellytyksiin. Sukulaissijoituksen arvioinnissa ja lapsen edun määrittelyssä painottuvat vahvasti lapsen aiempi kehityshistoria sekä vanhemman ja suvun historia. Tämä näkökulma osin erottaa sukulaissijoituksen arvioinnin myös muista sosiaalihuollon lapsen arviointitilanteista, mutta tekee myös näkyväksi sukulaisen vastuun huolehtia haavoittavia tilanteita kokeneesta lapsesta tai jopa hoidollisesti vaativasta lapsesta. Haavoittavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi äkilliset kodin vaihtumiset, perushuolenpidon puutteet, ihmissuhteiden katkokset ja erilaiset väkivallan näkemisen tai kokemisen kokemukset (vrt. Kuronen 2022). Kyseisen lapsen elämänpolulle voi tulkita kasaantuneen monenlaisia haavoittavia tekijöitä, mutta myös traumaattisia tilanteita sekä nyt myös itselleen vahingollista käytöstä.

6.1.2 Läheisten toiveet osana edun arviointia ja lapsen osallisuus

Lapsen edun määrittelyyn vaikuttavat myös läheisten toiveet. Sukulaissijoituksen valmistelussa sosiaalityöntekijöillä tulee eteen tilanteita, joissa lapsen etua peilataan suvun suhteiden ja vanhempien toiveiden kautta. Vanhempien toiveilla on painoarvoa, koska sosiaalityöntekijöille hyvillä yhteistyön edellytyksillä vanhempien ja sukulaisten välillä on merkitystä. Sosiaalityöntekijät voivat arvioida tietyissä tilanteissa, että on lapsen etu, kun vanhemmat hyväksyvät sijaisperheen. Vanhempien hyväksymän sijaishuoltopaikan tulkitaan edistävän sijoituksen pysyvyyttä ja lapsen hyvinvointia sukulaisperheessä. Sosiaalityöntekijät arvioivat, että lapsen kannalta on järkevämpää hyväksyä vanhempien toivoma sukulaisperhe kuin asettaa lähtökohteisesti vanhemmat, sukulaiset ja sosiaalityöntekijät vastakkain, koska se asettaisi

lapsen konfliktin keskelle, mikä on lapsen hyvinvoinnille vahingollista. Esimerkiksi Tarja Heino ym. (2016, 90) toteavat katsauksessaan, että sosiaalityöntekijät kuvaavat eniten lapsen etua haittaavaksi tekijäksi haasteellisen yhteistyön lastensuojelun toimenpiteitä vastustavien vanhempien kanssa. Myös tutkimukseni sosiaalityöntekijöillä oli vahva tahtotila tehdä yhteistyötä lapsen vanhempien kanssa, minkä tulkittiin edistävän lapsen asioista neuvottelua ja sitä kautta hyvinvointia.

Sosiaalityöntekijä: ”Joskus vanhemmat haluavat lapsen tiettyyn sukulaisperheeseen. Jos lapsella ja [sukulaisperheellä/lisäys/KV] ei ole ollut suhdetta lapseen, niin sosiaalityöntekijät perustelevat sitä sillä, että vanhemmat antavat luvan asettua jonnekin. Että sijoitetaan lapsi kyseiseen [sukulaisperheeseen/lisäys/KV], koska todennäköisesti muuten vanhemmat ovat tosi hankalia. Mutta, että kenen näkökulmasta katsotaan? Katsotaanko vanhemman näkökulmasta vai lapsen? Totta kai se on ihanaa, jos vanhemmat antavat luvan asettua, mutta jos se on lapselle täysin vieras perhe, niin onko se sittenkään?” (Ote fokusryhmäkustelusta, FR2)

Lapsen edun määrittely ei siis aina ole yksiselitteistä ja yksinkertaista. Päätöksenteossa on läsnä eri ihmisten näkökulmia ja mielipiteitä, joista sosiaalityöntekijät etsivät lapsen etua. Lapsen edun määrittelyssä sosiaalityöntekijät pohtivat myös lapsen riittävää osallisuutta omiin asioihinsa. Sosiaalityöntekijät ovat kiinnostuneita lapsen mielipiteestä ja osallisuudesta, vaikkakin niiden toteutumiseen kaivataan lisää työskentelyaikaa. Lapsen osallisuuden toteutuminen ei vaikutakaan olevan yksiselitteisesti toteutuvaa vaan tilannekohtaista.

Lastensuojelulaki (417/2007; myös SopS 60/1990, art. 12) ottaa kantaa lapsen osallisuuteen sekä lapsen mielipiteen selvittäminen. Sosiaalityöntekijät halusivat panostaa luottamuksellisen suhteen rakentamiseen ja sanoittavat toivetta, että heillä olisi enemmän aikaa kuulla ja tavata lasta. Tutkimukseni sosiaalityöntekijät tapasivat lapsia, mutta osa lasta koskevasta tiedosta vaikutti tulevan aikuisilta. Tämä heijastaa lastensuojelun toiminnalle tyypillistä aikuiskeskeisyyttä, joka on ohjannut työskentelyä lapsikeskeisyyden sijaan (Holland 2004; Jaakola 2020, 45). Toisaalta voi ajatella, että on myös luonnollista, että työskentelyn painopiste on aikuisten välisessä kommunikaatiossa, koska arviointi- ja päätöksentekoprosessi keskittyy sukulaisten vahvuuksiin ja haasteisiin suhteessa sijoitettavan lapsen tarpeisiin. Lapsen osallisuus, niin sijoitettavan lapsen kuin mahdollisten sijaisisarusten, piiryy konkreettisesti havainnointipäiväkirjassani, jossa totean seuraavaa:

”Tulemme sukulaisperheen kotiin sosiaalityöntekijöiden kanssa. Vanhemmat olivat ohjanneet [perheen biologiset/lisäys/KV] lapset yläkertaan tekemään läksyjä, koska tapaamisen aiheet koskivat vanhempien lapsuuden kokemuksia ja menetyksiä. Vaikka tulevat sijaisisarret olivat paikalla, emme

tavanneet heitä kuin ohimennen. Vanhemmat kertoivat kysyneensä lasten mielipidettä ja sukulaislapsen muutto oli lapsille ok.” (Ote muistiinpanoista, havainnointiaineisto)

Esimerkissä lasten osallisuus toteutuu epäsuorasti, koska lasten mielipide selvitetiin osin kuulemalla vanhempia ja lasten osallisuus rakentui aikuisten kuvaamana. Toisaalta kyseisessä tilanteessa lasten poistaminen oli perusteltavissa aikuisten kertomien asioiden sensitiivisyydellä. Lapsen kokemuksena usein lasten hyvinvointia kysytään ja selvitetään aikuisilta (Wood & Selwyn 2017; Helavirta 2011). Tilanteessa sosiaalityöntekijöitä ohjaa lapsen suojeleminen hänen ikätasolleen haitallisten asioiden kuulemiselta (Thomas 2002, 171; Hurtig 2003). Lapsen osallisuus tai osallistuminen ei siten ole aina ongelmaton, eivätkä lapsen osallisuus tai tuottama tieto ole helposti tavoitettavissa. Joskus lapsen mielipide joudutaan rakentamaan niukoista tiedoista ja nojautumaan aikuisten kuvauksiin. Eräässä sukulaisarviointiprosessissa lapselle varattiin kolme eri tapaamisaikaa mielipiteen selvittämistä varten. Lapsi kuitenkin systemaattisesti kieltäytyi tapaamasta sosiaalityöntekijöitä. Esimerkki tuo esiin sen, että lapsella on oikeus kieltäytyä, mutta se ei saa estää sitä, että lapsi jää ilman tietoa häneen vaikuttavista asioista (Oranen 2008). Oli myös tilanteita, joissa sosiaalityöntekijät kokivat kykenevänsä järjestämään lapsen tapaamisille riittävästi aikaa, ja lapsen mielipiteestä syntyy sosiaalityöntekijöille ymmärrys sekä varmuutta lapsen edun määrittelyyn.

Sosiaalityöntekijä: ”Minä olen selvityksessä, kartoituksessa tavannut tosi paljon sitä lasta. Meillä tuli koko ajan siinä sellainen tunne, että se on siitä lapsesta kiinni. Se oli papan luo menossa ja pappa sinänsä vaikutti ihan kaikin puolin sopivalta, mutta lapsi oli niin haasteellinen. Me tavattiin sitä lasta monta kertaa, että saatiin se päätös tehtyä. Jos muistelen, että se ei mennyt lopulta papalle vaan laitokseen.”

Sosiaalityöntekijä: ”Kyllä meidän piti selvittää. Pappa ei pystynyt riittävästi kertomaan siitä lapsen arjesta, kaverisuhteista ja kuvioista, ja kun tavattiin riittävän monta kertaa, niin selvisi, että aikamoisia on sen papan viikonlopun ja työkuviot, että ei me sitten... Nämä kartoitukset tulevat eteen niin viime tipassa, siinä ei ole yleensä aikaa, vaan pitää tehdä nopeasti.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR1)

Kokonaisuudessaan lapsen edun varmistamisessa korostuu lapsen oikeus kiintymykseen, turvallisiin olosuhteisiin, hyvinvointiin sekä suvun suhteisiin. Kun sosiaalityöntekijät pohtivat erilaisia lapsen sijaishuollon vaihtoehtoja, kiintymys ja suvun suhteet ovat merkityksellisiä lapsen edun määrittäjiä. Näiden painoarvo arvioinnissa on merkittävä, ja sosiaalityöntekijät ovat valmiita joustamaan esimerkiksi sukulaisten

ikään tai terveyteen liittyvissä näkökulmissa. Lapsen etu on lapsen, sukulaisen ja vanhemman ainutkertaisen elämäntilanteen moninäkökulmaista puntarointia.

6.2 Riskien arviointi

6.2.1 Epävarmuutta herättävät tekijät päätöksenteossa

Sosiaalityöntekijöiden työskentelyyn kuuluu keskeisesti erilaisten lapsen hyvinvointiin liittyvien riskien arviointi, mikä syventää sosiaalityöntekijöiden käsitystä lapsen edun mukaisesta, parhaimmasta ratkaisusta. Siten riskien arviointi kietoutuu lapsen edun tarkasteluun. Kuvaan ensin sosiaalityöntekijöiden arviointityössä esiin nousevia, epävarmuutta herättäviä tekijöitä. Ne ovat tekijöitä, joita sosiaalityöntekijöiden täytyy ottaa huomioon päätöksenteossa, mutta jotka eivät lopulta lapsen kokonaistilanteen ja edun määrittelyssä välttämättä estä sijoitusta sukulaisperheeseen. Nämä tekijät liittyvät esimerkiksi lapsen tuen tarpeisiin, sukulaisten taitoihin vastata lapsen tilanteeseen, ristiriidat sukujen välillä sekä ristiriitainen yhteistyö sukulaisten ja sosiaalityöntekijöiden kesken. Erilaisia riskejä voidaan kompensoida ja minimoida tukitoimin. Luvun loppuosassa kuvaan myös sellaisia tilanteita, joissa lapsen sijoitusta sukulaisperheeseen ei toteuteta. Näissä tilanteissa lapsen etu voidaan turvata paremmin jossain muussa sijaishuoltopaikassa.

Yksi tapa lähestyä epävarmuutta herättäviä tekijöitä on kiinnittää huomiota lapsen ja perhehoitajan yhteen sovittamiseen (eng. *matching*). Sukulaissijoituksessa sopivuutta määrittelee jo osin sukulaissuhde sekä mahdollinen kiintymys lapsen ja sukulaisen välillä. Lapsen ja perhehoitajien yhteensovittaminen on kokonaisuudessaan kompleksinen kokonaisuus, jossa liikkuvat eri painoituksin lapsen yksilöllinen tilanne sekä organisaation toimintatavat ja päätöksentekijän arviointi tilanteesta (Zeijlmans ym. 2017). Sukulaissijoituksen keskeytymisen tekijät, kuten myös muiden perhesijoitusten, johtuvat usein perheen ja lapsen epäsovinnasta yhteensovittamisesta suhteessa lapsen käyttäytymiseen tai tarpeisiin versus sukulaisten voimavaroihin (Terling-Watt 2001). Sukulaisperheen sopivuutta tehtävään tarkastellaan osin eri tavoin kuin muiden perhehoitajien sopivuutta.

Sosiaalityöntekijä: ”Joskus sosiaalityöntekijät voivat olla äärimmäisen tarkkoja, millainen perhe on sopiva lapselle. Ulkopuolinen sijaisperhe ei millään meinaa kehvata, mutta sitten kun onkin kyse sukulaisperheestä, niin silloin ollaankin valmiita joustamaan, että ”hyvin se menee”. Sukulaisperheelle annetaan paljon armoa ja hyvin erilaisin kriteerein sijoitetaan sukuun. Mummulle voidaan sijoittaa hyvinkin oireileva lapsi.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR2)

Sosiaalityöntekijät kertovat, että osa lapsista hyötyisi ammatillisesta perhehoidosta tai laitoshoidosta. Lapsen liittyvät epävarmuutta herättävät tekijät ovatkin

prosessia loppuun saakka? Sanotaan vaikka, kun tämä lapsen [sijoitus/lisäys/KV] voi kestää siihen saakka, kun lapsi on 18 vuotta. Kannattaa ottaa tässä sijoitusvaiheessa tämä huomioon, että ei ne isovanhemmat aina kuitenkaan jaksa. Sitä pitäisi aina miettiä, että minkälaiset voimavarat ovat.”

Sosiaalityöntekijä 2: ”Suurin haaste ehkä kuitenkin näissä sukulaissijoituksissa on, että jos sukulaiset ovat jo iäkkäitä, ja sijoitetaan pieniä lapsia – tulee se ikä vastaan. Kuinka nämä hyvät asiat sitten pyyhkiytyvät lopulta pois, kun joudutaan kuitenkin sijoittamaan mummon jaksamattomuuden ja äidin kuntoutumattomuuden vuoksi.”

Sosiaalityöntekijä 3: ”Samaa olen useasti miettinyt. Kun jo lähtökohtaisesti tiedetään, että tulee sijaishuoltopaikan muutos näiden iäkkäiden isovanhempien kanssa.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR3)

Fokusryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät pohtivat luonnollista elämäntulkua ja -polkua, jossa lapsi voisi olla iällisesti sukulaisen oma lapsi. Esimerkiksi adoptiolaisissa on määritelty adoptiovanhemman iäksi vähintään 25 vuotta, mutta alle 50 vuotta (ADL 22/2012, 6§). Myös adoptiolaisissa määritellään lapsen etua ja siinä vanhemman ikään kiinnitetään eri tavoin huomiota kuin sukulaissijoituksissa. Sukulaissijoitusta määrittää sukulaisen sopivuus perhehoitajaksi (ks. Perhehoitolaki 263/2015, 6§) eikä ikään ole lainsäädännössä otettu kantaa. Tämä mahdollistaa lapsi-, perhe- ja sukulaiskohtaiset päätökset.

Yksi riskien arvioinnissa esiin nouseva teemakokonaisuus on kasvatustavat. Iäkkäiden isovanhempien kasvatustavat ja kokemukset vanhemmuudesta voivat olla vuosien takaa. Sosiaalityöntekijät kuvaavatkin, että heidän tulee tukea ja ohjata erityisesti iäkkäitä isovanhempia vanhemmuudessa ja kasvatustavoissa. Se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että väkivallan käyttöä tai ”kovaa kasvatusta” (sosiaalityöntekijä/FR1) ei hyväksytä sijaisvanhemmuudessa. Sen lisäksi, että lainsäädäntö on kehittynyt vuosikymmenten aikana suojaamaan lapsia esimerkiksi kuritusväkivallalta. Lapsella on myös oikeus ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen.

Sosiaalityöntekijä: ”Mummojen ja pappojen kanssa lähdetään kasvatuksessa ihan ruohonjuuritasolta esimerkiksi fyysisestä väkivallasta ja tukistamisesta, kun on iäkkäitä ihmisiä ja ovat eläneet erilaisen lapsuuden ja kasvatuksen. (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR2)

Sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on kertoa riittävästi lapsen tilanteesta tukea sukulaisia selviämään erilaisista kasvatuksellista haasteista. Aiempi tutkimus on tuottanut tietoa myös siitä, että jäykät ja joustamattomat rajat lapsen kasvatuksessa enteilevät sijoituksen äkillistä katkeamista (Crum 2010). Siten joustamattomalla

kasvatuksella on merkitystä lapsen hyvinvoinnille ja sijoituksen pysyvyydelle. Sosiaalityöntekijöiden arvioinnissa tulee näkyviin Jay Belskyn klassikkotutkimuksen (1984) toteamus, että hyvä vanhemmuus edellyttää muutoskykyä lapsen käyttäytyessä vastoin aikuisten ohjeita. Näissä tilanteissa mitataan vanhemman kykyä käsitellä omia kielteisiä tunteitaan (Belsky & Barends 2002). Vanhemman psykologinen hyvinvointi ja persoonallisuus ovat kasvatukseen keskeisesti vaikuttavia tekijöitä (Belsky 1984). Keskeistä on sukulaisen voimavarojen, resurssien ja kasvatuksellisten taitojen suhde mahdollisiin riskitekijöihin ja lapsen huolenpidosta vastaamiseen.

Sosiaalityöntekijä: ”Että [sukulaisella/lisäys/KV] on työkaluja ja kyky pohtia omaa tekemisiään, muuttaa omaa ajatusmaailmaa, kasvatuseriaatteita ja tarkastella omaa toimintaa, kehittyä ja olla valmis ottamaan apua vastaan. Kyllä se on ongelma, jos ei ota mitään apua vastaan, jäävät yksin – niin kyllä siinä on riski sijoituksen [katkeamiselle/lisäys/KV] ja muutos on kyllä vaikeaa.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FRI)

Prosessit ovat tuoneet sosiaalityöntekijöille näkyviin, kuinka esimerkiksi isovanhemmat voivat antaa lapselle erilaisissa ristiriitatilanteissa helposti periksi tilanteissa, joissa turvalliset rajat olisivat keskeistä lapsen hyvinvoinnin kannalta. Sosiaalityöntekijät kuvasivat eräissä fokusryhmähaastattelussa, että joidenkin sukulaisten kasvatusta voi näyttäytyä ”*lepsuna vanhemmuutena*” ja sukulaissijoitusta leimata ”*mummolaolosuhteet*”, joissa rajojen asettaminen voi olla haasteellista. Tällä sosiaalityöntekijät eivät tarkoita isovanhempien leimaamista huonoina sijaisvanhempina, vaan kuvaavat sitä, että joissain tilanteissa henkilön voi olla haasteellista siirtyä isovanhemman roolista lapsen arjen huolenpitäjän rooliin, johon kuuluu myös lapsen kasvatuksellinen rajoittaminen.

”Vanhempi soittaa ja kertoo, että isovanhempi oli ostanut lapselle kolmen viikon ulkomaan matkan. Hän ihmettelee käytöstä, koska lapsen kanssa on ollut niin vaikeaa, karkailee eikä usko sääntöjä.” (Ote asiakaskertomusaineistosta, asiakaskertomusaineisto)

Sosiaalityöntekijät kuvasivat myös, että joskus arviointi- ja päätöksentekoprosessi tekee näkyväksi sukulaisen epärealistisen ymmärryksen omista voimavaroistaan, kun taustalla ovat kokemukset lapsen aiemmista viikonloppuvierailusta tai muistot arjen vanhemmuudesta liittyvät vuosikymmenten taakse omien lasten varhaislapsuuteen. Riskitekijöitä ja epävarmuutta sisältävissä päätöksissä sosiaalityöntekijät kuvasivat suunnitelmia, joilla sijoitusta voidaan mahdollisuuksien mukaan tukea. Sukulaisille tarjotaan poikkeuksetta perhetyötä ja mahdollisesti tukiperhe. Tukiperhe asettuu ennen kaikkea aikuisten jaksamista edistävään tukitoimeen, joka on yksi tukiperhetoiminnan keskeisiä tavoitteita (ks. Svenlin 2020). Samalla se voi toimia

varasuunnitelmana, jos lapsen sijoitus keskeytyy. Sosiaalityöntekijät kuvasivat, että joskus tukiperheen vastaanottaminen voi toimia sukulaisille ikään kuin sijoituksen ehtona, jotta lapsi voidaan sijoittaa sukulaisperheeseen. On myös tilanteita, joissa sosiaalityöntekijät aktiivisesti valmistelevat toista sijaisperhettä vastaanottamaan lapsen sukulaisperheen rinnalla, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

Sosiaalityöntekijä: ”Minulla on sellainen sukulaisperhe, jolle on alusta asti puhuttu avoimesti tukiperheestä ja lapsen siirtymisestä sinne jossain vaiheessa. Nyt lapsi viettää siellä yhä enemmän ja enemmän aikaa. Tukiperhe on valittu niin, että ovat valmiita ottamaan lapsen pitkäaikaiseen sijoitukseen, kun isovanhemmat eivät enää jaksaa.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR 4)

Sosiaalityöntekijät sanoittavat, että sukulaisperheet tarvitsevat lähtökohtaisesti usein enemmän tukea kuin muut sijaisperheet (myös Coleman & Wu 2016). Näissä pohdintoissa sosiaalityöntekijät käyvät rajankäyntiä lapsen sijoituspaikan suhteen: Jos sukulaisperhe tarvitsee paljon erilaisia tukitoimia esimerkiksi useasti viikossa, hyötyykö lapsi näissä tilanteissa ennemmin jostain muusta sijaishuollon muodosta? Sosiaalityöntekijät kuvaavat, ettei lapsen oikeus perhemäiseen hoitoon ja perhehoidettavan tarpeiden mukainen perhehoito enää toteudu, jos perheessä käy useita ammattilaisia ja kokonaisuutta kannatellaan tukitoimilla. Sosiaalityöntekijät joutuvat pohtimaan ja päättämään, milloin tukitoimia on liikaa ja sijoitus jossain muussa paikassa kuin sukulaisperheessä on lapselle parempi vaihtoehto.

Sosiaalityöntekijä: ”Niin näkee niitäkin sukulaisperheitä, että kaikki lähtee hyvin pyörimään ja lapsi perheessä pärjää, mutta kun perheissä tulee kriisejä, lapsi oireileekin kovasti, ja sen jälkeen tulee massiiviset tukitoimet tai heti lähtökohdiltaan massiiviset tukitoimet. Vähän sydän syrjällään, että mitähän tästä tulee, että mitä on sitten enää tarjota, jos on jo massiiviset tukitoimet lähtökohdittaisesti olemassa, kun lapsen tarpeista pitäisi aina lähteä.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR2)

Perhetyö tulee kuvatuksi määrällisesti eniten käytettynä tukitoimena, jolla pyritään ratkaisemaan lasten ja sukulaissijaisperheiden yksilöllisiä tilanteita. Aineistossa on yleistä, että lapsen sijoituksen alkuvaiheessa sukulaisperheelle annetaan tapaa- mistiheydeltään tiivistä perhetyötä, mutta muutoin vain tarvittaessa ja huolen herätessä. Perhetyöntekijöiden tehtävänä on auttaa esimerkiksi sukulaisia asettamaan lapsen käytökselle rajoja ja antaa sukulaisille keskusteluapua. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa voi havaita yhtymäkohtia Johanna Hurtigin (2003, 39–40) kuvaukseen lapsen asemasta lastensuojelun prosessissa tihkuvan auttamismallin avulla. Työskentelyn ja auttamisen painopiste on vanhempien tukemisessa, ja vanhempia auttamalla apu ”tihkuu” myös lapsiin. Lasten saama apu määrittyykin usein aikuisten autta-

mistarpeiden tai tiedon ympärille, jolloin lapsen auttaminen tapahtuu epäsuorasti (Laakso 2019b, 12).

Kaikkia epävarmuustekijöitä ei kuitenkaan välttämättä tunnisteta siinä vaiheessa, kun lapsen sijoitusta suunnitellaan sukulaisperheeseen, minkä vuoksi sosiaalityöntekijät kuvaavat tukitoimien tarpeen arviointia jatkuvana prosessina. Sijoituksen aikana sosiaalityöntekijöille on tullut eteen tilanteita, jossa perhetyö ei vaikuta olevan sopiva tukimuoto. Sukulaiset voivat myös kokea, etteivät he tarvitse tukitoimia tai ne eivät tunnu sukulaisesta sopivilta. Lapsen asiakaskertomuksissa keskeytynneiden sukulaissijoitusten kohdalla korostui se, ettei sukulainen halunnut ottaa vastaan tai kokenut hyötyvänsä perhetyöstä.

Sosiaalityöntekijä: ”Keskustelimme perhetyön ohjaukseen sitoutumisesta ja töiden järjestämisestä siten, ettei lapsi ole pitkään yksin kotona. Jos tilanne jatkuu tällaisena, keskustelimme, voiko lapsi asua enää mummolla.” (Ote asiakaskertomuksesta, asiakaskertomusaineisto)

Sosiaalityöntekijät kuvaavat kyseisiä tilanteita myös niin, etteivät tukitoimet tuota toivottua muutosta esimerkiksi sukulaisperheen vuorovaikutuksessa tai sukulaisten tavoissa toimia lapsen kanssa. Tilanteissa sukulaisten ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmat voivat olla erilaiset ja syntyä vastakkainasetteluja. Muiden ammattilaisten rooli ja yhteistyö korostuvat erityisesti moninaista tukea tarvitsevilla sukulaissijoituksissa.

Sosiaalityöntekijöiden työskentelyn taustalla vaikuttaa myös hallinto-oikeuden läsnäolo. Esimerkiksi tutkimushetkellä sosiaalityöntekijät aloittivat sukulaissijoituksen arvioinnin, joka keskeytyi hallinto-oikeuden päätökseen sijoittaa lapsi sukulaisperheeseen.

Sosiaalityöntekijä: ”Hallinto-oikeudelta tuli päätös, että lapsi sijoitetaan isovanhemmalle eikä sen vuoksi ollut enää perusteita olla sijoittamatta. Arviointiprosessin loppu on nyt muodollisuus.” (Muistiinpanot, ote puhelusta)

Hallinto-oikeuden vaikutus näkyi sosiaalityöntekijöiden työssä niin, että epävarmoissa tilanteissa sosiaalityöntekijät kuvaavat tekevänsä myönteisen päätöksen lapsen sijoittamisesta sukulaisperheeseen ja tarjoavansa sukulaisperheelle tukitoimia sijoituksen onnistumiseksi. Yhdessä fokusryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät kuvasivat kokevansa erityistä epävarmuutta tehdä kielteinen sukulaissijoituspäätös, jos lapsella on vähemmistökuultuuritausta. Kulttuuritaustan tukeminen on sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan hallinto-oikeudessa painava peruste sijoittaa lapsi sukulaisperheeseen. Jos hallinto-oikeus kumoaa kyseisen päätöksen, lapsi voi siirtyä kuukausienkin jälkeen toisesta sijaisperheestä sukulaisperheeseen. Fokusryhmän sosiaalityöntekijät kertoivat esimerkin, jossa pieni lapsi oli siirretty

ei-sukulaisperheestä kahdeksan kuukauden jälkeen hallinto-oikeuden päätöksellä sukulaisperheeseen. Huolimatta kyseisestä sijaishuoltoapaikan muuttumisesta ja lapsen siirtymisestä sukulaisperheeseen sosiaalityöntekijät kuvasivat lapsen tilanteen tutkimushetkellä olevan sukulaisperheessä lapsen hyvinvointia edistävää. Yhteistyösuhteen rakentaminen sosiaalityöntekijöiden ja sukulaissijaisvanhemman välillä käynnistyy uudelleen, kun lapsen sijoituspäätös vahvistuu hallinto-oikeudessa.

Sosiaalityöntekijät kuvaavat myös pienen joukon sukulaissijaisvanhempia, joilla on erilaisia elämänhaasteita ja ongelmia. Fokusryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät kuvasivat, että osalla sukulaisista voi olla taustalla esimerkiksi sakkotuomioita, väkivalta- tai pahoinpitelytuomioita, mutta näitä tietoja harkitaan suhteessa rikkeen vähäisyyteen tai siihen, milloin asia on tapahtunut. Tätä tietoa on hyvä tarkastella myös kriittisesti, sillä muilta perhehoitajilta odotetaan tiettyä moitteettomuutta ja rikokset toimivat poissulkukriteereinä.

6.2.2. Sijoituksen esteet sosiaalityöntekijöiden päätöksenteoksessa

Sosiaalityöntekijöille tulee eteen kuitenkin tilanteita, joissa lasta ei sijoiteta sukulaiselle. Tällöin sosiaalityöntekijät arvioivat, että kyseessä ovat sellaiset merkittävät lapsen hyvinvointia uhkaavat tekijät, jotka estävät sijoituksen sukulaisperheeseen tai ennakoivat vahvasti keskeytymistä. Kun päätösprosessissa keskeytymisriskit ennakoitetaan merkittäviksi, sukulaissijoituksesta tehdään kielteinen päätös. Päätöksenteossa riskit saavat kuitenkin painoarvoa vasta sitten, kun ne ovat merkittäviä uhkatekijöitä sijoituksen pysyvyydelle tai lapselle. Yksittäiset riskit eivät riitä, vaan kielteisen päätöksen perusteena on aineiston valossa useita eri tekijöitä ja niihin liittyviä vahvoja argumentteja. Arvioinnissaan sosiaalityöntekijät pyrkivät tunnistamaan lapsen hyvinvointia uhkaavia riskejä ja harkitsemalla päätöksen hyötyjä ja haittoja ja siten pääsemään lapsen edun kannalta mahdollisimman hyvään lopputulokseen (Broadhurst, Wastell, White, Hall, Peckover, Thompson, Pithouse & Davey 2010). Näiden riskien arvioinnissa kiintymyssuhteella perustelu väistyy ja lapsen hyvinvoinnin turvaamista perustellaan muilla kriteereillä. Karkeasti jaotellen riskitekijät liittyvät lapsen vaativiin yksilöllisiin tarpeisiin ja käytökseen tai sukulaisten tilanteisiin. Riskien arvioinnissa peilataan lasta ja sukulaisen taitoja: välillä lapsen tarpeet vaativat vahvempaa tukea ja turvaa esimerkiksi ammatillisessa sijaishuollossa.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Minulla tuli kyllä mieleen itsereflektiivisenäkin pohdintana, ehkä vähän inhottavanakin piirteenä – minä olen kyllä myös sellainen riskienarviointikeskeinen ja sellainenkin ohjaa minun työtöitä.”

Tutkija: ”Mitä se tarkoittaa? Haluaisitko kertoa enemmän?”

Sosiaalityöntekijä 1: ”Minä tunnistan, että se voi kääntyä sellaiseksi inhottavaksi Neiti Marple -toiminnaksi.”

Sosiaalityöntekijä 2: ”Sinä punnitset, mitä voisi tapahtua, jos me tehdään näin ja näin, mutta mitä jos tehdäänkin näin ja näin, että mitkä ovat riskit?” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR 4).

Riskiteoreettinen lähestymistapa liittyy lapsen tilanteen selvittämiseen, mutta myös vanhemman tai sukulaisen toimintaan sekä erilaisten vaihtoehtojen punnintaan. Aineistossa korostuu myös se, että kielteisissä päätöksissä lapsella on tuen tarpeita usealla elämänelueilla.

Lapsen käytökseen painottuvia kielteisiä päätöksiä perustellaan lapsen edulla ja sukulaissijaisvanhempiin liittyvillä tekijöillä. Lapsen tarpeilla tai ongelmallisella käytöksellä on havaittu tutkimuksissa yhteys sijoituksen katkeamisen riskiin (Aarons, James, Monn, Raghavan, Wells & Leslie 2010; Jedwab ym. 2019), mikä tukee sosiaalityöntekijöitä kielteisen päätöksen tekemisessä. Yksinkertainen ohje siihen, milloin lapsen tarvitsevuus ja sukulaisen taidot eivät kohtaa, jää osin epäselväksi. Lapsen asiakaskertomuksissa sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet pitkiäkin työskentelyjä ja pohdintoja siitä, millainen sijaishuoltopaikka vastaa lapsen tarpeisiin. Osa lapsista on kokenut raskaita asioita, ja polku sijaishuoltoon on useimmiten sisältänyt erilaisia lastensuojelun tukitoimia.

”Lääkärin mukaan traumatisoituneen lapsen hoidon kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että lapsella on säännöllinen ja ennustettava arki. Keskustelimme siitä, ettei isovanhemman voimavarat riitä tässä tilanteessa. Opettajan mukaan lapsen käytös kertoo vallankäytöstä ja pyörittää koulussa aikuisia. Lapsi on traumatisoitunut, jonka hoitaminen vaatii erityisiä rajoja. Kävimme konkreettisesti läpi, että isovanhempi menee lapsen pompotukseen mukaan eikä isovanhemman käyttäytymismallit tue lasta. Terapeutin mukaan lapsi ei hyödy kahdenkeskisestä terapiasta, jos kotona ei ole sellaisia rakenteita, jotka tukevat lasta.” (Ote asiakaskertomuksesta, asiakaskertomusaineisto)

Aineistokuvauksessa sosiaalityöntekijät nojaavat oman arvioinnin lisäksi myös muiden asiantuntijoiden kuvauksiin lapsen erityisistä tuen tarpeista. Sukulaisen toiminta ei näytä olevan riittävää kyseisen lapsen rajojen tukemiseen ja säännöllisen arjen rakenteisiin. Kyseisessä esimerkissä lapsi oli sijoitettuna isovanhemmalle ja sijaishuoltopaikan muutostarve tuli näkyväksi sosiaalityöntekijöille muutaman vuoden jälkeen. Kuten Eileen Munro (2002) toteaa, lapsen sijoituspäätöstä tehdessä riskien määrittely on itsessään päätöksen peruste, mutta perheiden tilanteet ovat yksilöllisiä ja tuovat päätöksentekoon myös epävarmuutta. Joskus riskit tulevat näkyviin vasta myöhemmin vääränä tulkinta erilaisista riskitekijöistä. (Mt.)

Lapsen sijoitusta muualle kuin sukulaisperheeseen perustellaan kokonaisvaltaisemmin elämänkaarellisin perustein traumaattisilla kokemuksilla ja sukulaissijoituksen epäsovivuudella suhteessa lapsen tarpeisiin (vrt. Jaakola 2020). Yksi

merkittävä ero laitoksen ja perhehoidon välillä on, ettei perhehoidossa voi toteuttaa rajoitustoimenpiteitä. Kokonaisuudessaan sosiaalityöntekijät kuvaavat kuitenkin enemmän perusteita sijoittaa lapsi perhehoitoon verrattuna laitoshoidosijoituksen perustelujen määrään.

”Sosiaalitoimen näkemyksen mukaan lapsi hyötyy enemmän perhehoidosta kuin laitoshoidosta. Perhehoito pienempi ympäristö laitokseen verrattuna, on pienempi kasvatuspuitteinen. Se luo turvallisen ja kodinomaisen kasvuperustan ja antaa mahdollisuuden lapsen yksilölliseen huomioimiseen. Lapsella ei ole sellaista käytösongelmaa, joka vaatisi erityistä tarkkailua tai rajoitustoimenpiteitä, ja hän tarvitsee pysyvät aikuiset ympärilleen. Perhehoidossa saisi kokemuksen normaalista perhe-elämän arjesta, josta on jäänyt paitsi äitinsä kanssa kahdestaan. Perhehoidossa yksilöllistä kehitystä turvataan lapsen tarvitsemilla keinoilla.” (Ote huostaanottopäätöksestä, asiakaskertomusaineisto)

Kielteisen päätöksen perusteet liittyvät myös sukulaisiin, vanhemmuuteen tai muihin mahdollisiin esteisiin toimia perhehoitajana. Riskien arvioinnissa painoarvo saavat aiemmin kerätyt perustiedot ja havainnot suvun erilaisista suhteista. Sukulaisiin liittyviksi merkittäviksi riskeiksi sosiaalityöntekijät jäsentävät esimerkiksi vakavat rikokset, perheen aktiivisen lastensuojeluasiakkuuden sekä päihde- ja mielenterveysongelmat. Myös kodin olosuhteet kuvataan joskus riskeiksi, mutta aineiston valossa jää epäselväksi, mitä kaikkea sillä tarkoitetaan.

Sosiaalityöntekijä: ”Sellaisia ei voi missään nimessä ajatella, jos ehdottomat esteet tai jotkut niistä täytyy. Siihen liittyvät rikosrekisteriote, että jos siellä on jotain merkintöjä. Tietysti myös oma lastensuojeluasiakkuus, että sieltä nousee niitä huolenaiheita, miten ne vaikuttavat ja kuinka vanha lastensuojeluasiakkuus on. Sitten on vielä nämä päihdehuollon asiakkaat tai jos on lastensuojelun näkökulmasta vähän runsasta alkoholinkäyttöä tai on ollut siihen huolenaiheita. Sitten on ihan nämä kodin olosuhteet, joita ei kerta kaikkiaan voisi ulkoisilta puitteilta hyväksyä perhekodiksi. (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR1)

Riskien arviointi kiinnittyy siis osaltaan sosiaalisten ongelmien tunnistamiseen ja tulkitsemiseen osana sosiaalityön ammatillista arviointityötä (ks. myös Pösö 2022, 53). Sosiaaliset ongelmat saavat päätöksenteossa painoarvon vasta, kun niitä on kasautunut riittävästi tai yksittäiseen ongelmaan liittyvä tilanne on erittäin kompleksinen. Esimerkiksi aktiivisen lastensuojeluasiakkuuden kuvataan haastavan sukulaisperheen voimavaroja, mutta samalla yksi havainnointiaineiston perheistä hyväksyttiin sukulaissijaisperheeksi, vaikka perheen omasta tilanteesta oli viime aikoina tehty lastensuojeluilmoituksia ja taloudellinen tilanne oli heikko. Lasten-

suojeluilmoitusten määrästä päätellen sukulaissijaisperheen tilannetta olisi voinut kuvata aktiiviseksi asiakkuudeksi. Useimmiten kuitenkin aineistostani syntyy kuva, että aikaisemalla lastensuojeluasiakkuudella ei niinkään ollut merkitystä. Lastensuojelun tuen tarve on aiemmin voinut liittyä esimerkiksi tuolloin vanhempien voimavaroja koettelevaan perhetilanteeseen.

Kodin olosuhteisiin tai asuinolosuhteisiin liittyvät riskit jäsenyivät paikoin epäselvinä riskeinä. Esimerkiksi taloudellisia haasteita ei yksin tulkita lapsen sijoitusta estäväksi tekijäksi kuin ainoastaan siinä tapauksessa, jos haasteisiin liittyy vakava rikos tai merkittävä velkaantuminen. Perhehoitolain (263/2015) mukaisesti perhehoitajat eivät ole elatusvelvollisia lapsesta ja heille maksetaan korvausta lapsen huolenpidosta. Siinä mielessä taloudellinen tilanne ei ole yksin kielteisen päätöksen peruste. Samantyyppinen jäsenyys liittyy toimeentuloasiakkuuteen, mutta vasta silloin, kun sosiaalityöntekijät tulkitsevat sukulaisen tilanteeseen liittyvän myös muita elämänhallinnan pulmia.

Sosiaalityöntekijä: ”Ei se ikäkään aina ole estävä tekijä, mutta jos sukulaisella on itselläkin omia ongelmia, että on päihitteitten käyttöä ja kun nyt jo neljännessä polvessa lastensuojeluasiakkuus. En lähde sellaista tukemaan ja katson, että ulkopuolinen sijoitus on parempi.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR2)

Ylisukupolvisuuden tarkastelu on aineistossani kuitenkin enemmän osa kokonaisuuden arviointia eikä sitä käytetä kielteisen päätöksen perusteena. Ylisukupolvisuus kietoutuu enemmänkin erilaisiin sosiaalisiin ongelmiin, jotka voivat olla osa kielteistä päätöstä.

Sukulaisen psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen liittyvien tekijöiden määrittely sijoituksen riskeiksi on liukuvaa. Riskiksi ne arvioidaan vasta, kun kyseessä on vakava tai selkeästi ilmenevä riski. Sosiaalityöntekijät kuvaavat myös tekijöitä, jotka määriteltäisiin esteeksi toimia perhehoitajana, jos niiden luonne tulisi näkyväksi. Yhdessä sukulaisperheessä paljastui muiden viranomaisten kautta tieto lemmikkien huonosta hoidosta ja laiminlyönnistä, jolloin lapsen olosuhteet paljastuivat. Toisessa esimerkissä sosiaalityöntekijöille selvisi sukulaisen vakava päihdeongelma vasta, kun sukulaisperheestä tehtiin lastensuojeluilmoituksia. Tämän vyyhdin purkautuminen paljasti myös sijoitetun lapsen huolenpitoon ja turvallisuuteen vaikuttavia vakavia puutteita. Lapsi oli altistunut kyseisessä sukulaisperheessä monille erilaisille haavoittaville tekijöille, joista sukulaisen runsas alkoholinkäyttö oli vain yksi. Ongelmallista on, ettei päätöksenteossa tai sijoituksen aikana tavoiteta kaikkia asioita, ja joskus asioiden paljastumisessa tarvitaan myös sattumaa. Osa lapsen asioiden laiminlyönneistä tai kaltoinkohtelusta paljastuu vasta lapsen sukulaissijoituksen jälkeen, kuten toki myös missä tahansa muussa sijaishuoltopaikassa (myös Laitala & Puuronen 2016).

Sosiaalityöntekijä 1: ”Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä päätti sijoittaa kummitädille ja lopulta kummitädilläkin päihteidenkäyttö tuli näkyväksi. Lopulta ei se sijoitus onnistunut ja päihteidenkäyttö oli niin häiritsevää ja sen jälkeen lapsi siirrettiin sijaisperheeseen.”

Tutkija: ”Miten päihteidenkäyttö tuli näkyväksi?”

Sosiaalityöntekijä 2: ”No siinä tuli poliisilta tieto” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR3)

Huolimatta siitä, kuinka huolella sijaishuollon arviointia on tehty, jää asioita myös piiloon. Arviointiprosessin aikana sukulaisilta on selvitetty päihteidenkäyttöä, mutta usein päihde- ja mielenterveysongelmia on vaikea tunnistaa, mikäli ihmiset eivät niitä aktiivisesti itse tuo esiin. Sosiaalityöntekijät kysyvät esimerkiksi sukulaisen alkoholin käytöstä ja arvioivat tai määrittelevät tämän tiedon perusteella normaaliuden ja haitallisuuden rajapinnat. Esimerkiksi alkoholinkäytössä sukulaisilta ei edellytetä raittiutta, mutta alkoholin haittavaikutuksia kuvataan sukulaisille lasten kokemusten kautta.

Sosiaalityöntekijä: ”Ja ei kai me sijaisperheeltäkään edellytetä, että lapset eivät saisi vaikka nähdä alkoholia vaan tietenkin lapset, jotka ovat kärsineet siellä biologisessa perheessä päihteistä, niin voivat pienestäkin näkemisestä jotenkin järkyttyä.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Sukulaissijaissijoituksella pyritään vakauttamaan lapsen kodin olosuhteet ja välttämään esimerkiksi lapsen altistuminen haitalliselle päihteidenkäytölle. Aineisto havainnollistaa, että sosiaalityöntekijöiden tieto lasta vahingoittavista tekijöistä riskien arvioinnissa on kasautuvaa, ja osa riskeistä paljastuu sosiaalityöntekijöille vasta jälkikäteen, mikä edellyttää tilanteen uudelleen arviointia ja päätöksentekoa. Tällaisissa tilanteissa lapsen olosuhteet eivät vastaa tavoitetta, jossa lasta pyritään suojelemaan. Haasteen päätöksentekoon tuo myös se, etteivät asiakirjat tai muiden viranomaisten lausunnot paljasta aina kaikkea. Esimerkiksi rikosrekisteriotteet eivät kerro kaikkea, jos rikoksesta on kulunut riittävästi aikaa.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Tämä tapaus, mikä meillä nyt on, ei päädytty sijoittamaan sukulaisille, kun isovanhempi oli seksuaalisesti hyväksikäyttänyt lastaan, hänen lapsuudessa ja sitä asiaa jouduttiin käsittelemään.”

Sosiaalityöntekijä 2: ”Olihan se haastavaa, kun heillä oli hyvin vaikeaa ymmärtää, että miksi me ei voida sijoittaa sitä lasta sinne isovanhemmille”

Sosiaalityöntekijä 1: ”Ensin me keskusteltiin, että meidän mielestämme sellainen riski, ettei sen vuoksi lasta voi isovanhemmille sijoittaa. He sitä vähätteli ja että se on jo vanha asia eikä pitäisi vaikuttaa tähän päivään”

Tutkija: ”Sen verran kysyn, että miten se selvisi? Vanhoista asiakirjoista va mistä?”

Sosiaalityöntekijä 3: ”Tieto isovanhemman lapseensa kohdentamasta seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuli päihdepuolelta, kun lapsen vanhempi siitä kertoi työntekijälle. Mutta se ei ilmene tästä rikostaustaotteesta, vaikka tuomio oli tullut. Jos meillä olisi ollut vain tämä rikosrekisteriote, niin [sijoitusratkaisui/lisäys/KV] olisi voinut olla eri.” (Ote fokusryhmähaastattelusta, FR4)

Kyseisessä esimerkissä sukulaisella oli tuomio lapseen kohdistuvasta seksuaalisesta rikoksesta, joka jäi pyydytyistä asiakirjoista huolimatta piiloon. Kyseinen sukulaisperhe oli hakeutumassa lapselle sijaisvanhemmiksi, eikä perhe itse kokenut asiassa ristiriitaa. Sosiaalityöntekijöiden kannalta kyse oli olennaisesta, lapsen turvallisuutta potentiaalisesti vaarantavasta asiasta. Tämän tiedon valossa sosiaalityöntekijät päättivät, ettei lasta sijoiteta kyseiseen sukulaisperheeseen. Viranomaisyhteistyöverkoston toimivuudella on merkitystä huolen viestien välittämisessä (Kääriäinen 2004, 99). Viranomaisverkoston yhteistyö on merkityksellinen tiedon lähde sosiaalityöntekijöille ja näyttää myös sen, että tiedonkulussa voi olla aukkokohtia.

Sukulaisten välinen haasteellinen yhteistyö on aineistossani yleisimmin yksi kasautuva peruste, ei niinkään yksinään välttämättä riittävä peruste olla sijoittamatta lasta sukulaisille. Yhteistyön tekeminen on kuitenkin sosiaalityöntekijöiden työn kannalta merkittävä tekijä. Se kiinnittyy keskeisesti myös lapsen oikeuteen tavata vanhempiaan ja sosiaalityöntekijän ammatilliseen tehtävään valvoa lapsen edun toteutumista ja lapsen oikeuteen tavata omaa sosiaalityöntekijää (LSL 417/2007).

Sosiaalityöntekijä: ”Täytyy kyetä yhteistyöhön, täytyy kyetä ja pystyä tukemaan subteita molempiin vanhempiin.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Sukulaisen haasteellinen käytös sosiaalityöntekijöitä kohtaan ei kuitenkaan ilman muuta riskitietoa vaikuta lapsen sijoitukseen. Riskien arvioinnissa sosiaalityöntekijät kuvaavat joitain yksittäisiä tilanteita, joissa sukulaiset ovat käyttäytyneet asiattomasti ja uhkaavasti sosiaalityöntekijöitä kohtaan. Tämä voi herättää epävarmuutta lapsen sijoituksen suhteen ja siihen, millaisena yhteistyö voi jatkua lapsen sijoituksen aikana. Sukulaisten vastentahtoisuus yhteistyöhön sosiaalityöntekijöiden kanssa ei ole kuitenkaan riittävä peruste kielteiselle päätökselle.

Sosiaalityöntekijä: ”Minulla oli yksi sukulaisperhe, jossa lapsi oli ollut jo pitkään. Tuli sellainen olo, että se yhteistyö on sellaista pakkopullaa. Ei yhtään miellyttävää heille, kun virkamiehiä itsekin olivat. Mutta me katsoimme, että yhteistyö oli kuitenkin riittävää – ainakin pakon edessä. Kyllä me siihen kiinnitettiin huomiota.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR3)

Toisaalta sosiaalityöntekijät kuvaavat, että alkuvaikeuksien jälkeen sukulaisen ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyö voi myös parantua, kun molemminpuolinen epävarmuus vähenee ja luottamus pääsee rakentumaan. Joskus kielteinen päätös voi lopulta olla sukulaiselle itsellekin helpotus. Sukulainen saa mahdollisuuden toimia jatkossakin esimerkiksi tavanomaisessa isovanhemman roolissa.

Sosiaalityöntekijä: ”Kun ne vieraat perheet ovat tavallaan pelottava asia, että lapsi menee ihan vieraaseen perheeseen. Kun sukulaiset pääsevät tutustumaan perheeseen niin huomaavat, että ihan hyviä perheitä täällä on. Kun puhutaan yhteydenpidon merkityksestä, niin kyllä se varmaan vähän helpottaa.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR1)

Kielteisten päätösten perusteena voidaan käyttää myös läheisyyden, kiintymyksen, tuttuuden ja suhteen puuttumista sukulaisen ja lapsen välillä. Ilman tiivistä suhdetta lapseen sosiaalityöntekijät rinnastavat sukulaisperheen roolin ulkopuoliseen perheeseen. Osassa aineistossani kuvattuja tapauksia osapuolet olivat jo lähtökohdiltaan etäällä toisistaan – sukulaissuhde oli katkennut tai yhteydenpito puuttui kokonaan. Lapsen ja sukulaisen suhteiden etäisyys johtui esimerkiksi isovanhempien avioerosta ja siihen liittyvästä etäännyttämisestä tai ristiriidoista. Tällaisia ovat esimerkiksi aineistossani eri paikkakunnalla asuneet isovanhemmat, joilla on uusi kumppani, joka vastaisi lapsen huolenpidosta, eikä aiempaa yhteydenpitoa ole ollut. Etäisissä suhteissa lapsen vanhemmat ovat voineet salata perheen tilannettaan pitkään, katkaista välit sukulaisiin tai sukulaiset asuvat fyysisesti etäällä toisistaan ja näiden syiden vuoksi sukulaiset ovat myös emotionaalisesti etäällä toisistaan. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijöiden harkittavaksi tulee, onko lapsen paikka sukulaisperheessä vai esimerkiksi jo tutussa tukiperheessä.

Toisaalta sosiaalityöntekijät kuvaavat, että lapsen sijoituksella sukulaisperheeseen voidaan tukea myös mahdollisesti ennen sijoitusta katkenneita tai muutoin etäisiä sukulaissuhteita. Sosiaalityöntekijät kuvaavat tilanteita, joissa lapsi on saanut sukulaissijoituksen aikana uudelleen yhteyden joko vanhempaan tai muihin sukulaisiin. Aiemmin tapahtuneet etäännyttämiset ja suhteiden katkokset eivät välttämättä ole este lapsen sukulaiselle sijoittamiselle. Ilman muita kasautuneita tekijöitä ei etäinen suhde välttämättä ennakoisi kielteistä päätöstä.

Riskien arviointi ja epävarmuutta herättävät päätökset tekevät näkyväksi sosiaalityön kompleksisen luonteen. Vaikka työskentelyssä pyritään parhaalla mahdollisella tavalla minimoimaan sijoituksen keskeytyminen tai lapsen hyvinvointia uhkaavat riskit, arvioinnissa ja päätöksenteossa jää asioita näkymättömiin ja jotkin paljastuvat vasta jälkikäteen. Riskien arviointi on kuitenkin keskeinen osa sosiaalityöntekijöiden työtä lapsen tilanteen suojelejana.

6.3 Pysyvyyden tavoittelu

Lapsen etua arvioinnissa ja sijaishuollossa perustellaan usein pysyvyyden tavoittelulla. Pysyvyyttä pidetään laadukkaana sijaishuollon mittarina (esim. Jones ym. 2015, 58; Laakso 2019a). Lapsen etua määritellessään ja sijoitukseen liittyviä riskejä arvioidessaan sosiaalityöntekijät kiinnittävät huomiota erilaisiin lapsen tilanteeseen liittyviin pysyviin tekijöihin. Pysyvyyden arviointi ei pelkästään kiinnity sukulaisperheen kodin olosuhteisiin ja vuorovaikutukseen, vaan myös esimerkiksi lapsen läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja koulun tai kaverisuhteiden säilymiseen. Päätöksentekoa ohjaavana ajatuksena on, että pysyvyys edistää lapsen hyvinvointia. Sosiaalityöntekijät arvioivat, voiko sukulaissijoitus potentiaalisesti tarjota lapselle pitkäaikaista kiintymyssuhdetta ja tukea lapsen läheisiä suvun suhteita. Kiintymys tulkitaan yleensä pysyvyyttä edistäväksi, ja sukulaiset ovat usein hyvin sitoutuneita lapsen huolenpitoon. Sukulaissijoitusten etuna on pidetty, että ne ovat useammin pysyvämpiä sijaishuoltopaikkoja kuin muut sijaishuoltopaikat (Osborne ym. 2021, 1).

Pysyvyys on kuitenkin sukulaissijoituksissa suhteellinen periaate, josta voidaan joustaa. Esimerkiksi sosiaalityöntekijät tulkitsevat lapsen eduksi saada osakseen kiintymystä, mutta samalla hyväksyvät, että esimerkiksi isovanhempien iäkkyyden vuoksi lapsi joutuu mahdollisesti siirtymään jossain vaiheessa toiseen sijaishuoltopaikkaan. Epävarmuutta herättävissä päätöksissä sosiaalityöntekijät puolestaan tunnistavat sijoitukseen liittyviä riskitekijöitä, mutta pyrkivät ylläpitämään pysyvyyttä tarjoamalla sukulaisperheelle ja lapselle erilaisia tukitoimia. Tästä näkökulmasta tarkastellen lapsen sijoitus lähtökohtaisesti epävarmoihin olosuhteisiin ei ole kaikilta osin linjassa sijaishuollon pysyvyyden tavoittelun kanssa (vrt. Laakso 2019a). Lapsen etu voi olla myös sitä, että sukulaissijoitus on väliaikainen ratkaisu lapsen elämäntilanteeseen. Näissä väliaikaisuuteen pohjautuvissa päätöksissä lapsen etu määrittäytyy sillä, että lapsi saa viettää aikaa tutussa ympäristössä tuttujen ihmisten luona ja saa osakseen mahdollisesti kiintymystä, vaikka sukulaissijoitus kestää lapsen elämässä vain tietyn ajanjakson. Pysyvyys arvioidaankin aina suhteessa lapsen tarpeisiin.

Sijoitusten epävarmuus ja katkeaminen on nähty lapsen hyvinvointia haastavana riskitekijänä. Sijaishuollon pysyvyyteen yhdistetään monia lapsen hyvinvointiin myönteisesti vaikuttavia tekijöitä ja vastaavasti äkillisten sijaishuollon vaihtumisten

tiedetään olevan lapselle vahingollisia (Vinnerljung ym. 2017.) Sukulaissijoituksissa pysyvyyttä edistää sitoutuminen ja vastuunkanto sukulaislapsesta (Rock ym. 2015) sekä virallinen sopimuksellisuus (Osborne ym. 2021). Suomessa tämän voi tulkita tarkoittavan sijaisperheeksi hyväksyttyä toimeksiantosuhteista sukulaisperhettä, joka sopimuksen avulla saa taloudellista ja muuta tukea perhehoitajan tehtävänsä, johon sisältyy muun muassa sosiaalityöntekijöiden tuki erilaisissa lapsen kasvatukseen liittyvissä tilanteissa.

”Lapselle etsitään mahdollisimman pysyviä olosuhteita perheessä, joka pystyy tukemaan hänen kasvuaan ja kehitystään pitkäjänteisesti. Kyseessä on kuitenkin pieni lapsi. Perhe ymmärtää, että lapsi voi myös palata syntymävanhempien luo. Huostaanotto on voimassa toistaiseksi ja perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuuksia arvioidaan säännöllisesti asiakassuunnitelmaneuvoittelussa.” (Ote sukulaisarvioinnista, asiakaskertomusaineisto)

Ristiriitaa pysyvyyden tavoittelun arviointiin voi syntyä myös lainsäädännöllistä lähtökohdista, ja sen taustalla on humaani tavoite lapsen mahdollisuudesta palata kotiin aina, kun se on mahdollista. Lainsäädäntö edellyttää, että huostaanoton purkua ja lapsen kotiin palaamisen edellytyksiä arvioidaan säännöllisesti (LSL 417/2007, 47§). Lapselle vakaiden olosuhteiden turvaaminen on sijaishuollossa olennaista, mutta samalla lapsen ja hänen vanhempiensa elämäntilannetta pyritään tukemaan sijaishuollon aikana niin, että huostaanotto voidaan purkaa. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa sivuttiin vanhemmalle tehtävää asiakassuunnitelmaa (LSL 417/2007, 30§ 3 mom.). Tämän vuoksi ei syntynyt selkeää ymmärrystä siitä, millainen asema ja rooli lopulta vanhemman asiakassuunnitelmalle asetettiin.

Perheen jälleenyhdistämisen toteutumista ja siihen kuluvaan aikaan on kuitenkin vaikea ennakoida. Siksi lapsen edun määrittely ja tilanteen arviointi on sukulaissijoituksessa jatkuvaa sosiaalityöntekijöiden arviointityötä. Pysyvyyttä verrataan välillä myös muihin sijaisperheisiin ja sijaishuollon ennakoimattomuuteen.

Sosiaalityöntekijä: ”Siitä huolimatta minä näen paljon hyviä puolia. Ei se välttämättä muutenkaan aina ole niin, että se ensimmäinen sijaisperhe välttämättä olisi se viimeinen, vaan muutoksia täytyy tehdä. Mutta se voi olla siinä tilanteessa kaikille hyvä, että se on suostumuksellinen ja se rauhoittaa sitä tilannetta, että se lapsi on ollut siinä sukulaisperheessä pitkään, nähtäisiin siinä tilanteessa, että ei mitenkään ole lopullinen sijaishuoltopaikka niin se voi olla ihan hyvä ratkaisu.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR4)

Lapselle läheisten suhteiden ylläpitäminen on lastensuojelussa keskeistä, ja tutkimuksessani pysyvyyden arviointi liittyy keskeisesti ihmissuhteisiin. Pysyvyyden voi sukulaissijoituksissa kiinnittää ajatukseen ylläpitää lapselle merkityksellisiä ih-

missuhteita. Usein sukulaissijoituksen tulkitaan edistävän lapsen edun toteutumista suhteiden kautta, minkä vuoksi lapsen läheiset perhesuhteet tulee aina huomioida lapsen edun määrittelyssä ja suvun ihmissuhteilla on merkitystä lapsen edun toteutumisessa (esim. Rätty 2012, 13). Sosiaalityöntekijöiden arviointityön näkökulmasta katsottuna lapsen suvussa voi olla kiinnipitäviä voimia – läheisyyttä, turvallisuutta ja lapsen hyvinvointia tukevia ominaisuuksia, jotka mahdollistavat lapsen sijoituksen sukuun. Tällöin suku voi tarjota lapsen tilanteeseen nähden riittävää suhteissa tapahtuvaa pysyvyyttä ja mahdollistaa lapsen yhteyden biologisiin vanhempiin ja lapsen liikkumisen eri kotien välillä.

Lapsen edun näkökulmasta katsottuna sukulaissijoitus voi myös tukea lapsen kulttuurisia lähtökohtia. Kun sosiaalityöntekijät arvioivat lapsen tilannetta, sukulaissijoituksen myönteisenä tekijänä voidaan pitää esimerkiksi lapsen mahdollisuutta ylläpitää kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta (LSL 417/2007, 4§). Tällöin pysyvyys kiinnittyy kulttuurisiin näkökulmiin, joita sukulaissijoituksella yhdessä muiden myönteisten tekijöiden kanssa voidaan tukea. Tutkimusaineistossani korostuu se, että sosiaalityöntekijät liittävät kulttuuriseen ympäristöön myös suvun tarjoaman tutun ympäristön ja toimintatavat. Turvallisuus ja tuttuus nousivat fokusryhmähaastattelussa usein esiin:

Sosiaalityöntekijä: ”Minulle sanoi kerran yksi psykiatri, että sukulaissijoitus on lapselle hyvä ratkaisu. Näistä vuosista lapsi saa paljon turvaa, kun aikuiset ovat tuttuja ja läheisiä. Ja vaikka sijoitus keskeytyisikin, siinä on ehtinyt tapahtua paljon korjaavaa ja eheyttävää lapselle.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR3)

Kyseinen aineisto-ote kuvaa sosiaalityöntekijän ymmärrystä sukulaisten merkityksestä lapsen huolenpitäjänä. Hän vetoaa puheenvuorossa myös psykiatrin sanoihin ja vaikuttaa jakavan sukulaissijoituksen lyhytaikaisenkin lapsen tilannetta korjaavan vaikutuksen osana lapsen sijaishuollon polkua. Toisaalta lapsen ja sukulaisten välinen emotionaalinen sidoksellisuus edistää pysyvyyttä.

Pysyvyyden turvaamiseksi sosiaalityöntekijät järjestävät lapselle ja sukulaisille erilaisia tukitoimia. Lapsen etu kietoutuu tätä kautta pysyvyyden tematiikkaan, kun lapsen sijoitusta sukulaisperheeseen voidaan tukea. Pysyvyyden turvaamiseksi on tärkeää arvioida, mihin kaikkeen lapsen kodin olosuhteiden vaihdos vaikuttaa ja mitä pysyvyyden turvaamiseksi tarvitaan. Sosiaalityöntekijöillä oli myös kokemuksia, että pelkkä kiintymys ja rakkaus lasta kohtaan ei riitä ja turvallisten rajojen asettaminen on osa pysyvyyden tematiikkaa.

Sosiaalityöntekijä: ”Se päätös olisi varmaan sellainen helppo ratkaisu työntekijälle, todennäköisesti vanhemmat eivät vastusta sijoitusta, ne voi hyväksyä huostaanoton vain siksi, että lapsi menee sukulaisperheeseen. Mutta sitten sijaishuollon näkökulmasta, vaikka päihheet poistuvat lapsen arjen olosuhteista

niin se ei yksistään paranna lasta. Lapsi tulee tarvitsemaan turvallisia rajoja, eritoten niitä, paljon toki muutakin, mutta jos ei ole turvallisia rajoja mummo-lassakaan, niin mikään muu ei kannaa - että se on niin olennaista eikä sitä ehkä voi liikaa korostaa. On useammassakin tilanteessa todettu, että jos ei ole rajoja niin se kaikkivoiva rakkaus ja välittäminen ei niin kuin kannaa.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Sukulaissijoitus kuvaa hyvin, kuinka yksityinen perhe on osa laajempaa systeemiä ja kaikki vaikuttavat toisiinsa. Kaikkinensa lapsen edun varmistaminen on moninäkökulmaista pohdintaa, jossa sosiaalityöntekijä tekee arviointityötä eri sijaishuoltopaikkojen välillä ja tunnistaa sukulaissijoituksen lapsen edun mukaiseksi sijaishuoltopaikaksi. Lapsen etu kiinnittyy pysyvyyden tematiikkaan ja sen tavoitteluun lapsen sijaishuollon aikana. Pysyvyys ja lapsen etu ovat kiinteästi sidoksissa myös erilaisiin lapsen hyvinvointia uhkaaviin riskitekijöihin. Silti lapsen lyhytkin sijoitus tai väliaikaisesti pysyvä sijoitus sukulaisperheeseen voidaan katsoa lapselle niin hyväksi, että sosiaalityöntekijät hyväksyvät sijoituksen väliaikaisesti pysyvänä. Myös huostaanotto on luonteeltaan väliaikainen (LSL 417/2007, 47§), mutta sijaishuollon yleisiin periaatteisiin liittyy toive lapselle pysyvistä olosuhteista ja siitä, että ainakin vältetään sijaishuollon äkillinen keskeytyminen.

7 Sukulaissijoituksen arviointi- ja päätöksentekoprosessi yksityisen ja julkisen kohtaamisena

7.1 Huolenpidon määrittely

Sosiaalityöntekijöiden ja sukulaisten suhde on lähtökohdiltaan institutionaalinen ja paikoin jännitteinen. Jo tiedon keräyksessä sosiaalityöntekijät ja sukulaiset asettautuvat erilaisiin positioihin, jotka toiselle on antanut instituutio ja toiselle sukulaissuhde. Sosiaalityöntekijöillä on selkeä instituution valtuuttama positio. Sukulaisten asema perhehoitajana on epävarma siihen saakka, kunnes lapsen sijaishuoltopaikka joko vahvistuu sukulaisperheeseen tai muuhun sijaishuoltopaikkaan. Tietoa kerätessä eri ihmisten roolit lapsen elämässä tulevat uudelleen määriteltäviksi. Samalla arviointitiedon keruu sekä sukulaissijoituksen arviointi- ja päätöksentekoprosessit käynnistävät sosiaalityöntekijän ja sukulaisten välisen yhteistyösuhteen rakentumisen. Kirsi Juhila (2006, 223) kuvaa ihmisen astumista ja sovittautumista johonkin instituutioon, jossa on jo olemassa tietynlainen tulkintakehys eli asiakkuuden mallitarina. Sosiaalityöntekijöillä on ajatus siitä, mitä perhehoidolta yhteiskunnallisesti odotetaan ja millaista toimintaa myös perhehoitajilta odotetaan. Institutionaalisen rajan toisella puolella ovat sukulaiset, joilla on kokemusta elää lapsen ja hänen perheensä läheisinä. Näissä tilanteissa kaksi mallitarinaa kohtaavat, ja niissä pyritään neuvottelemaan ja löytämään yhteisymmärrystä sekä läheisenä että instituution toiminnan osana. Yksityisen ja institutionaalisen huolenpidon rajapinnat häilyvät ja liikkuvat, kun sijoitus tapahtuu sukulaisperheeseen. Institutionaalinen valta tulee erityisesti näkyväksi sosiaalityöntekijöiden oikeutena ja mahdollisuutena pyytää tietoja ja määrittää sukulaisten läheisiä ihmissuhteita.

Yksityisen ja institutionaalisen huolenpidon erot koskevat jo sijoituksen lähtökohtia ja niihin liittyviä tunnesuhteita. Sukulaissuhteet ovat pitkäikäisiä, läpi elämän mukana kulkevia suhteita ja usein olemassa jo ennen sijoitusta. Institutionaalista huolenpitoa määrittää väliaikaisuus tai jokin rajattu aikamääre. Se on voimassa sosiaalityöntekijöiden määrittämän ajan ja alkaa, kun lapsen sijoitus toteutuu. Institutionaalisisessa hoivasuhteessa valta lapsen hyvinvoinnin turvaamisessa ja asioiden päättävältä ovat viime kädessä sosiaalityöntekijällä. Yhteiset sopimukset on kirjattu virallisiin lainsäädännöllä määrättyihin asiakirjoihin. Perhehoitajana toimiessa ja muussa sijaishuollossa lapsen huolenpidosta maksetaan myös taloudellista korvausta. (Ks. myös Skoglund ym. 2022, 58.) Tämä erottaa yksityisen, tavanomaisen perheiden hoivasuhteet institutionaalisesta huolenpidosta.

Sosiaalityöntekijä: ”Sitten vielä yhteistyöhön ja sopimuksellisiin asioihin. Tehdään sopimukset, ja maksetaan palkkio ja kulukorvaus. Meillä on palkkioluokat ja minä sosiaalityöntekijänä ehdotan korkeinta palkkioluokkaa, että on oikeasti vaativa nuoren tilanne. Vuodeksi saa tehdä kerralla ja jossakin kohtaan pitää tehdä uusi hakemus korkeammasta palkkioluokasta... Matkakorvaukset korvataan yhteydenpitoon, lasten- ja nuorten psykiatriakäynnit ja terapiakäynnit.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Ero yksityiseen huolenpitoon liittyy myös huolenpidon luonteeseen. Yksityisissä perhesuhteissa huolenpitoa määrittää emotionaalisuus ja välittämisen orientaatio, kun sukulaiset jäsentävät lasta osana perhettään. Institutionaalinen huolenpito on puolestaan tavoitelähtöistä, muutokseen pyrkivää, ja siihen kohdennetaan virallista kontrollia (Skoglund ym. 2022, 58). Huolenpidon luonteeseen vaikuttavat myös lapsen asiakassuunnitelmaneuvoittelussa määritellyt sijaishuollon tavoitteet. Sosiaalityöntekijät asettavat sukulaissijoitukselle professionaalisia odotuksia, mutta samalla sukulaissijoitukselle asetetaan toiveita lapsen perheenjäsenyydestä ja läheisistä ihmissuhteista (vrt. Leinonen 2020). Esimerkiksi kuntoutus käsitteenä asettaa sukulaiset kuntouttajan rooliin, mikä sisältää huostaanotetun lapsen huolenpitoon liittyviä institutionaalisia odotuksia.

Sosiaalityöntekijä: ”Valmennuksenkin tehtävä on siinä, että rauhoitetaan [lapsen ja perheen lisäys/KV] tilanne, mutta yhtä tärkeää on miettiä, kuinka kuntouttavaa se sijoitus on. Miten sukulaiset pystyvät työskentelemään sen lapsen kanssa. Siinä joudutaan aika paljonkin pohtimaan perheen voimavaroja kuntouttaa lasta.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR1)

Aineistossa ei kuitenkaan avata, millaista kuntoutuksen tulee olla, mitä siltä odotetaan tai mitä kuntoutuksella tarkoitetaan. Kuntouttamisen voi siksi tulkita kuvaukseksi sukulaisten kykenevyydestä ja pystyvyydestä. Muissa sijaishuoltomuodoissa perhehoitajien ja ammattilaisten tehtäväksi ajatellaan lapsen kuntouttaminen ja terapeuttisen ympäristön tarjoaminen (Steckley & Smith 2011). Lapsen huolenpito edellyttää myös fyysistä tilaa, ja sukulaisten kodista tulee institutionaalisen toiminnan osa. Institutionaalinen toiminta konkretisoituu sosiaalityöntekijöiden kotikäynteinä ja intiimin tilan tarkasteluna. Vaikka sukulaiskodissa toteutetaan lastensuojelun julkishallinnollista tehtävää (Araneva 2018), se on jokaiselle myös kokemuksellinen, historiallinen ja sosiaalisesti tunnelatautunut tila (Hollows 2008; Vilkkö 2010). Kodin yksityiseksi mielletty tila avautuu viranomaisille ja tarvittaessa myös lapsen muille läheisille. Samalla, kun sukulaiset ehkä avaavat kotinsa ovet joillekin läheisille, voivat he myös joutua rajaamaan esimerkiksi omaa lastaan ja hänen käyntejään kotona, kun lapsi on sijoitettu esimerkiksi isovanhemmille.

Sosiaalityöntekijä: ”Nämä [sukulaissijoitukset/lisäys/KV] vaativat tiiviimpää työskentelyä. Ei olisi samanlaisia haasteita, jos lapsi olisi sijoitettu ulkopuoliseen perheeseen. Eihän ne [vanhemmat/lisäys/KV] voi kulkea siellä perheessä, miten heitä huvittaa.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR4)

Sukulaissijoituksissa lapsen oikeus tavata läheisiä määrittelee osin myös sitä, keeneen sukulaiseen tulisi olla yhteydessä yhteydenpidon mahdollistumiseksi. Ilman lapsen sijoitusta sukulaisilla on vapaa mahdollisuus ylläpitää tai katkaista suhteet ihmisiin. Sukulaissijoituksissa voi hämärtyä ja häipyä sukulaisten oikeus itse päättää, keitä he voivat tavata, miten ja millä tavoin. Sukulaiset joutuvat puntaroimaan institutionaaliseen tehtäväänsä liittyen lojaliteettia suhteessa lapseen ja tämän vanhempiin. Lapsen läheisten roolit muuttuvat huostaanoton ja sijoituksen myötä (myös Pitkänen 2011) ja perheen sisäisissä valta-asemissa tapahtuu muutoksia. Sukulaissijoitus väistämättä muuttaa myös suvun keskinäisiä suhteita, kun sukulaisista tulee perhehoitajia. Suvun sisäiset ja sukujen väliset valtasuhteet muuttuvat. Vanhemmat tai muu suku jäävät lasta tapaamaan rooliin, kun toinen perhe saa ottaa vastuu lapsen arjen huolenpidosta. Sukulaissijoituksissa institutionaalinen raja määrittää suhteita.

Perhehoitajuus lävistää sukulaisten yksityistä perhe-elämää ja tapaa olla vanhempi. Sukulaissuhteen institutionalisoimisen toimenpiteenä sukulaisia koulutetaan, arvioidaan tai ohjataan yhteiskunnalliskulttuuriseen vanhemmuuden tehtävään. Perhehoitajan arjesta ja elämisen rutineista tulee arvioinnin kohteita. Tavanomaiseen, biologiseen suhteeseen perustuva vanhemmuus ei vaadi ulkopuolista vanhemmuuden koulutusta. Vanhemmiksi tullaan, perhehoitajaksi tullaan valituksi sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksentekotyön perusteella. Institutionaalissa huolenpidossa asetetaan sukulaisille toisaalta kulttuurisia ja toisaalta lainsäädännöllisiä odotuksia toimia lapsen huolenpitäjänä. Sukulaissijoitusten arvioinnissa sosiaalityöntekijät käyttävät yhteiskunnalliskulttuurisia mallitarinoita peilipintana arvioidessaan hyvää vanhemmuutta. Eli sitä, onko perheen ja sukulaisten toiminta sellaista, mitä vanhemmuudelta ja lapsuudelta odotetaan (vrt. Kataja 2012, 172).

”Isovanhempi kuvaa pystyvänsä tarjoamaan läsnäolevan ja turvallisen kodin. Hänelle on tärkeää luoda lapselle turvallinen ja säännöllinen arkipäivä. Hän pitää tärkeänä fyysisen koskemattomuuden kunnioittamista ja perheessä on kaikilla lupa osoittaa tunteitaan. Isovanhemmalle olisi tärkeää, että lapsi voisi ilmaista tunteitaan, hänen kanssaan voisi keskustella ja tukea erilaisten tunteiden kanssa.” (Ote sukulaisarvioinnista, asiakaskertomusaineisto)

Kyseinen aineistokuvaus kuvaa sosiaalityöntekijän kirjauksessa yhteiskunnalliskulttuurisia odotuksia vastata lapsen huolenpidosta. Kirjauksesta näkyy, että sosiaalityöntekijät toivovat ja arvostavat lapselle turvallista fyysistä ja psyykkistä kodin ympäristöä sekä lapsen mahdollisuutta käsitellä erilaisia tunteita perhehoitajan kanssa.

7.2 Vuorovaikutuksen asetelmat institutionaalisen ja yksityisen huolenpidossa

Vuorovaikutus toimii tilana, jossa sosiaalityöntekijöiden, lasten, vanhempien ja sukulaisten kohtaamiset tapahtuvat ja institutionaalisen rajan neuvottelut käydään (vrt. Enroos 2014). Tiedon keräys tapahtuu erilaisissa vuorovaikutuksellisissa kohtaamisissa, joita määrittävät osapuolien odotukset sijaishuollon päätöksen suhteen. Tiedon kokoaminen tapahtuu suullisena vuorovaikutuksena, jolloin kielellä tavoitellaan ymmärrystä sukulaisten subjektiivisista kokemuksista ja olosuhteista. Vuorovaikutus on aina kaksisuuntaista – myös sukulaisilla on toiveita ja odotuksia lapsen sijoituksen ja yhteistyön suhteen. Avoimen vuorovaikutuksen mahdollisuuksia haastavat erilaiset positiot, vuorovaikutuksen luonne ja sukulaisten väliset tunnesidokset.

*Sosiaalityöntekijä: ”Kaikki lähtee siitä, kun se on niille sukulaissijaisvanhemmil-
le yleensä etukäteen maailman tärkein ja joissain tapauksissa suhde on syvempi
kuin omaan lapseen. Voi olla vaikea ajatella, että se on sosiaalityöntekijän vallan
alla se lapsi, että se ei voi elää siinä perheessä kuin mummolassa tai sukulaisilla
eletään vaan sitä määrittää lait ja asetukset. Se luo sellaisen lähtökohdan, ettei
esimerkiksi tuo esille kaikkia huolenaiteita, kun on pelko menettää lapsi – se tuo
yhteistyöhän haasteen.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR3)*

Sosiaalityöntekijän ja sukulaisen välistä vuorovaikutusta ohjaa väistämättä institutionaalinen toiminta, jossa ihmisten erilaiset roolit ylläpitävät ja rakentavat vuorovaikutusta (ks. myös Juhila 2008, 204–205; Mäkitalo 2008, 30). Yksityisessä perheessä ilman lastensuojelun interventiota perheen sisäisistä asioista ja toimintatavoista neuvotellaan perheenjäsenten ja mahdollisesti sukulaisten kanssa. Lähtökohta tarkoittaa epäsymmetristä valtasuhdetta: sosiaalityöntekijöillä on enemmän valtaa kuin sukulaisilla. Valtaan liittyvän epätasapainon vuoksi myös vuorovaikutus, suhde ja yhteistyö näyttäytyvät osin epäsymmetrisinä, vaikka sosiaalityöntekijät toteutettavatkin valtaa laajemmassa kehityksessä ja tavoittelevat luottamusta ja avoimuutta. Tiedon keräys ja arviointi kuvastuvat sosiaalityöntekijöiden puheissa asiakassuhteen rakentumisvaiheeksi, jossa pyritään luottamuksellisen kontaktin saavuttamiseen arvostavalla ja avoimella työotteella. Toisaalta työskentelyotteessa painottuvat rohkeus ja tarve puhua sukulaisille suoraan niin prosessin etenemisestä kuin lapsesta ja hänen tilanteestaan. Tällä puheella sosiaalityöntekijät myös perustelevat sukulaisille tiedon keräyksen merkitystä sekä arviointi- ja päätöksentekoprosessia. Samalla kuitenkin sukulaiselle tarjoutuu mahdollisuus kertoa ja kuvata itselleen tärkeitä asioita.

Vuorovaikutus on jännitteistä institutionaalisen ja yksityisen huolenpidossa (ks. myös Jaakola & Pösö 2022, 362–364). Erilaisten positioiden jännitteet tulevat nä-

kyväksi erityisen hyvin havainnointiaineistossa. Arviointitiedon keräystä sävyttävät erilaiset ymmärrykset siitä, mitä esimerkiksi tiedon keräys ja arviointiprosessi tarkoittavat. Huolimatta siitä, että sosiaalityöntekijät sanoittavat prosessin tavoitteita ja tehtävää, sukulaiset saattavat tulkita tapaamiset lupauksena siitä, että lapsi sijoitetaan perheeseen. Esimerkiksi havainnointiaineistossa sukulaiset kuvaavat tiedon keruuta ja arviointiprosessia kurssina, jonka käytyään he ovat valmiita ottamaan lapsen luokseen ja lapsen sijoitus toteutuu.

Sijaisäiti: ”Nyt, kun me on käyty tämä kurssi, niin milloin lapsi voi muuttaa?”

Sosiaalityöntekijä: ”No kunhan nämä kaikki muut asiat tästä selviää” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Sosiaalityöntekijöiden toivomaa avointa vuorovaikutusta voivat haastaa myös sukulaisten aiemmat kielteiset kokemukset lastensuojelusta. Tämä vaikutti aineistossa siihen, paljonko sukulaiset olivat valmiita antamaan tietoa perheen sisäisistä asioista (vrt. Törrönen 2012, 184). Kun sosiaalityöntekijät ja sukulaiset kohtaavat institutionaalilla rajalla, yhdeksi keskeiseksi kysymykseksi muodostuikin se, paljonko ja mitä molempien osapuolien kannattaa arviointi- ja päätöksentekoprosessissa kertoa. Sukulaiset eivät välttämättä tiedä tarkalleen, mitä heiltä odotetaan, miten toimia ja millaista tietoa tuottaa, jotta heidät hyväksyttäisiin sijaisvanhemmiksi.

Institutionaalinen raja tulee esille myös salassapitoon liittyen eri painotuksin. Se, mikä on aiemmin ollut suvussa yhdessä jaettua, muuttuu tiettyjen ihmisten tiedon oikeuksiksi. Sosiaalityöntekijät kuvaavat salassapidon merkitystä ja antavat sukulaisille esimerkkejä siitä, millaiset lapseen ja lapsen vanhempiin liittyvät asiat ovat salassa pidettäviä. Sukulaisen asemaa sukulaisena muuttaa perhehoitajuuteen sitoutuminen ja joistain suvun sisäisistä, tavanomaisista asioista tulee salassa pidettäviä. Institutionaalinen valta näkyy myös siinä, että sukulaisista tulee osin osa lapsen dokumentoituja asiakirjoja. Lapsen asioiden dokumentointi on osa sosiaalityöntekijöiden ammatillista prosessia, mutta myös asiakasturvallisuuteen liittyvä näkökulma. Asiakaskertomusaineistossa lapsen ja sukulaisen yhteinen elämä tulee kuvatuksi ja kirjatuksi, halusivatpa sukulaiset sitä tai eivät.

7.3 Sopimuksellisuus

Institutionaalinen velvoite tulee esille erilaisissa virallisissa sopimuksissa ja asiakirjoissa, jotka sitovat sukulaisen osaksi lastensuojelun toimintaa ja samalla erottavat sukulaisperheen tavanomaisista sukulais- tai perhesuhteista. Sosiaalityöntekijät yrittävät luoda sukulaisille ymmärrystä lasta hoitavana aikuisena, mutta samalla institutionaalisenä toimijana, jota sitovat tietyt toimintatavat ja velvollisuudet (vrt.

Enroos 2016). Toimeksiantosopimuksella sukulaiselle luovutetaan julkishallinnollinen tehtävä, mikä muussa tilanteessa säilyisi kokonaisuudessaan viranhaltijalla eli sosiaalityöntekijällä. Toimeksiantosopimus on sitoumus, jolla sukulaisperhe sidotaan institutionaalisen roolin toteuttajaksi. Siinä määritellään muun muassa kuukausittain maksettava kulukorvaus ja palkkio sekä muu perhehoitajan tuki (Perhehoitolaki 263/2015, 13§, 15§ ja 16§). Tämä erottaa sukulaisperheen biologisesta perheestä myös siitä näkökulmasta, että biologisten vanhempien vastuu suhteessa lapseen määrittyy eri lainsäädännön ja intiimien suhteiden kautta.

Merkittävin sopimus liittyy lapsen ja vanhempien tapaamisiin, joista sovitaan asiakassuunnitelman neuvottelussa. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa toistuu asiakassuunnitelman neuvottelujen merkitys lapsen tarpeiden ja yhteistyön viitoittajana. Asiakassuunnitelmia voi kuvata Johanna Korpisen (2008) tavoin institutionaaliseksi katseeksi ja näyttämöksi, jossa yhteisistä asioista päätetään (mt.). Se on tilanne, jossa sovitaan lapsen ja hänen läheistensä tapaamisista. Tapaamiset näyttävät sosiaalityöntekijöiden työssä kuitenkin hyvin yksilöllisinä, lapsi- ja perhekohtaisina päätöksinä.

Sosiaalityöntekijä: ”Me vielä toisessa tapaamisessa puhutaan siitä yhteydenpidosta, mutta yksinkertaisuudessaan, silloin kun lapsi on huostaanotettu ja sijoitettu, lapsen asioista päättää sosiaalitoimi ja arjen kasvatuksesta vastaa sijaisvanhemmat. Mutta näistä asioista aina yhdessä sovitaan asiakassuunnitelmapalaverissa. Siihen osallistuu sijaisvanhemmat, sosiaalityöntekijä ja lapsen vanhemmat, siinä sovitaan myös niistä tapaamisasioista, että miten lapsi tapaa vanhempiaan ja läheisiään. Kun suvun keskellä asuu, niin silloinhan se on monella tapaa luontevaa ja jos jotenkin sujuu se yhteistyö lapsen vanhempien kanssa, niin siinä ei hirveästi tarvitse sosiaalityöntekijän olla apuna. Mutta, jos siinä on ongelmia ja haasteita, voit ajatella, että saat olla tavallaan turvassa, että aina päätösvastuu on täällä sosiaalityöntekijällä.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Eri osapuolten odotetaan sitoutuvan asiakassuunnitelman neuvottelussa sovittuihin asioihin. Aineistossa sosiaalityöntekijät tuovat esille asiakassuunnitelman merkitystä tapaamisten ja yhteistyön kannalta. Samalla kuitenkin tapaamiset kuvataan välillä hyvin epämääräisesti tai väljästi.

Institutionaalinen valta mahdollistaa sosiaalityöntekijöille oikeuden ja velvollisuuden tarjota lapselle ja sukulaisille erilaisia tukimuotoja. Tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijä määrittää ja arvioi, millaista tukea sukulaisperhe tarvitsisi, ja tarvittaessa voi yrittää velvoittaa sukulaisia ottamaan tarjottu tuki vastaan esimerkiksi lapsen sijoituksen pysyvyyden turvaamiseksi. Lapsen tarvitsemat ja sukulaisille tarjottavat tukitoimet kietovat sukulaisperheen institutionaalisten toimien osaksi, vaikka aiemmin sukulaisperhe ei erityistä tukea olisikaan tarvinnut.

Sosiaalityöntekijä: ”Se, mikä on perhehoitajan roolissa erilaista kuin jossain muussa vanhemmuudessa on, että ne tukitoimet, jotka sosiaalityöntekijä katsoo tarpeellisiksi, tulee ottaa vastaan. Sosiaalityöntekijä on aina viime kädessä vastuussa lapsesta. Meillä käytetään paljon sukulaisperheissä ulkopuolista perhetyötä ja hyvinkin lyhyessä ajassa voidaan saada myönteisiä tuloksia lapsen käytöksessä siellä arjessa.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Lapsen hyvinvoinnin ja sijaishuollon pysyvyyden turvaamiseksi sosiaalityöntekijät neuvottelevat ja käyttävät suostuttelevaa valtaa sukulaisten kanssa. Puhe tukitoimien vastaanottamisesta sisältää sekä motivointia että kontrollia ja joskus institutionaalinen valta näyttyy kontrolloivana ja direktiivisenä. Erilaiset tukitoimet avaavatkin sukulaisten elämän ja kodin ovet sosiaalityöntekijöiden lisäksi muille ammattilaisille.

Institutionaalisuuteen liittyvä sopimuksellisuus tulee näkyväksi myös sosiaalityöntekijöiden yhteistyö-käsitteen määrittelyssä. Yhteistyö on toisaalta toive, mutta toisaalta myös velvoite. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa suhdetta sukulaissijaisvanhempiin kuvataan yhteistyön käsitteellä ja myönteinen yhteistyö yhdistetään lapsen sijoituksen onnistumisen edellytyksiin (myös Piel, Geiger, Julien-Chinn & Liez 2016, 1034). Yhteistyötä kuvataan sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta välttämättömyytenä, jota ilman sukulainen ei voi toimia perhehoitajana erityisesti suhteessa lapsen vanhempiin.

”Sukulaisperhe on saanut arvioinnin aikana tietoa perhehoitajuudesta ja sosiaalityöntekijöille on syntynyt ymmärrys, että sukulaisperhe on ymmärtänyt tehtävänsä yhteistyökumppanina. He ovat ilmaisseet ottavansa apua tarvittaessa vastaan ja sitoutuneet muun muassa lapsen koulupalaveriin sekä terapiaikänteihin.” (Ote sukulaisarvioinnista, asiakaskertomusaineisto)

Sopimuksellisuus tarkoittaa myös sosiaalityöntekijän ja sukulaisten välisiä yhteisiä suullisia sopimuksia. Sosiaalityöntekijät esimerkiksi kuvaavat, että heille on tärkeää, kuinka hyvin sukulaiset pitävät yhdessä sovituista asioista kiinni. Nämä asiat liittyvät toisaalta sukulaisten ja sosiaalityöntekijöiden luottamukselliseen tai ei-luottamukselliseen yhteistyösuhteeseen, mutta myös esimerkiksi lapsen turvallisiin olosuhteisiin. Lapsella on oikeus käydä terapiassa, mutta hän tarvitsee läheisiä aikuisia tuekseen muun muassa kuljetukseen tai koulupalaveriin.

Sukulaissijoituksissa yksityinen perhe ja lastensuojelun ammattilaiset kohtaavat ja erilaiset rajankäynnin neuvottelut alkavat. Institutionaalisen rajalla sovitaan ja neuvotellaan työnjaosta ja yhteisistä sopimuksista ja asemoidaan eri ihmisten roolia lapsen elämässä. Lastensuojelua ohjaa vahva lainsäädännöllinen pohja, mikä sitoo myös perhehoitajana toimivaa sukulaista. Jännitteistä huolimatta institutionaaliseen rajaan liittyy myös myönteisiä elementtejä. Lähtökohta on positiivinen, koska

lapselle on tarjolla sukulaissuhteita, joita sijoitus sukulaisperheeseen voi vahvistaa. Suvun vetovoima ja kuuluvuus tuovat lapsen suvun keskelle ja jäsentävät lapsen paikkaa sukuverkostossa. Suhdetta määrittävät kiintymys ja lähimmäisenapu sekä elämänpituinen luonnollinen sitoutuminen.

7.4 Sukulaissijoituksen arviointi- ja päätöksentekoprosessi sosiaalityöntekijöiden rationaalisena ja emotionaalisenä työnä

Sukulaissijoituksissa sosiaalityöntekijät ottavat kantaa ja työskentelevät yksityisissä perhe- ja sukulaissuhteissa. Julkinen valta mahdollistaa lapsen hyvinvoinnin turvaamisen, mutta samalla päätöksenteolla puututaan perheen ja yksilön itsemääräämisoikeuteen. Siksi päätöksenteko on myös jännitteistä, jolloin käytettävissä olevan tiedon rinnalla on käytettävä myös moraalista ja eettistä harkintaa (Pösö 2012). Sosiaalityöntekijöiden työnä sukulaissijoitus on rationaalista päättelyä lapsen edusta, mutta samalla emotionaalista työtä, jossa sosiaalityöntekijät työskentelevät omien ja muiden ihmisten tunne- ja kokemusmaastossa (Forsberg & Vagli 2006). Sosiaalityöntekijöiden työ on sensitiivistä eri asioiden perustelua lapselle ja hänen läheisilleen. Tarkastelen tässä alaluvussa sosiaalityöntekijöiden sukulaissijoitusten arvioinnin ja päätöksenteon työskentelyä rationaalisesta ja emotionaalista näkökulmasta.

Sukulaissijoituksen arviointi- ja päätöksentekoprosessi on periaatteessa selkeä instituution valtuuttama sosiaalityöntekijöiden ammatillinen prosessi, mutta se tekee näkyväksi myös lastensuojelun kompleksisen luonteen (esim. Pösö 2010; Korpinen & Pösö 2020). Päätöksentekoprosessi on moniulotteinen prosessi erilaisia perusteita ja juridisia asiakirjoja (Pösö & Laakso 2015, 160). Esimerkiksi sukulaissijoituksen arvioinnissa ja päätöksenteossa sosiaalityöntekijät kuvaavat tavoittelevansa prosessiluonteisuutta, jotta sosiaalityöntekijöillä ja sukulaisilla olisi aikaa harkita erilaisia vaihtoehtoja.

Sosiaalityöntekijä: ”Että työntekijällä olisi enemmän aikaa. Huostaanoton valmisteluvaiheessa on vaan jo niin paljon asiaa. Perheen ympärillä tehdään asioita, että se vaan voi olla niin, että sille kunnolliselle kartoitukselle ei löydy aikaa, ei ehdi. Sitä ei ehdi ajatella, kun akuuttina on mielessä niin monet asiat ja sitten tulee mieleen, että onko tässä tehty sukulaiskartoitusta. Se on jo pitkällä se prosessi.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR1)

Käytännössä prosessiluonteisuutta haastaa moni asia. Ensimmäiseksi se liittyy siihen, että huostaanoton valmistelussa sosiaalityöntekijöillä on monia juridisia vaatimuksia, joista sijaishuoltoapaikan valinta on yksi tehtävä. Samalla aineisto tekee näkyväksi sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden, joka osaltaan katkoo tiedon siirtymistä. Sosiaalityöntekijöiden kiire, vaihtuvuus ja työn paine on tunnistettu sosiaa-

lityössä jo pitkään (Eronen & Laakso 2017; Pursi & Heino 2018, 5). Seuraavassa havainnointiaineisto-otteesta tulee esille yksi tilanne, jossa sosiaalityöntekijät olivat vaihtuneet, sukulaisarviointi oli viivästynyt ja lapsi viettänyt isovanhemman luona useita kuukausia ilman säännöllistä kontaktia lastensuojeluun. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus vaikuttaa siis suoraan asiakastyöhön ja lapsen oikeuksien toteutumiseen ja tuonee eettistä ristipainetta myös sosiaalityöntekijälle.

Sosiaalityöntekijä 1: Minä voisin tosiaan esitellä itseni ja jatkan tässä, kun edellinen jäi perhevapaille. Edellisten työntekijöiden kanssa tätä selvitystä kerkesitte yhden kerran tehdä, sitten työntekijä jäi pois ja yksi kerta peruuntuikin.

Sosiaalityöntekijä 2: ”Muistelin, että lapsi on ollut sinun luonasi tosi pitkään, yhdeksän kuukautta... Tietenkin tässä on kurja, että jonkun verran joudutaan vähän kertaamaan asioita, kun on lapsen vastaava sosiaalityöntekijä tässä, nyt uutena.” (Ote keskustelusta havainnointiaineisto)

Sosiaalityöntekijät kuvaavat, että haluaisivat käyttää sukulaisten kanssa työskentelyyn enemmän aikaa. Kyse on myös erilaisissa vuorovaikutuksellisissa kohtaamisissa syntyneestä sosiaalityöntekijän kokemustiedosta, jota ei pelkistä asiakirjoista voi tavoittaa. Asiakkaansa tunteva työntekijä tietää asioiden taustoja, perhehistoriaa ja ilmiön kontekstia (Saus 2007). Sosiaalityöntekijöiden kokemuksena asiakasprosessissa kertyneen tieto koetaan jopa asiakastietojärjestelmää tärkeämmäksi tietolähdeksi (Pösö 2010, 330–331).

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen liittyy toki suunnitelmallisia siirtymiä, mutta yleisempää oli, että vaihtuvuutta ei kaikilta osin voitu ennakoida. Sukulaisten tilanteiden arvioinnit saattoivat jäädä kesken tai esimerkiksi suunniteltuja tapaamismääriä vähennettiin. Yksin sosiaalityöntekijöiden rooli ei kuitenkaan ollut prosessia määrittävä tekijä, vaan lasten, perheiden ja sukulaisten elämäntilanteet saattoivat muuttua arviointi- ja päätöksentekoprosessin aikana.

Sosiaalityöntekijä: ”Olen sijaisperheen kanssa jutellut ja koulunkin kanssa. Kouluban tässä on nyt tärkeää, kun ollut niin hurja tämä alkuvuosi. Hyvin nopeasti siinä tuli sijaishuoltoapaikan vaihto ja silloin piti nopeasti katsoa se uusi paikka. Nyt haluaa tänne muuttaa, perusteita löytyy siitä teidän yhteisestä historiasta, että perustuen siihen hankalaan vuoteen, nyt olisi hyvä saada tämä prosessi päätökseen. Kyllä se haastava paikka tulee olemaan, vaikka te pystyisitte sitä perhe-elämää hyvinkin nopeasti elämään perustuen yhteiseen historiaan... Meillä on perhehoitojärjestelmä ja tietyt säännöt, mitä me tietenkin toivotaan, että se olisi mahdollisimman luontevaa, luonteva arki lapselle eikä siinä koko ajan ajatella niitä sääntöjä. Ja kun nyt nykyisessä perheessä tuli ne konfliktitilanteet eikä tilanne ole lähtenyt kohenemaan ja koko ajan vaikuttaa koulume-

nestykseen, niin ei tässä senkään perusteella kannata enempää odotella.” (Ote keskustelusta, havainnointiaineisto)

Myös elämä itsessään on muuttuvaa eikä kaikilta osin täysin ennustettavaa. Lapsen sijoituspäätöksiin ei ole yksiselitteisiä vastauksia ja ratkaisuja, vaan sosiaalityöntekijät etenevät lapsen edun määrittelyssä parhaan, käytössä olevan tiedon ja siitä rakennettavan ammatillisen ymmärryksen mukaan. Lastensuojelun päätöksenteko sisältää aina epävarmuutta ja tulkinnallisuutta (esim. Graham ym. 2015; 2020). Tuuli Lamponen (2022) kuvaa sosiaalityöntekijöiden hyödyntävän arvioinnissa erilaisia tiedon tyyppisiä, joissa tietoa analysoidaan tietotyön avulla puntaroiden ja poissulkien erilaisia vaihtoehtoja. Tieto muodostuu yhdessä eri osapuolten kanssa sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa. (Mt.) Sosiaalityöntekijöiden sukulaissijoitusten arvioinnissa ja päätöksenteossa konkretisoituu sosiaalityöntekijöiden taidot ottaa käyttöön tiedon eri osa-alueita lapsen hyvinvoinnin määrittelyssä (ks. myös Trevithick 2012, Drury-Hudson 1999). Näissä tilanteissa myös ammatillinen kokemus ja paikoin kiistelty hiljainen tieto asettuvat synteesiin (Holtan ym. 2013, 1087; Pohjola 2007, 12; Sipilä 2011). Sosiaalityöntekijät liittävät sukulaissijoituksiin paljon myönteisiä puolia, mutta myös riskejä, jotka voivat olla vastoin muita perhehoitajia kohtaan olevia yhteiskunnallisia odotuksia. Maallikkoauttamisen orientaatio tuo vastuuta myös sosiaalityöntekijälle.

Sosiaalityöntekijä: ”Jos miettii vastuuta, että meidän sijoitetaan se lapsi. Se, että lapsi pääsee sukulaisten luo, on lapsen kannalta merkittävä tekijä. Se asettaa kuitenkin hirveästi vaatimuksia työntekijälle, kun ei ole sellainen ammatillinen sijaisperhe. Kyllähän sukulaisia koulutetaan, mutta kyllä siinä näkyy omat haasteet. (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR2)

Rationaaliseen työskentelyyn liittyy jatkuva vertailu muihin käytössä oleviin vaihtoehtoihin ja lapsen edun mukaiseen sijaishuoltopaikkaan. Tutkimuksessani korostuu sosiaalityöntekijöiden harkintaan ja reflektiotaitoihin liittyvä arviointi, jossa sosiaalityöntekijät kriittisesti analysoivat ja tulkitsevat tietoa, jonka perusteella päätöksiä tehdään (Jaakola & Pösö 2022, 361–362). Erityistä sosiaalityössä ja sukulaissijoituksissa on, että sosiaalityöntekijät hyödyntävät myös reflektiivistä työtötta ja tunnetaitojaan. Tulkitseen tämän olevan erityistä herkkyyttä aistia, tunnistaa ja sanoittaa ihmisten välisiä tunnesuhteita, mutta samalla taitoa säilyttää herkkyyss tunnistaa omia tunteitaan tai intuitiivista tietoa.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Mutta muuten kyllähän se paljon sellainen intuitiivinen juttu on, että miten siitä tulee sellainen olo, että on ihan järkevä ratkaisu, että nämä lapset tänne sijoitetaan, että osaavat jotenkin puhua asiat sen kuuloisesti, että ovat ymmärtämässä, mihin he ovat oikein rupeamassa.”

Sosiaalityöntekijä 2: ”On nämä vähän sellaisia tunneasioitakin välillä.”

Sosiaalityöntekijä 3: ”Kyllä jokainen voi sanoa, että toimii näin, mutta, että ehkä vähän semmoista intuitiotakin siinä, että mikä olo jää, että en minä usko, että kukaan meille myöntäisi, että en pysty rajaamaan.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR4)

Intuitiivinen tieto on jotain, mitä on välillä vaikea sanoittaa. Sosiaalityöntekijät kuvaavat sillä tunteita, joita yhdessä työparin kanssa reflektoimalla saavat tietoonsa jotain, mitä ei muutoin tavoittaisi. Intuitiivisen tiedon luonne on paikoin kiistelty, sillä lastensuojelun päätösten tulee perustua perusteltuihin näkökulmiin, mutta sitä voi pitää ajatusten herkistäjänä (ks. Munro 2002, 19–20).

Sosiaalityöntekijöiden ammatillisena prosessina sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksenteko vaativat lainsäädännöllistä osaamista, joka toimii rationaalisen työn reunaehtona. Sosiaalityöntekijöillä on vahva lastensuojelulain (417/2007) osaaminen, mutta sukulais- tai läheissijoitus sivuaa myös muita läheislainsäädäntöjä. Esimerkiksi suhde perhehoitolakiin (263/2015) sisältää tulkinnanvaraisuutta. Lapsen huoltajilla on mahdollisuus sopia lapsen huollosta myös yksityishenkilön kanssa, mutta milloin se muuttuu perhehoidon kaltaiseksi ja oikeuttaa esimerkiksi palkkioon ja kulukorvaukseen, on välillä veteen piirretty viiva (vrt. esim. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 7§; Lahtinen 2017; Puustinen-Korhonen 2021, 10). Vaikuttaakin siltä, että rinnakkaiset, toisiaan täydentävät lainsäädännöt vaativat sosiaalityöntekijöiltä vahvaa lainsäädäntöosaamista (Trevithick 2012, 33). Sukulaisarvioinnin aikana yksityisten ihmisten ja lasten asumisen järjestelyt voivat tulla sosiaalityöntekijöille myös yllätyksenä, ja se vaatii eri lainsäädäntöjen osaamisen tulkintaa.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Jos olisi lapsen oheishuoltajan luona sellaiset olosuhteet, että voisi vaikka sinne siirtyä, niin periaatteessa huostaanotto pitäisi purkaa. Aika monimutkainen kenttä ja aika värikäs kenttä. Lapsi siis asui eri kaupungissa.”

Sosiaalityöntekijä 2: ”Lapsi on ollut kiireellisesti sijoitettuna ja psykiatrisessa hoidossa. Vointi on kotona romahtanut. Siinä vaiheessa oheishuoltaja ilmoittanut, että ottaa tämän lapsen asumaan toiselle paikkakunnalle ja siinä vaiheessa on tehty tämä sijoitus kyseiselle oheishuoltajalle.”

Sosiaalityöntekijä 1: ”Siinä ei ole tehty yksityistä sijoitusta ja sille maksetaan korvaukset perhehoitajalain mukaisesti. Siinä on lastensuojeluasiakkuus, että onko tämä nyt mennyt oikein, kun on ollut lastensuojelulliset olosuhteet jo aiemmin ja sen takia siirtynyt oheishuoltajalle?” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR4)

Fokusryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät kuvaavat tilanteita, joissa kaipaaisivat lisäosaamista ja selkeyttä erilaisiin lainsäädännöllisiin näkökulmiin. Aineistot havainnollistavat, että sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksentekoprosessin osaaaminen keskittyy usein myös tietyille sosiaalityöntekijöille tai ohjaajille, eivätkä he ole aina käytettävissä työpareina.

Sosiaalityöntekijät kertovat kaipaavansa myös erilaisia menetelmiä. Ohjeet ja mallit antavat suuntaa työskentelylle, mutta tutkimukseni sosiaalityöntekijät hyödyntävät niitä soveltaen oman työnsä tukena. Toisaalta erilaiset mallit, ohjeet ja menetelmät voivat myös tavallaan kaventaa sosiaalityöntekijöiden työskentelyä. Anne-Mari Jaakola ja Tarja Pösö (2022, 361–362) kuvaavat tätä muodollis- tai tuotepainotteiseksi arvioinniksi. Huolimatta siitä, että jotkut sosiaalityöntekijät hyödynsivät joitain malleja tai keskustelun pohjia työskentelyssään, tutkimukseni sosiaalityöntekijöiden arviointia ja päätöksentekoa voi paremmin luonnehtia harkinta- ja reflektiopainotteiseksi arvioinniksi (ks. mt). Siinä yhdistyvät sosiaalityöntekijöiden prosessinhallintataidot, mutta myös analyttisyys, huolellisuus, kriittisyys tietoa kohtaan sekä tarkka ammatillinen lapsen edun mukainen harkinta.

Sosiaalityöntekijä: ”Sitä mieltii, että mihin sosiaalityön osaaminen riittää ja tekisi mieli konsultoida psykiatria. Siksi onkin hyvä, että voi työparin kanssa keskustella.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR2)

Rationaaliseen ja emotionaaliseen työskentelyyn sosiaalityöntekijät hakevat tukea työparilta, työyhteisöltä ja mahdollisesti erilaisista asiantuntijaverkostoista. Yhteinen näkemys tuo sosiaalityöntekijöille varmuutta päätöksentekoon, mutta helpottaa myös sosiaalityön emotionaalista kuormitusta. Arviointityön ja päätöksenteon tueksi kaivataan enemmän muiden ammattilaisten näkemystä ja osaamista. Monimutkaisten haasteellisten ongelmien kentässä eri ammattilaisten yhteistyössä jaettu asiantuntijuus ja osaaminen rakentuisi yhteiseksi hyödyksi. (Ks. Pohjola 2007, 16; Sosiaali- ja terveysministeriö 2013.)

Tarvittaessa lapsen tilannetta arvioidaan ja reflektoidaan tiimissä (myös O’Brian 2012). Reflektiivisyys mahdollistaa sijoituksen kannalta tärkeän tiedon testaamista ja täydentämistä toisten asiantuntijoiden kanssa. Erityisesti sosiaalityöntekijöiden kokemissa vaikeissa päätöksissä ja riskien arvioinnissa korostuu työparin kanssa työskentely. Tarja Pösö ja Riitta Laakso (2015) puhuvat sijaishuollon päätöksentekoprosessissa holistisesta mallista, jossa sosiaalityöntekijälle on syntynyt paras tieto ja suhde lapsen tilanteeseen. Sen lisäksi eri alueilla käytetään päätöksenteon tukena myös muita ammattilaisia. (Mt.) Tämä näkyy sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa, joissa joillain alueilla päätöksenteon tukena käytettiin moniammatillista tiimiä. Kansainvälisellä perhehoidon kentällä hyödynnetään myös erilaisia malleja ja mittaristoja, joilla lapsen tarpeita ja perhehoitajan taitoja arvioidaan (esim. Chor

ym. 2013). Tutkimuksessani ei tullut esille, että työskentelyn apuna olisi käytetty esimerkiksi mittaristoja arviointi- tai päätöksenteon tukena.

Sosiaalityöntekijä: ”Jos ajatellaan valmennuksen tekijöitä, että jos heillä loppuu ammattitaito tai jää huoli jostain osa-alueesta, että olisi sitten tällainen moniammatillinen tiimi tukena ja jotain aikuisiän kiintymyssuhdehaastattelua käytettäisiin tai mitä vain, mikä tuo lisätietoa perheestä.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR3)

Sukulaissijoitusta määrittääkin riittävyyden tematiikka eri näkökulmista. Se liittyy prosessiin käytettävissä olevaan aikaan ja siihen liittyviin ratkaisuihin, millaiset tiedot riittävät sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksentekotyössä. Riittävyys liittyy myös sukulaisten taitoihin vastata huostaanotetun lapsen huolenpidosta. Joissain sukulaissijoituksissa yhteiskunnalliskulttuurisen perhehoidon kriteerit venyvät lapsen tarpeiden ja sukulaissuhteiden mukaan. Sosiaalityöntekijät tarkastelevat sukulaissijoituksia hyvin yksilöllisesti.

Sosiaalityöntekijä: ”Kyllä sukulaissijoitusta joutuu katsomaan jotenkin eri silmälasien läpi. Ei heiltä voi odottaa samanlaisia kykyjä ja valmiuksia kuin muilta sijaisperheiltä, vaikka samojen periaatteiden mukaan valmennetaan ja arvioidaan. Sukulaisperheessä voi olla enemmän puutteita ja lähtökohdiltaan annetaan enemmän tukitoimia. Varmaan on monia sukulaissijaisvanhempiperheitä, jotka eivät vois toimia muille lapsille perhehoitajana, mutta omalle sukulaislapselle voi – sellainen olo tulee.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR1)

Sukulaissijoitusten arviointi voi olla sosiaalityöntekijän työnä ambivalentti – moni asia puoltaa lapsen sijoitusta sukulaisperheeseen, mutta jotkin tekijät voivat haastaa sukulaissijoituksen pysyvyyttä tai lapsen hyvinvointia. Institutionaalisesti sukulainen voi vastata sukulaislapsen huolenpidosta, mutta ei ehkä muiden lasten huolenpidosta. Tämä voi olla sosiaalityöntekijöiden työssä eettisessä ristiriidassa suhteessa muun sijaishuollon ja perhehoidon yleisiin tavoitteisiinsa. Yhdistän sosiaalityöntekijöiden pohdinnat riittävyydestä rationaaliseen työskentelyyn, jossa lopulta painoarvoa saavat tulokset ja konkreettiset näkökulmat lapsen edusta. Kyse on myös siitä, mitä lapset tarvitsevat ja saavatko lapset riittävästi huolenpitoa yksilöllisiin tarpeisiinsa.

Sosiaalityöntekijä: ”Kyllähän sitä paljon mietitään, että mikä on riittävää ja mihin sijoituksella pyritään. Jos lähestytään vain sen kautta, että lapsen tilanne saadaan rauhoittumaan, niin onko se sitten oikeasti riittävää? Asetetaan se kysymys, että onko se sille lapselle riittävää, että saadaan lapsi kouluun, akuuttioireilu rauhoittumaan tai että jotenkin toimii siellä arjessa? Onko se riittävää,

että valtavat tukitoimet pyörivät lapsen ja perheen ympärillä, että jotenkin saadaan ylläpidettyä sijoitusta? Eli mihin se on riittävän hyvä tilanne?” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR1)

Riittävyttä peilataan sijaishuollon yleisiin tavoitteisiin, joilla tavoitellaan parempaa muutosta lapsen tilanteeseen. Sosiaalityöntekijöille tärkeitä ovat lapselle turvalliset olosuhteet, emotionaalinen tuki ja riittävä vanhemmuus, mutta myös lapsen mahdollisuus suorittaa koulu ja ylläpitää mielekkäitä ihmissuhteita. Laadukas perhehoito voi myös olla sijoitetun lapsen tärkein kuntoutusmuoto (esim. Rork & McNeil 2011; ks. myös Malja ym. 2019, 62–73.)

Sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksenteko ovat myös emotionaalista työtä. Sosiaalityötä tunnetyönä tarkastelleet Hannele Forsberg ja Åse Vagli (2006) ovat tuoneet esille, että sosiaalityöntekijöiden työssä tunnettyö tarkoittaa huomion kiinnittämistä eri ihmisten välisiin tunnesiteisiin, lojaliteetteihin ja solidaarisuuteen (mt.). Sukulaissijoituksissa tunteet ovat vahvasti läsnä ja ihmiset ovat jo valmiiksi enemmän tai vähemmän sidoksissa toisiinsa. Sosiaalityöntekijät ottavat vastaan eri ihmisten tunteita ja odotuksia. Sukulaissijoitusarviointi on sosiaalityöntekijöillekin emotionaalista, eri tunteiden sävyttämässä tunnemaastoissa työskentelyä. Toisaalta lapsen huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle voi olla lapselle ja vanhemmalle aina kiperä kokemus eikä siksi ole pelkästään sidoksissa sukulaissijoituksiin. Jo prosessina huostaanotto on lapsen ja hänen läheistensä elämänsä kriittisesti vaikuttava ja vahvasti emotionaalisesti latautunut käännekohta. Emotionaaliseksi arviointi- ja päätöksentekotyön tekee sosiaalityöntekijöille lastensuojelulle tyypillisesti päätösten vaikea ennakointi ja se, saavutetaanko sukulaissijoituksella sitä, mitä lapselle toivotaan.

Sijoituspäätöksellä tavoitellaan aina lapselle parasta mahdollista lopputulosta, jolla hyvinvoinnin turvaaminen mahdollistuu. Tämä tarkoittaa sosiaalityöntekijöille myös moraalisen ja eettisen arvioinnin huomioimista päätöksenteossa (esim. Pösö 2010; Lonne 2012). Sosiaalityöntekijöiden työtä ohjaa lapsen edun määrittely, ja se voi olla ristiriidassa aikuisten toiveiden kanssa (myös Mahkonen 2003, 47). Nämä sukulaissijoituksen elementit herättävät sosiaalityöntekijöissä tunteita. Sosiaalityöntekijät työskentelevät lapsen ja hänen läheistensä suhdeverkostossa, ja näillä voi olla eri näkökulmia lapsen hyvinvoinnista ja sen toteutumisen edellytyksistä.

Sosiaalityöntekijä: ”Viimeisillä kerroilla jopa aneli sitä, että olkaa kiltit, että sijoittakaa lapset minulle. Kun lopputulos oli, ettei häntä hyväksytä, hän oli itsekin helpottunut, kun ymmärsi, että hänellä on selkeä rooli lasten elämässä jatkossakin.” (Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR1)

Sosiaalityöntekijät kohtaavat lapselle läheisiä, jotka haluavat huolehtia lapsesta. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijät voivat kohdata epätoivoa, surua, pettymystä,

häpeää ja vihaakin, mutta työskentelyn edetessä vahvat negatiiviset tunteet voivat kääntyä myös huojukseksi ja iloksi lapsen parhaan toteutumisesta. Joissain tilanteissa sosiaalityöntekijät kuvaavat, että myös sukulaiset itse tekevät tiedon keräyksen ja arvioinnin aikana päätöksen, että lapsen sijoitus on parempi tehdä johonkin muuhun sijaishuoltopaikkaan. Sukulaiset jatkavat tällöin luonnollisessa läheisen roolissa eivätkä lapsen arjen huolenpitäjänä.

Lapsen asema sukulaissijoituksen arviointi- ja päätöksentekoprosessissa todentuu sosiaalityöntekijän eettisen asiantuntijuuden kautta. Sosiaalityöntekijän rooli on luonnollisestikin institutionaalisen päätöksentekijän rooli, mutta rooli näyttäytyy tutkimuksessani myös lapsen asioiden asianajona riittävien palveluiden suhteen ja lapsen hyvän huolenpidon määrittäjänä. Lapsen tilanteen arviointi, edun määrittely ja lopulta päätöksenteko vaativat sosiaalityöntekijältä kykyä ammattieettiseen harkintaan (Jaakola 2022, 88). Sosiaalityön eettiset normit ovat tärkeä sosiaalityön punainen lanka, joka ohjaa tulkintaa yksilöllisissä tilanteissa (Metteri 1993, 93). Sosiaalityöntekijöiden eettinen asiantuntijuus kuvastuu kaikessa puheessa, jossa peilipintana on kysymys siitä, mitä tämä lapsi tarvitsee. Se on merkityksellistä, ammatillisesti tietoista toimintaa.

Sosiaalityöntekijä 1: ”Onhan se, että miksi hakeutunut alalle, niin onhan se tämä halu auttaa. Lapsihan tässä on keskiössä, että mulla on se lapsen ääni ja totta kai hänelläkin oma ääni, mutta meidän tehtävä on käyttää sitä ja miettiä, mikä on lapsen etu, mikä on sille lapselle paras ja itse haluaisi olla semmoinen työntekijä, joka niin toimisi. Se on vaan välillä hyvin haastavaa.”

Sosiaalityöntekijä 2: ”No sitä minäkin mietin, että se on se ideaali. Sellainen haluaisin olla, että lapsi tulee kuulluksi ja perhe tulee kuulluksi, voisi auttaa sitä lasta oli sitten perheessä tai jossain muualla.”

*Sosiaalityöntekijä 1: ”Tavallaan se mahdollisuus tehdä konkreettisia asioita lapsen tilanteen helpottamiseksi ja muuttamiseksi se on minusta se paras juttu.”
(Ote fokusryhmäkeskustelusta, FR4)*

Ettinen asiantuntijuus kiinnittyy sosiaalityöntekijöiden merkityksiin toimia lapsen äänenä. Sukulaissijoituksen arviointi- ja päätöksentekoprosessi ovat sosiaalityöntekijöiden rationaalista ja emotionaalista työtä sekä eettistä ja moraalista päättelyä lapsen edusta. Sukulaisarvio vaatii vahvaa lainsäädännön osaamista, mutta myös kaikkia niitä tiedon käsittelyn taitoja, jotka jokaisen lapsen kohdalla ovat merkityksellisiä. Sukulaissijoituksessa tarkastellaan lapsen perhekokonaisuutta laajana kokonaisuutena, osana perheen ja suvun historiaa ja sukupolvisuhteita.

8 Johtopäätökset

Tämä tutkimus kuvaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksentekoprosessia. Tutkimuksessa olin kiinnostunut siitä, mitä sukulaissijoitusten arviointiprosessissa arvioidaan ja millaista tietoa lastensuojelun sosiaalityöntekijät käyttävät päätöksenteossa, kun he harkitsevat lapsen sijoittamista sukulaisperheeseen. Tutkimus tuottaa tietoa arjen sosiaalityöstä lastensuojelun sijaishuollon arvioinnissa ja siitä, millä perusteilla sukulaissijoitusten päätöksiä tehdään ja lapsen etu perustellaan.

Sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksenteko nivoutuu monipuoliseen tiedon keräykseen ja eri näkökulmien jatkuvaan analysointiin ja arviointiin. Päätöksenteossa erilaiset tiedot lapsesta, vanhemmasta ja sukulaisesta sekä suvun suhteista saavat painoarvoa, jonka perusteella sosiaalityöntekijät arvioivat lapsen etua. Tutkimus vahvistaa jo aiempien tutkimuksien tuloksia siitä, että lapsen tilannetta arvioitaessa sosiaalityöntekijöiden monipuolinen ja analyttinen tiedon keräys sekä synteesi lapsen edusta kiteytyy sosiaalityön asiantuntijuuden ympärille (esim. Jaakola 2020; Lamponen 2022; Jaakola & Pösö 2022). Tiedon keräys luo pohjan sukulaissijoitusprosessin käynnistämiseksi, mutta tietoa täydennetään ja arviointia lapsen tilanteesta tehdään läpi lapsen sijaishuollon.

Tutkimustulosten perusteella sukulaissijoitusten arviointi asettuu lapsikeskeisen arvioinnin kehykseen, jossa lapsen tilanteeseen perehdytään laaja-alaisesti ja huomioidaan merkitykselliset ihmissuhteet (myös Jaakola 2020; Lamponen 2022). Vaikka tiedon keräys tapahtuu erilaisista lähteistä ja kasaantuu jokaisen lapsen kohdalla eri tavoin, on siinä myös selkeitä systemaattisia tapoja kerätä tiettyjä perustietoja kaikilta sukulaisilta. Tieto näyttäytyy jokaisen lapsen, vanhempien ja sukulaisten kohdalla yksilöllisenä ja muovautuvana – joissain tilanteissa esimerkiksi taloudelliset haasteet, elämäkriisi tai terveydentila voivat olla sukulaissijoitusta estäviä tekijöitä, mutta joissain tilanteissa vain osa laajempaa arviointitiedon kokonaisuutta. Sukulaissijoitusten arvioinnissa ja päätöksenteossa kyse on myös riskien arvioinnista niiltä osin, kuin ne uhkaavat lapsen hyvinvointia sukulaisperheessä. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi lapsen erityiset tuen tarpeet, sukulaisten elämäntilanne kokonaisuudessaan sekä ristiriitaiset suvun suhteet. Siinä mielessä sukulaissijaissijoituksen arviointi sivuaa osin myös riskipainotteista orientaatiota (Gilbert ym. 2011).

Tutkimus osoitti, että tiedon keräykseen sekä arviointi- ja päätöksentekoon liittyy erilaisia teoreettisia painotuksia. Lapsen perustietojen keruuta ohjasivat lapsen hyvinvointiteoreettiset lähtökohdat, joiden peilipintana arvioinnissa ja päätöksenteossa toimivat sukulaisten vanhemmuuden taidot. Sosiaalityöntekijöiden arvosta-

ma vanhemmuus on lapsen tarpeet huomioivaa, emotionaalisesti vastavuoroista ja omaa toimintaa reflektoivaa. Hyvinvointiteoreettisesti keskeistä oli lapsen hyvän huolenpidon todentaminen, vastavuoroinen kiintymys lapsen ja sukulaisen välillä sekä kodin ja sen ihmissuhteiden vakaat ja turvalliset olosuhteet. Nämä ovat myös yleisiä lastensuojelun ja sijaishuollon periaatteita, joilla pyritään mahdollistamaan turvalliset ja pysyvät olosuhteet ja joihin lapselle ainutlaatuiset tarpeet ja määrittelyt hänen hyvinvoinnistaan kietoutuvat (YK:n sijaishuollon ohjeet 2018, 3–4; UN A/RES/64/142; SopS 59 ja 60/1991). Merkityksellistä tiedon keräyksessä oli myös saada tietoa lapsen tuen tarpeista, koulun käymisestä, arjen sujuvuudesta ja kaverisuhteista sekä suhteesta sukulaiseen.

Keskeiset teoreettiset tarkastelunäkökulmat tiedon keräyksessä kiinnittyvät kiintymyssuhde- ja traumateoreettisiin näkökulmiin. Kiintymyssuhdeteoreettisen ajattelun hallitsevuus on yksi keskeisistä tutkimustuloksista. Suku on kiintymyksen tarjoajana ylivoimainen ja lapsen ja sukulaisen olemassa oleva suhde tai oletus kiintymyksestä tekee sukulaissijoituksesta ensisijaisen. Sukulaissijoitukseen ohjaavat myös kulttuuriset ja normatiiviset sosiaalityötä määrittelevät tekijät. Lastensuojelulaki puoltaa sukulaissijoituksia, kun kyse on lapselle läheisistä ihmissuhteista tai hellyyden kokemuksista (471/2017, 4§). Toisaalta tietyn ajan jälkeen myös muussa perhehoidossa olleet lapset voivat kokea yhtä hyvää kiintymystä suhteessa häntä hoitaviin aikuisiin (Holtan 2013, 1092).

Traumateoreettiset näkökulmat vaikuttavat myös arviointiin ja päätöksentekoon. Tutkimukseni vahvistaa kuvaa, että huostaanoton kokeneilla ja sukulaissijoituksiin siirtyvillä lapsilla on elämänpolullaan monenlaisia haavoittavia ja traumaattiseksi tulkittavia kokemuksia. Annette Semanchin Jones, Traci LaLiberte ja Kristine N. Piecher (2015, 66) toteavat sijoitetuilla lapsilla olevan monenlaisia haavoittavia kokemuksia, minkä vuoksi heillä on suuri riski sijaishuollon katkeamiseen ja erilaisia haasteita. Siksi lapsen hyvinvoinnin turvaamisen näkökulma sekä traumateoreettinen ymmärrys ovat kriittisiä tekijöitä sosiaalityöntekijöiden työssä. (Mt.) Se, kuinka hyvin kiintymyssuhdeteorian tai traumateorioiden merkitys tunnistetaan osana arviointiprosessia, jää kuitenkin osin epäselväksi. Arvioinnin tukena käytetään teemoiteltuja haastattelulomakkeita, mutta ei esimerkiksi systemaattisia haastattelumenetelmiä tai pisteytyksiä, joilla traumoja tai kiintymystä voisi todentaa tiedon keräyksessä, arvioinnissa, päätöksenteossa tai sijaishuollon aikana. Sen sijaan lapsen ja sukulaisen tilannetta arvioitaessa korostuu monimuotoinen lapsen edun arviointi, joka nojaa sosiaalityöntekijän henkilökohtaiseen teoreettiseen osaamiseen, painotukseen ja harkintaan. Tämä voi kuitenkin tuoda sijaishuollon arviointi- ja päätöksentekoon epämääräisyyttä ja osin myös ennustamattomuutta.

Kiintymyssuhteen painotuksen lisäksi sukulaissijoitusten erityisyys liittyy suvun suhteiden tarkasteluun. Sukulaissijoitusten arvioinnissa suvun suhteilla ja perheen historialla oli merkitystä. Tämä erottaa sukulaissijoitusten tiedon keräyksen ja arvioinnin muista lastensuojelullisista interventioista, kun painopiste on myös lapsen

kehityshistoriallisissa ja perheen sekä suvun menneisyyden tekijöissä (vrt. Jaakola 2020, 9). Toisaalta lapsen tilannetta tarkastellaan aina suhteessa lapsen perheeseen ja siihen vuorovaikutusympäristöön, missä lapsi elää (Jaakola ym. 2023, 514).

Tutkimuksessani jäsenyksi suvun vetovoimatekijöitä, jotka kuvaavat sukulaissijoituksiin liittyviä ihmisten välisiä sidoksia, suhteita ja tunteita. Suvun vetovoima mahdollistaa lapsen sijoituksen sukuun. Suku vetää lasta puoleensa, kun sukulaiset haluavat auttaa, huolehtia ja ehkä ovat jo emotionaalisesti sidoksissa lapseen (ks. myös Testa & Slack 2002, 81; Font 2015, 102.) Myös kulttuurissamme on tunnistettavissa oletuksia sukulaisten vastuista huolehtia läheisistä, mikä voi näkyä sukulaisten välisissä suhteissa esimerkiksi velvollisuudentuntona tarjoutua lapsen sijaisvanhemmiksi. Sukulaiset voivat myös odottaa tiettyjen sukulaisten ottavan huolenpitovastuun lapsesta.

Sukulaissijoituksiin liittyvä kiistattomia etuja. Sukulaissijoituksen etuna on lapsen mahdollisuus kuulua sukuun ja sen sosiaaliseen verkostoon ja päästä osaksi suvun juhliä, suhteita ja tapahtumia. Sukulaissijoitus luo luonnollisen jatkumon joihin perheen ja suvun yhteisiin muistoihin (ks. Andersson 2009). Lisäksi lapsen ja vanhemman tapaamiset tapahtuvat suvun luonnollisessa ympäristössä sovittuina kohtaamisina tai erilaisissa juhlissa. Lasta suvun suhteisiin kiinnittävässä ja edistävissä suhteissa suku näyttäytyi huolenpidon ja hoivan tarjoajana ja lapsi ikään kuin asettautui keskelle suvun verkostoa. Parhaimmillaan sukulaiset edistivät omalla toiminnallaan lapsen hyvinvointia. Sukulaiset näyttäytyivät yhteistyökykyisinä, omaa toimintaansa vanhempana reflektoivina ja lapsen tarpeet huomioivina (myös Sihvonen 2020). Tällaiset sukulaisperheet vastasivat myös sosiaalityöntekijöiden normatiivisia ja institutionaalisia odotuksia hyvästä yhteiskunnalliskulttuurisesta vanhemmuudesta ja perhehoitajana toimimisesta.

Suvun suhteet ja dynamiikka voivat myös estää tai eriyttää ihmisiä toisistaan – sulkea osan ihmisistä suvun tai perheen piiristä. Sukulaissijoituksissa aikuisten välille voi syntyä ristiriitoja, jotka luovat lapsen ympärille raskaan ilmapiirin. Sosiaalityöntekijän vaikutusmahdollisuudet vaikuttivat olevan tällaisissa tilanteissa rajalliset, koska ristiriidat juonsivat usein juurensa yhteiseen historiaan ja kokemuksiin. Paikoin sukulaisten väliset ristiriidat muistuttivat vieraannuttamisen (ks. esim. Sinkkonen 2018b) ilmiötä, jossa lapsen läheisestä esimerkiksi puhutaan pahaa, estetään tapaamiset tai viivytetään lapsen kotiin palaamista.

Sukulaissijoitusten erityisyys liittyy myös erilaisiin perheenjäsenten välisiin vastuun-, tunne- ja solidaarisuussidoksiin. Sukulaisuuteen liittyvät tunnesidokset voivat ohjata vahvemmin sukulaisten toimintaa kuin perhehoitajan rooli ja siihen liittyvät institutionaaliset sopimukset ja vaateet. Suvun jäseniä halutaan auttaa, mutta myös suojella, ja tarvittaessa heiltä saatetaan salata asioita ulkopuolisilta (Jallinoja 2009, 29). Sukulaisten voi olla vaikeaa kieltää tai rajata esimerkiksi omaa lasta tulemasta kotiin tai kestää lapsen ikävää vanhempaa kohtaan. Sukulaissuhteiden inhimillistä ydintä on myös suojella läheisiä, jolloin sukulaisten voi salata tai kuvata asioita so-

siaalityöntekijälle paremmassa valossa kuin mitä ne tosiasiallisesti ovat. Sukulaissijoitukseen liittyvät sukujen tarinat, sukujen toimintatavat, kohtalot, saavutukset ja salaisuudet – jotkin tarinat ja kokemukset ovat näkyviä ja kaikkien tiedossa, mutta osa näkymättömiä ja tiedostamattomia (Heino 2001, 3–4, 25). Jokin voi olla suvussa tavanomainen toimintatapa, mutta ei soveliaista perhehoitajan toiminnassa.

Keskeisintä arviointi- ja päätöksentekoprosessissa sekä lapsen sijaishuollon aikana on lapsen edun määrittely. Sosiaalityöntekijät noudattavat lakisääteistä tehtävää lapsen edun määrittelyssä, mutta se perustuu myös kulttuuriseen ymmärrykseen lapsen hyvästä huolenpidosta (ks. Jaakola ym. 2023, 520). Lapsen etu on tutkimuksessani kokonaisuus, jossa sijoitukseen liittyvät riskitekijät, lapsen hyvinvoinnin turvaaminen ja sijoituksen pysyvyyden tavoittelu tulevat punnituiksi. Lapsen etu määrittäi lainsäädännöllisin periaattein huomioiden jokaisen lapsen ainutlaatuiset tilanteet.

Päätöksenteossa lapsen etu määrittäyty keskeisesti kiintymyssuhdeteoreettisiin perusteisiin. Muista periaatteista ollaan valmiita joustamaan, jos sukulaissijoituksen katsotaan muutoin olevan sopiva juuri kyseiselle lapselle. Lapsen etu kiinnittyy jo olemassa olevien asioiden, kuten esimerkiksi sukulaisen kodin, sukulaissuhteen tai koulun säilyttämiseen mahdollisimman pitkään lapsen elämässä. Myös kaverisuhteita sekä lapsen tilanteessa tapahtuneita myönteisiä muutoksia halutaan ylläpitää. Lisäksi lapsen mahdollisuudet tavata vanhempiaan ovat päätöksenteossa huomioitavia näkökulmia. Lapsen etu määrittäyty myös läheisten toiveiden kautta ja lapsen osallisuuden huomioimisena osana arviointia- ja päätöksentekoa.

Oli myös tilanteita, ettei lasta sijoitettu sukulaisperheeseen. Silloin riskitekijät uhkasivat lapsen hyvinvointia tai ennakoivat vahvasti sijoituksen keskeytymistä. Tällaiset riskitekijät liittyivät esimerkiksi lapsen haasteelliseen käytökseen tai erityistarpeisiin liittyvään hoidollisuuteen, joiden vastinparina sosiaalityöntekijät arvioivat, ettei kyseisellä sukulaisella ole mahdollisuuksia toimia lapsen perhehoitajana. Sukulaiset vastaavat paikoin hoidollisesti vaativien lasten kuntoutuksesta ilman ammatillista koulutusta, ja sijaisvanhemmuus on sijaishuollon muotona maallikko-orientoitunutta. Instituution odotusten lisäksi sukulaissijoituksen tavoite on tarjota lapselle kiintymystä, perheolosuhteet ja läheisiä ihmissuhteita (vrt. myös Svenlin 2020). Silti näistä lähtökohdista käsin sukulainen voi huolehtia hyvinkin hoidollisesti vaativasta lapsesta ja sukulaisen harteille asetetaan lapsen kuntouttajan viitta. Samalla kysymyksen voi asettaa toisin päin – kuinka paljon ammatillisuutta huostaanotetun lapsen huolenpito vaatii?

Päätöksenteossa sosiaalityöntekijät eivät ohita sijoitukseen liittyviä riskitekijöitä, mutta kiintymyksen saaminen tutussa sukulaissijaisperheessä voidaan asettaa esimerkiksi pysyvyyden tavoitteiden ohii. Lapsen suhde tai kiintymys sukulaiseen tulkitaan niin merkitykselliseksi tekijäksi, että lapsen edun mukaista voi olla sijoituksen väliaikaisuus tai keskeytyminen esimerkiksi isovanhemman ikäänymymisen seurauksena. Pysyvyyttä pyritään edistämään myös järjestämällä lapselle ja sukulaiselle erilaisia sosiaalihuollon tukitoimia. Yleisesti sijaishuollolla tavoitellaan lapselle turvallisia,

pysyviä ja ennakoitavia olosuhteita, ja sijaishuollon tutkimuksissa todetaan, että sijaishuollon pysyvyys edistää lapsen hyvinvointia (esim. Font 2015; Vinnerljung ym. 2018). Samoin esimerkiksi YK:n sijaishuollon tavoitteissa pysyvyyden tulisi olla keskeinen päämäärä (Sijaishuollon ohjeet 2018, 7). Samanaikaisesti lainsäädäntö nojaa väliaikaisuuden tematiikkaan muun muassa perheen jälleenyhdistämisen ideologialla ja määrittelemällä, että lapsen kotiin palaamisen edellytyksiä tulee arvioida säännöllisesti.

Sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksentekoprosessina sukulaissijoitukseen päätyminen on rationaalista ja emotionaalista työtä, jossa työskennellään ihmisten välisissä suhteissa. Arvioinnin lähtökohtia määrittää lapsen ja sukulaisen välinen läheinen suhde, mutta se ei institutionaalista näkökulmasta tarkasteltuna välttämättä riitä lapsen sijoituksen toteuttamiseen ja hyvinvoinnin turvaamiseen. Päätöksenteon monimuotoisuutta lisää myös se, että sukulaissijoitusten arviointi on sidoksissa jokaisen sosiaalityöntekijän työ- ja elämäkokemukseen, asiantuntijuuden eri painotuksiin, käytettävissä olevaan aikaan ja työprosessien aluekohtaisiin eroihin.

Kokonaisuutena tutkimukseni avaa uusia näkökulmia perhehoidon tarkasteluun osana lastensuojelun institutionaalista toimintaa. Sukulaissijoitus asettuu lapsen huolenpitona ja hoivana institutionaalisen ja yksityisen rajalle. Rajapinnalla oleminen konkretisoituu tilanteissa, joissa yksityinen sukulaisperhe ja julkinen lastensuojelu kohtaavat (myös Pösö 2010). Näissä kohtaamisissa neuvotellaan ja sovitaan lapsen huolenpitoon liittyvistä keskeisistä näkökulmista ja määritellään lapselle läheisten rooli osana lapsen elämää. Raja ei kuvaa yksittäistä kohtaa lapsen arviointi- ja päätöksenteossa, vaan se näyttäytyy eri kohdissa neuvoteltaessa sukulaisen kanssa lapsen huolenpidosta. Kun sukulaisperhe kietoutuu toimeksiantosopimuksella ja muilla yhteisillä sopimuksilla institutionaalisen hoivan tuottajiksi, saa sosiaalityöntekijä valtaa puuttua erilaisiin yksityisiin asioihin. Sosiaalityöntekijöiden valta näkyy esimerkiksi hyvän vanhemmuuden ja huolenpidon määrittelynä, mutta myös tapoina kysyä ja selvittää sukulaisten yksityisiä asioita.

Institutionaalisen huolenpidon ja tavanomaisen huolenpidon erottavat myös hoivan lähtökohdat. Lapsen institutionaalinen hoiva on tavoitelähtöistä ja muutokseen pyrkivää, ja sitä määrittelevät myös sosiaalityöntekijät. Huolenpidosta sovitaan myös määrääjäksi, kun taas läheiset ihmissuhteet voivat olla elinikäisiä ja niitä voi määrittää emotionaalinen sidos jo ennen lapsen sijoitusta. Institutionaalisuus näkyy myös siinä, että sukulaiset saavat tehtävänsä valmennusta ja koulutusta, mutta perhehoitajuus ei edellytä sosiaali- ja terveysalan koulutusta. Perhehoitajan toimintaa määrittää lainsäädäntö, joka sitoo sukulaiset institutionaaliin odotuksiin lapselle tarjottavasta hyvästä huolenpidosta (ks. myös Leinonen 2020).

Sukulaissijoituksen erityisyys liittyy siihen, että sukulaisille sijoitetaan osin eri perustein kuin muille perhehoitajille. Esimerkiksi sukulaissijoituksissa sukulaisen ikä ja terveydentila menettää osin merkityksensä, kun taas esimerkiksi adoptiossa ikä on merkityksellinen hyväksymis- tai poissulkukriteeri. Sukulaissijoituksissa koros-

tuvat lapsen ja sukulaisten yksilölliset tilanteet, joissa sukulainen voi tarjota kodin ja huolenpidon kyseiselle sukulaislapselle, mutta ei välttämättä toiselle sijaishuoltoon tarvitsevalle lapselle. Institutionaalinen raja on sukulaissijoituksissa liikkuva ja verryttää ajoittain yleisiä perhehoidolle asetettuja tavoitteita esimerkiksi sijoituksen pysyvyyden tai sukulaisten koulutuksen, valmennuksen ja soveltuvuuden suhteen. Laadukas sukulaissijoitus tarkoittaa lapsen hyvinvoinnin turvaamista, kiintymystä, tuttuutta ja sopivaa vanhemmuutta suhteessa lapsen tarpeisiin sekä turvaa ja suojelee vahingoittavilta tekijöiltä.

Sukulaissijoitus tekee näkyväksi myös lastensuojelun perheiden ainutlaatuiset elämäntilanteet ja perheiden monimuotoisuuden. Hyvä perhe-elämä voi olla monenlaista ja sukulaishuolehdinta voi vasta hyvinkin erilaisin tavoin sukulaislapsen tarpeisiin. On oleellista kuitenkin muistaa, että lapsen perhesuhteiden tukemisen ja lapsen suojeleminen tulee olla linjassa lapsen edun kanssa.

Jatkotutkimuksen tarpeet

Sijaishuollon ja perhehoidon tutkimus on osin ollut Suomessa hajanaista ja keskittynyt tiettyihin näkökulmiin, esimerkiksi huostaanottoon (Pekkarinen 2011, 12; Pekkarinen, Heino & Pösö 2013, 337) sekä sijaishuollon ja perhehoidon kehittämiseen (Hoikkala & Lavikainen 2015, 7–8; Heino & Säles 2017, 100). Tutkimukseni tulosten perusteella jatkotutkimusta tarvitaan kiintymyssuhdeteorian hallitsevasta roolista sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksentekoprosessissa ja sen lapsinäkökulmaisista vaikutuksista. Lisäksi tarvitaan lisää tutkittua tietoa traumanäkökulmien huomioimisesta perhehoitoon sijoitetun lapsen huolenpidossa.

Tutkimuksen aikana jäin myös miettimään adoption mahdollisuutta ja sen vähäistä käyttöä Suomessa. Voisi ajatella, että juuri sukulaissijoitus olisi luonnollinen paikka lapsen adoptiolle. Lopulta kysymys kietoutuu sukulaissijoitusten perimmäisen kysymyksen äärelle siitä, mikä on yhteiskunnan ja mikä suvun vastuun raja lapsista, joiden vanhempien mahdollisuudet huolehtia ovat tilapäisesti tai pysyvästi rajalliset.

Sosiaali- ja terveystalvet kärsivät tällä hetkellä hoivavajeesta ja perhehoidolla voidaan osin vastata tähän. Perhehoidon asemaa rinnakkain muiden lastensuojelupalveluiden kanssa tulisi kuitenkin arvioida, jäsentää ja määritellä. Perhehoito on todettu muita sijaishuollon muotoja edullisemmaksi, mutta taloudellisia resursseja tärkeämpää on lapsen edun mukaisen hoivan, huolenpidon ja tuen toteutuminen. Tärkeintä on, että lapset pääsevät sellaiseen sijaishuoltopaikkaan, mikä vastaa parhaiten heidän tarpeisiinsa. Perhehoidolla tai lastensuojelulla ei voi paikata esimerkiksi puutteellisia lasten- ja nuorten psykiatrisia palveluita, eikä sukulaissijoitus voi asettua vastaamaan yksin erityistä huolenpitoa vaativien tai hoidollisesti liian vaativien lasten hyvinvoinnista ja turvallisuudesta.

Tutkimusprosessin arviointi

Tutkimuksen tekeminen on täynnä erilaisia ratkaisuja, jotka määrittelevät prosessia ja kokonaisuutta. Tutkimuksen tekeminen oli kokonaisuudessaan monivaiheinen, mutta opettavainen prosessi, jonka matkan varrella ymmärrykseni sukulaissijoituksesta sosiaalityöntekijöiden asiantuntijatyönä syventyi. Tutkimuksen tekeminen oli paitsi mielenkiintoista ja innostavaa, myös vaikeaa ja rönsyilevää. Tutkimuksellani pääsin lähelle lasten ja sukulaisten elämää ja sosiaalityöntekijöiden arviointi- ja päätöksentekoprosessia ainutlaatuisella tavalla. Pääsin kuulemaan ihmisten tarinoita heidän elämästään. Havaintoaineiston sukulaisia ja sosiaalityöntekijöitä havainnoidessani tuli myös tunne, että sukulaisilla oli tarve puhua ja tulla kuulluksi juuri näiden suvunjäsenten läheisenä.

Tutkimuksen metodiluvussa pyrin kuvaamaan avoimesti erilaisia tutkimuksellisia valintojani. Tutkimukselliset ja metodologiset valinnat ohjasivat minut sosiaalisen konstruktionismin äärelle. Tämä tarkoitti minulle halua ymmärtää, mitä kaikkea sukulaisten ja sosiaalityöntekijän välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuu, millaisia kulttuurisia, institutionaalisia ja ihmisten välisiä yhteisiä asioita ja tekijöitä kohtaamisissa yhdistyi. Sosiaalinen konstruktionismi palveli tutkimuksen lähtökohtia, sillä sosiaalityöntekijät rakentavat vuorovaikutusta yhdessä sukulaisperheen kanssa. Myös tutkijan positioistani kiinnityn sosiaalisen konstruktionismin ”silmläseihin”. Tutkimusprosessin aikana koin luontevaksi mennä ihmisten koteihin, haastatella ja havainnoida sosiaalityöntekijöitä työssään. Aineistotriangulaatio puolestaan vahvisti tutkimuksen validiteetin näkökulmia. Eri aineistot täydensivät toisiaan hieman eri näkökulmista, joista syntyi tutkimukseni empirian synteesi. Olen myös tyytyväinen siihen, että aineistoni on laaja ja kerätty valtakunnallisesti ei alueilta.

Tutkimuksen eettiset periaatteet ovat minulle tärkeitä. Haluan kunnioittaa tutkimukseeni osallistujia päästessäni näin yksityisen ja sensitiivisen aiheen äärelle. Olen tietoisesti pyrkinyt noudattamaan huolellisuutta kaikissa tutkimuksen vaiheissa ja pohtinut aineistolainauksissa, mitä tämä kaikki voi tarkoittaa tutkimuksen yhteiskunnalliselta kannalta, mutta ennen kaikkea yksityisten ihmisen kannalta. Siksi tutkimus teki minulle näkyväksi myös asioita, joita oli vaikea kirjoittaa raporttiin. Koin esimerkiksi myötätuntoa sukulaisia ja sosiaalityöntekijöitä, kollegoitani, kohtaan monessa tilanteessa, kun työn vaatavuus, erilaiset tunteet, ihmisten kokemukset ja hyvin moninaiset sukulaissuhteet tulivat mietittäväksi. Toisaalta oli myös lohdullista, että sosiaalityöntekijöillä oli kirkkaana eettisenä ajatuksena auttaa lasta ja edistää hänen hyvinvointiaan. Sosiaalityöntekijöiden työskentelymahdollisuudet olivat kuitenkin välillä ahtaita, ja siihen vaikuttivat rakenteelliset seikat. Lopuksi haluan lausua kiitokset tutkimukseeni osallistuneille – ilman teitä tämän tutkimuksen tekeminen ei olisi ollut mahdollista.

Lähteet

- Aaltio, Elina & Isokuortti, Nanne (2019) Systeemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit. Kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 33/2019. Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138967/Ty%c3%b6paperi%2033%20Systeemisen%20lastensuojelun%20toimintamallin%20ydinelementit%20Aaltio%20ja%20Isokuortti_VALMIS.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Aarons, Gregory A. & James, Sigrid & Monn Amy R. & Raghavan, Ramesh & Wells, Rebecca S. & Leslie, Laurel K. (2010) Behaviour problems and placement change in national child welfare sample: A prospective study. *Journal of American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 49(1), 70–80. <https://doi.org/10.1097/00004583-201001000-00011>
- Accomazzo, Sarah & Israel, Nathaniel & Romney, Stephanie (2015) Resources, exposure to trauma, and the behavioural health youth receiving public system services. *Journal of Child and Family Studies* 24(11), 3180–3191.
- Adoptiolaki 22/2012.
- Ahokas, Marja (2010) Ihmisten väliset suhteet. Teoksessa Eero Suoninen & Anna-Maija Pirtilä-Backman & Anja-Riitta Lahikainen & Marja Ahokas (toim.) *Arjen sosiaalipsykologia*. WSOYpro. Helsinki. 141–183.
- Airaksinen, Timo (1997) *Todellisuuden kosketus*. Otava. Helsinki.
- Alasuutari, Pertti (1989) Menneisyyden jäsentäminen identiteetin ilmauksena. Teoksessa Pirkko Heiskanen (toim.) *Aika ja sen ankaruus*. Gaudeamus. Helsinki. 75–85.
- Alasuutari, Pertti (1993) *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino. Tampere.
- Alasuutari, Pertti (2007) *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino. Tampere.
- Alderson, Priscilla (2008) *Young Children's Rights: Exploring Beliefs, Principles and Practice*. 2nd Edition. Jessica Kingsley. London.
- Alhanen, Kai (2014) Vaarantunut suojeluvalta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tutkimuksia. 24/2014. Helsinki.
- Alho, Sirkka (2018) *Perheiden tukena: tutkimus kasvatus- ja perheneuvolatyöstä kollektiivisesta identiteetistä asiantuntijoiden tulkitsemana*. Publications of University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies 153. Kuopio.
- Alper, Joanne & Edwards, Ailsa (2017) *Assessing potential Kinship Placements*. Teoksessa Joanne Alper (toim.) *Assessing Adoptive Parents, Foster Carers and Kinship Carers*. Second Edition. Jessica Kingsley Publishers. London. 149–173.
- Amos, Jackie & Furber, Gareth & Segal, Leonie (2011) Understanding Maltreating Mothers: A synthesis of relational trauma, attachment disorganization, structural dissociation of the personality, and experiential avoidance. *Journal of Trauma and Dissociation* 12(5), 495–509.
- Andersen, Signe Hald & Fallesen, Peter (2015) Family matters? The effect of kinship care on foster care disruption rates. *Child Abuse and Neglect* 48 (2015), 68–79.
- Andersson, Gunvor (1999) Children in permanent foster care in Sweden. *Child and Family Social Work* 4 (3), 175–186.

- Andersson, Gunvor (2009) Foster Children: a longitudinal study of placements and family relationships. *International Journal of Social Welfare* 18(1), 13–26.
- Araneva, Mirjam (2018) Lastensuojelun perhehoito. Alma Talent. Helsinki.
- Archard, David & Skivenes, Marit (2009) Balancing a child's best interests and a child's views. *International Journal of Children's Rights* 17(2009), 1–21.
- Argent, Hedi (2007) Kinship care: What is it and what it means: A guide for children. BAAF. London.
- Argent, Hedi (2009a) What's the problem with kinship care? *Adoption and Fostering* 33 (3), 6–14.
- Argent, Hedi (2009b) Living in kinship care: A child-centred view. *Adoption and Fostering* 30(3), 51–63.
- Aunola, Kaisa & Nurmi, Jari-Erik (2005) The role of parenting styles in children's problem behaviour. *Child Development* 76(6), 1129–1317.
- Aunola, Kaisa & Nurmi, Jari-Erik (2004) Maternal affection moderates the impact of psychological control on a child's mathematical performance. *Developmental Psychology* 40(6), 965–978.
- Backe-Hansén, Elisabeth & Höjer, Ingrid & Sjöblom, Yvonne & Storö, Jan (2013) Out of home care in Norway and Sweden – similar and different. *Psychosocial Intervention* 22 (2013) 193–202.
- Bardy, Marjatta (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Yliopistopaino. Helsinki. 16–39.
- Bardy Marjatta, & Heino Tarja (2013) Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin: paniikista toivoon ja näköalat auki. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Neljäs uudistettu painos. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. 13–42.
- Baumann, Donand J. & Dalgleish, Len. & Fluke, John. & Kern, Homer (2011) Decision-making ecology. American Humane Association. Washington DC.
- Baumrind, Diana (2013) Authoritative parenting revisited: History and current status. Teoksessa R.E. Larzelere & A. S. Morris & A.W. Harrist (toim.) Authoritative parenting. Synthesizing nurturance and discipline for optimal child development. American Psychological Association. 11–34.
- Beesley, Pat (2010) Making good assessment: A practical resource guide. 2nd Edition. BAAF. London
- Bell, Tessa & Romano Elisa (2017) Permanency and safety among children in foster family and kinship care: A scoping review. *Trauma, Violence & Abuse*, 18(3), 239–360.
- Belsky, Jay (1984) The determinants of parenting: A process model. *Child Development* 55, 663–675.
- Belsky, Jay & Barends, Naomi. (2002) Personality and parenting. Teoksessa Mark H. Bornstein (toim.) Handbook of parenting, Volume 3: Being and becoming a parent. 2nd edition. Mahwah MJ: Erlbaum. 415–438.
- Berger, Peter-L & Luckmann, Thomas (1966) The social construction of reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge. Anchor Books. Doubleday & Company Inc. Garden City. New York.
- Berger, Peter-L & Luckmann, Thomas (1995) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Gaudeamus. Helsinki.
- Berger, Peter L- & Luckmann, Thomas (2000) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedon sosiologinen tutkielma. Jälkisanat Tapio Aittola ja Vesa Raiskila. Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. Gaudeamus. Helsinki.
- Bernard, Kristin & Dozier, Mary (2011) This is my baby: Foster parents' feelings of commitment and displays of delight. *Infant Mental Health Journal* 32(2), 251–262.

- Berrick, Jill (1997) Assessing Quality of care in kinship and foster family care. *Family Relations. The Journal of Contemporary Social Services* 78 (3), 273–280.
- Berrick, Jill B. & Barth, Richard B. & Needell, Barbara (1994) A comparison in kinship foster homes and foster family homes: Implications for kinship foster care as family preservation. *Children and Youth Services Review* 16(1-2), 33–63.
- Berrick, Jill & Dickens, Jonathan & Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (2016) Time, institutional support, and quality of decision making in child protection: A cross-country analysis. *Human Service Organizations: Management, Leadership & Governance* 40(5), 451–468.
- Bhatti-Sinclair, Kish & Sutcliffe, Charles (2012) What determines of out-of-home placement of children in the USA? *Children and Youth Services Review* 34(9), 1749–1755.
- Biehal, Nina (2014) A Sense of Belonging: Meanings of family and home in long-term foster care. *British Journal of Social Work* 2014 (44), 955–971.
- Blakely, Gayle L. & Leon, Scott C. & Fuller, Anne K. & Jhe Bai, Grace (2017) Foster care children's kinship involvement and behavioral risks: A Longitudinal Study. *Journal of Child Family Study* 26(3), 2450–2462.
- Boholm, Åsa (1983) Swedish kinship. An exploration into cultural process of belonging and continuity. *Acta Universitatis Gothoburgensis*. Göteborg.
- Bowlby, John (1988) Attachment, communication, and the therapeutic process. *Secure base: Parent-Child attachment and healthy human development*. Oxon: Routledge. 137–157.
- Bradley, Robert H. & Caldwell, Bettye M. & Corwyn, Robert F. (2003) The child care HOME inventories: assessing the quality of family child care homes. *Early Childhood Research Quarterly* 18(2003) 294–309.
- Bramlett, Matthew D. & Radell, Laura, F. & Chow, Kirby (2017) Health and wellbeing of children in kinship care: Findings of National Survey of Children Non-parental Care. *Child Welfare* 95(3), 41–60.
- Brisebois, Kimberly (2011) Caseworker attitudes on kinship care in Ontario. *Qualitative Social Work* 12(3), 289–306.
- Broadhurst, Karen & Wastell, David & White S., & Hall, Christofer & Peckover, S & Thompson, Kellie & Pithouse, Andrew & Davey, D. (2010) Performing "Initial Assessment" identifying the latent conditions for error at the front-door of local Authority Children's Services. *British Journal of Social Work* 2010(40). 352–370.
- Brown, Lydia & Sen, Robin (2014) Improving outcomes for looked after children: A critical analysis of kinship care. *Practice* 26 (2014), 161–180.
- Bryman, Alan (2004) *Social Research Methods*. 2nd edition. Oxford University Press. Hampshire.
- Buehler, Cheryl & Cox, Mary Ellen & Cuddeback, Gary (2003) Foster parents' perceptions of factors that promote or inhibit successful fostering. *Qualitative Social Work: Research and Practice* 2 (1), 61–84.
- Bundy-Fazioli, Kimberly & Fruhauf, Christine & Miller, Jaquel L. (2013). Grandparents' caregiver's perceptions of emotional distress and well-being. *Journal of Family Social Work* 16 (5), 447–462.
- Burgess, Cheryl & Rosswoll, Froya & Wallace, Bruce & Daniel, Brigid (2010) "It's just like another home, just another family, so it's nae different". Children's voices in kinship care: A research study about the experience of children in kinship care in Scotland. *Child and Family Social Work* 15(3), 1–10.
- Burns, Kenneth & Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (2016) *Child Welfare Removals by the State: A Cross-Country Analysis of Decision-making Systems*. New York: Oxford University Press 2017: Oxford Scholarship Online (2016).
- Burr, Vivien (2003) *Social Constructionism*. Routledge. 2nd edition London. New York.

- Burr, Vivien (2015) *Social Constructionism*. Routledge. 3rd edition. New York.
- Böök, Marja Leena (2001) *Vanhemmuus ja vanhemmuuden diskurssit työttömyystilanteessa*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Sciences 182. ER-paino. Jyväskylä.
- Carnochan Sarah & Moore Megan & Austin Michael J. (2013) Achieving placement stability. *Journal of Evidence-Based Social Work* 10 (3), 235–253.
- Castrén, Anna-Maija (2009) *Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe*. Gaudeamus. Helsinki.
- Castrén, Anna-Maija & Widmer, Erik (2015) Insiders and outsiders in stepfamilies: Adults' and children's views on family boundaries. *Current Sociology* 63(1), 35–56.
- Chapman, Roger (2009) *Undertaking a fostering assessment*. BAAF. London.
- Child Welfare League of America (2000) *CWLA standards of excellence for kinship care services*. Washington: DC. Viitattu 18.9.2020.
- Chor, Ka Ho Brian & McClelland, Gary M. & Weiner, Dana A. & Jordan, Neil (2013) Patterns of out-of-home placement decision-making in child welfare. *Child Abuse & Neglect* 37 (2013), 871–832.
- Chor, Ka Ho Brian., & McClelland, Gary & Weiner, Dana & Jordan, Neil, & Lyons, John. S. (2015) Out-of-home placement decision-making and outcomes in child welfare: A longitudinal study. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research* 42 (1), 70–86.
- Christenson, Brian & MacMurtry, Jerry (2007) A comparative evaluation of preservice training of kinship and non-kinship foster/adoptive families. *Child Welfare* 86(2), 125–140.
- Christiansen, Öivin & Andersen, Norman (2010) From concerned to convicted: Reaching decisions about out-of-home care in Norwegian Child Welfare Services. *Child and Family Social Work*. 2010 (15), 31–40.
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto (2007) *Johdatus etiikkaan päätöksentekotaitona*. Teoksessa Henriikka Clarkeburn & Arto Mustajoki (toim.) *Tutkijan arkipäivän etiikka*. Vastapaino. Tallinna. 15– 38.
- Coakley, Tanya M. & Guddeback, Gary & Buehler, Cheryl & Cox, Mary Ellen (2006) Kinship foster parent's perceptions of factors that promote or inhibit successful fostering. *ScienceDirect. Children and Youth Services Review*. 29(1), 92–109.
- Cohon, Don & Hines, Lisa & Cooper, Bruce A. & Packman, Wendy & Siggins, Elizabeth (2002) Preserving family: Themes from qualitative study of kin caregivers. *Journal of Family Strengths* 8(1), 43–64.
- Cole, Susan A. (2006) Building Secure Relationships: Attachment in kin and unrelated foster caregiver-infant relationships. *The Journal of Contemporary Social Services* 87(4), 497–508.
- Coleman, Kanisha & Wu, Qi (2016) Kinship care and service utilization: A review of predisposing, enabling and need of factors. *Children and Youth Services Review* 61(C), 202–210.
- Combs-Orme Terri. & Orme, John. G. (2014) Foster parenting together: Assessing foster parent applicant couples. *Children and Youth Services Review* 36(C), 70–80.
- Connolly, Marie & Kiraly, Meredith & McCrae, Lynne & Michell, Gaye (2016) A kinship care practise framework: Using a life course Approach. *British Journal of Social Work* 47(1), 1–19.
- Cooley, Morgan E. & Petren, Raymond E. (2011) Foster parent perceptions of competency: Implications for foster parent training. *Child and Family Services Review* 33 (2011). 1968–1974.
- Cooley, Morgan E. & Newquist Jennifer & Thompson, Heather M. & Colvin Marianna A. (2019) A systematic review of foster parent preservice training. *Children and Youth Services Review* 107 (2019), 1–17.

- Cooper, Karin (2014) *Revealing the lived reality of kinship care through children and young people's narratives: "It's not all nice, it's not all easy-going, it's a difficult journey to go on"*. Teoksessa Jane Ribbens McCarthy, Carol-Ann Hooper, Val Gilleies (toim.) *Family Troubles? Exploring changes and challenges in the family lives of children and young people*. Policy Press Bristol: Chicago.
- Coulshed, Veronica & Orme, Joan (2006) *Social Work Practice*. 4th Edition. Basingstoke. Palgrave.
- Cousins, Jennifer (2010) *Pushing the boundaries of assessment: New techniques for preparing applicants and evidencing "suitability"*. BAAF London.
- Craig, Lyn & Powell, Abigail & Smyth, Ciara (2014) *Towards intensive parenting? Changes in the composition and determinants of mother's and father's time with children 1992–2006*. *The British Journal of Sociology* 65(3), 555–579.
- Creswell, John W. (2007) *Research design: Qualitative and quantitative approaches*. Sage Publications. Thousand Oaks. California
- Crisp, Beth R. (2010) *Belonging, connectedness and social exclusion*. *Journal of Social Inclusion* 1(2) 123–132.
- Crum, Wes (2010) *The foster parent parenting characteristics that lead to increase placement stability and disruption*. *Children and Youth Services Review* 32 (2), 185–190.
- Dallos, Rudy (2007) *Attachment Narrative Theory. Integrating Narrative, Systemic and Attachment Therapies*. Bell & Bain Ltd. Glasgow.
- Danielsbacka, Mirkka & Tanskanen, Antti O. & Rorkirch, Anna (2018) *The "kinship penalty": Parenthood and In-law Conflicts in Contemporary Finland*. *Evolutionary Psychological Science* (2018) 4, 71–82.
- DeKlyen Michelle & Greenberg Mark T. (2008) *Attachment and Psychopathology in Adulthood: In Jude Cassidy & Philip R. Shaver (toim.) Handbook of Attachment: Theory, research, and clinical applications 2nd edition*. Guilford Press. New York. 497–519.
- Del Valle, Jorge F. & Bravo, Amaia (2013) *Current trends, figures and challenges in out of home child care: An international comparative analysis*. *Psychosocial Intervention* 22 (2013), 251–257.
- Dewey, John (1999) *Pyrkimys varmuuteen. Suom. Pentti Määttänen (alkuperäinen The Quest for Certainty. A Study of the Relation of Knowledge and Action 1929)*. Gaudeamus. Helsinki.
- Dominielli, Lisa (2004) *Social Work: Theory and Practice for Changing profession*. Malden: Polity. Cambridge.
- Douglas, Mary (1987) *How institutions think 1987*. Routledge and Kegan Paul. London.
- Dozier, Mary & Stovall K. Chase & Albus Kathleen E. & Bates, Barry (2001) *Attachment for infants in foster care: The roles of caregiver's state of mind*. *Child Development* 72 (5), 1467–1477.
- Dozier, Mary & Higley, Elisabeth & Albus, Kathleen. & Nutter, Anna (2002) *Intervening with foster infants' caregivers: Targeting three critical needs*. *Infant Mental Health Journal* 23(5), 541–554.
- Drury-Hudson, Julie (1999) *Decision making in child protection: The use of theoretical, empirical and procedural knowledge by novices and experts and implications for fieldwork placement*. *British Journal of Social Work* 29 (1), 147–169.
- Dubowitz, Howard & Feigelman, Susan & Zuravin, Richard Sawyer (1993) *A profile of kinship care*. *Child Welfare* 72. 153–169.
- Ehrle, Jennifer & Geen, Rob (2002) *Kin and non-kin foster care-findings from a national survey*. *Children and Youth Review* (24), 15–35.

- Elder, Glen H. & Johnson, Monika Kirkpatrick & Crosnoe, Robert (2003) *The Emergence and Development of Life Course Theory*. Teoksessa Jeylan t. Mortimer & Michael J. Shanahan *Handbook of Life Course*. Springer Book Archive. Boston. 3–19.
- Eriksen, Tomas Hylland (2004) *Toista maata? Johdatus antropologiaan*. Suomen antropologinen seura. Gaudeamus. Helsinki.
- Eriksson, Pia & Korhonen, Päivi (2022) *Sijaishuollon lapsikohtaisen valvonnan malli*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 4/2022. Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143709/URN_ISBN_978-952-343-808-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Eriksson, Pia & Pösö, Tarja (2021) *Adoption from Care in Finland: currently an uncommon alternative to foster Care*. Teoksessa Tarja Pösö & Marit Skivenes & June Thoburn (toim.) *Adoption from Care*. Bristol University Press. 103–120.
- Enroos, Rosi (2014) *Lastensuojelua vankilassa*. Instituutioiden tilat ja rajat vankilan perheosastolla. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2), 140–151.
- Enroos, Rosi (2016) *Lapsen tulo julkiseen kotiin: Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta*. Teoksessa Rosi, Enroos & Tarja, Heino & Tarja, Pösö (toim.) *Huostaanotto – Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Vastapaino. Tampere. 224–260.
- Eronen, Tuija (2013) *Viisi vuotta huostaanotosta*. Raportti 4/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki.
- Eronen, Tuija & Laakso, Riitta (2017) *Vaativat tilanteet sijaishuoltotyössä*. Teoksessa Rosi, Enroos & Mikko, Mäntysaari & Satu, Ranta-Tyrkkö (toim.) *Mielekäs tutkimus: Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin*. Tampere University Press. Tampere, 140–161.
- Ervast, Sari-Anne & Tulensalo, Hanna (2006) *Sosiaalityötä lapsen kanssa*. Soccan ja Heikki Waris Instituutin julkaisusarja 2006:8. Helsinki.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino. Tampere.
- Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. *Asetus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen ja lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 19/1990*
- Falconnier, Lydia & Tomasello Nicole M. & Doueck, Howard J. & Wells, Susan J. & Luckey, Heather & Agathen, Jean M. (2010) *Indicators of quality in kinship foster care*. *Families in Society* 9(4), 415–420.
- Fallon, Barbara & Trocme, Nico & Maclaurin, Bruce & Sinha, Vandna & Helie, Sonia (2015) *Provision comparisons in the Canadian incidence study of reported child abuse and neglect 2008: Context for variations in findings*. *International Journal of Child and Adolescent Resilience*, 3(1), 125–142.
- Fargion, Silvia (2014) *Synergies and tensions in child protection and parent support: Policy lines and practitioners' cultures*. *Child and Family Social Work* 19 (1), 24–33.
- Farmer, Elaine & Moyers, Sue (2008) *Kinship care: fostering effective family and friends placements*. Jessica Kingsley Publishers. London.
- Fawley-King, Kya & Trask V. Emily & Zhang, Jinjin & Aarons A. Gregory (2017) *The impact changing neighborhoods, switching schools, and experiencing relationship disruption on children's adjustment to a new placement in foster care*. *Children Abuse and neglect* 63(1), 141–150.
- Fechter-Leggett, Molly O. & O'Brian, Kirk (2010) *The effects of kinship care on adult mental health outcomes of alumni of foster care*. *Children and Youth Services Review* 32 (2010). 206–213.

- Festinger, Trudy & Baker Amy J.L. (2013) The quality of evaluations of foster parent training: An empirical review. *Children and Youth Services Review* 35(12), 2147–2153.
- Filander, Karin (2000) Kehittämistyö murroksessa. Sitoutuminen, sopeutuminen ja vastarinta julkisella sektorilla 1990-luvulla. *Acta Universitatis Tamperensis*. Tampere.
- Fisher, Philip A & Stoolmiller, Mike & Mannering, Anne M. & Takahashi Aiko & Chamberlain, Patricia (2011) Foster Placement disruptions associated with problem behavior. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 79(4), 481–487.
- Flynn, Ronny (2002) Kinship foster care - A systematic Review. *Child and Family Social Work* 7(4), 311–321.
- Font, Sarah (2014) Kinship and nonrelative foster care: The effect of placement type on child well-being. *Child Development* 85(5), 2074–2090.
- Font, Sarah. A (2015) Is higher placement stability in kinship foster care by virtue or design? *Child Abuse and Neglect* 42, 99–111.
- Fook, Jan (2002) *Social Work – Critical Theory and Practice*. Sage. London.
- Forsberg, Hannele (1996) Mikä on tietoa lastensuojelussa? *Janus* 4(4), 381–394.
- Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Tampereen yliopisto. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.
- Forsberg, Hannele (2003) Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Gaudeamus. Helsinki. 7–15
- Forsberg, Hannele & Vagli, Åse (2006) The Social Construction of Emotions in Child Protection Case-Talk. *Qualitative Social Work*, 5(1), 9–31.
- Forsberg, Hannele & Kröger, Teppo (2010) Introduction. Teoksessa Hannele Forsberg & Teppo, Kröger *Social Work and Child Welfare Politics – Through Nordic lenses*. The Policy Press. Portland
- Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (2021) Sosiaalityö oikeuden yhteistyökumppanina huoltoriidoissa. Tuomareiden näkökulma olosuhdetyöhön. *Yhteiskuntapolitiikka* 86(2021):1, 28–38.
- Forsell, Martta & Kuoppala, Tuula (2023) Lastensuojelu 2022. Yhä useammasta lapsesta tehdään lastensuojeluilmoitus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 24/2023. Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146573/Lastensuojelu_2022.pdf?sequence
- Fox Harding, Lorraine (1987) *Perspectives in Child Care Policy*. 2nd Edition. Routledge
- Frimodig, Anne (2023) Asiakasarvon ulottuvuudet lasten sijaishuollon hankinta- ja valintakäytännöissä. Itä-Suomen yliopisto, 296. PunaMusta. Joensuu.
- Fuentes-Peláez, Nuria & Amorós, Pere & Pastor, Crescencia & Cruz Molina, María & Mateo, Maribel (2014). Assessment in kinship foster care: A new tool to evaluate the Strengths and weaknesses. *Social Sciences* 2015 (4), 1–17.
- Gambrill, Eileen (2006) *Social Work Practice. A critical thinker's guide*. 2nd edition. Oxford University Press. Oxford.
- Geen, Rob (2004) The Evolution of Kinship Care Policy and Practice. *Children, Families and Foster Care* 14 (1), 131–149.
- Gergen, Kenneth J. (1994) Realities and relationships. *Soundings in social construction*. Harvard University. Cambridge.
- Gibbs, Peter & Müller, Ulrich (2000) Kinship foster care moving to the mainstream: Controversy, policy, and outcomes. *Adoption Quarterly* 4(2), 57–87.

- Gibbs, Daniel & Ansong, David & Brevart, Anisha & Childs, Celena & Francis, Annie M. (2022) Improving parenting competency and permanency awareness for kinship foster parents through in-service licensure training. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 39(5), 595–606.
- Gilbert, Neil (1997). *Child Protection Systems: International Trends and Orientations*. Oxford University Press.
- Gilbert, Neil (2011) A comparative study a child welfare system: Abstract orientations and concrete results. *Children and Youth Services Review* 34 (2012). 532–536.
- Gilbert, Neil, & Parton, Nigel & Skivenes, Marit (2011) *Child Protection Systems: International Trends and Orientations*. Oxford University Press.
- Graham Christopher J. & Dettlaff, Allan J. & Baumann Donald J. & Fluke John D. (2015) A decision-making ecology of placing child into foster care: A structural equation model. *Child Abuse and Neglect*, 49(1), 1–13.
- Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Granfelt, Riitta (2000) *Kertomuksia kodittomuudesta ja marginaalista*. Teoksessa Synnöve, Karvinen & Tarja, Pösö & Mirja, Satka (toim.) *Sosiaalityön tutkimus*. SoPhi. Jyväskylä. 99–117.
- Granfelt, Riitta (2004) Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä. *Janus* 12 (2), 134–154.
- Groop, Katarina (2021) Sijaishuolto osana elämäntarinaa – Elämänkulun käännekohtien analyysi sijaishuollosta aikuistuneiden kokemuksista. *Janus* 29(3), 249–266.
- Golding, Kim. S. (2017) *Foundations of Attachment Training Recourses*. The six-session programme for parents of traumatized children. Jessica Kingsley Publishers. London: Philadelphia.
- Gordon, Jack (2010) Place matters: The significance of place attachments for children's well-being. *British Journal of Social Work* 2010 (40), 755–771.
- Guddeback, Gary & Orme, John G. (2002) Training and services for kinship and nonkinship foster families. *Child Welfare* 81(6), 879–909.
- Guddeback, Gary S. (2004) Kinship family foster care: A methodological and substantive synthesis of research. *Children and Youth Services Review* 26 (7), 623–639.
- Gypen, Laura & Vanderfaellie, Johan & De Mayer, Skrallan & Belenger, Laurence & Van Holen, Frank (2017) Outcomes of children who grew up in foster care: Systematic Review. *Children and Youth Services Review* 76, 74–83.
- Habermas, Jürgen (1976) Tieto ja intressi. Teoksessa Raimo Tuomela ja Ilkka Patoluoto (toim.) *Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet: Osa 1*. Gaudeamus. Helsinki. 118–141.
- Habermas, Jürgen (1987) *Knowledge and Human Interests* (käänt. Jeremy J. Saphiro). Polity Press. Cambridge.
- Hacking, Ian (2009) *Mitä sosiaalinen konstruktionismi on?* Inkeri Koskinen (suom). Vastapaino. Tampere
- Hakalehto, Suvianna (2016) Lapsen oikeuksien sopimuksen lapsikäsituksesta. *Lakimies* 114(7), 14.
- Hallas, Donna (2002) A model for successful foster child-foster parent relationship. *Journal of Pediatric Health Care* 16(3), 112–118.
- Hall, Joanne (2003) Dissociative experiences of women child abusive survivors. *A Selective Constructivist Review*. *Trauma, Violence and Abuse* 4(4), 283–308.
- Hallituksen esitys eduskunnalle perhehoitolaiksi HE 256/201.

- Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 252/2006
- Hakkarainen, Kai & Lallimo, Jiri & Toikka, Seppo (2012) Kollektiivinen asiantuntijuus ja jaetut tietokäytännöt. *Aikuiskasvatus* 32(4), 246–256.
- Hammersley, Martyn & Atkinson, Paul (1995) *Ethnography: Principle in practice*. Routledge. London, UK.
- Harden, Margit & Pringle, Keith (1997) Conclusion: Transnational Comparisons and Future Trajectories. Teoksessa Margit Harden ja Keith Pringle (toim.) *Protecting Children in Europe: towards new millennium*. Aalborg University Press. Aalborg. 147–174.
- Harden, Brenda Jones (2004) Safety and stability for foster children: A developmental perspective. *Children, Families and Foster Care* 14(1), 31–44.
- Harden, Brenda Jones & Clyman, Robert B. & Kriebel, Dawn K & Lyons, Mary E. (2004) Kith and kin care: parental attitudes and resources of foster and relative caregivers. *Children and Youth Services Review* 26(7), 657–671.
- Harkin, Christine & Houston, Stan (2016) Reviewing the literature on the breakdown of foster care placements for young people: Complexity and social work task. *Child Care in Practice* 22(2), 98–112.
- Harrikari, Timo (2020) Lastensuojelun historia. Tutkielma oikeussääntelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksesta. Vastapaino. Tampere.
- Hassall, Alison & van Rensburg, Elmie & Trew, Sebastian & Hawes, David & Pasalich, Dave (2021) Does kinship vs. foster care better promote connectedness: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Child Family Psychol Review* 24(4), 813–832.
- Hegar, Rebecca & Scannapieco, Maria (1999) *Kinship Foster Care: Policy, Practice, and Research*. Oxford University Press.
- Hélie, Sonia & Poirier, Marie-Andrée & Esposito, Torino & Turcotte, Daniel (2017) Placement stability, cumulative time in care, and permanency: Using administrative data from CPS to track placement trajectories. *International Journal Environmental Research and Public Health* 14(11), 1–17.
- Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa: Sosiaalityöntekijän tuottama määrittämys lastensuojelun asiakkaaksi. *Stakes*. Julkaisu 77. Helsinki
- Heino, Tarja (2001) Sijoitukset sukulaisperheisiin lastensuojelussa. *Stakes* 19/2001. Helsinki.
- Heino, Tarja (2007) Keitä ovat lastensuojelunasiakkaat? *Stakes*. Työpapereita 30. Helsinki.
- Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. *Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino*. Tampere. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Heino, Tarja ja Säles, Emilia (2017) Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito. Kohti perhehoidon laadun vahvistamista. Työpapereita 20/2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Heino, Tarja ja Pursi, Katarina (2018) Miten maakunta voi vähentää tarvetta lapsen huostaanottoon. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Heino, Tarja & Forsell, Maritta & Eriksson, Pia & Känkäinen, Santalahti, Päivi ja Tapiola, Mia (2018) Lastensuojelun, lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian yhteiset asiakkaat – yhteinen vastuu. Päätösten tueksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 50/2018. Helsinki
- Heino, Tarja (2020) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Raportti 20:2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. 17–28.

- Helenius, Jenni & Kivimäki, Hanne (2023) Kouluterveyskysely. Tilastoraportti 48/2023. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. Viitattu 10.3.2024
- Helavirta, Susanna (2011) Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Acta Universitatis Tamperensis. Tampere University Press. Tampere.
- Helavirta, Susanna (2016) Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto – lastensuojelun vaativin tehtävä. Juvenes print. Tampere. 188–224.
- Helavirta, Susanna & Laakso, Riitta & Pösö, Tarja (2014) Huostaanoton kuva suomalaisen tutkimuksen valossa. Janus 22(3), 288–298.
- Helminen, Jarkko (1998) Perhehoidon lainsäädäntö. Perhehoitoliitto. Jyväskylä
- Hietämäki, Johanna (2015) Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 529. Jyväskylä University Printing House. Jyväskylä.
- Hennik, Monique (2014) Understand focus group discussions. Oxford University Press. New York.
- Hepworth, Dean H. & Larssen, Jo Ann (1986) Direct Social Work Practice: Theory and Skills. Chicago. Dorsey Press.
- Herring, David, J & Shook Jeffrey, J & Goodkind Sara & Kim, Kevin H. (2009) Evolutionary theory and kinship foster care: An initial test for two hypotheses. Capital University Law Review 38(1), 291–318.
- Hestbeak, Anne-Dorthe (2011) A Child Welfare System Under Reframing. Teoksessa Neil Gilbert & Nigel Parton & Marit Skivenes (toim.) Child Protection Systems: international trends and orientations. Oxford University Press. New York. 131–153.
- Hiilamo, Heikki (2002) The rise and fall of Nordic family policy? Historical development and changes during the 1990's in Sweden and Denmark. Stakes. Helsinki.
- Hiilamo, Heikki (2008) Promoting children's welfare in the Nordic countries. Reports 2008:15. Ministry of Social Affairs and Health. Helsinki.
- Hiitola, Johanna (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyyt huostaanottoasiakirjoissa. Tampere yliopisto Press. Tampere.
- Hoikkala, Susanna & Lavikainen, Ville (2015) Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki. <https://www.lskl.fi/julkaisut/sattumuksia-vai-suunnitelmallisuutta-selvitys-sijaishuollon-laadusta/>
- Holland, Sally (2004) Child and family assessment in social work practice. Sage Publications. London 87–105.
- Hollows, Joanne (2008) Domestic Cultures. ProQuest. Buckingham. <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland-ebooks/reader.action?docID=335273>. Viitattu 23.12.2019.
- Holtan, Amy (2008) Family types and social integrations in kinship foster care. Children and Youth Services Review 30(2008), 1022–1036.
- Holtan, Amy & Rönning, Johan A. & Handegård, Björn Helge & Sourander, André (2005) A comparison of mental health problems in kinship and non-kinship foster care. Eur Child Adolesc Psychiatry 14 (2005) 200–207.
- Holtan, Amy & Handegård, Björn Helge & Thörnblad, Renee & Vis, Svein Arild (2013) Placement disruption in long-term kinship and nonkinship foster care. Children and Youth Services Review 35 (2013), 1092–1094.
- Holy, Ladislav (1996) Anthropological Perspectives on Kinship. Pluto. London

- Hotari, Kaisa-Elina (2012) Palvelujärjestelmän rakenteet voivat tukea tai estää eettisen työn toteutumista lasten ja nuorten auttamistyössä. Teoksessa Eeva Timonen-Kallio & Tiina Pelander (toim.) Lastensuojelun ja psykiatrian rajapinnoilla. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 69. Tampereen Yliopistopaino. Tampere. 6–12.
- Hotari, Kaisa-Elina & Oranen, Mikko & Tarja, Pösö (2009) Lapsen osallisuus ja ikäsensitiivinen lastensuojelu. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Neljäs uudistettu painos. Juvenes. Tampere. 149–165.
- Hughes, Daniel (2011) Kiintymyksen vanhemmuus – toimivuutta kasvatukseen. Suom. Liisa Ritanen. PT-kustannus. Tampere.
- Huges, Dan (2017) Understanding Developmental Trauma, Parental Attachment, Caregiving and PACE. Teoksessa Joanne, Alper (toim.) Assessing Adoptive Parents, Foster Carers and Kinship Carers. Second Edition. Jessica Kingsley Publishers. 111–131.
- Huhtanen, Raija (2016) Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto? Teoksessa Rosi, Enroos & Tarja, Heino & Tarja, Pösö (toim.) Huostaanotto – Lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino. Tampere.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemissa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta Universitatis Lapponiensis. 60. Rovaniemi.
- Hurtig, Johanna (2006) Lapsen tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Hannele, Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta, Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. PS-kustannus. Juva. 167–193.
- Hurtig, Johanna (2010). Ajattelu ilmiöiden lukemisen taitona. Teoksessa Johanna Hurtig & Merja Laitinen & Katriina Uljas-Rautio (toim.) Ajattele itse! Tutkimuksellisen lukutaidon perusteet. PS-Kustannus. Juva.
- Hytönen, Kirsi-Maria & Malinen, Antti & Salenius, Paula & Haikari, Janne & Markkola, Pirjo & Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltointokohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. Helsinki. https://julkaisut.valtionneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74821/Rap_2016_22.pdf Viitattu 5.1.2021.
- Häkkinen-Nyholm, Helinä (2010) Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa. Duodecim 126 (5), 499–505.
- Hämäläinen, Juha (2007) Lastensuojelun kehityslinjoja. Tutkimus Suomen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta. Snellman-instituutti. Kuopio.
- Hämäläinen, Kati (2012) Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D56:2012: Hämeenlinna
- Hämäläinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna (2014) Sensitiiviset perheaiheet haastattelututkimuksessa – eettiset haasteet, perhesalaisuudet ja intervention mahdollisuudet. Janus 22 (1), 53–68.
- Hänninen, Vilma (2000) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampereen Yliopistopaino. Tampere.
- Hänninen, Vilma (2016) Kuinka paljon on tarpeeksi? Aineiston määrä laadullisessa tutkimuksessa. Aikuiskasvatus 2/2016, 109–113.
- Ikonen, Riikka & Hietämäki, Johanna & Laakso, Riitta & Heino, Tarja & Seppänen, Johanna & Halme, Nina (2017) Sijoitetun lasten ja nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskysely. Tutkimuksesta tiiviisti 21/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Ikonen, Riikka & Eriksson, Pia & Heino Tarja (2020) Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Työpapereita 35/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

- Ilmakunnas, Ilmari & Kauppinen, Timo ja Moisio, Pasi (2020) Huono-osaisuus jatkuu sukupolvelta toiselle: Tarkastelussa nuorten aikuisten toimeentulotukiasiakkuus. Teoksessa Johanna, Kallio ja Miia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus. Tampere. Vastapaino, 116–133.
- Impola, Kaj-Henrik (2010) Peter. L Berger & Thomas Luckmann – todellisuus ja oikeus. Teoksessa Tuomas Kotkas & Susanna Lindroos-Kotkanheimo Yhteiskuntateorioiden oikeus. Tutkijaliitto. Juvenes Print. Tampere.
- Jaakola, Anne-Mari (2020) Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Publications of The University of Eastern Finland. Dissertation in Social Sciences and Business Studies. University of Eastern Finland. Kuopio.
- Jaakola, Anne-Mari (2022) Lapsen tilanteen arvioinnin tekemisen tavat lastensuojelussa. *Janus* 30(1), 87–91.
- Jaakola, Anne-Mari & Pösö, Tarja (2022) Lapsen tilanteen arvioiminen lastensuojelussa: Analyysia asiakasturvallisuuden ja laadun näkökulmasta. *Janus* 30(4), 359–375.
- Jaakola, Anne-Mari & Pölli, Pirjo & Vornanen, Riitta (2023) Lapsen tilanteen arvioinnin osatekijät ja lapsikeskeisyys suomalaisilla sosiaalityöntekijöillä. *Yhteiskuntapolitiikka* 88 (2023), 5–6. 513–524. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147920/YP23_5_6%20Jaakola%20ym.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Jallinoja, Riitta (2009) Vieras perheessä: suhteen hahmotus. Valvottujen tapaamisten näyttämö: vieraan ja perhesidoksen rajakäyntiä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Gaudeamus. Juvenes Print. Tampere. 11–32.
- Jedwab, Merav & Xu, Yanfeng & Keyser, Daniel & Shaw, Terry V. (2019) Children and youth in out-of-home care: What can predict an initial change in placement? *Child Abuse and Neglect* 93, 55–65.
- Johnson, Barbara & Clarke, Jill Macleod (2003) Collecting sensitive data: The impact of researchers. *Qualitative Health Research* 13(3), 421–434.
- Jones, Anette Semanchin & LaLiberte, Traci & Piescher, Kristine N. (2015) Defining and strengthening child well-being in child protection. *Children and Youth Services Review* 56(2015), 57–70.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.
- Juhila, Kirsi (2008) Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino. Jyväskylä.
- Juhila, Kirsi (2018) Aika, paikka ja sosiaalityö. Vastapaino. Tampere.
- Julin, Essi (2011) Lapsiin kohdistuva väkivalta. Evidenssi lastensuojelun ja poliisitutkinnan välimaastossa. Teoksessa Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto – Lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino. Tampere, 109–121.
- Juvonen, Tarja (2015) Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 165. Tiede. Painounigrafia. Helsinki.
- Kallinen, Kati (2017) Sukulaissijoitus lapsen näkökulmasta. *Janus* 25 (3), 208–223.
- Kananen, Jorma (2014) Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Suomen Yliopistopaino – Juvenes.
- Kananen, Aulikki (2013) Toimiva lastensuojelu. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2012 (28). Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Helsinki. Viitattu 9.6.2019.

- Kananoja, Aulikki ja Kristiina Ruuskanen (2019) Selvityshenkilöiden ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4. Helsinki.
- Karhula, Alekski & Sirniö, Outi (2019) Ylisukupolvinen eriarvoisuus Suomessa. Poikkitieteellinen katsaus yhteiskuntatieteellisiin tutkimuksiin. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (2019) 5–6, 572–582.
- Karjalainen, Pekka & Metteri, Anna & Strömberg-Jakka, Minna (2019) Tiekartta 2030. Aikuisten kanssa tehtävä sosiaalityön tulevaisuus selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä ja muistioita. 2019:41. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Kataja, Kati (2012) Lapsuuden rajoilla. Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, Rude. Uniprint. Turku.
- Kataja, Kati & Ristikari, Tiina & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2014) Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (1), 38–54.
- Kempainen, Jaana (2001) Kotikasvatus kolmessa sukupolvessa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Khoo, Evelyn & Skoog, Viktoria (2014) The road to placement breakdown: Foster parent's experiences of the events surrounding the unexpected ending of a child's placement in their care. *Qualitative Social Work* 13 (2), 255–269.
- Kiilakoski, Tomi (2017) Osallisuuden ovimatot ja lasikatot: yläkoululaisten näkemyksiä osallisuudesta ja sen rajoista. Teoksessa Jarmo Kokkonen (toim.) Tehdään ihmeitä! Osallisuus, vapaaehtoisuus, jäsenyys ja hengellisyys isostoiminnassa. Diakonia ammattikorkeakoulu. Juvenes Print Tampere. 85–106. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/132753/Diak_tyolama_10_978-952-493-291-2.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Kilpeläinen, Arja (2000) Naiset paikkaansa etsimässä. Aikuiskoulutus naisen elämänkulun rakentajana. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 163. Publishing Unit, University Library of Jyväskylä. Jyväskylä.
- King, Michael (1999) Introduction. Teoksessa Michael King (toim.) *Moral agendas for Children's Welfare*. Routledge. London & New York, 1–14.
- Kim, H.K., Pears, K.C & Fisher, P.A. (2012) The placement history chart: A tool for understanding the longitudinal pattern of foster children's placements. *Children and Youth Services Review* 34, 1459–1464.
- Kiraly, Meredith & Humphreys, Cathy (2013a) Family Contact for Children in Kinship Care: A literature Review. *Australian Social Work* 66 (3), 358–374.
- Kiraly, Meredith & Humphreys, Cathy (2013b) Perspectives from Young People about Family Contact in Kinship Care: "Don't Push Us – Listen More". *Australian Social Work* 66 (3), 314–327.
- Koh, Eun & Testa, Mark. F. (2008) Propensity score matching of children in kinship and non-kinship foster care: Do permanency out-comes still differ? *Social Work Research* 32. 105–116.
- Koh, Eun & Rolock, Nancy & Cross Theodore & Eblen-Manning, Jennifer (2014) What explains instability in foster care? Comparison of a matched sample with children in stable and unstable placements. *Children and Youth Services Review* 37 (2014), 36–45.
- Koisti-Auer, Anna-Liisa (2008) Sukulaissijaisvanhemmuuden profiili. Ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampereen yliopisto.
- Kojan, Bente Heggem & Lonne, Bob (2012) A comparison of systems and outcomes for safeguarding children in Australia and Norway. *Child and Family Social Work* 17 (1). 96–107.

- Konijn, Caroline & Admiraal Sabine & Baart Josefiene & van Rooij, Floor & Stams Geert-Jan & Collonnesi Christina & Lindauer, Ramón & Assink, Mark (2019) Foster care placement instability: A meta-analytic review. *Children and Youth Services Review* 96, 483–499.
- Korhonen, Päivi & Eriksson, Pia (2021) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat. Katsaus 2000-luvulla tehtyihin tutkimuksiin. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpapereita 34:2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143381/URN_ISBN_978-952-343-769-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 2.3.2024
- Korja, Riikka & Lindblom, Jallu (2013) Dynaamiset perhesuhteet vauvaperheissä. *Psykologia* 48 (5–6), 356–370.
- Korpinen, Johanna (2008) Istuntoja institutionaalisen katseen alla. Lastensuojelun suulliset käsittelyt hallinto-oikeudessa. Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis* 1322. Tampereen Yliopistopaino. Tampere.
- Korpinen, Johanna & Pösö, Tarja (2020). Social worker's views about childrens and parents' competence in child protection decision-making. *Journal of Social Work* 21(4), 1–18. DOI: 10.117/1468017320940635
- Korvela, Pirjo & Rönkä, Anna (2013) Arkielämä näkökulmana perheeseen. Teoksessa Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Gaudeamus. Helsinki. 192–214.
- Koskinen, Maarit (2021) Synnyinperhe, adoptioerhe sekä normatiivinen suomalaisuuskäsitys kansainvälisesti adoptoitujen identiteetin neuvottelussa. *JYU Dissertations* 356. University of Jyväskylä.
- Kriz, Katrin & Skivenes, Marit (2012) Child-centric or family focused? A study of child welfare workers' perceptions of ethnic minority children in England and Norway. *Child and Family Social Work* 17(4), 448–457.
- Kuntaliiton lastensuojelun kuntakysely (2017) https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Lastensuojelun%20kuntakyselyn%20keskeisimm%C3%A4t%20tulokset%20raportti%201022018_LIITE_.pdf
- Kuronen, Marjo (2022) Marginaalisuuden, haavoittuvuuden ja nais erityisyyden käsitteellisiä paikannuksia. Teoksessa Arja Jokinen & Suvi Raitakari & Johanna Ranta (toim.) Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Vastapaino., Tampere. 31–54.
- Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere.
- Kuula, Arja (2015) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere.
- Kuusisto-Niemi, Sirpa & Kääriäinen, Aino (2005) Hiljaisen tiedon vallasta näkyvän tiedon valtaan – puheenvuoro tiedon näkyväksi tekemisen puolesta. *Janus* 13 (4), 452–460.
- Kääriäinen, Aino (2004) Asiakirjat lastensuojelun sosiaalityön tiedonmuodostuksessa. *Janus* 12 (1), 97–104.
- Kääriälä, Antti (2020) Always a step behind? Educational and employment transitions among children out-of-home Care. *Horizon Irla Research* 2020:1.: Picaset. Helsinki
- Kääriälä, Antti & Hiilamo, Heikki (2023) Sijaishuollon laatua ja vaikuttavuutta parannettava. *Yhteiskuntapolitiikka* 88(2), 195–199.
- Laakso, Riitta (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset -etnografia lastenkotityöstä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampereen Yliopistopaino oy. Juvenes Print.
- Laakso, Riitta (2012) Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa Hannele Forsberg ja Leena Autonen-Vaarananiemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Vastapaino. Tampere. 25–44.
- Laakso, Riitta (2013) Mistä koti huostaanotetulle lapselle? Kaks – Kunnallisanalan kehittämissäätö. Tutkimusjulkaisusarjan julkaisu nro.73. Vammalan kirjapaino Oy. Sastamala

- Laakso, Riitta (2019a) Lastensuojelun toistuvat sijoitukset ja monipaikkainen asuminen. Sijoitettujen nuorten näkökulma. Yhteiskuntapolitiikka 84 (1), 4–15.
- Laakso, Riitta (2019b) ”Ne näki musta”. Huostassaolevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 1/2019. PunaMusta. Helsinki.
- Lahtinen, Pia (2017) Oheishuoltajuus ja lastensuojelu -tietopaketti. Opas- ja käsikirja 2/2017. Pesäpuu ry. https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2018/06/oheishuoltajuus_ja_lastensuojelu_tietopaketti_120618.pdf. Viitattu 3.3.2024.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 190/2019.
- Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämiseksi 504/2002.
- Laine, Sanna & Pösö, Tarja & Ujula, Tatu (2018) Adoptio lastensuojelussa – lukumääristä ja ominaispiirteistä. Yhteiskuntapolitiikka 83(2), 199–207.
- Laitinen, Merja & Ojaniemi, Pekka & Tallavaara, Sisko-Maria (2007) ”Nyt kuullaan meitä asiakkaita” – tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelussa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimuksia, raportteja ja selvityksiä 53. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Lamponen, Tuuli (2022) Kiireellisen sijoituksen päätöksenteko lastensuojelun sosiaalityöntekijän työnä. Tampereen yliopiston väitöskirjat 644. PunaMusta Yliopistopaino. Joensuu. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/141402/978-952-03-2509-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Lapsen oikeuksien yleissopimus SopS 60/1991. Yhdistyneet kansakunnat.
- Lapsiasia.fi. (2006) Lapsiasianvaltuutetun kannanotto, luku 6. <https://lapsiasia.fi/-/lastensuojelulain-kokonaisuudistus-Lastensuojelulaki LSL 417/2007>
- Lastensuojelun käsikirja; perhehoito. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/perhehoito>. Viitattu 30.05.2022
- Lee, Youjung & Blitz, Lisa V. & Srnka, Miranda (2015) Trauma and resiliency in grandparent-headed multigenerational families. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services* 96(2), 116–124.
- Leinonen, Emilia (2020) Perhehoitoa paikantamassa – Ikääntyneiden perhehoitoa formaalin ja informaalin rajalla. JYU Dissertation 268. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Leloux-Opmeer, Harmke & Kuiper Chris H.Z. & Swaab Hanna T. & Scholte Evert M. (2017) Children referred to foster care, family-style group care, and residential care: (How) do they differ. *Children and Youth Services Review* 77 (2017), 1–9.
- Leloux-Opmeer, Harmke & Kuiper Chris & Swaab, Hanna & Scholte, Evert (2016) Characteristics of Children in Foster Care, Family-Style Group Care, and Residential Care: A Scoping Review. *Journal of Child and Family Studies* 2016(25), 2357–2371.
- Levänen, Maija & Silvén, Maarit (2000) Ennustaako äidin kiintymyssuhde vanhemmuuden laatua? *Psykologia* 1, 58–70.
- Lin, Ching-Shuan (2014) Evaluating Services for Kinship Families: A systematic Review. *Children and Youth Services Review* 36(2014), 32–41.
- Loseke, Donilee R. (2003) Thinking about social problems: An introduction to social constructive perspective. 2.painos. Aldine Transaction. New York.
- Lutman, Eleanor & Hunt, Joan & Waterhouse, Suzette (2008) Placement stability for children in kinship care: A long-time follow-up of children placed in kinship care through care proceeding. *Adoption and Fostering* 33(3), 23–39.

- Lyons-Ruth, Karen & Dutra, Lissa & Shuder, Michelle & Bianchi, Ilaria (2006) From infant attachment disorganization to adult dissociation: relational adaptations or traumatic experiences. *Psychiatric Clinics of North America* 29(1), 63–86.
- Läheissijaisvanhemmuus (2023). Lastensuojelunkäsikirja. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/perhehoito/laheissijaisvanhemmuus>. Viitattu 18.10.2023
- Lähteinen, Martti & Hämeen-Anttila, Lotta (2017) Sosiaalihuollon lainsäädäntö. Teoksessa Aulikki Kananoja & Martti, Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Printon. Tallinna. 48–81.
- Malja, Marjo & Puustinen-Korhonen, Aila & Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (2019). Lastensuojelun laatusuosituksen 2019:8. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=4&isAllowed=y. Viitattu 2.3.2024
- Marton, Ference & Booth, Shirley (1997) *Learning and awareness*. Lawrence Erlbaum Associates. New Jersey.
- Mayers, John. W. (1987) *Self and Life Course*. Teoksessa George M. Thomas, John W Mayers, Francisco O. Ramirez & John Boli (toim.) *Institutional Structure. Constructing state society and individual*. Sage Publications. London. 242–260.
- McAuley, Colette & Morgan, Roger & Rose, Wendy (2010) *Child Well-Being*. Teoksessa Colette McAuley & Wendy Rose (toim.) *Child Well-Being: Understanding Children's lives*. Jessica Kingsley Publishers. Lontoo ja Philadelphia. 39–66.
- McGoldrick, Monica & Carter, Betty & Garcia-Preto, Nydia (2014) *Human development and the individual life cycle in systemic perspective*. Teoksessa Monica, McGoldrick & Betty, Carter, & Nydia, Garcia-Preto *The expanded family life cycle individual, family, social perspectives*. Pearson New International Edition. United States of America. 21–45
- Meiksans, Jenna & Iaonnos, Marie & Arney, Fiona (2015). Factors influencing decision making about the placement of children in care: Development of the child placement questionnaire. *Children Youth Service Review* 55(2), 71–83.
- Mennen, Ferol & Brensilver, Matthew & Tricket, Penelope (2010) Do maltreated children who remain at home function better than those who have placed? *Children and Youth Services Review* 32(12), 1675–1682.
- Merikukka, Marko (2020) *Lapsuuden elinolojen yhteydet aikuisuuden hyvinvointiin: Kansallinen syntymäkohortti 1987-rekisteritutkimus*. Universitatis Ouluensis. D 1558. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526225302.pdf>
- Miller, Jay J. & Donohue-Dioh, Jessica (2017) Mapping the needs of kinship providers: A mixed-method examination. *Grandfamilies The Contemporary Journal of Research, Practice and Policy* 4(2), 1–23. <https://scholarworks.wmich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1044&context=grandfamilies>
- Moilanen, Johanna (2015) *Tutkimus lastensuojelun tukihenkilötoiminnan muutoksista: rationaalinen näkökulma*. University of Jyväskylä. Jyväskylä Printing House. Jyväskylä. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/46741/978-951-39-6279-1_vaitos18092015.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Monahan, Dedorah & Kiezmann, Katie & Smith Carrie J. & Greene Vernon L. (2017) Kinship care and issues in permanency planning. *Journal of Intergenerational Relationships*, 15(4), 315–325.
- Mooney, Jennifer & Winter, Karen & Connolly, Paul (2016) An effects of book gifting programme on a literacy outcome for foster children: A randomised controlled trial evaluation of the letterbox club in Northern Ireland. *Children and Youth Services* 65(2), 1–8.

- Munro, Eileen (1996) Avoidable and Unavoidable Mistakes in Child Protection Work. *British Journal of Social Work* 26 (6), 796–808.
- Munro, Eileen (2002) *Effective child protection*. Sage Publications. London.
- Munro, Eileen (2011) *The Munro Review of Child Protection. Final Report. A Child-Centered System*. Department of Education. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/175391/Munro-Review.pdf e-lähde. Viitattu 1.6.2022.
- Muukkonen Tiina & Tulensalo Hanna (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun tilannearvion käsikirja. [Http://www.socca.fi/files/104/Lapsilahtoisien_tilannearvion_kasikirja.pdf](http://www.socca.fi/files/104/Lapsilahtoisien_tilannearvion_kasikirja.pdf). Viitattu 14.7.2017
- Mäkelä, Klaus (2006) Sosiaalitutkimuksen eettinen sääntely. Teoksessa Jaana, Hallamaa & Veikko, Launis & Salla, Lötjönen & Irma, Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Tietolipas 211. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Hakapaino. Helsinki. 360–379.
- Mäkitalo, Outi (2008) Huumevalistus ja sen muunnelmat. Opettajien käsityksiä ehkäisevään huumeuutuneesta koulukasvatuksesta ja opetuksesta. *Acta Universitatis Oulensis*. E101. Oulu.
- Mäntyranta, Taina & Kaila, Minna (2008) Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. *Duodecim* 2008 (124), 1507–1513.
- Mänttari-van der Kuip, Maija (2013) Julkinen sosiaalityö markkinaistumisen armoilla? *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (1), 5–19.
- Möller, Sointu (2004) Sattumuksista suunnitelmallisuuteen: lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. *Pesäpuu*. Jyväskylä
- Nash, Jordana, J. & Flynn, Robert, J. (2016) Foster and adoptive training: A process and on outcome investigation of the PRIDE program. *Children and Youth Services Review* 67, 142–151.
- Niskala, Asta (2008) Salatusta suhteesta kahden kimppaan – Analyysi sosiaalityön prosessin rakentumisesta. *Acta Universitatis Lapponiensis* 150. Rovaniemi.
- Nonaka Ikujiro & Takeuchi, Hirotaka (1995), *The Knowledge Creating Company*. Oxford University Press
- Novoa, Conseulo & Cova Félix & Nazar Gabriela & Oliva, Karen & Vergera-Barra, Pablo (2022) Intensive Parenting: The risks of overdemanding. *Trends In Psychology*.
- N’zi, Amanda. M & Stevens, Monica L. & Eyberg, Sheila M. (2016) Child directed interaction training for young children in kinship care: A pilot study. *Child and Abuse Neglect* 55 (2016) 81–91.
- Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila-Leena (2014) Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta sosiaalityössä. *Janus* 22(3), 227–244.
- O’Brian, Valerie (2013) Kinship care -Stability, disruption and the place of support services. *Irish Foster Care Journal* 5 (2013), 15–17.
- O’Brian, Valerie (2014) Responding to the call: A conceptual model for kinship care assessment. *Child and Family Social Work* 19 (3). 355–366.
- Oranen, Mikko (2006) Tutkimista ja tunnustelua -lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehityssuuntia. Alkuarviointi ja avohuolto – työryhmän loppuraportti 22.3.2006. Lastensuojelun kehittämissuunnitelma.
- Oranen, Mikko (2008) Mitä mieltä -lapsen osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus -lastensuojelun kehittämissuunnitelman osahankkeen raportti. Ensi- ja turvakotien liittoraportti 7. Multiprint. Helsinki

- Oosterman, Mirjam. & Schuengel Carlo & Slot, N. Wim & Bullens, Ruud A.R. & Doreleijers Theo A.H. (2007) Disruption in foster care: a review and meta-analysis. *Children and Youth Services review*, 29, 53–76.
- Osborne, Jennifer & Hindth, A. Lauren & Lutz, Nathan & Hodgkinson, Natale & Leon, e. Scott (2021) Placement stability among children in kinship and non-kinship foster care placements across multiple placements. *Children and Youth Services Review* 126(2021), 1–8.
- Osmond, Jennifer (2006) Knowledge Use of Social Work Practise. *Journal of Social Work*. 6 (3). 221–237.
- Pajulammi, Henna (2014) *Lapsi, oikeus ja osallisuus*. Lapin yliopisto. Talentum. Helsinki.
- Palareti, Laura & Berti, Chiara (2009) Different ecological perspectives for evaluating residential care outcomes: Which window for the black box. *Children and Youth Services Review* 31(10), 1080–1085.
- Parton, Nigel & Thorpe, David & Wattam, Corinne (1997) *Child protection. Risk and Moral order*. Basingstoke. Macmillan.
- Parton, Nigel (2000) Some Thoughts on the Relationship between Theory and Practice in and for Social Work. *British Journal of Social Work* 30 (4), 449–463.
- Parton, Nigel & Berridge, David (2011) *Child Protection in England*. Teoksessa Neil Gilbert, Nigel Parton, & Marit Skivenes (toim.) *Child Protection Systems: International Trends and Orientations*. Oxford University Press. New York.. 60–85.
- Pasalich, Dave S. & Moretti, Marlene & Hassall, Alison & Cursio, Angela (2021) Pilot randomized controlled trial of an attachment- and trauma-focused intervention for kinship caregivers. *Child and Abuse Neglect* 120(2021), 1–13.
- Piel Hayes, Megan & Geiger, Jennifer M. & Julien-Chinn, Francie & Liez, Cynthia A. (2016) An ecological systems approach to understanding social support in foster family resilience. *Child and Family Social Work* 2017 (22), 1034–1043.
- Pietarila, Päivi (2021) *Erytystarpeisen lapsen adoptioiminen vanhempien kokemana*. Tutkimus vanhemmuuden rakentumisesta ja erityistarpeisuuden merkityksestä. *Acta electronica Universitatis Lapponiensis* 320. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Piironen, Hanna & Pynnönen, Jaana & Yli-Rekola, Sirpa & Lehtosaari, Anu (2020) *PRIDE-valmentajan opas*. PRIDE-valmennus sijais- ja adoptiovanhemmuutta harkitseville. Pesäpuu ry. Jyväskylä.
- Piispa, Minna & Taskinen, Jukka & Ewalds, Helena (2012) *Selvitys lapsi- ja perhesurmien taustoista vuosilta 2003–2012*. Sisäasianministeriön julkaisuja 35/2012.
- Pine, Joseph B. II & Gilmore, James H. (1999) The Experience economy. *Work is theatre and every business is stage*. *Harvard Business Review* 76(4), 97–105.
- Pirkanen, Henna & Eerola, Petteri (2018) *Johdanto: Tunteet perhe- ja läheissuhteissa*. Teoksessa Henna Pirkanen & Petteri Eerola (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Gaudeamus. Tallinna. 7–31.
- Pekkarinen, Elina (2011) *Lastensuojelun tieto ja tutkimus*. Asiantuntijoiden näkökulma. *Verkkojulkaisuja* 52. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimus. Helsinki. 13–18.
- Pekkarinen, Elina & Vehkalahti, Kaisa & Myllyniemi, Sami (2012) *Instituutiot lapsuutta ja nuoruutta rakentamassa – lapset ja nuoret instituutioita uudistamassa*. Teoksessa Elina Pekkarinen & Kaisa Vehkalahti & Sami Myllyniemi (toim.) *Lapset ja nuoret instituutioiden kehityksessä*. Nuorten elinot -vuosikirja 2012. Nuorisotutkimuskeskus & Terveiden ja hyvinvoinnin laitos & Valtion nuorisoasian neuvottelukunta. 9–23
- Pekkarinen, Elina & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2013) *Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite*. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (3), 337–342.

- Perhehoitolaki 2015/263.
- Perry, Bruce D. (2012) Forewords. Teoksessa Richard Rose (toim.) *Life Story Work with traumatized children: A model for practice*. Jessica Kingsley Publishers. 9–11.
- Petrelus, Päivi & Eriksson, Pia (2018). Uudistuva lastensuojelu: kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. *Terveys ja hyvinvoinnin laitos. Työpapereita 32*. Helsinki
- Pitkänen, Miia (2011) *Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa*. Socca ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 26, 2011. Yliopistopaino.
- Pohjalainen, Auli (2019) *Julkista lastensuojelun perhetyötä yksityiskodissa*. JYU Dissertations 52. Jyväskylä University Printing House. Jyväskylä.
- Pohjola, Anneli (1997) *Asiaa asiakkaalta*. Teoksessa Tuula Salmela (toim.) *Autetaanko asiakasta – palvelaanko potilasta*. Atena kustannus Oy. Jyväskylä. 168–186.
- Pohjola, Anneli (2007) *Eettisyyden haaste tutkimuksessa*. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.) *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Gummerus. Jyväskylä. 11–31.
- Pohjola, Anneli (2010). *Asiakas sosiaalityön subjektina*. Teoksessa Merja, Laitinen & Anneli, Pohjola (toim.) *Asiakkuus sosiaalityössä*. Gaudeamus. Helsinki. 19–74.
- Pohjola, Anneli & Korhonen, Satu (2014). *Social work as knowledge work: Knowledge practices and multi-professional collaboration*. *Nordic Social Work Research* 4(1) 26–43.
- Pohjola, Anneli & Kempainen, Tarja & Niskala, Asta & Peronius, Nina (2019) *Sosiaalityö osana yhteiskunnallista kehityskulkua*. Teoksessa Anneli, Pohjola & Tarja, Kempainen & Asta, Niskala & Nina, Peronius (toim.) *Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö*. Vastapaino. Tallinna. 23–52.
- Price Joseph M. & Roesch, Scott C. & Walsh, Natalia E. (2012) *Effectiveness of the KEEP foster parent intervention during implementation trial*. *Children and Youth Services Review* 34(12), 2487–2494.
- Pulma, Panu (2004) *Lastensuojelun kehityslinjoja*. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.). *Lastensuojelu tänään*. Tammi. Helsinki. 11–20.
- Punamäki, Raija-Leena (2011) *Vanhemmuuteen siirtyminen -raskausajan ja ensimmäisen vuoden kiintymyssuhteet*. Teoksessa Jari Sinkkonen ja Mirjam Kalland (toim.) *Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen*. WSOYpro. Helsinki. 95–114.
- Puroila, Anna-Maija (2010) *Vuorovaikutuksen lukutaito*. Teoksessa Johanna Hurtig & Merja Laitinen & Katriina Uljas-Rautio (toim.) *Ajattelle itse – Tutkimuksellisen lukutaidon perusteet*. PS-kustannus. Juva
- Putnam, Robert (2001) *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. Simon and Schuster. New York
- Puustinen-Korhonen, Aila & Pösö, Tarja (2010) *Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta*. *Lapsiasianvaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:3*. Kuntatalon paino. Helsinki.
- Puustinen-Korhonen, Aila (2021) *Sukulais- ja läheisverkostosijoitukset lastensuojelussa ja lapsen huolenpidon järjestäminen huoltajuusjärjestelyin kodin ulkopuolisen sijoituksen sijasta*. Helsinki. Kuntaliitto. https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Sukulais-ja-l%20heisverkostosijoitukset-lastensuojelussa-muistio_0.pdf. Viitattu 2.3.2024
- Pynnönen, Jaana (2010) *Opas sukulaissijoitusta harkitsevalle*. *Opas- ja käsikirjat 3/2010*. Pesäpuu ry. Jyväskylä
- Pösö, Tarja (2004) *Kasvatustyö sijaishuollossa*. Teoksessa Annamajja Puonti, & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) *Lastensuojelu tänään*. Gummerus kirjapaino. Jyväskylä. 202–212.
- Pösö, Tarja (2007) *Lastensuojelun puuttuva tieto*. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Vastapaino. Tampere. 65–83.

- Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta. *Janus* 18(4), 324–336.
- Pösö, Tarja (2011) Combatting child abuse in Finland: from family to child-centered orientation. Teoksessa Neil Gilbert & Nigel Parton & Marit Skivenes (toim.) *Child Protection Systems. International trends and orientations*. Oxford University Press. New York. 112–130.
- Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Auttonen-Vaaraniemi (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Vastapaino. Tampere. 75–97.
- Pösö, Tarja & Laakso, Riitta (2015) Holistic, expert and centralized models for organizing care placement decisions: findings from Finland. *Adoption and fostering* 39 (2), 159–169.
- Pösö, Tarja (2016) Johdanto: Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto – lastensuojelun vaativin tehtävä*. Juvenes print. Vastapaino. Tampere. 6–25.
- Pösö, Tarja & Pekkarinen, Elina & Helavirta, Susanna & Laakso, Riitta (2018) ”Voluntary” and ”involuntary” child welfare: Challenging the distinction. *Journal of Social Work* 18(3), 253–272.
- Pösö, Tarja & Helavirta, Susanna & Laakso, Riitta (2018) Time in care -very first months. *Families, Relationships and Societies* 7 (1), 89–101.
- Pösö, Tarja (2022) Selkeän sosiaalisen ongelman pulmista sosiaalityössä. Teoksessa Arja Jokinen & Suvi Raitakari & Johanna, Ranta (toim.) *Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktionistisia jäsenyyksiä*. Tampere. Vastapaino. 53–69.
- Rasmusson, Bodil & Hyvönen, Ulf & Nygren, Lennart & Khoo, Evelyn (2010) Child-centered social work practice -three unique meanings in the context of looking after children and assessment framework in Australia, Canada and Sweden. *Children and Youth Services Review* 32(2), 452–459.
- Ristikari, Tiina & Törmäkangas, Liisa & Lappi, Aino & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Merikukka, Marko & Hautakoski, Ari & Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika (2016) Suomi lasten kasvuympäristönä. 25 vuoden ikä seuranta vuonna 1987 syntyneistä. Raportti 9. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130947/RAP2016_009_verkko_vanhentunut_.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ristikari, Tiina & Keski-Säntti, Markus & Sutela, Elina & Haapakoski, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Pekkarinen, Elina & Kääriälä, Antti & Aaltonen, Mikko & Huotari, Tiina & Merikukka, Marko & Salo, Jarmo & Juutinen, Aapo & Pesonen-Smith, Anna & Gissler, Mika (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja Nuorisotutkimusverkosto. Raportteja 7/2018. Punamusta. Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/56fc2994-9d4c-4619-b4e9-4c5c499e387f/content>
- Ritala-Koskinen, Aino (1994) The family structures are changing – But what about the idea of the family? *The European Journal of Social Sciences* 7(1), 41–49.
- Ritala-Koskinen, Aino (2018) Avohuollon asiakaslasten asumisliikkuvuus. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) *Monen kodin lapset: Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö*. Gaudeamus: e-kirja, 51–69.
- Rittel, Horst W.J. & Weber, Melvin M. (1973) Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences* 4, 155–169.

- Rock, Stephen & Michelson, Daniel & Thomson, Stacey & Day, Crispin (2015) Understanding foster placement instability for looked after children: A systematic review and narrative synthesis of quantitative and qualitative evidence. *The British Journal of Social Work* 45(1), 177–203.
- Rork, Kristine E. & McNeil, Cheryl Bodifort (2011) Evaluation of foster parents training programs: A critical review. *Child and Family Behaviour Therapy* 33 (2), 139–170.
- Rushton, Alan & Dance, Cherilyn (2003) Preferentially rejected children and their development in permanent family placements. *Child and Family Social Work* 2003(8), 257–267.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysi. Vastapaino
- Räty, Tapio (2012) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Edita. Helsinki.
- Saastamoinen, Kati (2010) Lapsen asema sijaishuollossa – käsikirja arjen toimintaan. Edita. Helsinki.
- Saari, Juho & Eskelinen, Niko & Björklund Liisa (2020) Raskas perintö – Ylisukupolvinen huonosisuus Suomessa. Gaudeamus. Helsinki.
- Sainsbury, Diane (1999) Gender and welfare state regimes. Oxford University Press. Oxford.
- Sakslin, Maija (2020) Sijaishuollossa seksuaalisesti hyväksikäytetyn lapsen kohtelu. Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin kannanotto. EOAK/4031/2019. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/coar/4031/2019>. Viitattu 4.1.2021
- Salmon, Catherina & Hehman, Jessica (2014) The evolutionary psychology of sibling conflicts and siblice. Teoksessa T.K. Shackelford & R.D. Hansen (toim). *The evolution of violence*. Springer New York: New York, 137–157.
- Satka, Mirja & Harrikari, Timo (2008) The Present Finnish Formation of Child Welfare and History. *Brittish Journal of Social Work* 2008 (38), 645–661
- Saus, Merete (2007) Kontekstuaalinen sosiaalityö. Teoksessa Harald Eidheim & Vigdis Stordahl (toim.) *Kulttuuritietoisia kohtauksia. Sosiaali- ja terapiatyössä saamelaisalueella*. Pohjois-Suomen osaamiskeskus julkaisusarja 26. Lapin Yliopistopaino. Rovaniemi. 139–158.
- Scannapieco, Maria & Hegar, Rebecca L. (2002) Kinship care provides: designing an array of supportive services. *Child and Adolescent Social Work Journal* 19(4), 315–327.
- Schechter, Daniel & Coates, Susan & Kammerer, Tammy & Coots, Tammy & Cheanah, Charles & Davies, Mark & Schonfeld, Irvin & Marshall, Randal & Liebowitz, Michael & Trabka, Kimbely & McCaw, Jamie & Myers, Michael (2008) Distorted maternal mental representation and a typical behavior in a clinical sample of violence-exposed mothers and their toddlers. *Journal of Trauma and Dissociation* 9(2), 123–147.
- Schneider, David (1980) *American Kinship. A Cultural Account*. University of Chicago Press. Chicago.
- Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom (2009) Dialoginen verkostotyö. Tammi. Helsinki.
- Seikkula, Jaakko (2001) Realismi, relativismi ja sosiaalinen konstruktivismi. Onko todellisuus olemassa vai onko se kielen konstruktio? *Psykologia* 6/2001, 376–382.
- Sellick, Clive (2006) From famine to feast. A review of foster care research literature. *Research review. Children and Society* 20(1), 67–74.
- Sevon, Eija & Notko, Marianne (2008) Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Eija Sevon & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Palmenia. Helsinki. 13–26.
- Shlonsky, Aron R. & Berrick, Jill (2001) Assessing and promoting Quality of kin and non-kin foster care. *Social Service Review* 75(1), 60–83.
- Shlonsky, Aron R. & Webster Daniel & Needell, Barbara (2003) The tides that bind: A cross-sectional analysis of siblings in foster care. *Children and Youth Services Review* 27, (3) 697–716.

- Sihvonen, Ella (2020) From family policy to parenting support: Parenting-related anxiety in Finnish family support projects. Publications of the Faculty of Social Sciences 140 (2020) Sociology. Unigrafia. Helsinki.
- Siltala, Heli & Hisasue, Tomomi & Hietamäki, Johanna & Saari, Juhani & Laajasalo, Tapani & October, Martta & Laitinen, Hanna-Leena & Raitanen, Mari (2022) Lähisuhdeväkivallasta aiheutuva palveluiden käyttö ja kustannukset. Terveys-, sosiaali- ja oikeuspalveluissa. Valtioneuvosto. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:52. Helsinki. Valtioneuvoston julkaisuarkisto Valto. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164292/VNTEAS_2022_52.pdf?sequence=13&isAllowed=y . Viitattu 10.3.2024
- Sinclair, Ian & Jeffreys, Tom (2005) *Fostering now: Messages from research*. London: Jessica Kingsley.
- Sinkkonen, Jari (2018)a Kiintymyssuhteet elämänkaareissa. 1–6 painos. Duodecim.
- Sinkkonen, Jari (2018)b Lapsen vieraannuttamisesta toisesta vanhemmasta on kauaskantoiset seuraukset. Duodecim 134(5), 465–470.
- Sipilä, Anita (2011) Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet – tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisissa sosiaalityössä. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies no 28. Kopu- ja Joensuu.
- Sirkka, Katariina (2014) Sosiaalityön rakenteellinen asiantuntijuus. Teoksessa Anneli, Pohjola & Merja, Laitinen & Marjaana, Seppänen Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Unipress. EU. 188–136.
- Skivenes, Marit (2011) Norway: Towards a Child-Centric Perspective. Teoksessa Nigel, Gilbert & Niel, Parton & Marit Skivenes Systems -International Trends and Orientations. New York, NY: Oxford University Press, 154–182.
- Skoglund, Jeanette & Thörnblad, Renee & Holtan, Amy (2022) *Childhood in Kinship care. A longitudinal investigation*. Taylor and Francis Group. London & New York, Routledge.
- Smart, Carol (2011) Families, Secrets and Memories. Sociology 45(4), 539–553.
- Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportteja ja muistioita 2017:15. Hyvä perhehoito työryhmä -Perhehoitolain toimeenpanon tuki. Helsinki. STM017:01/2015 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80009/Rap_2017_25.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 17.11.2020.
- Steckley, Laura & Smith, Mark (2011). Care ethics in residential child care: A different voice. *Ethics and Social Welfare* 5(2), 181–195
- Stene, Kathrine L. & Dow-Fleisner, Sarah, J. & Ermacora, Dylan & Agathen, Jean & Falconnier, Lydia & Stager, Megan & Wells, Susan J. (2020) Measuring the quality of care in kinship foster care placements. *Children and Youth Services Review* 116(2020). 1–10.
- Strozier, A.L & Krisman, K. (2007) Capturing caregiver data: An examination of kinship care custodial arrangements: *Children and Youth Services Review*, 29(2), 226–246.
- Sung Hong, Jun & Algood L. Carl & Chiu, Yu-Ling & Ai-Ping Lee, Stephanie. 2011. An Ecological Understanding of Kinship Foster Care in the United States. *Springer Science & Business Media* 20, 863–872
- Suomen Perustuslaki 713/1999
- Sutphin, Suzanne T. (2015) Using kinship navigators to assess the needs of kinship caregivers. *Grandfamilies: The Contemporary Journal of Research, Practice and Policy* 2(1).
- Svenlin, Anu-Riina (2020) Kannatteleva ja jännitteinen tukiperheteroiminta: lastensuojelun tukiperheteroiminnan käyttöteoria ja tukisuhteet. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. [Synonymit.fi. https://www.synonymit.fi/mahdollinen](https://www.synonymit.fi/mahdollinen). Viitattu 11.5.2024

- Tarren-Sweeney, Michael (2008) The mental health of children in out-of-home-care. *Current Opinoin in Psychiatry* (21), 345–349. <http://dx.doi.org/10.109/YCO.0b013e32830321fa>
- Taskinen, Sirpa (2007). Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Stakes. Oppaita 65. Helsinki.
- TENK (2019) Ihmisen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Helsinki.
- Terling-Watt, Tony (2001) Permanency in kinship care: An exploration of disruption rates and factors associated with placement disruption. *Children and Youth Services Review*. 23 (2), 111–126.
- Thomas, Nigel Patrik (2002) Children, Family and the State. Decision-making and child participation. Polity Press. Briston.
- Tikkala, Leena (2019). Sosiaalityön asiantuntijuuden silloittava orientaatio. Teoksessa Anneli Pohjola & Tarja Kempainen & Asta Niskala & Nina Peronius (toim.) Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Vastapaino. Tallinna. 303–323.
- Timonen-Kallio, Eeva & Yliruka, Laura & Närhi, Kati (2017) Lastensuojelun terapeuttisen laitospalvelun mallinnus. *Terveystieteiden tutkimuslaitos*. 23:2017. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132319/Tyo%cc%88paperi_2017_23_netiti%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Toimiva lastensuojelu. STM (2013) Selvitysryhmän loppuraportti. Helsinki. Viitattu 27.4.2023.
- Trevithick, Pamela (2008). Revisiting the knowledge based of a social work: a framework for practice. *British Journal of Social Work* 38. 1212–1237.
- Trevithick, Pamela (2012) Social work skills and knowledge. A practice handbook. Third edition. Open University Press. Berkshire.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Jyväskylä.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Jyväskylä.
- Törrönen, Maritta (2003) Lasten arki laitoksessa. Yliopistopaino. Helsinki.
- Törrönen, Maritta (2012) Sosiaalityö ja arkinen hyvinvointi. Vastavuoroisuuden dialektiikka. *Janus* 20 (2), 182–191.
- United Nations Guidelines for alternative care. A/RES/64/142. <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/5416.pdf/>
- Valkonen, Leena & Janhunen, Tarja (2016) Tutkimustietoa perhehoidon kehittämiseksi. Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010–2015. *Terveystieteiden tutkimuslaitos*. Työpapereita 46/2016. Helsinki.
- Valkonen, Maarit & Pasanen, Timo (2012) Nuorten kokemuksia Helsingin Diakonissalaitoksen intensiivihoidosta. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (3), 302–309.
- Van Dam, Wendy M. & Nordkamp, Saskia & Robbroeckx, Luk (2000) Pasen en metenin de pleegzorg: Plaazingsmethodiek nader onderzocht [Fitting and measuring in foster care: Placement methods investigated] SWP Publisers. Amsterdam
- Vanderfaellie, Johan & Damen Harm & Pijnenburg, Huub & Bergh, Peter & van Holen, Frank (2014) Foster Care assessment: an exploratory study of the placement assessment process in Flanders and the Netherlands. *Child and Family Social Work*, 21(3) 358–368.
- Vierula, Tarja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien kokemuksena. *Acta Universitatis Tamperensis* 2323. Suomen Yliopistopaino. Tampere.

- Viheriälä, Leena & Rutanen, Mervi (2010) Lapsen psyykkisen trauman hoito. *Duodecim* 126 (22), 2671–2676.
- Vilkko, Anni (2010) Esipuhe. Teoksessa Johanna Järvinen-Tassopoulos & Asko Suikkanen & Anni Vilkko (toim.) *Kotia paikantamassa*. Lapin Yliopistopaino. Rovaniemi.
- Vinnerljung, Bo & Öman, Maria & Gunnarsson, Thomas (2005) Educational attainments of former child welfare clients – a Swedish national cohort study. *International Journal of Social Welfare* 14 (4), 265–276.
- Vinnerljung, Bo & Sallnäs, Marie & Berlin, Marie. (2017). Placement breakdowns in long-term foster care – a regional Swedish study. *Child and Family Social Work* 22 (2017):1, 15–25.
- Vornanen, Riitta (2006) Perhe -turvattomuutta vai turvaa. Teoksessa Liisa Hokkanen & Maritta Sauvola (toim.) *Puhumattomat paikat – puheenvuoroja perheestä*. Pohjois-Suomen osaamiskeskuksen julkaisusarja 22. Oulu: Oulun kaupungin painatuskeskus. 119–141.
- Vornanen, Riitta (2007) Arviointi lastensuojelussa. Teoksessa Aini Pehkonen & Eine Pakarinen (toim.) *Lasten hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Kuopio University Press. Kuopio. 11–40.
- Vuori, Jaana (2003). Äitiyden ainekset. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa*. Gaudeamus. Helsinki. 39–63.
- Warroll, Jill (2001) Kinship Care of the Abused Child. The New Zealand Experience. *Child Welfare* 78 (1), 53–59.
- Waters, Everett & Merrick, Susan & Treboux, Dominique. & Crowell, Judith & Albersheim Leah (2000) Attachment Security in infancy and early adulthood: A twenty-year longitudinal study. *Child Dev* 71(3), 684–689.
- Welbourne, Penelope (2012) *Social Work with Children and Families*. Developing advanced practice. London. Routledge.
- Weyts, Arabella & Randall, John. 2010. The changing context of family social work. *Adoption and Fostering* 34(3), 13–20.
- Whittaker, James & Del Valle, Jorge & Holmes, Lisa (2015) *Therapeutic residential care for children and youth*. Developing evidence-based international practice. Jessica Kingsley London.
- White, Kevin & Wu, Qi (2014) Application of life course perspective in child welfare research. *Children and Youth Services Reviews* 46 (C), 146–154.
- White, Marilyn Domas & Marsh, Emily (2006) *Content Analysis: A Flexible Method*. Library Trends 55 (1), 22–45.
- Wilson Duncan B. & Chipungu S. S. (1996). Introduction: Special Edition: Kinship Care. *Child Welfare* 75 (5), 387–395.
- Wilson, Kate & Sinclair, Ian (2003) *Foster Care: Policies and Practice in Working with foster families*. Teoksessa Margaret Bell & Kate Wilson (toim.) *The Practitioner's Guide to Working with Families*. Palgrave London. 229–245.
- Winokur, Marc & Holtan, Amy & Valentine Deborah (2009) Kinship care for safety, permanency and well-being of children removed from home of maltreatment. *Cochrane Database of Systematic Reviews* 1(2009).
- Winokur, Marc & Holtan, Amy & Batchelder, Keri E. (2014) Kinship care for safety, permanency and well-being of children removed from the home for the maltreatment. (Review). *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2014(1). Cochrane Library John Wiley & Sons.
- Winokur, Marc & Holtan, Amy & Batchelder, Keri E. (2018) *Systematic Review of Kinship Care Effects of Safety, Permanency, and Well-Being Outcomes*. Research of Social Work Practice 28(1) Sage Publications. 19–32.
- Witkin, Stanley L. (2012) *Social construction and practice*. Columbia University Press. New York
- Witgenstein, Ludwig (1953) *The philosophical investigations*. Blackwell. Oxford.

- Wojciak, Armeta Steveson & McWeley Leonore M. & Helfrich, Cristine M. (2013) Sibling relationships and internalizing symptoms of youth in foster care. *Children and Youth Services Review* 35(7) 1071–1077.
- Wood, Marsha & Selwyn, Julie (2017) Looked after Children and Young people's views on what matters to their subjective well-being. *Adoption and Fostering* 41(1), 20–34.
- Värri, Veli-Matti (2000) *Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään*. University Press. Tampere.
- Yliruka, Laura & Vartio, Riitta & Pasanen, Kaisa & Petrelius, Päivi (2018) Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä, Valtakunnallisen kyselyn tulokset, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpapereita 16/2018. Helsinki.
- YK:n Sijaishuollon ohjeet (2018) Lastensuojelun keskusliitto. https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/sijaishuollon_ohjeet_final.pdf. Viitattu 7.3.2024
- Yleiskommentti. NRO 12. Lapsen oikeus tulla kuulluksi. YK:n Lapsen oikeuksien komitea. https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_C_GC_12_julkaisu.pdf/9daac47a-f69f-3258-be52-0d0e34380e69/CRC_C_GC_12_julkaisu.pdf?t=1465380818000. Viitattu 23.3.2021.
- Zeijlmans, Kirti & Lopéz, Monica & Grietens, Hans & Knorth, Erik J. (2017) Matching children with foster carers: A literature review. *Children and Youth Service Review* 73 (2017), 257–265.
- Zlotnick, Cheryl & Tam, Tammy & Zelger, Suzanne (2012) Common needs but divergent interventions for U.S. homelessness and foster care children: results of systematic review. *Health and Social Care* (20) 5, 449–476.
- Zlotnick, Cheryl & Tam, Tammy, & Soman, Laurie (2012) Life Course Outcomes on Mental and Physical Health: The Impact of Foster care on Adulthood. *American Journal of Public Health* 102 (3). 534–540.

Liite 1. Analyysitaulukko

Alaluokka	Yläluokka eli yhdistävä luokka	Pääloukka
<p>Ammatillinen professionaalinen tiedon keruu ja tiedon tehtävät</p> <ul style="list-style-type: none"> Tiedon keruu eri lähteistä Osin tietty tapa kerätä tietoa 	Tiedon merkitys sukulaissijaisvanhemmuuden arvioinnissa- ja päätöksentekoprosessissa	Tiedon keräämisen periaatteet sukulaissijoituksen arvioinnissa
<p>Vuorovaikutuksessa tapahtuvaa</p> <ul style="list-style-type: none"> Suhteen rakentaminen sukulaisten kanssa Sosiaalityöntekijät nojautuvat erilaisiin teoriapohjiin 		
<p>Jännitteistä</p> <ul style="list-style-type: none"> Ammatillisesti jännitteistä, prosessiin ja sukulaisuuteen liittyviä jännitteitä Sukulaisen lojaliteetti suhteessa lapseen ja läheiseen 		
<p>Yhteistyö</p> <ul style="list-style-type: none"> Odotetaan yhteistyötä sosiaalityöntekijöiden kanssa Yhteistyön tekeminen vanhempien kanssa 	Suvun vetovoima ja siihen liittyvät tekijät	Suhteiden jatkuva analysointi ja arviointi sukulaissijoitusten keskiössä.
<p>Lasta sukuun kiinnittävä</p> <ul style="list-style-type: none"> Mihin lapsi kuuluu: Belonging + connectiveness Rakkauden ja kiintymyksen mahdollisuus Lapsen mahdollisuus päästä osaksi sukua 		
<p>Haastava sukulaisuus</p> <ul style="list-style-type: none"> Yhteydenpito lapsen vanhempiin Vieraannuttaminen, koekotiutuksen vastustaminen -> positoiden vaihtuminen Suvun erilaiset sisäiset suhteet, perheen toimintatavat, vuorovaikutustavat Lojaliteetti ristiriidat 		
<p>Ylisukupolvisuus</p> <ul style="list-style-type: none"> Traumat, päihteet, lastensuojelu- ja toimentuloasiakkuus sekä muut sosiaaliset ongelmat Heikot ristiriitojen ratkaisutaidot tai kyvyt tukea lasta 		
<p>Sosiaalityön intervention tarve</p> <ul style="list-style-type: none"> Vahvat tukitoimet ja niiden tarve läpi sijoituksen Perhetyö 		
<p>Lapsen etu</p> <ul style="list-style-type: none"> Yhteiskunnalliskulttuurinen vanhemmuus Vanhemmuuden, olosuhteiden ja arjen puntarointia. Valmiudet antaa hyvä huolenpito ja turvallinen koti. Kiintymyksen mahdollisuuden merkitys ja oletus sen olemassaolosta Yksilölliset päätökset 		
<p>Epävarmuutta herättävät tekijät ja riskien arviointi</p> <ul style="list-style-type: none"> Sosiaaliset ongelmat Riitaiset suvut Iäkkäät isovanhemmat Fyysinen ja psyykinen terveydentila Päihdeongelmien tavoitettavuus 		
<p>Lapsen osallisuus</p> <ul style="list-style-type: none"> Lapsen etua ajatellaan Lapsi työskentelyn keskiössä Pysyvyys ja riskien arviointi Työskennellään aikuisten kanssa Työskennellään osin aikuisten tiedon varassa 		
<p>Lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioiminen sukulaissijoituksessa</p> <ul style="list-style-type: none"> Osa hoidollisesti vaativia lapsia 		
<p>Lakiin perustuvaa; Normit / juridiikka</p> <ul style="list-style-type: none"> Sosiaalityöntekijät päättävät asioista 	Sijaisvanhemmuus / perhehoitajuus; Statuksen / roolin muutos	Sukulaissijoitusten arviointi- ja päätöksentekoprosessi institutionaalisella rajalla
<p>Institutionaalisen rajan käyntiä</p> <ul style="list-style-type: none"> Yksityisestä kodista tulee institutionaalista toimintaa toteuttava tila Sukulaisia sitoo institutionaaliset sitoumukset mm. toimeksiantosopimus, kulkorvaus- ja palkkiot, asiakassuunnitelma ja muut yhteiset sopimukset Semiprofessionaalisuus 		
	Arviointi ja päätöksenteko sosiaalityöntekijöiden rationaalisen ja emotionaalisen työnä	

Liite 2. Kirje sosiaalityöntekijöille

Hyvä sosiaalityöntekijä

Olen Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden jatko-opiskelija. Tutkimuksen aiheena on sukulaissijaisvanhemmuuden arviointi- ja valmennusprosessi sosiaalityöntekijöiden työssä.

Osallistumiseni arviointi- ja valmennusprosessiin edellyttää suostumusta perheeltä. Intressini kohdentuu työntekijöiden työhön, ei niinkään arvioitavaan perheeseen. Tutkijana seuraan useita sukulaisperheiden arviointi- ja valmennusprosesseja. Kaikki perheisiin liittyvät asiat anonymisoidaan tutkimustekstissä niin, ettei ihmisiä voida tunnistaa. Tutkimusotteeni on etnografinen, eli olen tutkijana mukana ”kentällä” havainnoimassa sosiaalityöntekijöiden työskentelyä perheiden kanssa.

Alustavan luvan jälkeen tulen pyytämään perheeltä lisätietoja, halutessaan perhe voi vielä tässä kohtaa perua osallistumisensa tutkimukseen. Kieltäytyminen tutkimukseen osallistumisesta ei luonnollisesti vaikuta itse arviointi- ja valmennusprosessiin. Toivon kuitenkin, että asiakasperheille kerrotaan, että osallistuminen tuottaa arvokasta tutkimustietoa Suomessa vähän tutkitusta aiheesta.

Tietotietoja tutkijasta:

Olen valmistunut yhteiskuntatieteiden lisensiaatiksi 22.1.2016 ja aiheenani oli ”Sydämestä syntynyt –sukulaissijaisvanhemmuuden erityisyys perhehoidossa”. Olen ensimmäisiä suomalaisia tutkijoita, jotka tuottavat sukulaissijaisvanhemmuudesta tohtoritason tutkimusta. Huostaanotetuista lapsista noin 30 prosenttia sijoitetaan lapsen läheisverkostoon. On tärkeää tuottaa suomalaista tutkimusta kansainvälisen tutkimustiedon rinnalle. Työskentelen perhehoidon sosiaalityöntekijänä ja sitä ennen olen ollut noin kahdeksan vuotta erilaisissa projekteissa työntekijänä. Väitöskirjan ohjaajina toimivat YTT Marjo Romakkaniemi ja YTT Johanna Hurtig.

Lisätietoja

Kaisa Vuolukka, yhteiskuntatieteiden lisensiaatti, tohtoriopiskelija, Lapin Yliopisto

Liite 3. Kirje perheelle

Hyvä vastaanottaja,

Työstän väitöskirjaa sukulaissijaisvanhemmuuden lastensuojelun työkäytänteistä Lapin yliopistossa. Tutkimukseni mielenkiinnon kohteena ovat sosiaalityöntekijät työssään sukulaissijaisvanhemmuuden valmennus- ja arviointityöskentelyssä. Pyydän suostumustanne, että voi osallistua perheenne valmennus- ja arviointiprosessiin tutkijan roolissa.

Tiedoksi, että

1. Tutkimus perustuu vapaaehtoisuuteen ja siihen osallistumisen voi keskeyttää
2. Tutkimukseen osallistujia ei voi tunnistaa. Määrällisesti seurantajaksoja ja ihmisiä on paljon, nimet muutetaan peitenimiksi ja tarvittaessa muutetaan tai poistetaan paikkakuntia.
3. Kieltäytyminen tutkimukseen osallistumisesta ei vaikuta sukulaissijaisvanhemmuuden arviointi- ja valmennusprosessiin
4. Tapaamisissa tutkija on läsnä ja kirjoittaa muistiinpanoja. Sen lisäksi nauhoitan tapaamiset tutkimusta varten, eikä niitä käytetä missään muussa yhteydessä
5. Huomio kohdentuu sosiaalityöntekijöiden työhön

Tutkimuksen ohjaajina toimivat professori YTT Marjo Romakkaniemi ja professori YTT Johanna Hurtig.

Ystävällisin terveisin,

Kaisa Vuolukka, yhteiskuntieteiden lisensiaatti, tohtori-opiskelija, Lapin Yliopisto

_____ / _____

Allekirjoitus ja nimenselvennys